

MUNKAEÖPIACI TŰKÖR
2007

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR

Az évkönyvsorozat szerkesztőbizottsága

FAZEKAS KÁROLY • igazgató, MTA Közgazdaságtudományi Intézet – FREY MÁRIA • tudományos főmunkatárs, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet Munkaügyi Igazgatóság – KÖLLŐ JÁNOS • tudományos főmunkatárs, MTA Közgazdaságtudományi Intézet – LAKATOS JUDIT • főosztályvezető, Központi Statisztikai Hivatal – LÁZÁR GYÖRGY • tanácsadó, Foglalkoztatási és Szociális Hivatal – NAGY GYULA • egyetemi docens, Budapesti Corvinus Egyetem, Emberi Erőforrások Tanszék

Sorozatszerkesztő

FAZEKAS KÁROLY

MUNKAERŐPIACI TÜKÖR 2007

SZERKESZTETTE

**FAZEKAS KÁROLY
CSERES-GERGELY ZSOMBOR
SCHARLE ÁGOTA**

**MTA KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET
ORSZÁGOS FOGLALKOZTATÁSI KÖZALAPÍTVÁNY
BUDAPEST, 2007**

A kiadó címe:
MTA Közgazdaságtudományi Intézet
1112 Budapest, Budaörsi út 45.
A kiadvány megrendelhető:
Nyíri Józsefnétől, a kiadó címén
e-mail: nyiri@econ.core.hu
telefon: (06-1) 309-2652
telefax: (06-1) 309-2650

Copyright © MTA Közgazdaságtudományi Intézet,
Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, 2007

ISSN 1586-460X

Felelős kiadó: Fazekas Károly
Olvasószerkesztő: Patkós Anna
Nyomdai előkészítés: font.hu
Typográfia: Garamond, Franklin Gothic
Nyomdai munkák: Oliton Kft.

TARTALOM

Előszó	9
Munkapiaci trendek Magyarországon, 2006 (<i>Varga Júlia</i>)	13
Bevezető	15
1. Munkapiaci aktivitás, foglalkoztatás, munkanélküliség	15
2. A munkapiaci aktivitás különböző dimenziói	17
Korcsoportok szerinti különbségek	17
Végzettség szerinti különbségek	21
Nemek szerinti különbségek	23
Ágazatok szerinti változások	24
Regionális különbségek	25
3. A bérek alakulása 2001 és 2006 között	27
Összefoglalás	29
Közelkép. Jóléti ellátások és munkakínálat	31
1. Jóléti ellátások, munkakínálati hatások és szabályozási gyakorlat (<i>Cseres-Gergely Zsombor–Scharle Ágota</i>)	33
A jóléti ellátásban részesülők elégedettsége életükkel, anyagi helyzetükkel (<i>Molnár György–Kapitány Zsuzsa</i>)	50
2. Gyermeknevelési támogatások (<i>Bálint Mónika–Köllő János</i>)	54
A szülés utáni munkába állás hatása a gyermek fejlődésére (<i>Benedek Dóra</i>)	72
3. A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása (<i>Firle Réka–Scharle Ágota–Szabó Péter András</i>)	75
A közfoglalkoztatási programok működése és eredményessége (<i>Szabó Péter András</i>)	87
4. A rokkantnyugdíjazás növekedésének munkapiaci okai (<i>Scharle Ágota</i>)	91
A munkaképesség véleményezésének gyakorlata (<i>Juhász Ferenc</i>)	101
5. Ösztönzési hatások a magyarországi nyugdíjrendszerben (<i>Cseres-Gergely Zsombor</i>)	103
Változó feltételek a korhatár előtti nyugdíjazásban (<i>Augusztinovics Mária–Köllő János</i>)	116
6. A tényeken alapuló szakpolitika működése egy foglalkoztatást ösztönző program példáján (<i>Scharle Ágota</i>)	118
Hivatkozások	128

Aktív munkaerőpiaci eszközök működésének értékelése 2001–2006 között és változásai 2007-ben (<i>Frey Mária</i>)	135
1. Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök hatásai, 2001–2006	137
1.1. Aktív eszközökre fordított kiadások változásának trendjei	138
1.2. Aktív eszközökben részt vevők érintett- és átlaglétszámának változásai	140
1.3. A megyei munkanélküliségi ráták és az aktív eszközök igénybevételének összefüggései	142
1.4. Kiemelt jelentőségű aktív munkaerőpiaci eszközök minősítése	147
1.5. Egyéb munkaerőpiaci eszközök	154
2. A munkaerőpiaci eszköz- és intézményrendszer változásai 2007-től	156
2.1. A foglalkoztatást elősegítő támogatási rendszer átalakítása	156
2.2. A munkaerőpiac intézményrendszerének regionalizálása	162
2.3. Járulékkedvezmények a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának elősegítéséhez	164
2.4. Új rehabilitációs rendszer bevezetése	167
Statisztikai adatok	173
1. Alapvető gazdasági adatok	175
2. Népesség	176
3. Gazdasági aktivitás	179
4. Foglalkoztatottak	187
5. Munkanélküliek	197
6. Keresetek	213
7. Oktatás	223
8. Munkaerőkereslet	227
9. Regionális különbségek	230
10. Migráció	238
11. Munkaügyi kapcsolatok	239
12. Jóléti ellátások	240
13. Nemzetközi adatok	243
14. A fontosabb adatok forrásai	246
Munkapiaci kutatások. Válogatott bibliográfia	253
Függelék. Táblázatok és ábrák jegyzéke	273

A kötet szerzői

AUGUSZTINOVICS MÁRIA – MTA KTI

BÁLINT MÓNICA – MTA KTI, CEU

BENEDEK DÓRA – CEU, Pénzügyminisztérium

CSERES-GERGELY ZSOMBOR – MTA KTI, CEU

FAZEKAS KÁROLY – MTA KTI

FIRLE RÉKA – Pénzügyminisztérium

FREY MÁRIA – SZMI Munkaügyi Igazgatóság

HOFFER ÁGNES – Budapesti Corvinus Egyetem

JUHÁSZ FERENC – Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértő Intézet

KAPITÁNY ZSUZSA – MTA KTI

KÖLLŐ JÁNOS – MTA KTI

LAKATOS JUDIT – KSH

LÁZÁR GYÖRGY – FSZH

MOLNÁR GYÖRGY – MTA KTI

SÁNDOR ZSUZSA – MTA KTI

SCHARLE ÁGOTA – Pénzügyminisztérium

SZABÓ PÉTER ANDRÁS – Pénzügyminisztérium

VARGA JÚLIA – Budapesti Corvinus Egyetem

ELŐSZÓ

Az MTA Közgazdaságtudományi Intézete az Országos Foglalkoztatási Köz-alapítvány támogatásával 2000-ben indította el a *Munkaerőpiaci tükrök* című évkönyvsorozat kiadását. Eredeti célunk azóta sem változott. Arra törekszünk, hogy az államigazgatásban dolgozó szakemberek, a foglalkoztatási szolgálat szervezeteiben, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, az oktatási intézményekben és a kutatóintézetekben dolgozó kollégák, valamint nem utolsósorban az írott és elektronikus sajtó munkatársai napi munkájukban jól hasznosítható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a munkapiaci kutatások friss eredményeiről. Az idén is olyan kiadvány összeállítására törekedtünk, amely a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján, közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatja be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit. A kiadvány öt fő részből áll.

1. Munkapiaci trendek Magyarországon, 2006

A kötet bevezető tanulmánya három fejezetben tárgyalja a munkapiaci aktivitás, foglalkoztatás, munkanélküliség fejleményeit és a bérek alakulásának jellemzőit 2006-ban. Bemutatjuk a munkapiaci részvétel korcsoportok szerinti különbségeit, az iskolai végzettség szerinti különbségek jellemzőit, a nemek és a gazdasági ágazatok szerinti különbségek alakulását, valamint a munkapiacra megfigyelhető regionális különbségekben megfigyelt változásokat.

Az adatok azt mutatják, hogy a 2006-ban meghirdetett stabilizációs csomag, amely a fogyasztás szűkítésével és a gazdasági növekedés lassulásával járt, nem vezetett a foglalkoztatás csökkenéséhez, a foglalkoztatási ráta – bár csekély mértékben – emelkedett. 2006-ban az aktivitási ráta növekedése is elsősorban a foglalkoztatás – és csak kisebb mértékben a munkanélküliek számának – növekedéséből adódott. A magyar foglalkoztatás legfontosabb problémái – az alacsony iskolázottságúak, közöttük is a fiatalok szélsőségesen rossz munkapiaci esélyei,

a jelentős regionális különbségek az aktivitásban, a foglalkoztatásban nem változtak érdemben. Pozitív fejlemény, hogy az 55 év felettiek alacsony aktivitási és foglalkoztatási aránya szerény mértékben ugyan, de javult az elmúlt években. A foglalkoztatásban és munkanélküliségben korábban kialakult jelentős regionális különbségek kismértékben csökkentek 2005 és 2006 között. A foglalkoztatási helyzet minden régióban javult, kivéve a dél-dunántúli régiót. 2006-ban a nettó reálkeresetek 3,5 százalékkal növekedtek, ez a növekedés kismértékben elmaradt a GDP 3,9 százalékos növekedési ütemétől.

2. Közelkép – a jóléti ellátások és munkakínálat kapcsolata

A kötet második része a szociális ellátások munkapiaci hatásaival foglalkozó elemzéseket tartalmazza. A szociális ellátások fő feladatuk szerint valamilyen piaci kudarcot kezelnek, vagy valamilyen társadalmi cél – például egyes alapvető emberi jogok biztosítása – érdekében újraosztják a jövedelmeket. Másodlagos hatásként azonban általában csökkentik a munkavégzési hajlandóságot is. Az idei Közelkép a legfontosabb magyarországi ellátási formákat veszi sorra azzal a céllal, hogy rámutasson azok munkakínálatot érintő hatásaira.

A munkakínálati mellékhatások kitüntetett vizsgálatára nyomós okot ad, hogy Magyarországon a 15–64 éves népesség 57 százaléka dolgozik, míg az EU 27 tagországában 64 százalék, a skandináv országokban pedig több mint 70 százalék a foglalkoztatási ráta átlaga. A jóléti ellátások nagyban hozzájárulnak annak a rossz egyensúlynak a fenntartásához, amelyet alacsony foglalkoztatás és magas járulék- és adóterhek jellemeznek. Az ellátórendszer finanszírozása magasan tartja a kiadásokat, és ezáltal az adókat. A magas adókulcsok visszafogják a gazdasági teljesítményt, és így korlátozzák a gazdasági növekedést is. A munkaképes korú népesség nagy csoportjainak tartós munkanélkülisége vagy inaktivitása ugyanakkor tartós szegénységhez, a szegénység generációs újratermelődéshöz, társadalmi kirekesztettséghez és gyakran időskori szegénységhez is vezet. Ezzel pedig bezárul az ördögi kör, amennyiben ezek a társadalmi hátrányok újabb szociális kiadásokra teremtenek igényt.

A Közelkép első fejezete rövid helyzetképet ad a munkaerőpiac és az ellátások összefüggéséről, áttekinti a különböző ellátástípusok elméletben várt munkakínálati hatásait, és felvázolja azokat az okokat, amelyek a jelenlegi rendszerben rejlő ellenősztönzők kiiktatását akadályozhatják. A 2–5. fejezet a munkakínálat-hoz szorosan kapcsolódó hatásokat vizsgálja négy ellátás – a gyermekgondozási ellátások, a rendszeres szociális segély, a rokkantnyugdíj és az öregségi nyugdíj – esetében. Az ellenősztönzők csökkentésének egy lehetséges eszközt mutatja be a 6. fejezet egy – *A munkához vezető utak* elnevezésű – brit program példáján. A csökkent munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásának növelését célzó program sikere nemcsak jól kidolgozott szerkezetén múlt, hanem a bevezetés módján is: azon a folyamaton, amelyben az első kipróbálást fokozatos bővítés és minden lépésben alapos eredménymérés – és ha kellett, korrekció – követett.

A hat fő fejezetet rövidebb írások egészítik ki: ezek valamilyen más természetű, nem a munkakínálattal kapcsolatos társadalmi hatást, illetve az ellátások eredeti céljának teljesülésével kapcsolatos kérdést vesznek górcső alá.

3. Aktív munkapiaci eszközök működésének értékelése 2001–2006 között és változásai 2007-ben

2007. január 1-jétől az aktív munkapiaci eszközök rendszere gyökeresen átalakult Magyarországon, ezért szükségesnek tartottuk, hogy áttekintsük a 2001–2006 között működő eszközrendszer tapasztalatait. Az ezzel kapcsolatos kutatás eredményeiről ad számot a fejezet első része. Ezt követően a korábbi kötetekben megismert szerkezetben ismertetjük a munkapiaci eszköz- és intézményrendszer 2007. évi változásait.

Az első részben bemutatjuk az aktív eszközökre fordított kiadások változásának trendjeit. Elemezzük az aktív eszközökben részt vevők érintett- és átlaglétszámának változásait, és bemutatjuk a megyei munkanélküliségi ráták és az aktív eszközök igénybevételének összefüggéseit. Elemezzük a kiemelt jelentőségű munkapiaci eszközök (munkapiaci képzés, közhasznú foglalkoztatás, bértámogatás, a pályakezdekők elhelyezkedését segítő programok) hatásait. Értékeljük a vállalkozóvá válás támogatását célzó eszközök eredményeit.

A második részben bemutatjuk a foglalkoztatást elősegítő támogatási rendszer átalakításának legfontosabb részterületeit: a bértámogatások, a munkapiaci program keretében nyújtható támogatások, a vállalkozás indításának segítését szolgáló eszközök, a foglalkoztatást elősegítő képzés, a munkahelyteremtés támogatását célzó eszközök jellemzőit. Foglalkozunk a munkapiaci intézményrendszer regionalizálásának folyamatával, a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, a regionális munkaügyi központok, a kirendeltségek feladataival. Bemutatjuk a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának elősegítését célzó járulékkedvezmények szabályait, az új rehabilitációs rendszer bevezetésének tapasztalatait, a rehabilitációs járadék, az akkreditációs rendszer, az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet működésére vonatkozó új szabályokat.

4. Munkapiaci kutatások

A fejezet válogatást ad a magyarországi könyvek és folyóiratok, külföldi könyvek és folyóiratok, valamint hazai és külföldi intézetek és intézmények műhelytanulmányainak az elmúlt másfél évben megjelent munkapiaci témájú publikációiból.

5. Statisztikai adatok

Ez a fejezet a korábbi években kialakult szerkezetben részletes információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkapiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás,

a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok jellemzőiről és néhány munkapiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról. Figyelembe véve, hogy az idei kötet a jóléti ellátások munkapiaci hatásaival foglalkozik, a fejezetet a témakörhöz kapcsolódó táblázatokkal egészítettük ki. A táblázatokban közölt információk áttekintésének, értékelésének megkönnyítésére a legfontosabb összefüggéseket grafikonok és térképek segítségével is ábrázoljuk. A fejezet végén ismertetjük a legfontosabb adatforrásokat.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik az *MTA Közgazdaságtudományi Intézet*, a *Központi Statisztikai Hivatal*, a *Budapesti Corvinus Egyetem emberi erőforrások tanszékének*, az *Állami Foglalkoztatási Szolgálat*, a *Szociális és Munkaügyi Minisztérium* valamint a *Pénzügyminisztérium* munkatársainak a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében végzett munkáját. Köszönetet mondunk a *Munkaerő-piaci Alap* irányító testületének, az *Országos Foglalkoztatási Közalapítvány* kuratóriumának az előző kötetekhez fűzött észrevételeikért, javaslataikért és nem utolsósorban a kiadvány anyagi támogatásáért.

**MUNKAPIACI TRENDEK
MAGYARORSZÁGON,
2006**

VARGA JÚLIA

Bevezető

1. Munkapiaci aktivitás, foglalkoztatás, munkanélküliség

2. A munkapiaci aktivitás különböző dimenziói

Korcsoportok szerinti különbségek

Végzettség szerinti különbségek

Nemek szerinti különbségek

Ágazatok szerinti változások

Regionális különbségek

3. A bérek alakulása 2001 és 2006 között

Összefoglalás

BEVEZETŐ

A fenntarthatatlan államháztartási hiány csökkentésére a kormányzat 2006-ban elsősorban keresletszűkítő intézkedéseket hozott. A fogyasztási kiadások csak nagyon csekély mértékben, 0,4 százalékponttal nőttek, a beruházások volumene 2 százalékkal csökkent. A növekedés forrása ennek nyomán csaknem teljes egészében a külkereskedelem volt, így 2006-ban lassult a magyar gazdasági növekedés. A GDP negyedéves adatai szerint egyre lassabban bővült a gazdaság az év folyamán, és a növekedés üteme az első negyedévi 4,9 százalékról a negyedik negyedévre 3,2 százalékra csökkent. A tendencia 2007 első két negyedévében is folytatódott, az első negyedévben 2,8 százalékos, a második negyedévben 1,4 százalékos bővülést lehetett megfigyelni az előző év azonos negyedévéhez képest (*KSH, 2007d*). Ez a szám 2006-ban még így is meghaladta a fejlett országok átlagát, de elmaradt a térségbeli országokhoz képest. A lassuló növekedést a foglalkoztatás enyhe és a munkanélküliség kis-mértékű növekedése kísérte.

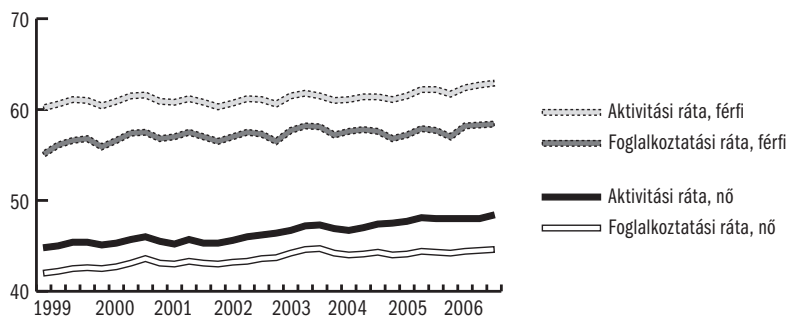
1. MUNKAPIACI AKTIVITÁS, FOGLALKOZTATÁS, MUNKANÉLKÜLISÉG

Az aktivitási ráta, a 2005-ben megfigyelhető növekedés után, 2006-ban is tovább nőtt csekély mértékben. 2006-ban a 7 millió 721 ezer 800 fős 15–74 éves népességből 4 millió 247 ezren voltak gazdaságilag aktívak, vagyis az aktivitási ráta 55 százalékos volt. Ez az előző évihez képest 0,5 százalékpontos javulást jelentett. A férfiak 62,4 százalékos aktivitási aránya az előző évinél 0,7 százalékponttal volt magasabb, míg a nők 46,2 százalékos aktivitási aránya a 2005-ben megfigyeltnél 0,4 százalékponttal volt nagyobb (1. ábra).

Kedvező változásnak tekinthető, hogy míg 2004 és 2005 között az aktivitási ráta elsősorban a munkanélküliségi ráta emelkedése következtében nőtt, addig a 2005 és 2006 közötti emelkedés részben a foglalkoztatottak számának növekedéséből adódott. A foglalkoztatottak száma 29 ezer fővel emelkedett egy év alatt, a foglalkoztatási ráta 0,6 százalékponttal javult az előző

évihez képest. A férfiak foglalkoztatási rátája 58, a nőké 44,4 százalék volt, a 2005-ben megfigyeltnél 0,2, illetve 0,3 százalékponttal nagyobb. A növekedés ellenére a magyar aktivitási és foglalkoztatási ráta továbbra is alacsony szinten mozgott nemzetközi összehasonlításban.¹ A 15–64 évesek aktivitási rátája 2006-ban az EU-15 átlagától 8,7; az EU-19 átlagától 7,7; az OECD átlagától pedig 5,3 százalékponttal maradt el. A foglalkoztatási rátában pedig a lemaradás rendre 7,3; 6,1 és 5,6 százalékpont volt (OECD, 2007).

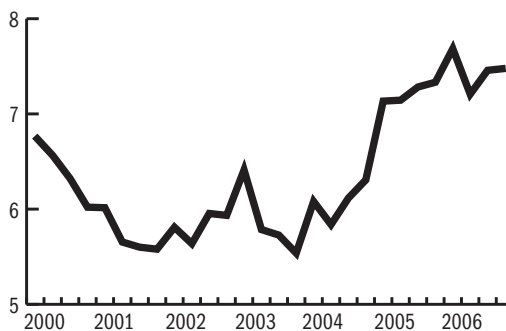
1. ábra: A 15–74 évesek aktivitási és foglalkozási rátája, nemenként, 1999–2006, negyedévenként

Forrás: KSH munkaerő-felvételei.

2005 és 2006 között a munkanélküliek száma körülbelül 13 ezerrel volt nagyobb, mint egy évvel korábban, a munkanélküliségi ráta is tovább nőtt, de jóval kisebb mértékben a megelőző évinél. A 7,5 százalékos munkanélküliségi ráta 2006-ban a 15–74 éves népességben 0,3 százalékponttal volt magasabb, mint 2005-ben (2. ábra).

2. ábra: Munkanélküliségi ráta, 2000–2006, negyedévenként (százalék)

Forrás: KSH munkaerő-felvételei.

1 Az Európai Unió régi tagországait (EU-15), e 15 ország és a visegrádi 4 ország (EU-19), valamint az OECD-tagországok átlagához viszonyítottunk.

A magyar munkanélküliségi ráta nemzetközi összehasonlításban a középmezőnyben helyezkedik el. A 15–64 éves népességre számítva 2006-ban a

magyar munkanélküliségi ráta az EU-15 munkanélküliségi rátájánál 0,9 százalékponttal, az EU-19 munkanélküliségi rátájánál 1,5 százalékponttal volt alacsonyabb, és 1,3 százalékponttal meghaladta az OECD átlagát (OECD, 2007).

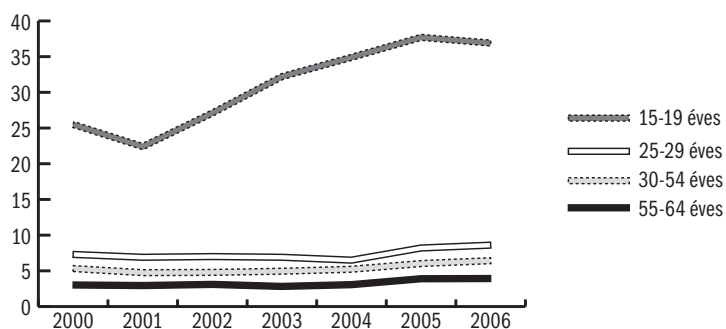
A munkanélkülieknek a munkanélküliség időtartama szerinti megoszlásában nem történt számottevő változás 2005 és 2006 között. 2006-ban a munkanélküliek mindössze 4,3 százaléka talált egy hónapnál rövidebb idő alatt munkát. Tehát a megelőző évben megfigyelt 5 százalékosnál is kisebb arányban tudtak a munkanélküliek az állásvesztés után egy hónapon belül elhelyezkedni. Az 1–3 hónap alatt munkát találók aránya nem változott. A tartós, egy évnél hosszabb ideje munkanélküliek aránya nagyon csekély mértékben – 41,4 százalékról 41,1 százalékra – csökkent, de a több mint két éve munkát keresők aránya tovább nőtt 18,3 százalékról 19 százalékra (KSH Statdat-rendszere).

2. A MUNKAPIACI AKTIVITÁS KÜLÖNBÖZŐ DIMENZIÓI

Korcsoportok szerinti különbségek

Korcsoportok szerint vizsgálva a munkanélküliségi ráta változását (3. ábra), azt látjuk, hogy a legfiatalabb 15–24 évesek munkanélküliségi rátájának korábbi években megfigyelhető növekedése megállt, a ráta 0,3 százalékponttal csökkent, a 25–29 éves és a 30–54 éves korcsoportokhoz tartozók munkanélküliségi rátája pedig egyforma mértékben, 0,4–0,4 százalékponttal nőtt. Az 55–64 évesek munkanélküliségi rátája nagyjából változatlan maradt. A legfiatalabb korcsoportokhoz tartozók munkanélküliségi rátája ugyanakkor igen magas szinten látszik stabilizálódni.

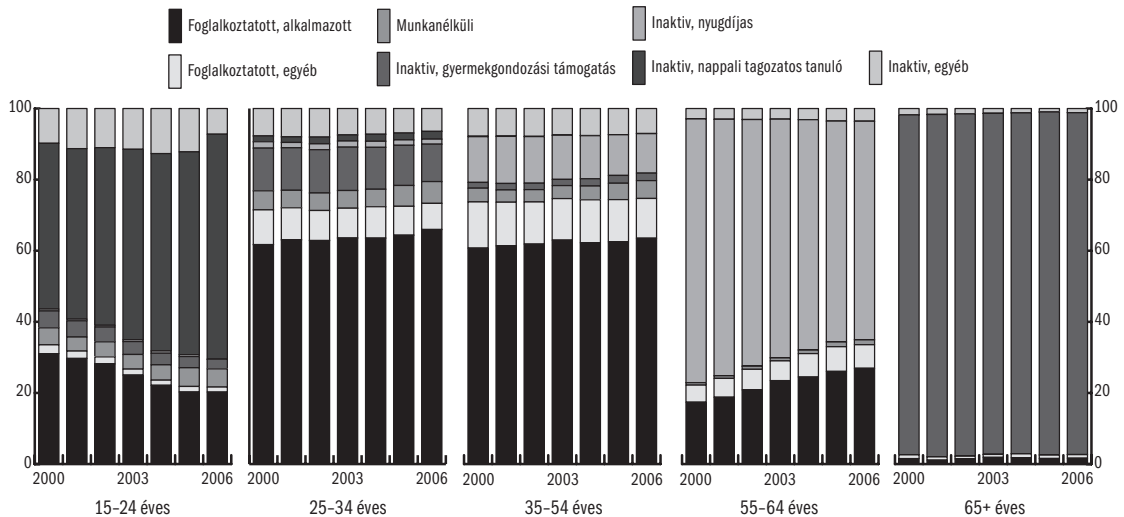
3. ábra: Munkanélküliségi ráta, korcsoportonként, 2000–2006 (százalék)

Forrás: Forrás: KSH munkaerő-felvételei.

A változások értékeléséhez érdemes a munkaerőpiaci státusok közötti megoszlások változásait megvizsgálni. A 4. ábra 2000 és 2006 közötti mutatja be a munkaerőpiaci státus szerinti megoszlásokat: nagyobb elmozdulások látszanak a legfiatalabb, 15–24 évesek és 55–56 évesek megoszlásában.²

4. ábra: A 15–74 éves népesség aktivitás szerinti megoszlása, korcsoportonként

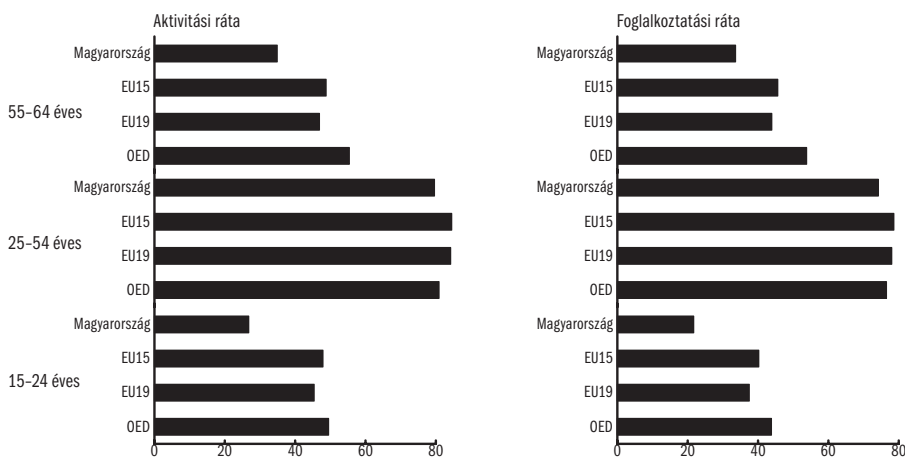
Forrás: KSH munkaerő-felvételei,

Az 55–64 évesek körében – a nyugdíjjogosultság megszerzési idejének növekedése és a rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorodása következtében, és részben demográfiai okokból – folyamatosan növekedett a foglalkoztatottak aránya, és csökkent a nyugdíjasoké. A foglalkoztatottak (alkalmazottak és egyéb foglalkoztatottak) aránya 22,2 százalékról 33,5 százalékra nőtt 2000 és 2006 között, a nyugdíjasoké pedig 74,2 százalékról 61,5 százalékra csökkent.

A kedvező változások ellenére a korcsoport foglalkoztatási rátája még így is alacsonynak számít nemzetközi összehasonlításban (5. ábra): több mint 10 százalékponttal marad el az EU–15 foglalkoztatási rátájától, ami 2006-ban 45,6 százalék volt; 10 százalékponttal az EU–19 foglalkoztatási rátájától (43,9 százalék), és csaknem 20 százalékponttal az OECD átlagától (53 százalék). Hasonló az elmaradás az aktivitási rátában is, ami a magyar 55–64 évesek között 34,9 százalék volt 2006-ban, az EU–15 átlaga 48,8 százalék, az EU–19 átlaga 46,6 százalék az OECD átlag pedig 53 százalék (OECD, 2007). Munkanélküliségi rátájuk viszont alacsonyabb az EU- vagy OECD-átlagoknál (6. ábra), mivel a nyugdíjasok arányának csökkenése ellenére is igen magas körükben a nyugdíjazás miatti inaktívak aránya. A munkanélküliségi ráta változatlanlaga pedig arra utal, hogy az állásvesztés kockázta esetén az 55 évnél idősebbek továbbra is a nyugdíjazás különböző formáit igénybe véve elhagyják a munkaerőpiacot, és viszonylag kevesen keresnek munkát.

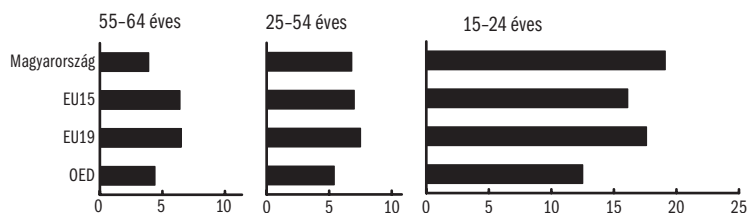
² Bálint Mónika számítása a KSH munkaerő-felvételei alapján.

5. ábra: Aktivitási és foglalkoztatási ráta Magyarországon és az EU- és OECD-országokban korcsoportonként, 2006 (százalék)

Forrás: OECD (2007).

6. ábra: Munkanélküliségi ráta Magyarországon és az EU- és OECD-országokban korcsoportonként, 2006 (százalék)

Forrás: OECD (2007).

A legfiatalabbak, a 15–24 évesek körében több mint 10 százalékponttal csökkent a foglalkoztatottak aránya 2000 és 2006 között, 33,5 százalékról 21,3 százalékra, de az összes egyéb munkaerőpiaci státuskategóriába tartozók aránya is csökkent körükben, mivel növekedett a nappali tagozatos tanulmányok miatt inaktívak aránya. A munkanélküliek aránya 4,8 százalékról 2,7 százalékra csökkent a 15–24 évesek körében 2000 és 2006 között, a gyermekgondozás (gyes, gyed) miatt inaktívak aránya pedig 4,7 százalékról 2,7 százalékra. A nappali tagozatos tanulmányok miatt inaktívak aránya viszont 46,6 százalékról 63,3 százalékra növekedett (lásd a fenti 4. ábrán).

A 2000-es években a tanulmányok miatt a munkaerőpiacról távolmaradók aránya már nem annak következtében nőtt meg ilyen nagy arányban, mert a középfokú oktatásban vagy felsőoktatásban továbbtanulók aránya emelkedett volna nagyobb mértékben. A növekedés oka elsősorban az volt, hogy a 2000-es évek elején-közepén olyan változások történtek,³ amelynek következtében a fiatalok hosszabb időt töltenek a középfokú oktatás nappali tagozatos képzé-

3 A szakiskolát érintő változások mellett ezek közé tartozik például a nyelvi előkészítő osztályok szervezése, a 0. évfolyam elterjedése.

sében, és egyre későbbi életkorban szereznek végzettséget. A tanulmányi idő meghosszabbodása, a végzettség későbbi életkorban megszerzése a szakiskolai képzésben változott a legnagyobb mértékben a 2000-es évek közepén, ahol az elmúlt 5 évben igen jelentős átrendeződés volt megfigyelhető a végzettséget a nappali tagozaton megszerzők korösszetételében (1. táblázat).⁴ 2001-ben a nappali tagozaton érettségihez nem kötött szakképzettséget szerzők 39 százaléka még 19 éves koráig megszerezte végzettségét, 2006-ban már csak 14,1 százalékuk. Az érettségihez kötött szakképzettséget nappali tagozaton szerzők között pedig 72 százalékról 59 százalékra csökkent a végzettséget 19 éves korig megszerzők aránya.

1. táblázat: A nappali tagozatos képzésben az érettségihez kötött és érettségihez nem kötött szakképzettséget szerzők életkor szerinti megoszlása, 2001 és 2006

Életkor	Érettségihez kötött szakképzettséget szerzők		Érettségihez nem kötött	
	2001	2006	2001	2006
17-19 éves	71,8	59,4	38,8	14,0
20-22 éves	23,3	34,3	47,2	61,9
23-	4,9	6,0	14,0	24,1
Együtt	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KIR-STAT iskolai adatbázis. Hermann Zoltán számításai.

A legfiatalabb korcsoport – elsősorban a szakiskolai tanulók – tanulmányi idejének meghosszabbodása miatt csökkent az aktivitási ráta 2000 és 2006 között, és ez magyarázza a korcsoport munkanélküliségi rátájának gyors növekedését is. A növekedés nemcsak azért következett be, mivel az aktívák száma gyorsan csökkent a tanulmányi idő kitolódása miatt, és így még változatlan létszámú munkanélküli esetén is nőtt volna a munkanélküliségi ráta, hanem azért is, mert a korcsoportos átrendeződés következtében a 15–24 évesek közül a munkaerőpiacon már csak a relatíve legrosszabb felkészültségű fiatalok jelennek meg, ezért foglalkoztatási esélyeik tovább romlottak, munkanélkülivé válásuk esélye pedig tovább nőtt.

Nemzetközi összehasonlításban a 15–24 évesek aktivitási és foglalkoztatási rátája rendkívül alacsony (lásd a fenti 5. ábrán), munkanélküliségi rátájuk pedig – annak ellenére, hogy az 2005 és 2006 között kismértékben csökkent – 2004 óta már magasabb, mint az EU- és OECD-átlag. Aktivitási rátájuk az EU-15, valamint az OECD átlagától több mint 20, az EU-19 átlagától pedig csaknem 20 százalékpontnyival marad el, és hasonló a lemaradás a korcsoport foglalkoztatási rátájában is. 2006-ban a 15–24 évesek munkanélküliségi rátája az EU-15 átlagát 3, az EU-19 átlagát 2, az OECD-átlagot pedig csaknem 7 százalékponttal haladta meg (OECD, 2007).

Az alacsony aktivitási ráta oka, hogy nappali tagozatos oktatás mellett a magyar fiatalok – legalábbis az adatgyűjtés számára hozzáférhető módon – csak

⁴ Ennek az elmúlt öt évben a közvetlen oka az volt, hogy az 1996. évi törvénymódosítás nyomán szakiskolai képzésbe 1998 után már csak 4 éves képzési programokba vettek fel tanulókat. Az így beiskolázott fiatalok leg hamarabb 2002-ben szerezhettek végzettséget szakiskolai képzésben. Szakiskolai képzésben nagy arányban kerülnek az általános iskolát túlkorosként befejező, tanulási alapkészségekkel nem rendelkező tanulók, aminek a lemorzsolódás mellett a magas és növekvő évvisméltési arány a következménye.

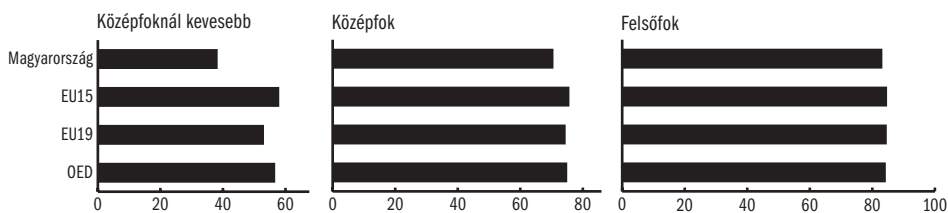
nagyon kevésbé jelennek meg a munkaerőpiacon. Ezért a 15–24 évesek között a munkaerőpiacon megjelenők zöme középfokúnál alacsonyabb végzettségű így foglalkoztatási rátájuk is átlag alatti, mivel e csoport foglalkoztatását a munkatapasztalat hiánya mellett az alacsony végzettség korlátozza.

A munkaerőpiaci aktivitás, foglalkoztatás és munkanélküliségi adatokból azt látjuk, hogy az elmúlt években szerény előrehaladás történt az 55 évesnél idősebbek munkaerőpiaci aktivitásának, foglalkoztatásának növelésében. A 24 évesnél fiatalabbak romló munkaerőpiaci helyzete pedig egyértelműen azoknak a fiataloknak a rendkívül rossz munkaerőpiaci lehetőségeire hívják fel a figyelmet, akik nem kerültek be középfokú oktatásba, vagy kihullottak onnan. Mivel ezek a fiatalok még nagyon hosszú ideig jelen lesznek a munkaerőpiacon, ezért foglalkoztatásuk növelése elkerülhetetlen volna a foglalkoztatási ráták növeléséhez és a munkanélküliségi ráták csökkentéséhez.

Végzettség szerinti különbségek

A középfokúnál alacsonyabb iskolai végzettségűek munkaerőpiaci helyzete továbbra is nagyon kedvezőtlen. A magyar foglalkoztatási lemaradást, a munkanélküliségi ráta növekedését e csoport munkaerőpiaci helyzete továbbra is alapvetően meghatározza. A középfokúnál alacsonyabb legmagasabb iskolai végzettségűek foglalkoztatási rátája 2005-ben⁵ 38,1 százalék volt, ami az EU-15 foglalkoztatási rátájától (57,8 százalék) majdnem 20 százalékponttal, az EU-19 foglalkoztatási rátájától (52,9 százalék) 14 százalékponttal, az OECD átlagtól (56,1 százalék) pedig 18 százalékponttal maradt le. A középfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája 70,4 százalék volt, a foglalkoztatási lemaradás 4–5 százalékpontnyi az EU- és az OECD-átlagoktól, a felsőfokú végzettségűek foglalkoztatási rátája pedig 83 százalék, ami 1–2 százalékpontnyival kisebb, mint a megfelelő EU- és OECD-átlagok (7. ábra).

7. ábra: Iskolázottság szerinti foglalkoztatási ráták Magyarországon, valamint az EU- és OECD-országokban, 15–64 évesek, 2006 (százalék)

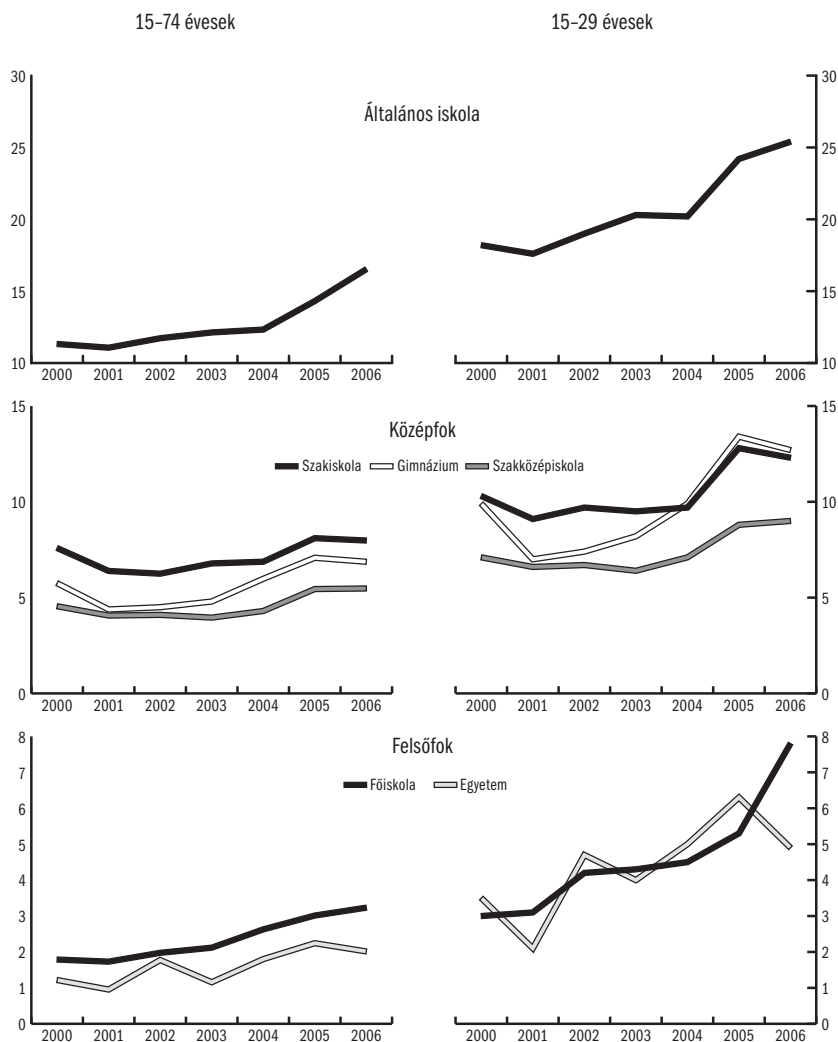
Forrás: OECD (2007).

A középfokúnál alacsonyabb iskolázottságúak foglalkoztatási rátája 2005 és 2006 között tovább csökkent. 2006-ban az általános iskolai végzettségű 15–64 évesek 29,1 százaléka, az általános iskolánál alacsonyabb végzettségűek 9,3 százaléka volt foglalkoztatott (KSH, 2007a).

⁵ 2006-os adat még nem áll rendelkezésre.

A 8. ábra a munkanélküliségi ráta végzettségi szint szerinti változásait mutatja a 15–74 évesek és a pályakezdő, 15–29 éves korcsoportra. A 15–74 éves népességben a munkanélküliségi ráta valamennyi végzettségi csoportban csekély mértékben (0,2–0,3 százalékponttal) csökkent 2005 és 2006 között, a középfokúnál alacsonyabb végzettségűek munkanélküliségi rátája viszont több mint 2 százalékponttal (14,3 százalékról 16,5 százalékra) növekedett.

8. ábra: Munkanélküliségi ráta végzettségi csoportonként, 2000–2006 (százalék)

Forrás: KSH munkaerő-felvételei; KSH (2007c).

A pályakezdő fiataloknak minden iskolázottsági csoportban magasabb a munkanélküliségi rátája, mint az idősebbeknek. Ez minden országban megfigyelhető, természetes jelenség, hiszen az iskolából a munkába való átmenet

hosszabb ideig tart, a fiatalok a munkatapasztalat hiány miatt is nehezebben találják meg a számukra megfelelő állást, ezért a munkaerőpiacra történő beilleszkedés normális kísérőjelenségének tekinthető. Az idősebb és fiatalabb korcsoportok közötti különbség mértéke, illetve a munkaerőpiaci ráta változásai viszont felhívhatják a figyelmet a különböző iskolázottságok munkaerőpiaci értékének változására.

A 29 évesnél fiatalabb általános iskolai végzettségűek munkanélküliségi rátája jóval nagyobb mértékben haladja meg a 15–74 éves ugyanilyen végzettségűek munkanélküliségi rátáját, mint amekkora különbség a többi iskolázottsági csoportban megfigyelhető. A legfeljebb általános iskolát végzett fiatalok munkanélküliségi rátája is tovább nőtt 2005 és 2006 között, és 2006-ra már meghaladta a 25 százalékot. Az iskolázatlan fiataloknak tehát nagyon rossz és elhelyezkedési esélyei vannak.

A szakiskolai és gimnáziumi végzettségű 29 évesnél fiatalabbak elhelyezkedési esélye kismértékben javult, munkanélküliségi rátájuk 0,5, illetve 0,7 százalékponttal kisebb volt, mint 2005-ben. Nőtt viszont a szakközépiskolai és főiskolai végzettségű pályakezdők munkanélküliségi rátája, az előbbi 0,2 százalékponttal, az utóbbi viszont nagyobb mértékben, 5,3 százalékról 7,8 százalékra (*KSH, 2007b*). A főiskolai végzettségű pályakezdők munkanélküliségi rátájának növekedése azért is érdemelhet figyelmet, mert 2005 és 2006 között az egyetemi végzettségű pályakezdők munkanélküliségi rátája elég jelentősen, 6,3 százalékról 4,9 százalékra csökkent. Ez a változás nem látszik alátámasztani az egyetemi túlképzéssel kapcsolatos aggodalmakat, de arra utalhat, hogy növekvő pályakezdő diplomás kínálatból a munkáltatók már inkább a jobb minőségűnek vélt egyetemi végzettségeket részesítik előnyben.

Összefoglalva a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta változásai azt mutatják, hogy folytatódott az alacsony iskolai végzettségűek foglalkoztatásból való kiszorulása. A folyamat a pályakezdő, alacsony végzettségűeket az idősebbeknél is jobban érintette. Bár a középfokúnál alacsonyabb végzettségűek aránya a munkaképes korú népességben csökken, az alacsony iskolázottságúak foglalkoztatási lemaradásának mértéke miatt a magyar foglalkoztatási ráta nagyobb javulására csak akkor nyílik lehetőség, ha javulnak az alacsony iskolázottságúak elhelyezkedési esélyei.

Nemek szerinti különbségek

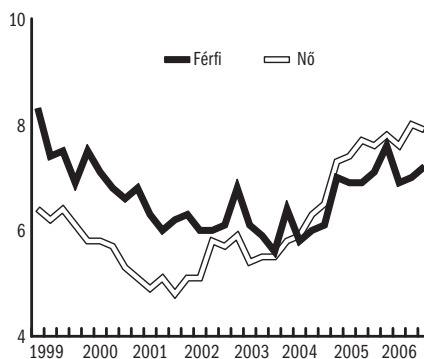
A nemek szerinti különbségek az aktivitási és foglalkoztatási rátában csekély mértékben növekedtek 2005 és 2006 között. A 15–64 éves férfiak aktivitási rátája a 2005-ben megfigyelt 67,9 százalékról 2006-ra 68,7 százalékra nőtt, a nők 55,1 százalékról 55,5 százalékra. A férfiak foglalkoztatási rátája a 2005-ben megfigyelt évi 63,1 százalékról 2006-ra 63,8 százalékra nőtt, a nők 51 százalékról 51,2 százalékra. A férfiak aktivitási és foglalkoztatási rátájának

gyorsabb növekedése következtében növekedett a nemek közötti különbség az aktivitásban és foglalkoztatásban.

Mivel a női aktivitás és foglalkoztatás az EU- és OECD-országok átlagában is jóval alacsonyabb a férfiakénál, nemzetközi összehasonlításban a férfiak lemaradása a nagyobb az EU- és OECD-átlagoktól. Az EU-15 aktivitási rátájától a magyar férfiak aktivitási rátája 11, nők 9 százalékponttal maradt le 2006-ban. A foglalkoztatási rátában a lemaradás 10, illetve 7 százalékpontnyi volt (OECD, 2007).

2004-ig a nők munkanélküliségi rátája alacsonyabb volt a férfiakénál, de 2004-ben elérte, majd 2005-ben és 2006-ban már meghaladta a férfiak munkanélküliségi rátáját (9. ábra). A változás a költségvetési szféra létszámleépítéseivel is összefügg, ahol 2004 óta a foglalkoztatottak létszáma évről évre csökkent, és ahol – mivel a nők az átlagosnál nagyobb arányban dolgoznak ezekben az ágazatokban – a létszámleépítések is jobban érintették őket.

9. ábra: Munkanélküliségi ráta nemek szerint (százalék)

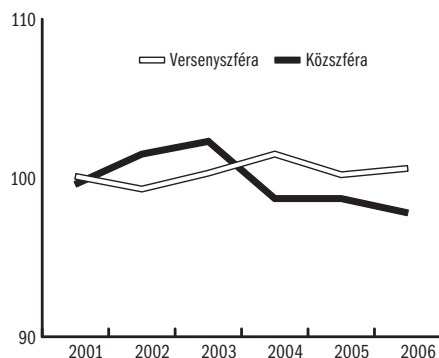
Forrás: KSH munkaerő-felvételei.

Ágazatok szerinti változások

2006-ban a foglalkoztatottak 87,3 százaléka alkalmazottként dolgozott. 2005 és 2006 között a stabilizációs intézkedések következtében tovább csökkent a költségvetési szférában alkalmazottak száma, 2005-höz képest 2,2 százalékkal, a versenyszférában alkalmazottak száma viszont 0,6 százalékkal nőtt (10. ábra).

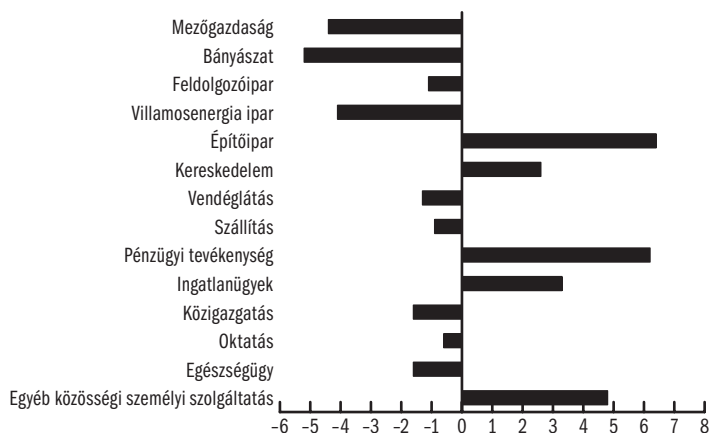
A költségvetési intézményekben minden ágazatban, a közigazgatásban, az oktatásban és az egészségügyben is csökkent az alkalmazottak száma (11. ábra). Jelentős létszámnövekedés volt az építőiparban (6,4 százalék), a pénzügyi tevékenységet (6,2 százalék) és az egyéb közösségi személyi szolgáltatást végző ágazatban (4,8 százalék). A legnagyobb mértékben a bányászatban és mezőgazdaságban csökkent az alkalmazottak száma. 5,1 és 4,4 százalékkal.

10. ábra: A versenyszférában és a közsférában alkalmazottak létszámának változása (előző év = 100)

Forrás: KSH Statad-rendszere.

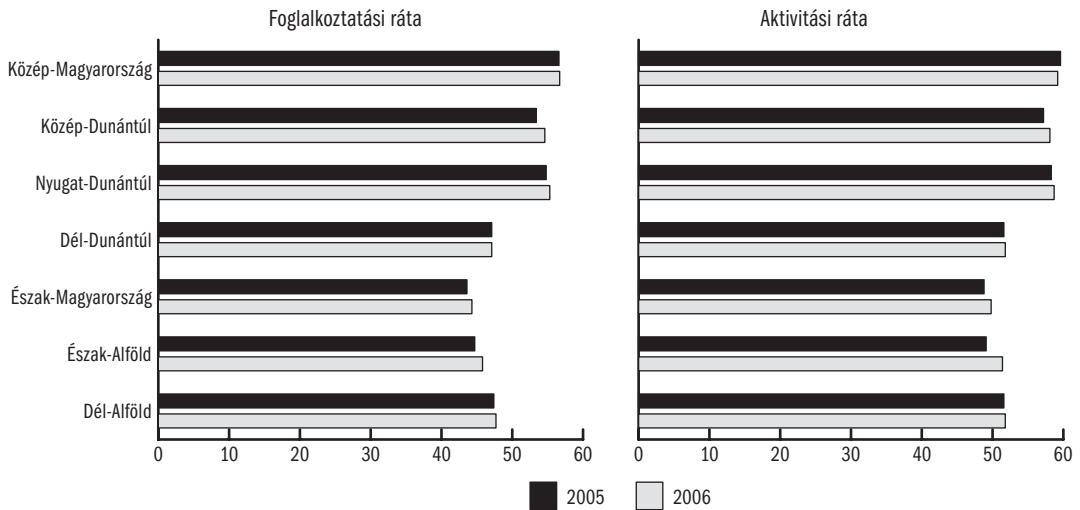
11. ábra: Az alkalmazottak számának változása ágazatonként, 2006 (százalék)

Forrás: KSH Statad-rendszere.

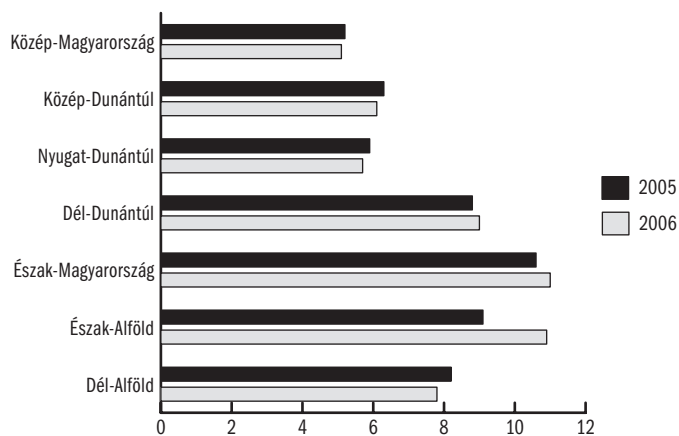
Regionális különbségek

Az aktivitásban és foglalkoztatásban kialakult jelentős regionális különbségek 2005 és 2006 között kis mértékben csökkentek 2005 és 2006 között, de továbbra is igen jelentősek. A legjobb helyzetű közép-magyarországi régióban kismértékben, 0,4 százalékponttal, csökkent az aktivitási ráta: 59,6 százalékról 59,2 százalékra, a legrosszabb helyzetű észak-magyarországi és dél-alföldi régiókban pedig 1, illetve 2,3 százalékponttal nőtt. A foglalkoztatási ráták minden régióban kismértékben javultak, kivéve a dél-dunántúli régiót, de a legjobb helyzetű közép-magyarországi régió és legrosszabb helyzetű észak-magyarországi régió között továbbra is több mint 12 százalékpontnyi a különbség a mutatóban.

12. ábra: Aktivitási és foglalkoztatási ráta régióként, 2005 és 2006 (százalék)

Forrás: KSH (2005), (2006b).

Az országos átlagnál alacsonyabb munkanélküliségű régiókban – a közép-magyarországi, közép-dunántúli és nyugat-dunántúli régiókban – csökkent a munkanélküliségi ráta (13. ábra), míg az átlag feletti munkanélküliségi rátákkal rendelkező régiókban növekedett. A legjobban az észak-alföldi régióban növekedett a munkanélküliségi ráta 2005 és 2006 között: 9,1 százalékról 10,9 százalékra, így az észak-alföldi régióban a munkanélküliségi ráta csaknem elérte a legmagasabb munkanélküliségű régió, az észak-magyarországi régió 11 százalékos munkanélküliségi rátáját.

13. ábra: Munkanélküliségi ráta, régióként (százalék)

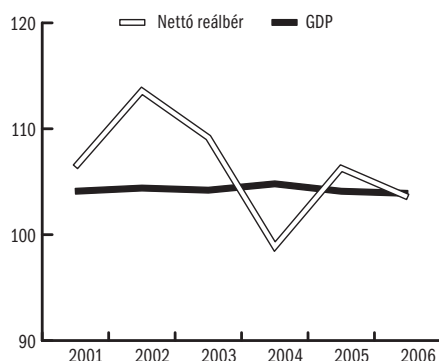
Forrás: KSH (2005), (2006b).

3. A BÉREK ALAKULÁSA 2001 ÉS 2006 KÖZÖTT

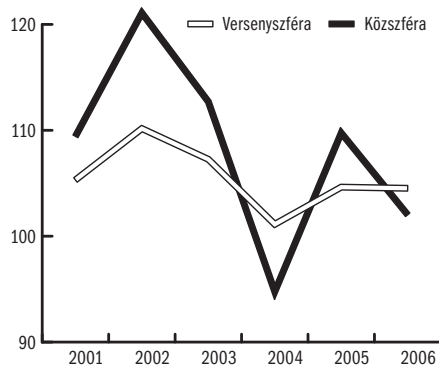
2006-ban a teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete 171 200 forint, nettó keresete 110 900 forint volt. A versenyszférában alkalmazásban állók bruttó keresete 162 400, nettó keresete 106 794, a költségvetési szervezetekben alkalmazottak bruttó keresete 193 900 forint, nettó keresete 121 420 forint volt.

A 14. ábra a nettó reálbérek növekedési ütemét és a GDP növekedési ütemét mutatja 2001 és 2006 között, a 15. ábra pedig külön a versenyszféra és költségvetési szférában a nettó reálbérek növekedési ütemét.

14. ábra: A nettó reálbér és a GDP növekedési ütem, 2001–2006 (százalék)

15. ábra: A nettó reálbér növekedési üteme a versenyszférában és közszférában, 2001–2006 (százalék)

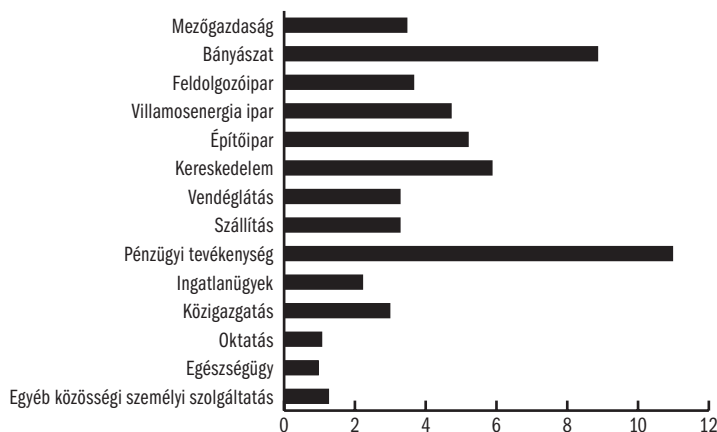

A nettó reálkeresetek 3,5 százalékkal növekedtek, vagyis valamivel kisebb emelkedést lehetett megfigyelni, mint a GDP 3,9 százalékos növekedési ütemében (14. ábra). 2006-ban a bérek GDP-arányos mérséklődése az egyensúly helyreállítására tett lépésként értékelhető. A 2000-es években, 2004-et kivéve, a nettó reálbérek növekedési üteme minden évben meghaladta a termelé-

kenység növekedési ütemét. A növekedés a közszféra béremelkedéséhez volt köthető (15. ábra). 2006-ban a közszférában a reálbérek a versenyszféránál lassabban növekedtek, a nettó reálbérek 1,6 százalékkal nőttek a költségvetési szektorban, és 5,2 százalékkal a versenyszférában.

Az alkalmazásban állók nettó reálkeresetének változása azt mutatja (16. ábra), hogy a közszférán belül a reálbérek növekedése az egészségügyben volt a legkisebb, nem érte el az 1 százalékot, az oktatásban 1, a közigazgatásban pedig 3 százalékkal volt.

16. ábra: Az alkalmazásban állók reálkeresetének változása ágazatonként, 2006 (százalék)

Forrás: KSH Stadat-rendszere.

A nettó reálbérek növekedése a pénzügyi ágazatban volt legnagyobb, csaknem 11 százalékos, és csaknem 9 százalékkal emelkedtek nettó reálbérek a bányászatban.

Régióként vizsgálva, 2006-ban is a közép-magyarországi régióban voltak legmagasabbak az átlagkeresetek, a legalacsonyabbak pedig a dél-alföldi és észak-alföldi régióban (2. táblázat).

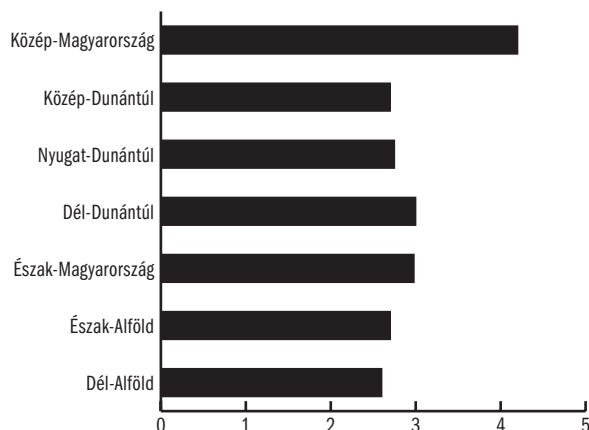
2. táblázat: Havi nettó átlagkereset régióként

Régió	2005		2006	
	forint	előző év = 100	forint	előző év = 100
Közép-Magyarország	118 430	109,7	128 189	108,2
Közép-Dunántúl	95 961	109,5	102 379	106,7
Nyugat-Dunántúl	93 860	109,7	100 282	106,8
Dél-Dunántúl	91 121	110,2	97 494	107,0
Észak-Magyarország	91 908	110,6	98 380	107,0
Észak-Alföld	88 827	110,9	94 800	106,7
Dél-Alföld	88 686	109,8	94 534	106,6

Forrás: KSH (2006b).

A nettó reálkeresetek a közép-magyarországi régióban nőttek a legjobban 2006-ban (4,1 százalék). A növekedés mértéke a többi régióban kiegyenlített volt, így érdemben változatlanok maradtak a régiók közötti különbségek (17. ábra).

17. ábra: A nettó reálkeresetek növekedése régióként, 2006, %

ÖSSZEFOGLALÁS

A 2006-ban meghirdetett stabilizációs csomag, amely a fogyasztás szűkítésével és a gazdasági növekedés lassulásával járt, nem vezetett a foglalkoztatás csökkenéséhez, a foglalkoztatási ráta – bár csekély mértékben – emelkedett. 2006-ban az aktivitási ráta növekedése is elsősorban a foglalkoztatás – és csak kisebb mértékben a munkanélküliek számának – növekedéséből adódott. A magyar foglalkoztatás legfontosabb problémái – az alacsony iskolázottságúak, közöttük is a fiatalok szélsőségesen rossz munkaerőpiaci esélyei, a jelentős regionális különbségek az aktivitásban, a foglalkoztatásban – viszont nem változtak érdemben. Az 55 év feletti alacsony aktivitási és foglalkoztatási arányának javításában viszont az elmúlt évek szerény mértékű javulást hoztak. A következő évek kérdése marad, hogy sikerül-e olyan kormányzati intézkedéseket hozni, amelyek a további kiigazítás mellett rövid távon is javítják az érettséginel alacsonyabb végzettségűek foglalkoztatási esélyeit, és amelyek vonzóbbá teszik számukra a munkavállalást.

HIVATKOZÁSOK

KSH (2006a): Főbb munkaügyi folyamatok, 2005. január–2006. december. KSH, Budapest, március.
 KSH (2006b): A KSH jelenti. Gazdaság és társadalom. 2006/12. KSH, Budapest
 KSH (2007a): Munkaerő-piaci helyzetkép, 2006. KSH, Budapest.
 KSH (2007b): Főbb munkaügyi folyamatok 2006. január–2006. december. KSH, Budapest, április.

KSH (2007c): A fiatalok munkaerő-piaci helyzete. Munkaerő-felmérés, 2006. IV. negyedévi kiegészítő felvétele alapján. KSH, Budapest.
 KSH (2007d): Magyarország, 2006. KSH, Budapest, 2007.
 OECD (2007): Employment Outlook. OECD, 2007.

KÖZELKÉP

JÓLÉTI ELLÁTÁSOK ÉS MUNKAKÍNÁLAT

SZERKESZTETTE

CSERES-GERGELY ZSOMBOR ÉS SCHARLE ÁGOTA

1. Jóléti ellátások, munkakínálati hatások és szabályozási gyakorlat
(Cseres-Gergely Zsombor–Scharle Ágota)
 - A jóléti ellátásban részesülők elégedettsége életükkel, anyagi helyzetükkel
(Molnár György–Kapitány Zsuzsa)
 2. Gyermeknevelési támogatások (Bálint Mónika–Köllő János)
 - A szülés utáni munkába állás hatása a gyermek fejlődésére (Benedek Dóra)
 3. A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása
(Firle Réka–Scharle Ágota–Szabó Péter András)
 - A közfoglalkoztatási programok működése és eredményessége
(Szabó Péter András)
 4. A rokkantnyugdíjazás növekedésének munkapiaci okai (Scharle Ágota)
 - A munkaképesség véleményezésének gyakorlata (Juhász Ferenc)
 5. Ösztönzési hatások a magyarországi nyugdíjrendszerben
(Cseres-Gergely Zsombor)
 - Változó feltételek a korhatár előtti nyugdíjazásban
(Augusztinovics Mária–Köllő János)
 6. A tényeken alapuló szakpolitika működése egy foglalkoztatást ösztönző program példáján (Scharle Ágota)
- Hivatkozások

1. JÓLÉTI ELLÁTÁSOK, MUNKAKÍNÁLATI HATÁSOK ÉS SZABÁLYOZÁSI GYAKORLAT

CSERES-GERGELY ZSOMBOR–SCHARLE ÁGOTA

A jóléti ellátások elsődleges feladata, hogy valamilyen társadalmi cél – például egyes alapvető emberi jogok biztosítása – érdekében újraosszák a jövedelmeket, vagy valamilyen piaci kudarcot kezeljenek. A nyugdíj- vagy a munkanélküli-biztosítás például tisztán piaci alapon nem, vagy nem jól működne, és ez indokolja az állami beavatkozást.

A támogatások eredményességéről, a jövedelmi egyenlőtlenség csökkentésében betöltött szerepéről számos tanulmány készült. Ezekből itt egyetlen következtetést kell kiemelnünk: a legkülönbözőbb módszertant és megközelítést alkalmazó elemzések is találhatnak hibákat a rendszer hatásosságában (lásd például *Darvas–Tausz*, 2002; *Ferge–Tausz*, 2002; *Havasi*, 2005; *Lelkes*, 2006; *Szalai*, 2007; *Tóth*, 1997, 2005), ami arra utal, hogy az ellátórendszer egésze – és különösen néhány eleme – elsődleges feladatát sem tölti be tökéletesen.

Az ellátások akkor működnek jól, ha elérik azokat a csoportokat, akiket segíteni hivatottak, és növelik is az ő jólétüket, emellett pedig hatékonyak is, azaz a lehető legkevesbé csökkentik a társadalom egészének jólétét. Így például egy szociális segély akkor működik jól, ha a rászorulókat hozzájutnak, és csak ők jutnak hozzá, annyit kapnak, amennyire valóban rászorulnak, a rászorultak kiválasztása a lehető legkevesebbe kerül, valamint a segélyezett munkakínálata sem csökken túlságosan. Azaz akkor, ha a segély az elsődleges célját úgy éri el, hogy a közvetlen költségek mellett a közvetett költségei a lehető legkisebbek.

Mivel számos szakpolitikai vitát juttatott már vakvágányra, szeretnénk felhívni a figyelmet a *hatékonyság* és az újraelosztást elvető *haszonelvűség* közötti különbségre. A hatékonyságot azért szorgalmazzuk, mert általa nőhet az elosztható javak mennyisége. Ebből azonban nem következik, hogy a javak *elosztásának* módjáról a haszonelvűség alapján gondolkodnánk, és így ellenoznánk a szegényeknek szolidaritási alapon adott támogatásokat. Éppen ellenkezőleg: azt tartjuk, hogy a hatékonyabban kezelt közpénzekkel több rászoruló helyzetén lehet javítani.

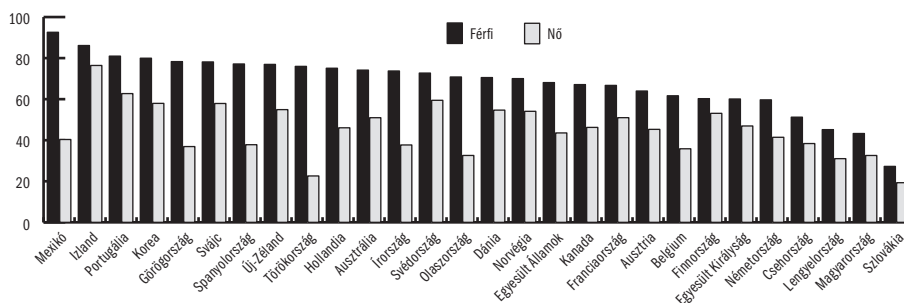
A támogatások nem szándékos mellékhatásai csökkentik az összjóletet, s hosszabb távon olyan terhet jelenthetnek, ami az ellátások fenntartását is ve-

szélezeteti, és végül az ellátásban részesülők szubjektív (nem anyagi) jólétét is csökkenthetik. A szociális segély esetében közvetett költség például az, ha a segélyezett megalázkodónak érzi a segítyt, ha később kezd állást keresni, vagy nem is áll munkába, mert akkor elvesztené a jogosultságát. Költség az is, ha a hosszabb otthon töltött idő alatt jobban csökken a munkavégző képesség, mint egyébként, vagy ha a gyermekeknek sem lesz arról tapasztalata, hogy milyen a munkába járó ember életritmusa, és így a következő generáció is megörökli a problémát.

Ebben a Közelképben a főbb támogatások nem anyagi költségeit járjuk körül. Ezen belül is elsősorban azt vizsgáljuk, mekkorák és hogyan csökkenthetők azok a közvetett költségek, amelyek a segélyek munkakínálati hatásai-ból erednek.

A munkakínálati mellékhatások kitüntetett vizsgálatára nyomós okunk van. Magyarországon a 15–64 éves népesség 57 százaléka dolgozik, míg az EU 27 tagországában 64 százalék, a skandináv országokban pedig több mint 70 százalék a foglalkoztatási ráta átlaga. A volt szocialista tagországok közül egyedül Lengyelországban rosszabb a helyzet, mint Magyarországon (ott a 15–64 évesek 54,5 százaléka dolgozik). A magyar foglalkoztatási szint 1980-tól lassan, 1990 és 1993 között rendkívül gyorsan csökkent; az 1996. évi 52,4 százalék volt a mélypont. Ettől kezdve javul a helyzet, de 15 év sem volt elegendő ahhoz, hogy elérjük az 1992-ben mért 58 százalékos foglalkoztatási rátát. Az 1.1. ábra azt is mutatja, hogy a képzetlenek foglalkoztatásában még nagyobb a lemaradás.

1.1. ábra: Az érettségivel nem rendelkezők foglalkoztatási rátája az OECD-országokban, 2004

Forrás: OECD Education at a Glance, 2004.

A bruttó nemzeti jövedelem 1994 óta évi 1–5 százalékkal nő, a foglalkoztatási szint azonban csak 1996 után kezdett növekedni, és az azóta mért növekedés éves átlaga nem éri el az 1 százalékot sem. Eközben a munkaképes korú lakosság közel negyedének valamilyen jóléti ellátás biztosítja a megélhetését, az ellátottak többsége inaktív, és legtöbbjük hosszú időre, vagy véglegesen kikerül a munkaerőpiacról. Ezek az egyszerű tények arra utalnak, hogy a jóléti

ellátórendszer a rendszerváltás munkaerőpiaci sokkjára elsősorban felületi, csak a társadalmi feszültségeket enyhítő kezelést adott.

A következmények súlyosak és messzire hatók. A tágabban vett újraelosztási rendszerrel kiegészítve, a jóléti ellátások nagyban hozzájárulnak annak a rossz egyensúlynak a fenntartásához, amelyet alacsony foglalkoztatás és magas járulék- és adóterhek jellemeznek. A magas adókulcsok visszafogják a gazdasági teljesítményt, és így korlátozzák a gazdasági növekedést is. A munkaképes korú népesség nagy csoportjainak tartós munkanélkülisége vagy inaktivitása ugyanakkor tartós szegénységhez, a szegénység generációs újratermelődéséhez, társadalmi kirekesztettséghez és gyakran időskori szegénységhez is vezet. Ezzel pedig bezárul az ördögi kör, amennyiben ezek a társadalmi hátrányok újabb szociális kiadásokra teremtenek igényt.

A Közelkép 2–5. fejezetében a munkakínálathoz szorosan kapcsolódó hatásokat vizsgáljuk négy ellátás – a gyermekgondozási ellátások, a rendszeres szociális segély, a rokkantnyugdíj és az öregségi nyugdíj – esetében. A rendszerváltást kísérő munkaerőpiaci feszültségek nemcsak új segélyezési formákat teremtettek – ez részben természetes, hiszen például a munkanélküli-járadék kifejezetten ezek enyhítését szolgálja –, de egyidejűleg segélyezési funkciókkal ruháztak fel korábban is létezett ellátási formákat. Amikor egy ellátás nem azt, vagy nem csak azt a szerepet tölti be, amire eredetileg létrehozták, költséges mellékhatásokkal számolhatunk: a rokkantnyugdíjról, illetve a gyermekgondozási ellátásokról szóló fejezetben erre a kérdésre is kitérünk. A munkanélküli-járadék is jelentős támogatásnak számít, itt egyedül azért nem tárgyaljuk, mert korábban rendkívül alapos elemzések készültek róla (lásd például a 2001. évi Munkaerőpiaci Tükör Közelkép-blokkját vagy *Bódis és szerzőtársai* [2005]). A fejezeteket rövidebb írások egészítik ki: ezek valamilyen más természetű, nem a munkakínálattal kapcsolatos társadalmi hatást, illetve az ellátások eredeti céljának teljesülésével kapcsolatos kérdéseket vesznek górcső alá.

Ebben a fejezetben rövid helyzetképet adunk a munkaerőpiac és az ellátások összefüggéséről, illetve az ellátórendszer egészére vonatkozó kérdésekkel foglalkozunk. Áttekintjük a különböző ellátástípusok elméletben várt munkakínálati hatásait, és felvázoljuk azokat az okokat, amelyek a jelenlegi rendszerben rejlő ellentétzők kiiktatását akadályozhatják. Végül pedig vázoljuk a többi fejezet eredményeit, és az ezekből levonható tanulságokat.

1.1. Kik inaktívak és kik részesülnek jóléti ellátásokban?

A jóléti ellátások általában csökkentik a munkakínálatot, a foglalkoztatást azonban a kínálat és a kereslet együttesen határozza meg. Az aggregált adatok ráadásul nemcsak a segélyek, hanem a segélyezettek összetételének hatását is tükrözik. A következő áttekintés így csak azt szolgálja, hogy felmérjük

azt a munkavállalói kört, amelyik egyáltalán célpontja lehet a foglalkoztatás növelését szolgáló szakpolitikáknak.

Az 1.1. táblázatban azt mutatjuk be a KSH munkaerő-felvételének 2006-os adatai alapján, hogy a 25–64 éves lakosság – mintegy öt és fél millió ember – miként oszlik meg az aktivitási státusok és a jóléti transzferek (ellátások) között. A két legnépesebb csoport a transzfert nem kapó foglalkoztatottaké, illetve az inaktív nyugdíjasoké. A harmadik legnépesebb csoport, jókora lemaradással, a transzferben nem részesülő inaktívoké, akiket közvetlenül a valamilyen gyermekjóléti támogatásban részesülő inaktívok követnek. A táblázatból azt is látjuk, hogy a továbbiakban vizsgálandó transzferek valóban a legfontosabbak, illetve azt is, hogy a munkanélküli-ellátások kivételével a transzferben részesülők között magasabb az inaktívok, mint a munkanélküliek vagy a dolgozók aránya.

1.1. táblázat: A 25–64 éves népesség megoszlása ellátások és munkapiaci aktivitás szerint, 2006 (százalék)

Megnevezés	Dolgozik	Munkanélküli	Inaktív	Összesen
Nincs transzfer	62,4	2,5	5,2	70,1
Munkanélküli-járadék	0,0	1,0	0,5	1,6
Rendszeres szociális segély	0,0	0,7	0,6	1,3
Gyermekjóléti támogatások (gyed, gyes, gyet)	0,3	0,1	4,0	4,5
Nyugdíj	2,5	0,2	19,3	22,0
Egyéb transzfer	0,1	0,0	0,4	0,5
Összesen	65,3	4,5	30,1	100,0

Megjegyzés: Munkanélkülinek itt és a következőkben is az ILO meghatározása szerint azt tekintjük, aki állást keres, és két héten belül munkába tudna állni.

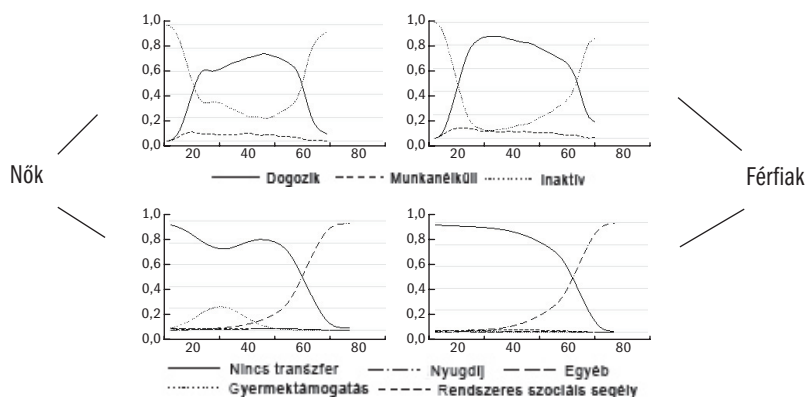
Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felvételének elemi adataiból. A KSH súlyai-val súlyozva.

Az egyes ellátások természetesen kapcsolódnak az emberi életpálya tanulással, majd aktívan (munkával, és gyermekneveléssel) töltött, végül a visszavonulás szakaszaihoz. Ennek megfelelően az aktivitási és transzferstátusok életkoronként és nemenként is eltérőek: az 1.2. ábrán jól látszanak ezek az összefüggések.

Az aktivitás, a transzferstátus és az életkor szerinti bontást együtt már nem tudjuk világosan ábrázolni; az erőteljes életkori hatások azonban az ábra négy részét összevetve is jól láthatók. Az első figyelemre méltó jelenség a férfiak és a nők foglalkoztatásának alakulása. Mindkettő nagyjából 40 éves kor körül éri el a csúcspontot, a férfiaknál magasabb, a nőknél alacsonyabb értéken. Ez a helyzet azonban úgy alakul ki, hogy a nők túlnyomó része élete korábbi szakaszában legalább egy gyermeket szül, ami karrierjét – így annak csúcspontját is – időben későbbre tolja, és a férfiak öregségi nyugdíjkorhatára még 2006-ban is három évvel nagyobb, mint a nőké. Mindez arról tanúskodik, hogy a

férfiak, ha abszolút mértékben nem is, de saját lehetőségeikhez képest kevésbé aktívak. A nők esetében jól látható, hogy a férfiakénál fiatalabb korban is alacsonyabb aktivitásuk a gyermektámogatási ellátások igénybevételével esik egybe. Ezzel párhuzamosan mindkét nem esetében megfigyelhető, hogy az inaktivitás térnyerése körülbelül 45 éves kor után a munkanélküliség rohamos eltűnésével jár együtt.

1.2. ábra: Nők és férfiak aktivitási és transzferstátus szerinti megoszlása az életpálya mentén

Megjegyzés: Az életkor a kérdészettség hetéig betöltött kor, években mérve.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felételének egyéni adataiból KSH súlyokkal súlyozva.

Az 1.1. táblázatban láttuk, hogy a munkanélküliek több mint fele nem részesül munkanélküli-ellátásban. Az ábrákban arra is fény derül, hogy ez főleg a fiatalabb munkanélkülieket érinti: a munkanélküliek aránya a 30–40 évesek között a legmagasabb, míg a segélyezettek (az egyéb segélyben részesülők többsége munkanélküli-ellátást kap) a 40 felettiek között magas. A 40 évesnél idősebbek között az életkorral gyorsan csökken az állást keresők aránya – itt találjuk azok többségét, akik munkanélküli-ellátást kapnak, de valójában inaktívak.

Iskolai végzettség szerint vizsgálva az aktivitási és transzferstátusokat, kiderül, hogy a munkaerőpiaci esélyeket tekintve, különösen a középfokú végzettséget nem szerzettek vannak rossz helyzetben (1.2. táblázat). Az ilyen, alacsonyan képzettek alig fele dolgozik, ötöde valamilyen nyugdíjszerű ellátást kap, és tizede munkanélküli.

Végül vessünk még egy pillantást arra, hogy mekkora a mozgás a munkaerőpiaci helyzetek között! Vajon tartósan ugyanazokat találjuk-e az egyes státusokban, vagy mindig más és más viseli a munkanélküli- vagy inaktív státusból eredő hátrányokat. Az 1.3. táblázat alapján azt mondhatjuk, hogy a foglalkoztatásból, illetve a komoly újraellenőrzéstől függővé nem tett nyugdíjszerű ellátások melletti inaktivitásból igen kicsi a kiáramlás. Jelentős és közel azo-

nos mértékű mobilitást láthatunk a munkanélküliek és a rendszeres szociális segélyt igénylők csoportjában, de a kilépők végcélja nagyon is eltérő. Míg a munkanélküli-státusból kilépők túlnyomó többsége munkába áll, a rendszeres szociális segélyből kilépőknek közel fele ellátás nélküli inaktív lesz.

1.2. táblázat: Aktivitási és transzferstátusok alakulása az iskolázottság függvényében a 25–64 éves korosztály esetében Magyarországon, 2006 (százalék)

Megnevezés	Aktivitás és transzferstátus összevonva							Összesen
	dolgozik	munka-nélküli	inaktív + rszs	inaktív + gyt	inaktív + nyugdíj	inaktív, egyéb ellátás	inaktív, ellátás nélkül	
Nyolc általános vagy kevesebb	47,7	8,9	2,3	6,5	21,0	1,0	12,5	100,0
Középfok érettségi nélkül	73,9	5,9	0,5	4,0	10,0	0,5	5,2	100,0
Középfok érettségivel	77,9	4,0	0,2	5,1	6,4	0,3	6,1	100,0
Felsőfok	87,5	2,0	0,0	5,0	2,4	0,0	3,0	100,0
Összesen	72,7	5,2	0,7	5,0	9,6	0,4	6,4	100,0

Rszs = rendszeres szociális segélyezett, gyt = gyermek után járó ellátást (gyes, gyed, gyet) kap
 Forrás: saját számítás a KSH munkaerő-felvétele alapján, a KSH eredeti súlyait használva.

1.3. táblázat: Kilépések megoszlása kombinált aktivitási és transzferstátus szerint 2006 egymást követő negyedéveiben (százalék, adott kiinduló státust feltételezve)

Aktivitás az első időszakban	Aktivitás a második időszakban							Összesen
	dolgozik	munka-nélküli	inaktív + rszs	inaktív + gyt	inaktív + nyugdíj	inaktív, egyéb ellátás	inaktív, ellátás nélkül	
dolgozik	98,4	0,8	0,1	0,3	0,1	0,0	0,4	100,0
munkanélküli	14,1	79,8	0,7	0,4	0,3	0,2	4,5	100,0
inaktív + rszs	10,1	8,2	64,3	0,0	0,1	0,9	16,3	100,0
inaktív + gyt	3,6	0,8	0,0	94,0	0,0	0,2	1,5	100,0
inaktív + nyugdíj	1,7	0,6	0,0	0,0	97,3	0,1	0,2	100,0
inaktív + egyéb ellátás	0,8	0,1	0,0	0,4	0,1	97,8	0,8	100,0
inaktív + nincs ellátás	6,8	4,8	2,1	1,5	0,3	0,5	84,0	100,0

Rszs = rendszeres szociális segélyezett, gyt = gyermek után járó ellátást (gyes, gyed, gyet) kap
 Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felvétele alapján. Állomány-áramlás konzisztens súlyozás Cse-res-Gergely (2007) és Frazis és szerzőtársai (2005) alapján. A mintába ki- és belépő népességtől eltekintettünk, a százalékok összege ennek köszönhetően nem 100.

1.2. A főbb jóléti ellátások jellemzői

A magyarországi szociális ellátórendszer a munkaképes korú lakosság igen jelentős részét érinti, és a bruttó hazai termék jelentős részét osztja el. Ahogy ezt a 1.4. táblázat mutatja, a főbb ellátások (ideértve a nyugdíjat, de kizárva az egészségügyet, oktatást és a természetbeli ellátásokat) hatóköre időben mindkét indikátor szerint igen stabil, a nyugdíjszerű ellátások tartós dominanciáját mutatva. Bár ez abból is adódik, hogy az összehasonlíthatóság érdekében 64

éves kornál – öt, illetve három évvel a hivatalos nyugdíjkorhatár felett – húztuk meg a határt, a sorrend alacsonyabb korhatár esetén sem változna.

1.4. táblázat: A főbb jóléti ellátások Magyarországon létszám és ráfordítás alapján, 1990–2005

Év	A 15 év feletti népesség arányában			Összes kiadás a GDP arányában		
	munkanélküli- és szociális segély	nyugdíj és nyugdíjszerű ellátás	gyes, gyed, gyet	munkanélküli- és szociális segély	nyugdíj és nyugdíjszerű ellátás	gyes, gyed, gyet
1990	1,08	30,57	3,03	0,18	9,67	0,64
1995	4,77	36,14	3,63	0,78	10,37	0,66
2000	3,83	37,27	3,60	0,48	9,08	0,51
2005	2,97	35,64	3,47	0,50	10,40	0,57

Megjegyzés: A szociális segélyben nincs benne a rendszeres gyermekvédelmi támogatás, csak a munkanélküliek jövedelempótló támogatása és a rendszeres szociális segély.

Forrás: KSH Szociális Statisztikai Évkönyv 2005, KTI Munkaerőpiaci Tükör, 2006 statisztikai adatai.

Ezek a főbb ellátások – a munkanélküliek szociális segélyét (2000-ig a jövedelempótló támogatást) kivéve – a rászorultságtól függetlenül járnak vagy alanyi jogon, vagy – a munkanélküli-járadék, a gyed és a nyugdíj esetében – biztosítási alapon. A hatályos szabályozás munkakínálati szempontból lényeges elemeit az 1.5. táblázat foglalja össze.¹ A főbb ellátások mindegyike pénzbeli ellátás, és a rendszeres szociális segély kivételével, havonként azonos összegű jövedelmet biztosít. A rendszeres szociális segély összege függ a háztartás jövedelmétől is, így az változhat annak függvényében, hogy a háztartás tagjainak milyen más (például munkából származó) jövedelme van.

1 Az egyes ellátások hatásának feltüntetésékor figyelembe vettünk minden járulékos hatást is. Ilyen például a nyugdíjasok járulékkedvezménye, ami a nyugdíjas státusból nem következik közvetlenül (az ellátásról szóló törvényből), de mégis együtt jár azzal, Nem foglalkozunk a rendszeres gyermekvédelmi támogatással (ami 2005-ben megszűnt), sem a családi pótlékkal. Előbbi hatása a rendszeres szociális segélyhez volt hasonló, utóbbié pedig a gyes hatásával egyező, kivéve, hogy több családot érint, mivel a gyermek 20 éves koráig jár.

1.5. táblázat: A főbb jóléti ellátások szabályozásának jellemzői

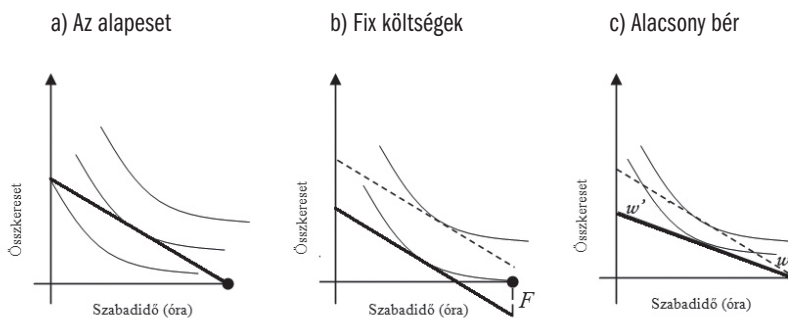
Támogatás	Munka mellett kapható?	Bérttámogatás
Gyed: a gyermek két éves koráig kapható, a korábbi bértől függő ellátás.	nem	
Gyes: a gyermek három éves koráig igénybe vehető támogatás.	igen (gyermek 1 éves korától)	igen (kedvező tb-szabályok)
Gyet: három- vagy többgyermekes szülő, a legkisebb gyermek nyolcéves koráig kaphatja	igen (napi 4 óra)	
Munkanélküli/álláskeresési járadék: az állást keresőknek szánt támogatás. Feltétele a regisztráció és a munkaügyi központtal tartott kapcsolat. 91 + 179 napig jár.	nem (munkakészség bizonyítás*)	
Rendszeres szociális segély: a tartós munkanélküliek rászorultságtól függő jövedelempótló támogatása	nem (munkakészség bizonyítás*)	
Rokkantnyugdíj	igen (kereseti plafon)	
Öregségi nyugdíj	igen (előrehozott nyugdíjnál kereseti plafon)	igen (kedvező tb-járadék és adószabályok)

*A segélyezettnek a felajánlott megfelelő állás vagy közcélú munkavégzés elfogadásával kell bizonyítania, hogy kész munkába állni. Elutasítás esetén a segély megvonható.

1.3. A jóléti ellátások hatása a munkakínálatra

A klasszikus közgazdaságtani megközelítés szerint a munkavállaló két dolgot mérlegel, amikor eldönti, hogy dolgozik-e, és mennyit: egyfelől, hogy mekkora jövedelemre számíthat, ha adott munkaórán dolgozik, és másfelől, hogy milyen értéket tulajdonít a szabadidőnek, és milyen a fogyasztásnak.² Ha ugyanis dolgozni kezd, akkor keresetét fogyasztásra válthatja, viszont kevesebb lesz a szabadideje. A fogyasztási lehetőségek határait az jelöli ki, hogy mekkora az elvégzett munkáért kapott bér, illetve mekkora a nem munkából származó jövedelem. Az esetek nagy többségében az így keletkezett korlátok sokféle döntési lehetőséget hagynak – ezek között az egyéni ízlés alapján, vagyis aszerint választunk, hogy miként ítéljük meg a szabadidő és a fogyasztás relatív hasznosságát. A modellbeli egyén célja a lehető legnagyobb hasznosság, vagyis annak a pontnak a megtalálása a lehetőségei határán, ahol sem a fogyasztás, sem a szabadidő növelésével nem tud már nagyobb hasznosságot elérni. Az 1.3. ábra a) részén látjuk az alapesetet: a görbék az egyéni preferenciákat jelölik, míg az egyenes az adott piaci bérből következő költségvetési korlátot jeleníti meg.

1.3. ábra: Fogyasztási, munkakínálati döntés a) átlagos esetben, b) fix költség és c) bérhátrány mellett

A munkakínálati döntést és a jóléti ellátások ellenőztönző hatását az 1.3. ábrán grafikus formában mutatjuk be. A pontosság kedvéért a formális matematika nyelvén is bemutatjuk a hatásokat, de az ábrához fűzött magyarázatokat igyekszünk úgy megfogalmazni, hogy azok az elméletben kevésbé jártas olvasó számára is érthetők legyenek. A formális modellben az egyén célja a pillanatnyi optimális munka–fogyasztás kombináció kiválasztása. Jellemezzük a preferenciákat egy jól viselkedő $U(C, l)$ hasznosság függvényvel, amelyet az egyén az $N + w(T - l) = C$ költségvetési korlát mellett maximalizál. Az N a nem munkából származó jövedelem, a w a munkabér, a T az összes rendelkezésre álló idő, míg l -el a szabadidőt, és C -vel a fogyasztást jelöltük. Egy egyszerű jóléti ellátás $B = G - t(wH + N)$ jövedelmet biztosít, ahol a B

² A hatásokat a téma könyvtári irodalmának klasszikus darabja, *Moffitt* (2002) a Közpénzügyek kézikönyvében közölt fejezet alapján vázoljuk fel. A munkakínálatra vonatkozó magyarországi empirikus becsléseket *Galasi* (2002) foglalja össze.

a nettó transzfer értéke, a G a tiszta támogatás, a t a többi jövedelemre kivetett adó kulcsa, és H a munkával töltött idő. A költségvetési korlát bal oldalához hozzáadva a G -t, majd egyszerűsítve adódik, hogy az elérhető jövedelem $w(1-t)H + G - tN = Y$. Az adókulcs csökkenti a munkajövedelmet és a nem munkából származó jövedelmet is. A munkajövedelemre kivetett adó a fogyasztás és a szabadidő relatív árát is megváltoztatja: mivel azonos munkával kisebb nettó bért lehet keresni, a tétlenséggel elszalasztott jövedelem (vagyis a szabadidő ára) is kisebb.

Az 1.3–1.5 ábrán három támogatás nélküli helyzetben, illetve hat különböző típusú ellátás esetén vizsgáljuk a munkakínálati döntést. Az 1.3. ábrán három alesetet látunk: az alaphelyzetet, a munkába állást akadályozó fix költség, valamint az alacsony termelékenység hatását. Az 1.3. ábra *a)* részén csak a költségvetési korlát és három közömbösségi görbe található. Az egyszerűség kedvéért a nem munkából származó jövedelmet itt nullának vettük. A költségvetési korlát a szabadidő és a fogyasztási javak közti piaci átváltást mutatja az adott bér mellett: az egyenes meredeksége $w(1-t)$, azaz magasabb bér esetén meredek, magas adók esetén lapos. A közömbösségi görbék pedig az egyéni preferenciákat jelenítik meg, vagyis azt, hogy az egyén hogyan értékeli egymáshoz képest a szabadidő, illetve a fogyasztási javak relatív hasznosságát. A vízszintes és függőleges tengelyek nullpontjától távolabbi görbék egyre magasabb hasznossági szinteket jeleznek. Az optimális választás ott adódik, ahol a közömbösségi görbe éppen érinti a költségvetési egyenest: az egyén számára ez a pont biztosítja a legnagyobb hasznosságot a lehetőségeihez képest.

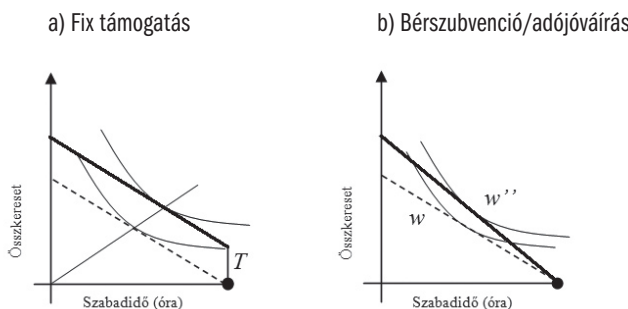
Az 1.3. ábra *b)* részén a munkavállaló képességeinek (képzettségének, korának stb.) megfelelő bért kapna a piacon, de egy olyan fix költséggel kell számolnia, amelyet bármilyen munka vállalása esetén ki kell fizetnie. Ez lehet közlekedési, ruházatközlési költség vagy egy kisgyermek elhelyezésének költsége. Az ábrában ezt a fix költséget F -fel jelöljük: ennyivel csúszik lejjebb a költségvetési egyenes. Az ilyen költség eredménye az, hogy bizonyos munkaóra alatt nem érdemes munkába állni, mert az kisebb, sőt negatív jövedelemmel járna, aminél a nulla nyilvánvalóan jobb. Az ilyen ember számára például a részmunkaidős foglalkoztatás a piaci átlagbéren nem kifizetődő. Az ábrán látható, hogy pusztán a fix költség kifizetéséhez jelentős munkavégzésre van szükség, így amíg ez nem termelhető ki, nem is érdemes dolgozni.

Az 1.3. ábra *c)* részén a munkába állásnak nincsenek lényeges költségei, de a modellbeli egyén bére w' alacsonyabb a piacinál (w). Ilyen helyzetben vannak azok, akiknek a termelékenysége (iskolázottsága, nem iskolában szerzett készségei, egészségi állapota miatt) elmarad az átlagostól. Ebben az esetben a munkakínálat nem feltétlenül csökken (ha valamilyen költség vagy más jövedelem nem teremt ellenősztonzést), viszont a munkával elért jövedelemszint nagyon alacsony lehet. A fenti problémák halmozódása nemcsak elképzelhe-

tő, de igen gyakran tapasztalható is: ilyen helyzetre példa az elmaradott régióban, elzárt faluban élő iskolázatlanok helyzete.

Mindkét fenti probléma orvosolható transzferekkel a szolidaritás és a hatékonyság jegyében. Az első megoldás egy fix összegű támogatás alkalmazása, mondjuk utazási támogatás formájában. Ilyen megoldást mutat be az 1.4. ábra *a)* része, ahol a fix, munkavégzéstől független transzfert T -vel jelöltük. Ez a költségvetési korlátot felfelé tolja, így a modellbeli egyén kevesebbet dolgozik (több szabadideje lesz), és többet költ.

1.4. ábra: A munkakínálati döntés egyösszegű és bértámogatás mellett

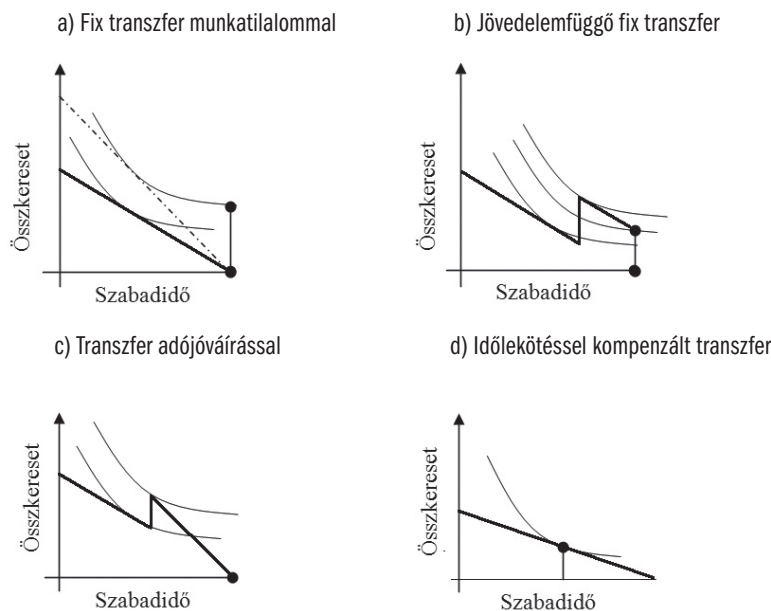

A másik támogatási lehetőség a bérszubszidió, illetve az azzal ekvivalens adójóváírás, ami az alacsonyabb termelékenységet hivatott ellensúlyozni: ezt jelöli w'' az 1.4. ábra *b)* részén. Eredményként a támogatottnak a munkából származó jövedelme magasabb lehet. Jelentős különbség az egyösszegű, feltétel nélküli támogatáshoz képest az, hogy nem, vagy kevésbé fogja vissza a munkavégzést.

Az 1.5. ábra *a)* része olyan támogatást mutat, amely *csak munkavégzés hiányában* folyósítható. Bármilyen rövid idejű munkavégzés esetén elvesz a jogosultság a segélyre, és csak a munkajövedelem áll rendelkezésre. Adott preferenciák és bérek mellett a modellbeli egyén nem fog dolgozni, arra csak a bérek erőteljes emelkedése készíthetné.

A 1.5. ábra *b)* részében bemutatott megoldás engedélyezi a munkavégzést, de a jogosultságot a *jövedelem szintjétől teszi függővé*. Ennek következtében az l^* pontban a pótlólagos jövedelem adókulcsa igen magas – példánkban néhány órával több munkavégzés esetén a jövedelem a korábbinak közel felére csökken. Nem kérdéses, hogy ilyen helyzetben a segélyezett mindaddig nem dolgozik, amíg a segély által biztosított hasznossági szintet nem lesz képes meghaladni. Mivel ez a küszöbérték általában kis jövedelem mellett alakul ki, a modellbeli egyén szegénységi csapdába esik. Dolgozik ugyan, de keveset, így keveset is keres.

1.5. ábra: Fogyasztási – munkakínálati döntés feltételhez között transferek esetén

A harmadik megoldásban a *segélyezett adójóváírásban* részesül, de ismét csak egy adott *jövedelemszint alatt* [1.5. ábra c) része]. A csapda részleteit tekintve másként, de lényegében a korábbihoz hasonlóan kialakul. A támogatás megvonásának pontjában hirtelen csökken az elérhető jövedelem, ami erősen ellen-ösztönzi a munkakínálat kismértékű növelését.

A negyedik megoldás a támogatás *indokoltsági* feltételeinek szigorítása. Ezek a szabályok biztosítják, hogy csak az kap támogatást, aki önhibáján kívül szorul rá erre: a munkanélküli-segély esetében például az, aki tényleg munkanélküli (vagyis keres munkát, és képes munkába állni), és az elhelyezkedése érdekében hajlandó együttműködni a munkaügyi szervezettel.³ Ilyen szabály például a munkanélküli-segély esetében az, hogy aktívan állást kell keresni, vagy a kirendeltségen rendszeresen meg kell jelenni, és ennek elmulasztása szankciókkal (például a segély felfüggesztésével) jár. Ezt illusztrálja az 1.5. ábra d) része. Az indokoltsági feltétel lényege itt az, hogy a szabadidő felől drágítja meg a segélyt: olyan, mintha a segéllyel együtt korlátoznánk a fogyasztható szabadidő mennyiségét. A segélyezett adottságait és a bérek szerkezetét ismerve, a felhasznált idő nagysága beállítható úgy, hogy a támogatottól pontosan annyi hasznosságot vegyen vissza időben, amennyi hasznosságot pénzben ad. Mivel ilyenkor a szabadidő és a jövedelem felhasználása hasonló ahhoz, mint amikor valaki munkába jár, a valódi munkavállalásnak nincs akadálya az ösztönzők felől.

³ Ez nem ugyanaz, mint a *jóvaléti szabályozása*, ami azt határozza meg, hogy a támogatást igénylő rendelkezik azokkal az ismérvekkel, amelyek kezelésére az adott segélyt létrehozták: például kimerítette a járadékot, de nincs munkája stb.

A példákban ugyanazt a közömbösségi görbét használtuk, vagyis a döntési helyzetekben szereplő egyén mindig ugyanúgy ítélte meg a szabadidő és a fogyasztás hasznossága közti választást. A valóságban az egyéni preferenciák között jelentős eltérések lehetnek, és ennek megfelelően ugyanaz a segély vagy annak változása másképp fog hatni az egyes emberek munkakínálatára. Ezeknek a hatásoknak a felméréséhez már nem elegendő az elméleti okfejtés: csak az érintett munkavállalói csoportokra vonatkozó adatok alapján készített empirikus vizsgálat tudja eldönteni, összességében hogyan változik a munkakínálat.

A valóságban a támogatások munkakínálati hatását számos olyan tényező is befolyásolja, amelyet ebben az egyszerű keretben nem tudunk megjeleníteni. A legtöbb ilyen eltérés abból fakad, hogy a döntés hatása nemcsak a jelen időszakra terjed ki, illetve a támogatásban részesülőkön kívül másokat is érint.

1. A háztársak gyakran nem külön-külön, hanem együttes döntésként alakítják ki munkakínálatukat, például a háztartásban végzett munka megosztása és az erre vonatkozó preferenciák vagy amiatt, hogy szabadidejüket közösen kívánják eltölteni.

2. A jövedelemvizsgálat általában az egy háztartásban élők egy főre jutó jövedelmére vonatkozik. A rendszeres szociális segély esetében a segély a háztartás egészének a költségvetési korlátját érinti, így nem csak a segélyezett, de mások munkakínálatát is csökkentheti.

3. Nem kezeli az alapmodell azt – a munkanélküli-járadék és a rendszeres szociális segély esetében lényeges – kérdést sem, hogy egy adott állást milyen bizonyossággal tud megtartani a munkavállaló, és mekkorák a segély újbóli igénylésének költségei.

4. A rokkantnyugdíj és a rendszeres szociális segély esetében az alapmodell nem tartalmazza az ellátásokhoz kapcsolódó rehabilitációs szolgáltatásokat, ezek pedig növelhetik a későbbi elérhető bért.

5. A gyermekek után járó ellátások esetében pedig azzal kell kiegészíteni az alapmodellt, hogy a szülők számára a gyermekek jóléte is fontos, és ez egy további tényezőt hoz a preferenciáikba.

6. Az öregségi nyugdíj esetében jelentős eltérés az elhanyagolt idődimenzió és a belépés visszafordíthatatlansága. A visszafordíthatatlanság miatt a nyugdíj a többenél jelentősen hosszabb időre szóló, biztonságosabb ellátási forma. Ha a nyugdíjas-státusz hosszú távon a kapott jövedelem mellett semmilyen hátrányos következménnyel nem jár, akkor is érdemes választani, ha a jelenbeli költségek alapján a döntés irracionálisnak tűnhet. Több ország nyugdíjszabályozása azonban tiltja vagy szankcionálja a nyugdíj melletti munkavégzést, ami a munkát vállalni akaróknak költséges (OECD, 2005). A visszafordíthatatlanság jelentősége az idődimenzió fontosságából következik. A nyugdíjba vonulás egyszerű modelljei ugyan felírhatók apró statikus döntések sorozataként, de ezek a döntések az idő múlásával, a jogosultság gyűjtésével és az elért bérnek a

nyugdíj összegére gyakorolt hatásán keresztül is összefüggnek. Ennek következtében a nyugdíjba vonulás időzítésére vonatkozó stratégiák befolyásolják a nyugdíjasévek *előtti* munkakínálatot és az emberitőke-beruházást is.

Végül hangsúlyozzuk, hogy a fenti következtetések a munkavégzésről általában, és nem csak a legális munkavégzésről szólnak. A rokkantnyugdíjról szóló fejezetben még érintjük a kérdést, de általában úgy tekintjük, hogy a feketemunka és a nem feketemunka végzése közti választást nem a segély, hanem a kockázatkerülési hajlandóság, a feketemunka társadalmi elfogadottsága, illetve a lebukás kockázata és költsége határozzák meg. Így, bár a feketemunka nagy figyelmet érdemel, a segélyek hatása szempontjából mégsem elsőrendű kérdés.

1.4. Az ellátórendszer alacsony hatékonyságának okai és a lehetséges reformok iránya

Szakpolitikai készletésre, válságkezelésként vagy nemzetközi szervezetek kitaró ösztökélése nyomán az ellátórendszer ösztönzési vagy finanszírozási problémáira eddig is születtek válaszok: ilyen volt a munkanélküli-segély jogosultság többszöri szigorítása, a kötelező közcélú munka és az álláskeresési járadék bevezetése, vagy az 1997. évi nyugdíjreform. Az eddigi reformok azonban egyfelől nem is érintették az összes problémát, másfelől igen kevés eredményt hoztak, vagy hatásuk éppen negatív volt.

A szabályozásban, az intézmények működésében és a döntéshozatali kultúrában is sok tekintetben a rendszerváltás kényszerei, illetve korábbi sémák élnek tovább. A felületesség és szubjektivitás vádját is vállalva, utalnunk kell ennek a terhes örökségnek a főbb elemeire, hiszen a Közelkép fejezeteiben javasolt szakpolitikai lépések megvalósíthatóságát is sok tekintetben ezek a továbbélő sémák határozzák meg.

Az ellátórendszer ma tetten érhető működési zavaraiért a célok megválasztásának torzulásai és a megvalósítás hibái egyaránt okolhatók. A szakpolitikai célok megválasztását többféle hatás is eltérítheti a társadalom egészének jóléte szempontjából optimálistól. A legerősebb talán a *status quo*-hatásnak is nevezett tehetetlenség, ami abból ered, hogy a döntéshozók és a szavazópolgárok a meglévő rendszer megváltoztatásából eredő veszteséget nagyobbbnak vélik, mint akár a változatlan költségét, akár a változástól várható javulást.

Gyakran azok is szót emelnek a reform elodázásáért, akik amúgy helyzetük javulását remélhetnék tőle, mert nincsenek tisztában az ellátórendszer tényleges költségeivel, és így alulbecsülik a reformtól várható megtakarításokat. A bonyolult magyar adórendszer és az ellátások ingyenességének mítosza is táplálhatta ezt a fiskális illúziót (Csontos, 1995).⁴ Ráadásul a rendszerváltás idején a hiányos informáltság a jövőre is vonatkozott: senki sem tudhatta pontosan előre, hogy egy-egy reform, kivált pedig a teljes átalakulás kimenetele hogyan

⁴ Csontos (1995) elméleti felvetéseit a fiskális illúziók empirikus vizsgálata követte: az eredményekről és az ezek nyomán kiobbant vitáról lásd Cserne (2001).

érinti személyes pozícióját, ez pedig a reformokban elvileg érdekelt csoportok összefogását is megnehezítette (*Köllő–Nacs*, 2006, 9. o.).

Az információs és kognitív korlátok mellett az érdekek torzító hatása is rendkívül erős. A hatékonyságot célzó reformok része, hogy megszüntessék a sem teljesítmény, sem rászorultság alapján nem indokolt kiadásokat, és így mindazok érdekeit sértik, akik eddig ezekből valamilyen módon hasznot húztak. A rendszerváltás előtt kiépült ellátások pedig egyrészt többet osztottak szét, mint a társadalom osszteljesítménye, másrészt a hozzáfért nemcsak az érdemek vagy szükségletek határozták meg, hanem a lojalitással, jó összeköttetésekkel, szerencsével szerzett kiváltságok is (*Hankiss*, 1986, 46. o.; *Kornai*, 1983).

Nem magyar sajátosság, hanem a demokratikus politikai rendszerek irodalmában klasszikussá vált tézis (*Downs*, 1957), hogy a versengő pártok a mediánszavazó preferenciáit igyekeznek elsősorban kielégíteni, így hajlamosak a középosztály érdekeit a szegényebbek érdekei elé helyezni. Ezt a hatást felerősítik a háború előtti középosztály újraéledő önvédelmi reflexei,⁵ és az a türelmetlenség és önzés, amit az előző rendszer működési zavarai keltettek a magyar társadalomban.⁶

A rendszerváltás idején a politikai feszültségek eskalálódásának elkerülése érdekében a kormányzat igyekezett a veszteseket kárpótolni. Ezt a törekvést azonban (és ez sem magyar sajátosság) nem a gazdasági, hanem a politikai racionalitás irányította, így a kompenzáció is inkább függött a vesztesek létszámától, önszervező képességétől, hangjuk erejétől, mint rászorultságuk mértékétől. A tényleges veszteségek és a kompenzáció közti különbséget két további tényező is növelte: 1. az a kádárkorszakból örökölt gyakorlat, hogy a társadalmi csoportok igényeit a hatalom nem nyílt alkufolyamatban, hanem érdekbeszámításos módszerekkel méri fel (*Bozóki*, 1993), illetve 2. a vesztesek egyes csoportjainak éppen ebből a gyakorlatból következő gyenge érdekérvényesítő képessége.

További hibák forrása, hogy a jól-rosszul megválasztott *célok* megvalósításához a szakpolitika igen gyakran nem a legmegfelelőbb *eszközt* választja. Ebben is fellelhető az előző rendszer öröksége: az a politikusi szerepértelmezés, ami az eszköz megválasztását sem bízta szakértőre, és az a szabályozási kultúra, ami nem a nyilvánosság előtt megvitatott érdekeken és célokon alapuló koncepciókból vezeti le a szabályozást, hanem bennfentes információk alapján igyekszik a vélt igényekhez toldani-foldani a rendszert. Az összes kibocsátásra összpontosító politikai akarat él tovább abban, hogy a kormányzat azokban a kérdésekben is makroközgazdászok tanácsát követi, amelyek mikroökonómiai vagy szociológiai ismereteket igényelnének. Végül, nem kevésbé fontos az sem, hogy a magyar közigazgatást alig érintette meg az a Nyugat-Európa legtöbb országában lezajlott stílusváltás, amelyben a kormányzat a szakértői vélemények helyett egyre inkább a tényekre és hatásvizsgálatokra alapuló dön-

5 „... a lecsúszott úri és középosztályi rétegek régi igényeik és külön osztálytudatuk szigorú fenntartásába fektetnek minden erőfeszítést” – írta Bibó István 1947-ben (*Bibó*, 1990, :65. o.). A kontinuitás tényéről és mérhetőségéről lásd *Wittenberg* (1997).

6 *Hankiss* (1986) szerint az együttélési normák működését biztosító bizalom (társadalmi hitel) hiánya önzést, a társas érintkezést szabályozó társadalmi mechanizmusok és a helyi demokrácia működésének korlátozottsága vagy zavara egyaránt bizalomhiányt, a túlzott gazdasági és politikai centralizáció „elvaduló individualizmust” szül.

téshozatalra támaszkodik, és a számonkérhető, transzparens kormányzásban látja a legitimáció és a siker legfőbb zálogát (Verheijen, 2006).

A végrehajtás legnagyobb problémája az eredmények rendszeres mérésének és számonkérésének hiánya. Ez sem új keletű, hiszen a közigazgatás kultúrája évtizedekig egy olyan rendszerben érlelődött, ahol a felelős egyének helyett a tévedhetetlen párté volt az irányítás, és nem erény, hanem vakmerőség volt a megoldatlan kérdéseket (és még inkább az apparátus hibáit) a nyilvánosság elé vinni.

Ha mégis történik egy-egy előremutató kísérlet, az könnyen megbukhat az intézmények központosított szabályozástól örökölt gyenge autonómiáján, vagy a horizontális együttműködés hiányán. A civil társadalom és a sajtó pedig egyelőre nem bizonyult elég erősnek és autonómnak ahhoz, hogy kellő késztetést adjon a változáshoz.

Mit tehet a kormányzat

A változás információhiányból eredő akadályait viszonylag kis költséggel csökkenthetné a kormányzat. Nemzetközi szervezetek számos alapos felmérést készítettek már a reformok elmaradásának költségéről: ezek széles körű publikációjával a kormányzat növelhetné a reformok támogatottságát. A költségvetési bevételekről és kiadásokról, illetve az ezek összefüggéséről adott rendszeres és közérthető lakossági tájékoztatással csökkenthetné a fiskális illúziókat.

Nem lehetetlen, de kétség kívül nehezebb feladat – mert érdekeket és érzékenységeket is sért – a szakértői kapacitások fejlesztése: a kormányzati tanácsadók között több mikroökonómára és szociológusra lenne szükség, és a tényeken alapuló döntéshozatalt kellene meghonosítani. Segíthet a köztisztviselői kar rekrutációs, motivációs és értékelési rendszerének reformja is, amelyben az első nehéz lépések már megtörténtek.

Mit tehet a szakpolitika

A szakpolitika számára a talán legkönnyebben megtehető lépés az eredményesség mérése. Nehezebb – mert összetettebb cselekvést kíván, és hosszabb alkalmazkodást is igényel – a kormányzaton belüli horizontális együttműködés javítása, az eredményközpontú ösztönzők szisztematikus kialakítása a szabályozásban, valamint a tényeken alapuló döntéshozatalhoz szükséges szaktudás és információs bázis felépítése. E nélkül azonban nehezen képzelhető el, hogy a politika egyszer lemondjon a tévedhetetlenség illúziójáról, és vállalja a korrekció felelősségét.

Az egyes problémákra nyilván nincs egyetlen egységes megoldás. Az azonban mindegyikre igaz, hogy hosszabb távon csak úgy lehet sikeres a szakpolitika, ha létrejönnek azok a mechanizmusok, amelyek rendszerszerűen biztosítják a célok megvalósulását. Ennek alapja a célok világos kijelölése, az eredmények

rendszeres mérése és számonkérése – nyilvánosan, nyitottan a tudományos köröktől és a civil társadalomtól érkező visszajelzésekre is.

1.5. A munkakínálati hatások vizsgálatának tanulságai röviden

A Közelkép itt következő fejezetei a legfontosabb magyarországi ellátási formákat veszik sorra azzal a céllal, hogy rámutassanak azok munkapiacot érintő hibáira.

A 2. fejezet a gyermeknevelési támogatások munkapiaci hatását vizsgálja egyéni adatok segítségével. Bár sokan vívmányként tartják számon, a jelenlegi támogatási rendszer igen drága, és a nyugati világban szokásosnál lényegesen hosszabb fizetett távollétet biztosít az anyák számára. Miközben az átlagosan négy-öt éves távollétnek sem a termékenységre, sem a gyermek fejlődésére gyakorolt pozitív hatása mellett nem szólnak erős érvek, a rendszer az anyák foglalkoztatási szintjét – részben kényszerűen – nagyon alacsony szinten tartja. A gyermektámogatások igénybevételének aránya és hossza az elmúlt 15 évben növekedett. A támogatásban részesülők között egyre több a korábbi munkatapasztalat nélküli, alacsony iskolázottságú nő, a gyეს vagy gyet mellett munkát végzők aránya viszont csökkent. A munkát találó, gyermektámogatásban részesülő nők hasonló társaikhoz képest kevesebbet keresnek. Mindez arra enged következtetni, hogy a kisgyermek nevelésével eltöltött idő alatt a nők emberi tőkéje jelentősen leértékelődik, ami a gyermektámogatások hasznának mérlegelésekor fontos, ez idáig elhanyagolt tényező. A család és a munka közötti szabadabb választást megengedő szakpolitika a jelenleginél valamivel rövidebb idejű otthonlétet finanszírozó pénzbeli támogatást, és több, a munkavállalást ösztönző természetbeni támogatást (bölcsődeutalványt, utazási támogatást, átképzést) nyújtana, esetleg kiegészülve a gyesről visszatérők rugalmas munkaidejű foglalkoztatását elősegítő szubvenciókkal.

A rendszeres szociális segély munkakínálati hatását vizsgáló 3. fejezet eredményei szerint ez a juttatás a gyakorlatban inkább a tartós munkanélküliek jövedelempótló ellátásaként működik, és sem az aktivitást előíró indokoltági feltételek, sem a közfoglalkoztatási programok nem érik el a tőlük várt foglalkoztatás-ösztönző hatást. A helyzet javításához négy területen volna szükség gyökeres változtatásra: a segély indokoltági feltételeinek pontosítására és szigorúbb érvényesítésére, a segélyezésben közreműködő szervezetek érdekeltségének átalakítására, hogy a segélyezés helyett az elsődleges munkaerőpiacra visszakerülésben segítsék a munkanélkülieket, és szakmai fejlesztésekre, hogy ehhez rendelkezésre álljanak a megfelelő rehabilitációs és szociális szolgáltatások is. A negyedik elem a segély kettéosztása egy munkakészség bizonyítása nélkül, rászorultság alapján elérhető és egy a tartós munkanélküliek rehabilitációját segítő támogatásra.

A rokkantnyugdíjról szóló 4. fejezet azt vizsgálja, hogy mennyiben magyarázhatták munkaerőpiaci okok a rokkantnyugdíjak igénylésének gyors

növekedését. A megyei szintű aggregált adatok elemzése ahhoz a következtetéshez vezet, hogy az igénylések száma nemcsak ott magas, ahol rossz a népesség egészségi állapota, hanem azokban a megyékben is, ahol alacsonyabb a foglalkoztatás, és ahol több a lehetőség az informális foglalkoztatásra. A rokkantnyugdíjazás nemrég módosított szabályozása sem ad érdemi ösztönzést a rehabilitációra és az újbóli munkába állásra. Az ösztönzés javításához elsősorban három változtatásra lenne szükség. Egyrészt, hogy a rehabilitációs kísérlet nélkül, illetve az öregségi nyugdíjkorhatár elérése előtt megkapható nyugdíjösszeg legyen jelentősen kisebb, mint a majdani öregségi nyugdíj. Másrészt, hogy sokféle és hatékony rehabilitációs szolgáltatás segítse azokat, akik vissza szeretnék nyerni munkavégző képességüket. Harmadrészt az ellátást nyújtó szervezet is érdekelt legyen abban, hogy az igénylő a nyugdíj helyett a rehabilitációt válassza.

Az 5. fejezetben az öregségi és rokkantnyugdíj igénybevételének ösztönzőit vizsgáljuk, arra törekedve, hogy számszerűsítsuk az anyagi ösztönzők hatását. A rokkant- és öregségi nyugdíjat együtt tekintjük, mert bár nyilvánvalóan nem azonosak, a késztetések szempontjából kellően hasonlítanak. A vizsgálatot egyéni adatokra alapozzuk, ami lehetővé teszi a megfigyelt személyek viselkedésének és jövedelmi helyzetének időbeli követését. A nyugdíjasként és nem nyugdíjasként várható jövedelmet felhasználva – a nyugdíjba vonulási döntés ökonometria modellezésére – azt találtuk, hogy nagyobb eséllyel mennek nyugdíjba – a korhatárig hátralevő időtől függetlenül és a korhatár előtt is – azok, akiknek nyugdíjasként várható jövedelme nagyobb, nem nyugdíjasként pedig kisebb, mint másoké. Mindez arra mutat, hogy az alacsony jövedelműek megtalálták a módját, hogy elmeneküljenek a munkapiac kihívásai elől, így a nyugdíjrendszer egyfajta automatikus és végleges munkapiaci menedékként szolgál. Ennek megváltoztatásához nemcsak a nyugdíjszabályok szigorítására, de a munkakínálati hatás tudatosítására és kezelésére is szükség van.

A kezelés egy lehetséges módjára a Közelkép utolsó, 6. fejezete hoz egy külföldi példát. Rendkívül sikeresnek bizonyul Nagy-Britanniában a *Munkához vezető utak* (*pathways to work*) elnevezésű program, amely célja a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásának növelése. A fejezetben megmutatjuk, hogy ez a siker nemcsak a program jól kidolgozott szerkezetén múlt, hanem a bevezetés módján is: azon a jól felépített folyamaton, amelyben az első kipróbálást fokozatos bővítés és minden lépésben alapos eredménymérés – és ha kellett, korrekció – követett. A fejezet végén áttekintjük azokat a szűk keresztmetszetből adódó problémákat, amelyek a magyar ellátórendszer működésében a szakpolitikai programok sikeres végrehajtását akadályozzák.

A JÓLÉTI ELLÁTÁSBAN RÉSZESÜLŐK ELÉGEDETTSÉGE ÉLETÜKKEL, ANYAGI HELYZETÜKKEL⁷

MOLNÁR GYÖRGY–KAPITÁNY ZSUZSA

A pénzbeli jóléti ellátások elsődleges célja, hogy megélhetést biztosítsanak olyan élethelyzetekben, amikor piaci alapon hozzáférhető jövedelmek nincsenek, vagy jelentősen csökkentek. Ez a cél kiegészülhet azzal is, hogy az ellátások javítsák az álláshoz és más, a boldoguláshoz szükséges javakhoz való hozzáférést, az esélyek egyenlőségét. Az ellátások tehát jövedelmet (ezáltal fogyasztást) és biztonságot is nyújtanak, és esélyeket javíthatnak, viszont függőséget is okozhatnak, különösen akkor, ha a támogatás csak munkanélküliek számára érhető el. A rászorultság alapján adott segélyek pedig megalázók is lehetnek.

Ezek a hatások az ellátásban részesülők szubjektív jóllétét is befolyásolják, így az elégedettség vizsgálatán keresztül közvetett információhoz juthatunk az ellátások eredményességét illetően.

A jóllét vagy elégedettség (különösen az anyagi helyzettel való elégedettség) összefügg a jövedelemmel, de nem a jövedelem szintje, hanem inkább – részben tényleges, részben pedig szubjektív módon érzékelt – viszonylagos mértéke a meghatározó, vagyis az, hogy másokéhoz képest, illetve a saját korábbi jövedelemhez képest mekkora vagy mekkorának gondolják (*Molnár–Kapitány*, 2006). A szubjektív jóllétet ezenkívül számos más, jobban vagy kevésbé mérhető tényező is befolyásolja.⁸ Jól mérhető a családszerkezet, az életkor, az iskolázottság, az egészségi állapot és a munkaerőpiaci helyzet. Kevésbé jól mérhető, de jelentős a vagyoni helyzet,

a jövőre vonatkozó várakozások, a biztonság, a társadalmi megbecsültség, a társadalmi kapcsolatok vagy az önmegvalósítás. Nem megfigyelhető, illetve nehezen mérhető az is, hogy a munkavégzés örömet okoz-e, vagy az, hogy a segélyt megalázónak érzi-e a segélyezett.

Az elégedettségről úgy is gondolkozhatunk, mint ha a Közelkép 1. fejezetében bemutatott egyszerű munkakínálati modellben a hasznosság lenne, amit az egyén az adott feltételek között maximalizálni igyekszik.⁹ A modell itt annyiban bővebb, hogy a hasznosságnak további forrásait is figyelembe veszi, így a szabadidőn és a fogyasztáson túl a társas kapcsolatok, a biztonság, az önmegvalósítás, és más szubjektív tényezők is növelhetik az egyéni jóllétet.

A jóléti ellátásban részesülők szubjektív jóllétével kapcsolatos néhány összefüggést mutatunk be az alábbiakban *Molnár–Kapitány* (2006) eredményei alapján. Adatforrásként a cikk adatbázisául is szolgáló KSH háztartási költségvetési felvételét használjuk, amelyhez 2003 márciusában csatoltunk kiegészítő kérdéseket.

A K1.1. táblázatban a szubjektív jóllét átlagos értékeit mutatjuk be a különböző jövedelemforrásból élők esetében. A munkanélküliek, a rokkantnyugdíjasok, az alkalmi munkából élők és a segélyezett anyagi helyzetükkel, és általában az étellel is sokkal elégedetlenebbek, mint a többi csoport.¹⁰

⁷ Ez a szakasz Molnár György és Kapitány Zsuzsa az EU-COMPPRESS (HPSE-CT-2002-00149) program keretében folytatott közös kutatása alapján született. A felhasznált adatokat, további részleteket illetően ld. *Molnár–Kapitány* (2006).

⁸ Ezek hatásának mértéke pedig az értékrendtől is függ, lásd *Lelkes* (2005) magyar adatokon végzett becslését, miszerint a vallásosság például csökkenti a jövedelemnek tulajdonított hasznosságot.

⁹ A kérdés bőséges irodalmából lásd például *Frey–Stutzer* (1999), (2002), *Layard* (2005), *Senik* (2005).

¹⁰ Az itt alkalmazott munkanélküli-fogalom a KSH háztartási költségvetési felvételének jellegzetességei miatt eltér az ILO definíciójától, mert annak alkalmazásához nincs elég információnk – azt tekintjük munkanélkülinek, aki magát annak vallja. Az ellátás nélküli munkanélküliek csoportjába azokat soroljuk, akik nem kapnak semmilyen jóléti ellátást, és magukat munkanélkülinek (nem például háztartásbelinek) tekintik. Az aktivitás szerinti kategorizálás a havi adatfelvétel időpontjára vonatkozik, ugyanakkor gyakori, hogy ugyanaz a személy az év során hol munkanélküli, hol alkalmi munkából élő, a két kategória gyakran összefolyik.

K1.1. táblázat: Az anyagi helyzettel és az étellel való átlagos elégedettség aktivitás szerinti bontásban, az anyagi helyzettel való elégedettség szerint rendezve (N=3398)

Aktivitás	Elégedettség	
	anyagi helyzettel	étellel
Foglalkoztatott nyugdíjasok	2,96	2,97
Tanulók	2,78	3,24
Alkalmazottak, vállalkozók	2,63	2,86
Öregségi nyugdíjasok	2,63	2,77
Egyéb inaktívok	2,36	2,68
Hozzáértő nyugdíjasok	2,36	2,57
Gyes, gyed, gyeten lévőek	2,22	2,59
Járadékot kapó munkanélküliek	2,13	2,65
Rokkantsnyugdíjasok	2,09	2,43
Alkalmi munkából élők	1,96	1,73
Munkanélküliek ellátás nélkül	1,85	1,98
Szociális segílyt kapó munkanélküliek	1,65	1,86
Egyéb segílyezettek és ápolási díjban részesülők	1,46	1,75

Megjegyzések: A pontos kérdések a következők voltak: „Mindent egybevetve, jelenleg mennyire elégedett vagy elégedetlen élete alakulásával?”, illetve „Mennyire elégedett vagy elégedetlen a háztartása anyagi helyzetével?” Az átlagok előállításakor az 1–5 pontértékeket rendeltük a válaszokhoz, a nagyon elégedetlentől a nagyon elégedettig.

K1.2. táblázat: Anyagi és általános elégedettség Magyarországon, 2002-ben (rendezett logit becslések, csak objektív változókkal, N = 3398)

Megnevezés	Anyagi	Általános
	elégedettség	
Alkalmi munkás	-1,06 (0,30)**	-2,06 (0,27)**
Egyéb segílyezett, ápolási díjban részesülő	-1,40 (0,42)**	-1,30 (0,39)**
Munkanélküli ellátás nélkül	-1,10 (0,38)**	-1,38 (0,35)**
Munkanélküli segílyen	-0,87 (0,24)**	-1,15 (0,28)**
Munkanélküli járadékon	-0,30 (0,49)	0,11 (0,42)
Rokkantsnyugdíjas	-0,51 (0,18)**	-0,28 (0,18)
Marginális aktivitásúak felnőtt családtagjai ^a	-0,55 (0,17)**	-0,61 (0,15)**
2. vagy 3. jövedelmi ötödbe tartozik 2002-ben	0,92 (0,18)**	0,51 (0,17)**
4. jövedelmi ötödbe tartozik	1,00 (0,21)**	0,59 (0,19)**
9. jövedelmi tízedbe tartozik	1,36 (0,26)**	0,68 (0,23)**
19. jövedelmi huszadba tartozik	1,98 (0,29)**	1,32 (0,30)**
20. jövedelmi huszadba tartozik	2,32 (0,38)**	1,84 (0,32)**
Fiatal (18–39 éves)	0,54 (0,12)**	0,65 (0,13)**
Idős (55 éves és idősebb)	0,54 (0,12)**	0,48 (0,12)**
Diák (felsőfokú tanuló nappali tagozaton)	0,32 (0,28)	1,16 (0,25)**
Felsőfokú végzettségű	0,39 (0,15)*	0,67 (0,15)**
A háztartásban van pár (házaspár vagy élettársak)	0,37 (0,12)**	0,42 (0,12)**
A háztartásban van 0–3 éves gyerek	-0,71 (0,22)**	-0,46 (0,21)*
A háztartásnak van tartósan beteg tagja	-0,27 (0,12)*	-0,28 (0,12)*
Pseudo R ²	0,09	0,086

* Az 5 százalékos szinten, ** az 1 százalékos szinten szignifikáns együtthatókat jelzi.

^a Az alkalmi munkából élők, munkanélküliek, rokkantnyugdíjasok és segélyből élők nem ezekbe az aktivitási csoportokba tartozó felnőtt családtagjait adja meg ez a változó. Referenciacsoportok: dolgozik, legszegényebb jövedelmi ötödbe tartozik, középkorú (40–54 éves), a többi esetében a jelzett változó ellentéte.

Ezek az átlagok egyszerre mutatják a munkaerőpiaci státus, az ellátások, és az egyes csoportok eltérő összetételének hatását. A sokféle hatás szétválasztása érdekében az életkor, a képzettség, az egészségi állapot és a jövedelmi szint (illetve mobilitás) hatását logisztikus regresszióval kiszűrtük: ennek eredményeit a K1.2. táblázat mutatja be.

Az ellátások együttthatója ebben a becslésben már csak a szubjektív hatásokat jelzi: a viszonylagos biztonság, a jövedelmi ambíciók (a korábbi és mások jövedelméhez képest) a megelégedettség, a tétlenség, és a jövőre vonatkozó várakozások hatását. A biztosítási alapon járó támogatások esetében nincsen stigma hatás és vélhetően kisebb az igény a munkavállalásra, így ezek hatása főleg a biztonság értékét és az ambíciókat tükrözi.

A becslési eredmények közül csak azokat emeljük ki, amelyek a jóléti ellátások működése szempontjából lényegeseek. A K1.1. táblázatból leolvasható az a várakozásoknak megfelelő eredmény, hogy az alacsonyabb jövedelműek kevésbé elégedettek anyagi helyzetükkkel és általában az étellel is. Ha ennek (és néhány más változónak) a hatását kiszűrjük, bizonyos jóléti ellátásoknak már nincs szignifikáns hatása az elégedettségre: az öregségi nyugdíjban és az anyasági támogatásokban részesülők elégedettsége nem tér el szignifikánsan a foglalkoztatottakétól. Ez arra utal, hogy az öregségi és hozzátartozói nyugdíj, valamint az anyasági ellátások nyújtotta biztonság kárpótolja a kisebb jövedelmet és a munkavégzés esetleges szubjektív hasznosságának elvesztését is. A rokkantnyugdíjasok esetében azt találjuk, hogy az étellel általában ugyanannyira, viszont anyagi helyzetükkel kevésbé elégedettek, mint a nyugdíjasok és a dolgozók (a betegség hatásának kiszűrése után). Ha azonban

Megjegyzés: Az egyenletekben szerepeltek még a vagyoni helyzetre és mobilitásra vonatkozó változók, amelyek hatását a fentiekben nem mutattuk be. Zárójelben a háztartásokra klaszterezett, robusztus becslések standard hibája található.

a rokkantnyugdíjasok közül kiválasztjuk azokat, akik vélhetően nem betegség miatt, hanem a munkanélküliség elől menekültek ebbe a státusba, akkor az ő esetükben már érzékelhető az étellel való kisebb elégedettség is.¹¹

A segélyek stigmatizáló hatását jelzi, hogy a szociális segély jobban rontja az általános elégedettséget, mint az anyagit, összehasonlítva a járadékos munkanélküliekkel. A segélyezették elégedetlensége azonban nemcsak stigmával függ össze, hanem vélhetően a bizonytalan életkilátásokkal is, hiszen a hozzájuk leginkább hasonló csoport, a nem segélyezett munkanélküliek és alkalmi munkások elégedettsége a legalacsonyabb.

Az alkalmi munkások, a nem segélyezett munkanélküliek, az egyéb segélyezették és a munkanélküli segélyt kapók még a jövedelem hatásának kiszűrése után is kevésbé elégedettek: úgy véljük, hogy ez helyzetük bizonytalanságával függ össze. A járadékos munkanélkülieknél nem látunk ilyen hatást, ami arra utal, hogy a munkanélküliségben töltött idővel növekszik a bizonytalanság, illetve romlanak a jövőre vonatkozó várakozások.

Arra utalnak tehát az eredmények, hogy a tartós munkanélküliség vagy a bizonytalan álláskilátások olyan élethelyzetet jelentenek, ami nagymértékben akadályozza az egyéni jóllét növelését. Más szóval, a hasznosság maximalizálása ilyenkor erős korlátok között történik, ahol is a segély nem a legjobb, hanem a legkevésbé rossz megoldás: az adott képzettség, képességek, életkor, egészségi állapot mellett a

¹¹ Ennél pontosabbat az adatállomány viszonylag kis mérete és a betegséggel kapcsolatos információk szűkössége miatt nem mondhatunk.

segélyből élés a statisztikai értelemben vett többség számára nem választás, hanem kényszer.

Eredményeink közvetett módon azt is alátámasztják, hogy a munkanélküliek, rokkantnyugdíjasok és segélyezetttek többségét nem a mellékes feketemunka-végzés lehetősége készíti a segély vagy a nyugdíj igénybevételére. Ha ugyanis a fekete-

jövedelem arányaiban jelentősen meghaladná más társadalmi csoportok be nem vallott jövedelmét, és ellensúlyozná a munkanélküliség (vagy kvázimunkanélküliség) negatív hatását, akkor nem volna jelentős eltérés az elégedettségben. Érvelésünket tovább erősíti az a tény, hogy az alacsonyabb elégedettség a felnőtt családtagokra is kiterjed.

2. GYERMEKNEVELÉSI TÁMOGATÁSOK

BÁLINT MÓNICA–KÖLLŐ JÁNOS

2007 májusában, a szokásos éves látogatásáról hazatérő OECD-küldöttség a gyermektámogatási rendszer – munkapiaci megfontolásokat szem előtt tartó – felülvizsgálatát javasolta Magyarországnak, amit a kormány nevében nyilatkozó pénzügyminiszter határozottan visszautasított. A markáns kiállítás egy, a nyugati mintától élesen elütő rendszer mellett a tárgytól függetlenül is szokatlan, az adott esetben pedig – a nemzetközi szervezet ajánlását megalapozó statisztikai adatok ismeretében – kifejezetten meglepő. Az OECD családi adataira¹² szerint *a)* valamennyi tagország közül Magyarország költ legtöbbet a kisgyermekes szülők otthonlétét támogató segélyekre, egy-egy megszülető gyermekre vetítve, a kiadást az egy főre jutó GDP százalékában mérve. A magyar kiadási szint az OECD-átlag háromszorosa, az osztrák érték közel duplája, a svéd szint másfélszerese. *b)* A háromévesnél fiatalabb gyermekek nagyon kis része jár bölcsődébe (a kelet- és dél-európai, török és mexikói gyermekekhez hasonlóan). Ennek megfelelő képet mutatnak a foglalkoztatási adatok. *c)* Míg a *női foglalkoztatás* szintje csak kevéssel marad el az OECD átlagától,¹³ az *anyáké* valamennyi tagország közül Magyarországon a legalacsonyabb. *d)* A *0–2 éves gyermeket* nevelő anyák foglalkoztatási rátája a legalacsonyabb, a *3–5 éves gyermeket* nevelőké pedig a második legalacsonyabb az OECD-ben (Szlovákia után). Nálunk a legszélesebb a rés a 0–2 éves kisgyermeket, illetve a nagyobb (6–16 éves legfiatalabb) gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási rátái között.¹⁴

Nem valószínű, hogy a határozott kiállást a szakmai meggyőződés magyarázná, hogy akadna szakember, aki a jelenlegi gyermektámogatási rendszert páratlanul hatékony – a népesedéspolitikai, gyermekjóléti és munkapiaci funkciókat kivételesen szerencsésen ötvöző – megoldásnak tartaná, amelynek fenntartására érdemes a nyugati világban megszokott összeg többszörösét költeni. A gyermektámogatási rendszert a Kádár-korból örököltük, a rendszerváltás utáni nagyobb reformjai (1995, 1999–2000) egyértelműen ideológiai indíttatásúak voltak, mint azt *Ignits–Kapitány* (2006) és *Szakolczai* (2005) meggyőzően bemutatják. Sem a gyermektámogatásokra szociális segélyként tekintő álláspont képviselői, sem a szaporodáspárti és családvédelmi megközelítés hívei, sem a meglévő rendszert pragmatikusan alakítgató po-

12 OECD Family Database 2007, <http://www.oecd.org./dataoecd/46/13>.

13 Jóval magasabb, mint Dél-Európában, de sokkal alacsonyabb, mint Nyugat-Európában.

14 Az *a)–d)* pontokhoz lásd az OECD-adatbázis PF7.2, PF11.1., LMF2.1. és LMF2.2. számú ábráit!

litika gyakorlóit nem büszkélkedhetnek azzal (miként e fejezet szerzői sem), hogy akár csak nagy vonalakban tudnák, milyen népesedési, gyermekjóléti és munkapiaci hatásokkal jár ennek az egyedülálló rendszernek a fenntartása: hogy a készpénzes családi támogatások növelik-e a termékenységet, az anya hosszú otthonléte megfelelően – a bölcsődénél hatékonyabban – szolgálja-e a harmadik vagy negyedik életévében lévő gyermek értelmi és érzelmi fejlődését, hogy milyen egyéni és társadalmi következményekkel jár az anya munkából való tartós (a bölcsődei hálózat leépülése óta legalább részben *kényszerű*) kimaradása. E kérdésekről ugyanis hazai kutatások – kevés kivétellel – adatok hiányában nem is folyhattak.

Ebben a fejezetben a rendszert munkapiaci szempontból vizsgáljuk, csak röviden térünk ki a népesedési és gyermekjóléti hatásokra.

2.1. A gyermektámogatások hatásai

A *termékenységi* idősorok egyszerű szemrevételezése alapján az a sejtés fogalmazható meg, hogy a gyes (1967), illetve a gyed (1984, 2000) bevezetése növelte a szülési kedvet (Tárkányi 2006), vagy legalábbis befolyásolta a szülések ütemezését.¹⁵ *Ignits–Kapitány* (2006, 388. o.) szerint „komoly empirikus érvek szólnak mind az általános juttatások, mind a kieső munkajövedelemhez kapcsolódó kompenzáló juttatások pozitív [termékenységi] hatása mellett”. Ezt az állítást azonban nehéz lenne megvédeni az idősorok közötti oksági kapcsolatok módszertanával foglalkozó szakemberek előtt. „Vizuális inspekció” alapján nem dönthető el, hogy a családpolitikai lépések és a termékenység együttmozgása mögött oksági kapcsolat húzódik-e meg, vagy közös függésről van szó (például arról, hogy a jó gazdasági kilátások egyidejűleg javítják a szülési kedvet, és teremtenek forrást ambiciózus népesedéspolitikai intézkedéseknek, a rossz konjunktúra pedig a szülések elhalasztásához és költségvetési megszorításokhoz vezet), valamint hogy szignifikáns és erős-e a népesedéspolitikai lépések hatása.

Megalapozottabb következtetések vonhatók le az ökonometria elemzéséből. Gábor (2003) illetve Gábor–Gál–Kézdi (2005) makroidősort használó, Granger-oksági elemzéssel kiegészített becslései szignifikáns hosszú távú termékenységi hatást mutattak ki: az elmúlt négy évtizedben a *készpénzes* családtámogatások egy százalékkal magasabb szintje 0,2–0,25 százalékos növekedéssel járt a teljes termékenységekben Magyarországon. Ez fontos, de nem perdöntő eredmény, mert közvetlen bizonyítékkal csak a *befejezett* termékenységre gyakorolt hatások elemzése szolgálhatna, ami további kutatásokra vár.¹⁶

A kimutatott hatás nagyságrendje is óvatosságra int: a becsült rugalmasság alapján úgy számíthatjuk, hogy még a készpénzes támogatások *megduplázása* sem vezetne többhöz, mint a jelenlegi 1,3-es gyermekszám 1,6-re emelkedéséhez.

15 Maguk a demográfusok is megosztottak abban a kérdésben, hogy a támogatások tartósan vagy csupán átmenetileg emelték-e a termékenységet. Ez utóbbi nézet később „... függetlenedett szaktudományos gyökereitől, demográfus körökben vissza is szorult, ám napjainkban is találkozhatunk vele. Támogatói azonban – akik általában nem demográfusok – ezzel a gyakorlatias érveléssel sok esetben magának a pronatalista népesedéspolitikai célnak a legitimitását vonják rejtett módon, ideológiai konfliktusok felvállalása nélkül kétségbe.” (*Ignits–Kapitány*, 2006, 388. o.) A következőkben az ideológikus bírálatról tartózkodva, csakis módszertani kételyeket fogalmazunk meg.

16 A teljes termékenységi mutató a szülőképes nőkre jutó adott évi születésszámot ragadja meg, míg a befejezett termékenységi mutató a szülőképes kor eléréséig megszült gyermekek számát jelenti. A Gábor–Gál–Kézdi-moddell a teljes termékenységre gyakorolt egyidejű és egy évvel késleltetett hatásból von le következtetést a hosszú távú hatásra.

Továbbá – természetesen – eldönthetetlen, hogy kiválthattak volna-e ugyanilyen termékenységi hatást másfajta, rövidebb átfutású vagy más formájú támogatások is. Arról ugyanis nincs szó, hogy a szülési kedv kizárólag az anya hosszú távollétét támogató programokkal emelhető. Svédország például egy, a magyar gyermektámogatási rendszerrel homlokegyenest ellenkező szellemiségű támogatási rendszerre áttérve ért el népesedéspolitikai fordulatot. Ennek vezérfonala, hogy a *dolgozó nőket* támogassa a gyermeknevelésben, jól kiépített bölcsődei hálózattal, az otthonlét kötelező (a támogatás feltételül szabott) megosztásával a szülők között, az egyénhez (és nem a családhoz) kötött támogatásokkal, valamint a nemek közötti egyenlőséget (és nem a hagyományos feleség- és anyaszerepet) hangsúlyozó közbeszéd erősítésével (Hoem, 2005).¹⁷

Az anyasági és gyermektámogatásoknak a *gyermek fejlődésére gyakorolt* hatásáról Magyarországon semmilyen, kvantitatív eredményekre jutó empirikus kutatás nem folyt. A nemzetközi eredményekről Benedek Dórának a fejezetünket követő szakirodalmi szemléje ad rövid áttekintést. Az általa idézett és más tanulmányok felhívják a figyelmet a munkahelyre való korai visszatérés kockázataira. Ez különösen az Egyesült Államokban okoz problémát, ahol a kisgyermekes anyák nagyjából egyharmada *három hónapon belül* ismét munkába áll, ellentétben a fejlett európai országokkal (Németország, Svédország, Egyesült Királyság), ahol alig öt százalék kezd ilyen rövid idő után újra dolgozni (Berger–Hill–Waldfoegel, 2005). Ugyanakkor a kutatások arra utalnak, hogy a visszatérésnek a kognitív fejlődésre és az érzelmi stabilitásra gyakorolt hatása sokkal enyhébb, ha a visszatérés a gyermek *egy-másfél éves kora* után vagy akár ezt megelőzően *rugalmas munkaidejű* vagy *részmunkaidős* állásba történik. Arról, hogy milyen hatással jár a gyermek és az anya jóllétére a magyar gyermektámogatási rendszerben jellemző rendkívül hosszú távollét, nem született kvantitatív eredmények (és a magyarhoz hasonló támogatási rendszerek hiányában nem is születettek).¹⁸ Magyarországon a *harmadik életévében* lévő legkisebb gyermek esetében az anyák mindössze 14 százaléka dolgozik, és ez az arány még a *negyedik életévben* lévő legkisebb gyermek esetén sem haladja meg a 45 százalékot (1993–2005-ös átlagos adatok a KSH munkaerő-felvétele alapján). Bár a szakemberek között nincs egyetértés az otthoni nevelés „optimális” hosszát illetően (Herczog, 2007), a rendelkezésre álló eredmények és vélemények alapján annyi biztosan állítható, hogy a harmadik és negyedik otthon töltött évnek a gyermek fejlődésére gyakorolt pozitív marginális hatása *sokkal* kisebb, mint az első két évé, ugyanakkor a szakszerű intézményi gondozás és nevelés hozama a korábbi évekenél *sokkal* nagyobb.¹⁹

A *munkapiaci hatások* pontos felméréséhez olyan, kifejezetten e célra irányuló adatfelvételre lenne szükség, ami rögzíti, mikor született a gyermek; dolgozott-e az anya a szülést megelőzően; ha dolgozott, mikor hagyta el a

17 Ebbe még olyan szimbolikus – nem takarékosági okokból, hanem a nemek közti egyenlőség hangsúlyozására elhatározott – gesztusok is beletartoztak, mint az özvegyi nyugdíj intézményének felszámolása.

18 Az OECD-ben a szülői távollétre fizetett teljes segélyösszeg (*full-time equivalent parental leave*: hetek száma szorozva a kifizetés/átlagkereset aránnyal) Magyarországon a legmagasabb. Lásd a már idézett OECD adatbázis PF7.1./C ábráját! A magyar gyermektámogatási rendszer leginkább a románhoz hasonlítható.

19 „...nagyjából 18 hónapos kortól kezdődően a fejlődési törvényszerűségek megkívánják a korcsoporti gyermekközösséget, a szakmaiságot a gyermekkel együtt lévő felnőttektől. Hiszen a tanulási, fejlődési folyamatok támogatást, alkalmasint segítséget igényelnek, amihez szakismeret szükséges. A szülői gondoskodás, szeretet, odafigyelés ezt nem pótolja” – írja Bass–Dávas–Szomor (2007) még nem publikált tanulmánya.

munkahelyét; ő vagy az apa mikor, milyen támogatásokat vett igénybe; az igénybe vevő mikor tért vissza a munkába; ha nem tért vissza, miért nem, és most mit csinál; ugyanoda tért-e vissza, ahonnan eljött; mennyit keresett a szülés előtt és után; ki vigyázott a gyermekre a gyes alatt és után, és a többi. Egy érett demokrácia döntéshozói és kutatói valószínűleg el sem hinnék, pedig igaz: *a negyedmillió embert segélyező támogatási rendszerről a működésének negyven éve alatt egyetlen ilyen igényű adatfelvétel sem készült.* Hozzávetőlegesen százhuszmillió havi segélyt, több ezer milliárd forintot fizetett ki a magyar költségvetés gyesre-gyedre anélkül, hogy akár csak egyszer rászánt volna mondjuk tizenötmillió forintot egy hatástanulmányokat megalapozó kérdőíves felvételre. Annyi pénzt, ami nagyjából megfelel a gyesre, gyedre és gyetre *óránként* kifizetett összegnek.

Az itt következő elemzés a KSH munkaerő-felvételén nyugszik. A munkaerő-felvétel a munkapiaci részvétel felmérésére irányuló adatfelvétel, ami csak korlátozottan használható a gyermektámogatási rendszer tanulmányozására.²⁰ Nehezen és pontatlanul állapítható meg, hogy a megfigyelt családban ki kinek a gyermeke, melyik gyermekkel van gyesen a szülő. Nyilvánvalóan pontatlannak a támogatási formára (gyes, gyed vagy gyet) vonatkozó válaszok. Nem tudjuk, mikor kezdődött a gyes vagy a gyed. Csak a megfigyelés előtti utolsó munkaviszony megszűnésének évét és hónapját ismerjük, és nem a szülés előttiét. A minta ilyen célokra túl kicsi, és még sorolhatnánk. Ennek ellenére, úgy gondoljuk, hogy a teljes kollektív tudatlanság viszonyai között a munkaerő-felvételből származó elemi információk is hasznosak lehetnek.

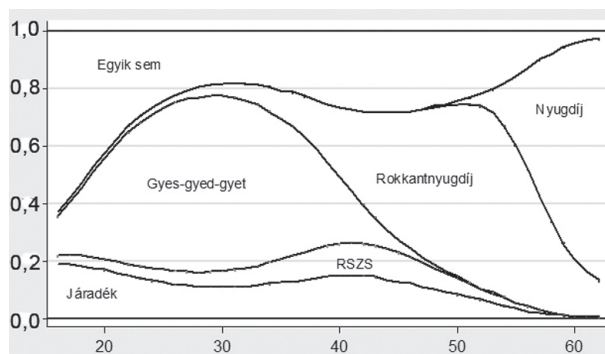
2.2. A gyes és a gyed mint munkapiaci intézmény

A gyermekgondozási segély (gyes), gyermekgondozási díj (gyed) és gyermekgondozási támogatás (gyet) nem egyszerűen gyermektámogatások, hanem a nem dolgozó nők segélyezésének kiemelkedően legfontosabb formáját is jelentik 40 éves kor alatt. Ezt mutatja a 2.1. ábra, amely az életkor függvényében mutatja a nem foglalkoztatott női népesség megoszlását különböző, egymást kizáró transzferek között 2003-ban. Látható, hogy a gyermektámogatás – és később a rokkantnyugdíj – sokkal fontosabb támogatási forma, mint a munkanélküli-járadék vagy a rendszeres szociális segély.

A gyermektámogatás esetében is felmerülnek a munkanélküli-segélyezésben jól ismert ösztönzési hatások. Közvetlenül a gyermek születése után a való foglalatosság haszna nyilvánvalóan felülmúlja a munkavállalástól várható hasznosságot, de a gyermekneveléssel és otthonléttel járó öröm, elégedettség és anyagi megtakarítás idővel csökken. Egy bőkezű gyermektámogatási rendszer időben kitolja azt a pontot, ahol az egyébként „foglalkoztatáshoz szokott” anya számára már azonos hasznosságú az otthonlét folytatása és a munkavállalás.

²⁰ Ez nem vonatkozik a kisgyermekes anyákra irányuló eseti kiegészítő felvételekre, amelyek elsősorban a munkavállalási szándékokról és a munkapiaci várakozásokról adnak képet. A kiegészítő felvételek alapján több alapos elemzés is született: Lakatos (1996), Frey (2001, 2002). Ezek azonban nem pótolják az igénybevételi arányokra és a tényleges munkapiaci kimenetekre vonatkozó vizsgálatot.

2.1. ábra: A 15–62 éves nem foglalkoztatott női népesség megoszlása a kapott támogatás szerint, különböző életkorokban

Az ábrán látható görbék simítása olyan multinomiális logit függvényvel készült, amelynek bal oldalán a segélytípus (hat kimenet), jobb oldalán az életkor és az életkor négyzete szerepelt.

Rövidítések: *járadék* = munkanélküli-járadék, *rszs* = rendszeres szociális segély, egyik sem = e kategóriában szereplők részesülhettek másfajta, itt nem szereplő támogatásokban.

A gyermektámogatás igénybevételének optimális hossza nemcsak az otthonlétet támogató transzferek nagyságától és hosszától függ, hanem a munkavállalás hasznát meghatározó tényezőktől is: a bértől, a munkavállalási költségektől, valamint a munkavállalással járó nem pénzügyi előnyöktől. A munkavállalás nettó hasznát csökkentő tételek közé tartozik továbbá a bizonytalanság, hogy a munkáltató hogyan tűri a gyermek betegségei miatti esetleges hiányzásokat; hogy a „túl korai” visszatérés nem sodorja-e veszélybe az anya állását; a munkáltató nem eleve bizalmatlan-e a kisgyerekes anyákkal. Az anyáknak nyújtott támogatások a munkavállalás költségeinek csökkentésére is irányulhatnak, például bölcsődék, otthoni felügyelet, utazási és bértámogatások formájában. Fontos látni, hogy a munkavállalás és otthonlét esetén egyaránt igénybe vehető támogatások (mint a családi pótlék, a nevelési, illetve gyermekvédelmi segély vagy 2006-tól a gyes) az *otthonlét* értékét növelik: másfajta nem munkából származó jövedelmekhez hasonlóan csökkentik az egyén optimális munkaóra-kínálatát.

A hosszú fizetett távollétet lehetővé tévő gyermektámogatási rendszerek munkapiaci hatásait az általunk ismert kutatások – az elméleti várakozásnak megfelelően – egyöntetűen negatívnak találták abban az értelemben, hogy hosszabb és bőkezűbb gyermeknevelési segély esetén az anyák hosszabb időre válnak ki a munkából. A természetben nyújtott – többnyire a munkavállalás költségeit csökkentő – támogatásoktól ezzel ellentétes hatást várunk, és a nemzetközi összehasonlító adatok alá is támasztják ezt a várakozást: míg a készpénzes támogatások csökkentik, a természetben nyújtottak növelik a női munkapiaci részvételt (Scharle, 2007).

A készpénzes támogatásoknak létezhetnek empirikusan nehezen megragadható *pozitív munkapiaci hatásai* is. Mint másfajta munkanélküli-segélyek esetében, itt is felmerülhet, hogy a támogatás javítja-e a munkavállaló-munkahely párosítások (*match*) minőségét: a segélyek – azon keresztül, hogy hosszabb és intenzívebb álláskeresést tesznek lehetővé – kiszorítják a piacról a legkevésbé termelékeny munkahelyeket (*Mortensen–Pissarides*, 1999; *Acemoglu–Shimer*, 1999; *Pissarides*, 2000). Látni fogjuk azonban, hogy a magyar esetben a gyesről munkába visszatérők bére szignifikánsan alacsonyabb, mint a megfigyelhető jegyeikben hasonló társaiké (és ez az endogén szelekció figyelembevétele után is igaz marad), ezért úgy gondoljuk, hogy az emberi tőke kopásából adódó *negatív*, illetve a (potenciálisan) hosszabb álláskeresésnek köszönhető *pozitív* termelékenységi és bérhatások közül az előbbiek súlyosabban hatnak.

A magyar gyermektámogatási rendszer a munkától való hosszas inaktív távollétet támogató rendszerként indult. A gyakori változások elsősorban nem a gyermektámogatások feltételeit, hanem a támogatottak körét érintették nagymértékben. A gyed feltétele mindvégig a megelőző munkavállalás volt, a gyesre és gyetre jogosultak köre azonban többször is módosult. A legfontosabb változásokat az általunk vizsgált időszakban (*Ignits–Kapitány*, 2006 2. táblázatát követve) a következőképpen foglalhatjuk össze:

2.1. táblázat: A gyes, a gyed és a gyet jogosultsági feltételei 1992–2005 között

Év	Gyed	Gyes	Gyet	Rezsimek*
1992	M	M	–	1.
1993	M	M	M, J	1.
1994	M	M	M, J	1.
1995	M	M	M, J	1.
1996	–	J	M, J	2.
1997	–	J	M, J	2.
1998	–	J	M, J	2.
1999	–	A	A	3.
2000	M	A	A	4.
2001	M	A	A	4.
2002	M	A	A	4.
2003	M	A	A	4.
2004	M	A	A	4.
2005	M	A	A	4.

* Négy, lényegileg más rendszert működtető időszakot határoztunk meg – az utolsó oszlopban ezek sorszámát tüntettük fel.

M: előzetes munkaviszonyhoz kötött, J: jövedelemvizsgálathoz kötött, A: alanyi jogú, –: nem létezett.

A Bokros-csomag a *gyed* eltörlésével és a *gyes* jövedelemvizsgálathoz kötésével szűkítette, az előzetes munkaviszony feltételének eltörlésével azonban jelentősen tágította a jogosultak körét. Az 1996–1998 között érvényes rendszer

lényegében *szociális segélyként* tekintett a gyestre és gyetre. Az Orbán-kormány előbb alanyi jogúvá tette a gyest és a gyetet (1999), majd újból bevezette a gyedet (2000). Az akkor kialakult jogosultsági feltételeken a 2002 óta kormányzó szocialista-liberális koalíció nem változtatott.

Ugyanakkor a közelmúlt kormányzatai igyekeztek enyhíteni a választási kényszert a munkavállalás és az inaktív otthonlét között. A munkavégzést a gyed alatt mindvégig tiltották, a gyes alatt azonban – 1990-től kezdve – a gyermek másfél éves korától részmunkaidőben engedélyezték. Fokozatosan lehetővé vált a teljes munkaidős foglalkoztatás is, otthoni munkavégzés esetén 1999-től, feltétel nélkül pedig 2006 januárjától. Ez utóbbi lépéssel a gyes közgazdasági értelemben megszűnt, ma csak a jogi szabályozásban van különbség a családi pótlék és a gyes között: a reformmal voltaképpen egy „orrnehéz”, a gyermek hároméves koráig bőkezűbb támogatást nyújtó családi pótlék jött létre. Kifejezetten a munkától való átmeneti távollétet finanszírozó programnak ma már csak a gyed (valamint az itt nem vizsgált terhességi-gyermekágyi segély, tgyás) tekinthető.

Az egymást követő szabályozási változások hatásának egyenkénti felméréséhez, mint említettük, nem álltak, és ma sem állnak rendelkezésre adatok. A következőkben ennél sokkal kevesebbre vállalkozunk. Arra hívjuk fel a figyelmet a munkaerő-felvétel durva adatainak segítségével, hogy 1993-tól napjainkig a szabályozási változások hatására a gyermektámogatásokat egyre többen, egyre hosszabb ideig vették igénybe. Többszörösére nőtt a munkatapasztalattal nem rendelkező, alacsony iskolai végzettségű igénybe vevők száma. A gyermektámogatási rendszer ma már csak részben tekinthető a munkától való ideiglenes távollétet segélyező rendszernek. A munkavégzést ösztönző szabályozási változások ellenére a támogatottak egyre kisebb része végez jövedelemtermelő munkát. A munkapiachoz kötődő rétegek számára a munkából való hosszú – átlagosan négy és fél évet is meghaladó – kimaradás jelentős emberitökevesztéssel jár. Az igénybevétel hosszát erősen befolyásolják a kisgyermekes nők munkapiaci kilátásai és munkavállalási költségei – ami arra utal, hogy ez utóbbiak csökkentésével rövidíteni lehetne a gyermektámogatás igénybevételét, és csökkenteni a tartós otthonlétből eredő veszteségeket.

2.3. A gyermektámogatások számbavétele a KSH munkaerő-felvételében

A KSH munkaerő-felvételének óriási előnye az adminisztratív adatokhoz képest, hogy nem csak az igénybe vevőkről szolgáltat információt, és a minta tagjairól és környezetükről sokféle tartalmas adattal szolgál. Az itt használt mintában azok a 15–40 éves nők szerepelnek, akiket a KSH 1993–2005 közötti munkaerő-felvételében megfigyeltek. Egy-egy egyén maximálisan hat-szor szerepel a negyedévenként megismételt felvételben, tehát maximálisan másfél évig követhető. A panelminta 678 420 negyedéves megfigyelést tartal-

maz, melyek 102 737 egyénhez tartoznak (2.2. táblázat). Ismerjük a kérdezettek korát, iskolázottságát, családi állapotát, lakóhelyét és munkapiaci státusát, hogy kaptak-e az adott negyedévben gyest, gyedet vagy gyetet. Közvetett úton megállapítottuk az együtt élő gyermekeik számát és korát. A panelszerkezetnek köszönhetően megállapítható, hogy a kérdezett kilépett-e a gyermektatámogatási rendszerből a t -edik és $t + 1$ -edik negyedév között, és a kilépést követően dolgozott-e. Három kérdést vizsgálunk: a gyermektatámogatási rendszer *igénybevételét*, a gyermektatámogatási rendszer alatti *munkavégzést*, valamint a gyermektatámogatási rendszerből (gyesről) való *munkába lépést*.

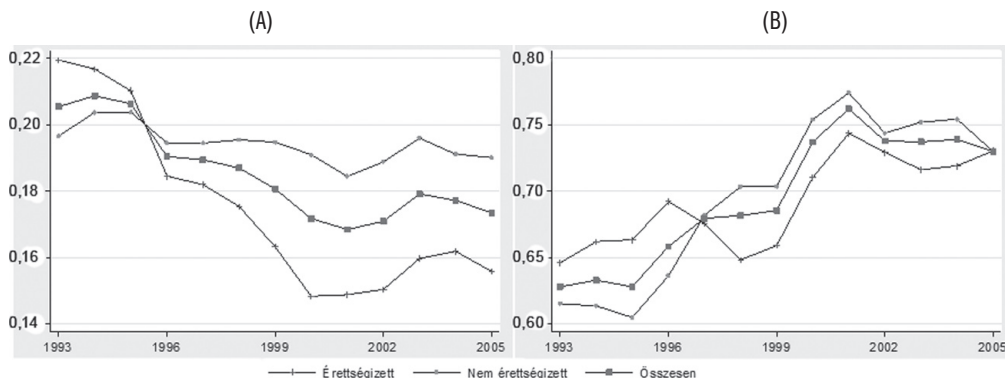
2.2. táblázat: A 15–40 éves nőkre vonatkozó negyedéves megfigyelések a KSH munkaerő-felvételében

A kérdés éve	Gyedet, gyest vagy gyetet kap		Összesen
	nem	igen	
1993	38 636	6 065	44 701
1994	36 494	5 939	42 433
1995	39 979	7 066	47 045
1996	38 778	6 669	45 447
1997	37 275	6 551	43 826
1998	51 006	9 224	60 230
1999	50 762	8 833	59 595
2000	47 969	8 819	56 788
2001	47 222	8 782	56 004
2002	46 556	8 358	54 914
2003	50 500	9 481	59 981
2004	46 418	8 850	55 268
2005	44 088	8 100	52 188
Összesen	575 683	102 737	678 420

Igénybevétel. A négyéves kort be nem töltött legkisebb gyermekkel együtt élő *anyáknak* a 15–40 éves *női népességben belüli* aránya 1993 és 2005 között erőteljesen csökkent, ma az érettségizetteknel és a diplomásoknál nagyjából 16 százalékra, az érettségivel nem rendelkezőknél 19 százalékra, összességében valamivel több mint 17 százalékra tehető (2.2. ábra). A közülük gyermektatámogatást igénybe vevők aránya folyamatosan növekedett, durván 65-ről 75 százalékra. Az aráynövekedés különösen gyors volt a Bokros-csomag után, illetve az Orbán-kabinetnek az ezredfordulón hozott intézkedéseit követően. Az előbbinek köszönhetően tömegesen kerültek a rendszerbe a munkaerőpiachoz lazán kötődő, alacsony jövedelmű nők (az ebből adódó növekedés meghaladta a gyed eltörléséből és a gyes jövedelemfüggővé tételéből adódó csökkentést). A gyed újbóli bevezetése és a jövedelemvizsgálat eltörlése újabb aráynövekedéshez vezetett. Míg 1995 előtt az iskolázottak között volt magasabb az igénybevételi arány, 1995-től 2004-ig az érettségivel nem rendelkezők körében vettek többen igénybe gyermektatámogatást. A Bokros-csomag

megszorító és az Orbán-féle reformok megengedő intézkedéseinek nyomai világosan felismerhetők az *iskolázott rétegekre* vonatkozó görbén.

2.2. ábra: A 0–4 éves gyermeket nevelők aránya a 15–40 éves nők között (A ábra), valamint a közülük gyesen, gyeden vagy gyeten lévőek aránya (B ábra)

Miközben a gyermektámogatás igénybevételében alig van különbség iskolázottság szerint, a támogatás formájában jelentős az eltérés. Ezt a jelenlegi, 2000 utáni rendszer átlagos adatain mutatja be a 2.3. táblázat.

2.3. táblázat: A gyermektámogatást igénybe vevők megoszlása a gyermektámogatás típusa szerint 2000–2005-ben

Megnevezés	A legkisebb gyermek					
	első életévében van		második életévében van		harmadik életévében van	
	magas	alacsony	magas	alacsony	magas	alacsony
az anya iskolázottsága*						
Gyed**	59,8	32,7	52,7	29,5	16,6	10,4
Gyes	38,3	63,3	45,6	66,5	80,7	84,5
Gyet	1,9	4,1	1,7	4,0	2,7	5,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Gyermekektámogatást kap***	80,4	81,2	92,1	88,8	82,6	84,2

* Magas iskolázottság: érettségizett vagy diplomás.

** Gyed a gyermek második életévének betöltéséig kapható. A harmadik életévükben lévő gyermekek szüleinél két okból adódhat nullánál magasabb érték a gyeden lévőkre. Egyfelől, a válaszadó (aki az esetek mintegy felében nem azonos a célszeméllyel) nem mindig ismeri pontosan a kapott segély típusát. Másfelől, ha a szülő kihasználja a teljes jogosultsági időt, előfordulhat, hogy a kérdéseskor a gyermek már elmúlt két éves, de az utolsó gyedet a kérdéses időszakában fizették ki.

*** A megfelelő korú gyermeket nevelő anyák közül. Az, hogy az első évben a gyermektámogatás aránya alacsonyabb, mint a másodikban, feltehetően a szülés utáni időszakban járó terhességi-gyermekágyi segélyben részesülők viszonylag magas számával függ össze.

A gyermektámogatás igénybevétele az érettségivel rendelkezők és nem rendelkezők körében lényegében azonos arányú, de a magas iskolázottságú nők jóval több, mint a fele, az érettségivel nem rendelkezőknek kevesebb mint egyharmada kap magas összegű, keresetarányos gyedet az első két évben. Az arányok csak a gyermek harmadik életévében, a gyed lejártá után egyenlítődnek ki, amikor mindkét csoportban még mindig 83–84 százalékos az igénybevétel.

Munkavégzés a gyermektámogatás alatt. A gyes, illetve a gyet mellett legálisan végezhető részmunkaidős vagy akár teljes munkaidős munka is (1999 óta bizonyos feltételek mellett, a gyesnél 2006 óta feltétel nélkül). A KSH munkaerő-felvétele azonban nemcsak a legális, bejelentett munkavégzést méri, hanem a rejtett munkát is, ami a teljes, munkaerő-felvételben mért munkamennyiségnek hozzávetőlegesen 15–20 százalékára rúg (Augusztinovics–Köllő, 2007, Köllő, 2007). Az ILO–OECD-definíció szerint foglalkoztatott, jövedelemszerző munkát végzők aránya a gyermektámogatási rendszer segélyezettjei között egyértelműen csökkent 1993 óta, nagyjából 6 százalékról 4 százalékra. Ezt mutatja a 2.3. ábra, amelyen azok aránya látható, akik jövedelemtermelő munkát végeztek a gyermektámogatás folyamatos igénybevétele mellett (a megfigyelés negyedévében és a rákövetkező negyedévben is kaptak gyermektámogatást). A dolgozók aránya az alacsony és magas iskolázottságú rétegek esetében egyaránt csökkent, és mindvégig kétszer magasabb volt az érettségizetteknél és diplomásoknál, mint az általános vagy szakiskolát végzeteknél.

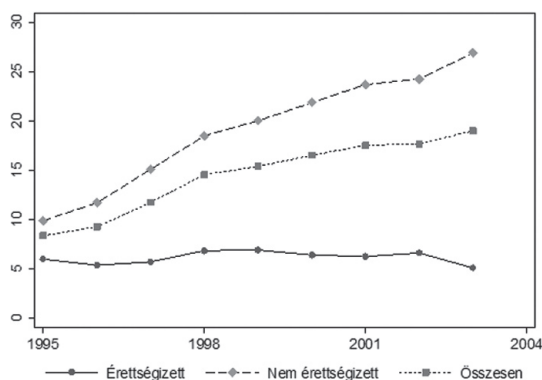
2.3. ábra: Jövedelemszerző munkát végzők aránya a gyermektámogatást igénybe vevők között, 1993–2005

Megjegyzés: Azok kizárásával, akik a t -edik negyedévben gyermektámogatás mellett dolgoztak, a $t + 1$ -edik negyedévben pedig a gyermektámogatást elhagyva dolgoztak. Utóbbi esetben elképzelhető, hogy az elhelyezkedés már megtörtént a $t + 1$ -edik negyedévi kérdezés előtt, a gyes jogilag lejárt, de a kifizetés ezt követően történt. Ilyen esetben valójában nem gyermektámogatás melletti, hanem gyermektámogatás utáni munkavégzésről van szó.

Ehhez a trendhez minden valószínűség szerint főszereplőként járult hozzá, hogy a gyermektámogatási rendszer igénybe vevői között folyamatosan nőtt a korábban nem dolgozók száma. Nem tudunk pontos képet adni erről a folyamatról, mert az a kérdés, hogy a támogatott korábban dolgozott-e, nem a *szülés előtti*, hanem a *kérdéskori* állapotra vonatkozik, és csak a *kérdéskor* munka nélkül lévőknek teszik fel. Ráadásul, az 1995 előtti és 2003 utáni adatok nem hasonlíthatók össze az 1995–2003 közöttiekkel. A 2.4. ábra ez utóbbi időszakban mutatja a korábban nem dolgozók arányának változását, iskolázottság szerint.

2.4. ábra: Azok aránya, akiknek soha nem volt fizetett munkája, 1995–2003
(A kérdéskor inaktív és munkanélküli gyermektámogatás igénybe vevők = 100)

Látható, hogy az érettségizettek és diplomások között az arány mindvégig alacsony, 5–7 százalékos volt, az érettségivel nem rendelkezőknél azonban 10 százalékról közel 30 százalékra nőtt, és ennek eredményeképpen az időszak végén a teljes támogatott körben is megközelítette a 20 százalékot. Ma már nem állítható, hogy a gyermektámogatási rendszer egyértelműen a *munkától* való távollétet segélyező programcsomag lenne. Kétségtávol az maradt az iskolázott rétegek esetében, de egyre nagyobb mértékben nyújt támogatást a munkaerőpiacon soha meg nem fordult alacsony iskolai végzettségű fiatal nőknek.²¹

Valószínűsíthető, hogy a gyermektámogatás alatti munkavégzés csökkenő trendje – ami első látásra meglepőnek tűnhet a munkavégzést fokozatosan megengedő jogszabályok ismeretében – a piachoz lazán kötődő csoportok térnyerésével magyarázható. Esetlegesen szerepet játszhatott ebben a hagyományos értelemben vett második gazdaság és az olcsón elindítható, a lakóházban üzemeltethető mikrovállalkozások (turkáló, palackos italbolt és a többi) visszaszorulása is.

21 A korábban nem dolgozó gyermektámogatást igénybe vevők átlagéletkora az időszak egészében 24 év volt, az átlagos 28 évvel szemben.

Megjegyezzük, hogy a vizsgált időszak egészében a kérdezettek 60 százaléka „nagyon változó” vagy heti 40 óránál rövidebb munkaidőről számolt be, 40 százaléuk azonban teljes munkaidős munkát jelölt meg, és ez az arány lényegében mindvégig azonos volt 1993 és 2005 között. A 40 százalékos teljes munkaidős arány nagyon magasnak tűnik a vizsgált időszakban érvényes törvényi szabályozás fényében, és az is meglepő, hogy a teljes munkaidősök aránya nem emelkedett az 1999. évi törvénymódosítás után. A jelenségre nincs magyarázatunk.

Kilépés a gyermektámogatási rendszerből, visszatérés a munkába. A gyermektámogatási rendszerből való kilépés legfontosabb adatait a 2.4. táblázatban foglaltuk össze.

2.4. táblázat: Kilépés a gyermektámogatási rendszerből iskolázottság szerint

	Összesen	Magas iskolázottságú	Alacsony
1. A kilépés iránya			
	(1993-2005, százalék)		
Teljes munkaidős állás	47,8	60,8	37,6
Részmunkaidős állás	5,5	7,1	4,3
Munkanélküliség	10,1	7,8	12,0
Inaktivitás	36,6	24,3	46,1
Összesen	100,0	100,0	100,0
2. Az utolsó munkaviszonytól a kilépésig eltelt idő 1997-2005 között			
A kilépés iránya	(eltelt évek átlagos száma, zárójelben: szórás)		
Teljes munkaidős állás	3,7 (2,4)	3,3 (1,8)	4,2 (2,9)
Részmunkaidős állás	4,5 (3,9)	5,6 (4,7)*	3,4 (2,4)*
Munkanélküliség	4,8 (3,2)	4,0 (2,1)	5,1 (3,5)
Inaktivitás	5,5 (4,7)	4,3 (3,0)	6,1 (4,2)
Összesen	4,7 (3,4)	3,8 (2,6)	5,3 (3,8)
3. A legkisebb gyermek kora a kilépéskor			
	1993-2005, százalék		
Első életévében van	4,3	4,6	4,1
Második életévében van	8,2	10,1	6,6
Harmadik életévében van	46,9	49,4	44,8
Negyedik életévében van	33,0	30,6	35,2
Ötödikben, vagy idősebb	7,6	5,4	9,2
Összesen	100,0	100,0	100,0
4. Az utolsó munkaviszonytól a kilépésig eltelt idő 1997-2005 között			
Az együtt élő 0-7 éves gyermekek száma	(eltelt évek átlagos száma, zárójelben: szórás)		
Egy	3,7 (2,7)	3,2 (1,9)	4,2 (3,0)
Kettő	5,3 (2,5)	4,6 (2,2)	5,9 (2,6)
Három	7,5 (3,8)	6,3 (0,8)	7,9 (4,3)
Négy	10,8 (0,7)	-	10,8 (0,7)

* Ötvennél alacsonyabb esetszám.

Látható, hogy a megszűnés után átlagosan másfél hónappal²² a kilépőknek valamivel több, mint a fele volt állásban, és a részmunkaidősök aránya jóval alacsonyabb volt a gyermektámogatás után, mint a gyermektámogatás alatt.

22 Ha a megfigyelt egyén a t -edik negyedévben kapott, a $t + 1$ -edikben pedig nem kapott segítyt, akkor kézenfekvő feltevés, hogy a gyermektámogatás a két időpont között eltelt idő közepén járt le.

A kilépők egytizede munkanélküli, valamivel több, mint egyharmada inaktív volt 1993–2005 között átlagosan. A kilépésig eltelt idő (az utolsó munkavégzéstől számítva) átlagosan 4,7 év volt 1997–2005-ben. (Korábban nem rendelkezünk ilyen adattal). A kihagyás a teljes idejű munkába lépőknél volt a legrövidebb (3,7 év), az inaktívvá válóknál a leghosszabb (5,5 év). Az átfutási idő két gyermek esetén 5,3, három gyermek esetén 7,5, négy gyermek esetén 10,8 év volt. A kilépéseknek mindössze 12 százaléka történt az előtt, hogy a gyermek betöltötte volna a második – és 59 százaléka az előtt, hogy betöltötte volna a harmadik – életévét.²³

A következőkben a *gyermektámogatási rendszer elhagyásával egyidejű munkába lépést* – a munkától való távollét hosszát – vizsgáljuk részletesebben. A kilépési esélyek modellezésére egy 1993–2005-ös összevont mintára becsült bináris választási modellt használunk, melyben a kilépési esély személyes és környezeti jellemzőktől, a gyermek életkorától, a naptári időtől és a segélyezésnek a gyermek megszületésekor érvényes rendszerétől függ (az utóbbi mutatja a 2.1. táblázat utolsó oszlopa).

A becslési eredmények ismertetése (2.5. táblázat) elé néhány technikai megjegyzés kívánczik. A kilépési esélyeket módszertani szempontból korrekten akkor tudnánk elemezni, ha ismernénk a gyermektámogatás igénybevételenek időtartamát, különbséget tudnánk tenni a gyermektámogatás elhagyása és kimerítése között, az elhelyezkedés tényét mindenkinél a gyermektámogatás megszűnte után meghatározott idővel tudnánk mérni, és megfelelő számú megfigyelés állna rendelkezésre ahhoz, hogy a becslést évenként vagy segélyezési rendszerenként, illetve támogatási típusonként külön-külön lehessen elvégezni. Ilyen lehetőségek hiányában modellünkben a kockázati csoportban eltöltött időt a gyermek életkorával mérjük. Az itt ismertetett becslésben a munkanélküliségbe vagy inaktivitásba történt kilépés esetén a megfigyelést cenzorálnak – ismeretlen kimenetűnek – tekintettük. A gyermektámogatás elhagyása és a kérdés között ugyanis esetenként túl rövid idő telik el ahhoz, hogy az elhelyezkedés *hiányát* befejezett tényként kezelhessük. Az elemzést elvégeztük multinomiális logit és probit modellekkel is (a kimenetek: maradt gyermektámogatáson, kilépett és elhelyezkedett, kilépett és nem helyezkedett el), amelyek az állásba lépésre a bináris modellel minőségileg azonos eredményeket hoztak.

A becsléshez 1993–2005-ös összevont mintát használunk, mert a megfigyelt kilépési események száma még így is kicsi. A naptári idő és a segélyezési rendszerek hatásának elválasztására tett kísérlet azon a feltevésen nyugszik, hogy a nagyobb reformok egy, a munkapiaci helyzet változását leíró, folytonos függvénnyel leírható trendet tördeltek darabokra, felfelé vagy lefelé mozgítva a trendet leíró függvény megfelelő szakaszát.²⁴

23 A gyermek negyedik életévében történő kilépésként figyeljük meg, ha az anya kitöltötte a teljes, a gyermek harmadik születésnapjáig tartó jogosultsági időt, és a rákövetkező negyedévben helyezkedett el. A két állás között eltelt időbe a terhesség alatti otthonlét és az anyasági segély időtartama, továbbá a szülést megelőző munkanélküliség vagy inaktivitás is beleszámít. Ezek elkülönítésére nincs mód.

24 A lineáris, kvadratikus és másféle trendeket feltételező specifikációkban a segélyezési rendszerekre kapott paraméterek hasonlóak voltak. A 2.5. táblázatban a lineáris trendet feltételező változatot közöltük.

2.5. táblázat: A munkába történő kilépési esély becslése (bináris probit)

Megnevezés	Gyes-gyed-gyet		Csak gyes		Gyes-gyed-gyet	
	marginális hatások	Z	marginális hatások	Z	átlag	szórás
Életkor	0,00119	2,42	0,00189	2,56	28,13	5,026
Életkor négyzete	-0,00001	-2,32	-0,00002	-2,39		
Iskolázottság						
0–8 osztály	-0,00894	-12,75	-0,01194	-11,31	0,3231	
Szakmunkásképző	-0,0055	-8,62	-0,00678	-7,09	0,2893	
Középiskola	-0,00355	-5,66	-0,00451	-4,79	0,2887	
Együtt élő 0–7 éves gyermekek száma	-0,00323	-7,36	-0,00421	-6,60	1,440	
A legkisebb gyermek						
Első életévében van	-0,01108	-15,47	-0,01363	-11,89	0,2096	
Második életévében van	-0,0098	-18,60	-0,01464	-15,89	0,3157	
Negyedik életévében van	0,00849	10,78	0,01026	9,99	0,1010	
Ötödik életévében van	-0,003	-4,82	-0,00729	-6,19	0,1027	
A lakásban több háztartás él	0,00284	2,85	0,00389	2,71	0,0736	
Települési mutatók						
Regisztrált munkanélküli-ráta*	-0,02734	-5,16	-0,0402	-5,32	0,0870	0,0566
Jó közlekedési adottságok**	0,00365	2,89	0,00368	2,06	0,1287	
Bölcsőde/ezer lakos	0,01010	2,92	0,01405	2,75	0,0393	0,0632
Állandó népesség	-0,00001	-2,12	-0,00001	-1,54	150,8	462,1
Budapest	0,05085	1,93	0,04040	1,31	0,0733	0,2606
A támogatás típusa						
Gyes	0,00932	10,01			0,5831	
Gyed	0,00816	5,88			0,3004	
Lineáris időtrend (év)	0,0005	3,14	0,00067	2,49	1999	
Segélyrendszer a gyermek születésekor						
1996–1998, gyed: –, gyes: J, gyet: M, J	-0,00408	-4,80	-0,00557	-4,23	0,2475	
1999: gyed: –, gyes: A, gyet: A	-0,00459	-4,63	-0,00600	-3,88	0,0845	
2000–2005: gyed: M, gyes: A, gyet: A	-0,00478	-3,32	-0,00567	-2,50	0,3562	
Megfigyelt kilépési esély	0,01518	0,02103				
Becsült kilépési esély a minta átlagánál	0,00696	0,00903				
Megfigyelések száma (fő)	95 524	55 705				
Kilépések száma	1450	1171				
Pszeudo-R ²	0,1359	0,1367				

Kockázati csoport: a t -edik negyedévben gyermektámogatást kapott.

Függő változó:

1 – ha a gyermektámogatást elhagyta és dolgozott a $t + 1$ -edik negyedévben.

0 – ha gyermektámogatást kapott a $t + 1$ -edik negyedévben.

Cenzorált – ha a gyermektámogatást elhagyta, de nem dolgozott a $t + 1$ -edik negyedévben, vagy kikerült a munkaerő-felvételből.

M: előzetes munkaviszonyhoz kötött, J: jövedelemvizsgálat, A: alanyi jogú, –: nem létezett.

*) A megfigyelések száma nem éri el az ötvenet.

Végezetül, senkit ne tévesszenek meg a marginális hatások oszlopában szereplő nagyon kicsi értékek. A modellek függő változójának, a kilépési esélynek az átlagértéke 0,015, a modellben becsült marginális hatások ehhez a nagyon

alacsony értékhez mérendők. Ha egy kétértékű változó marginális hatása mondjuk 0,0075, az azt jelenti, hogy az adott tényező változása (0-ról 1-re) a *felével* növeli meg a kilépési esélyt.

Mit mutatnak a gyermektámogatási rendszerből (első két számoszlop), illetve a gyesről való kilépésre (második két számoszlop) vonatkozó eredmények? A 15–40 éves korosztályon belül a fiatalabbak, illetve idősebbek munkába lépési esélye alacsonyabb, mint a középkorosztályé. Az általános iskolát, szakiskolát és középiskolát végzettek kilépési esélye rendre 0,9; 0,6 és 0,4 százalékkal alacsonyabb, mint a diplomásoké (akiknél ez az érték a vizsgált időszak átlagában 2,8 százalék/negyedév). A kilépési esély a legkisebb gyermek negyedik életévében a legmagasabb, és erősen csökken a családban élő 0–7 éves gyermekek számával, továbbá a gyermekek életkorának hatását kiszűrve, alacsonyabb gyedről, mint gyesről. A gyermektámogatási rendszerből és a gyesből történő kilépést magyarázó függvények lényegében azonos eredményeket adnak.

A kilépési esély a naptári időben növekedett volna, ha a szabályozási változások nem hatottak volna az ellenkező irányba. A Bokros-csomag idején belépettek átlagos kilépési esélye 0,4 százalékkal alacsonyabb volt, mint a korábban belépetteké, és a helyzet még tovább romlott az Orbán-kormány reformjai alatt és után. Ez a „romlás” valószínűleg látszólagos: nem abból ered, hogy a rendszer ugyanazokat a személyeket hosszabb igénybevételre ösztönözte volna 2005-ben, mint 1993-ban, hanem abból, hogy megváltozott – a munkapiachoz lazábban kötődő csoportok felé tolódott el – a támogatásra jogosultak köre.

A szakpolitikai szempontból legfontosabb információkat a munkavállalási és napközbeni gyermekelhelyezési *költségek* szintjére utaló közelítő változók hordozzák. *A munkától való távollét rövidebb, ha a lakásban egynél több háztartás él; ha a településen alacsony a munkanélküliség; ha jók a település közlekedési adottságai, valamint ha a településen egy vagy több bölcsőde működik.* Ezek az összefüggések a településméret hatásának kiszűrése után is érvényben maradnak, és arra utalnak, hogy alacsonyabb munkavállalási és munkakeresési költségek esetén rövidebb a gyermektámogatás igénybevétele.

2.4. A gyermektámogatásról visszatérők kereseti vesztesége

A gyermektámogatási rendszerben eltöltött idő által okozott kereseti veszteség felméréséhez a munkaerő-felvétel 2001. április–júniusi, kereseti adatokat is tartalmazó mintáját használtuk. A mintát olyan, 46 évesnél fiatalabb férfiak és nők alkotják, akik legfeljebb egy éve dolgoznak a munkahelyükön. A kérdés az, mennyivel keresnek kevesebbet közülük azok a nők (más új belépő nőkhez és a férfiakhoz képest), akik egy évvel a kérdezést megelőzően gyesen voltak.

A minta kicsi: az egy évvel a kérdezés előtt gyesen lévők száma 2216 fő, ebből a kérdezéskor már nem volt gyesen 1085 fő. Az összes új belépő kereső 3204 fő, ebből nő 1467, gyesről visszatérő 144 fő. A bér adatokban bizonytalanságot okoz, hogy a kérdezettek választhattak a nettó és a bruttó adat megjelölése között. Ellenőrizhető, hogy a magas keresetűek inkább mondanak bruttó, mint nettó keresetet, és hogy nem teljesen pontos a KSH által végzett „bruttosítás”, illetve „nettósítás”. Ennek korrigálására alkalmazunk egy keresetfajta dummy változót (bruttót mondott = 1). Egyébként a kereseti függvényekben szokásosan használt változók (iskolázottság, munkapiaci tapasztalat, települési és vállalati jellemzők) szerepelnek a modellben.²⁵

25 A 15–40 évesekre vonatkozó függvényekben – mivel az életkor–kereseti görbe emelkedő szakaszán vagyunk – a munkapiaci tapasztalatot csak egy lineáris taggal vettük figyelembe.

2.6. táblázat: A gyesről visszatérő 46 évesnél fiatalabb nők bruttó havi kereseti hátránya 2001 április–júniusban, a KSH munkaerő-felvétel alapján – regressziók

Változó	Minta és becslési módszer		
	újonnan felvettek	újonnan felvett kisgyermekes szülők	15–46 éves nem tanuló népesség
	OLS	OLS	Heckman ^c
Iskolázottság (év)	0,0722 (57,8)
Potenciális munkapiaci tapasztalat (év)	0,0252 (3,04)	0,0229 (1,12)	0,0063 (15,66)
Szolgálati idő a munkahelyen (év)	–	–	0,0064 (14,38)
Nő, egy évvel korábban nem volt gyesen	–0,0786 (4,58)	–0,1200 (4,48)	–0,1435 (26,62)
Nő, egy évvel korábban gyesen volt	–0,1669 (4,44)	–0,1963 (5,30)	–0,2524 (11,22)
Nő, van 0–7 éves gyermeke	–0,0218 (1,15)	–	–
Férfi, van 0–7 éves gyermeke	0,0431 (2,13)	–	–
Nagyon változó munkaidő	0,6003 (6,98)	0,7592 (5,74)	0,5622 (24,82)
Heti munkaidő a főmunkában általában (óra)	0,0153 (8,37)	0,0204 (8,23)	0,0133 (28,18)
Kistérségi munkanélküli-ráta (log)	–0,1317 (11,52)	–0,1343 (5,97)	–0,0931 (21,49)
Budapest	0,0175 (0,49)	–0,0268 (0,43)	–
A munkahelyen működik szakszervezet	0,0502 (2,59)	0,0444 (1,24)	0,0646 (11,29)
A munkahely kisvállalat ($L < 50$)	–0,0482 (2,50)	–0,0621 (1,55)	–0,0832 (11,25)
A bemondott kereseti adat bruttó érték	0,1358 (10,24)	0,1466 (5,86)	0,1517 (31,36)
Ágazati dummy változók (10 darab)	igen	igen	igen
Megfigyelt személyek száma	3115	797	32 072
Megfigyelt keresők száma	3115	797	14 697
R^2	0,3450	0,4088	..
ς (standard hiba)			0,693 (0,018)
σ (standard hiba)			0,343 (0,004)

Függő változó: a havi bruttó kereset logaritmus.

a) Az adott évben vagy az előző évben lépett be. b) Az adott évben vagy az előző évben lépett be, és van 0–7 éves együtt élő gyermeke. c) A szelekciós egyenlet változói: kisgyermekes férfi, kisgyermekes nő, dolgozó házastárs, négy családi állapot dummy, szakmai képzettség dummy, potenciális munkapiaci tapasztalat négyzete, 20 megye dummy.

A gyermektámogatásról visszatérők bérhátránya az összes új belépőre és a kisgyermekes új belépőkre vonatkozó becslések szerint 8–9 százalék (lásd a gyesről és nem gyesről belépő nőkre vonatkozó paraméterek, azaz az első és má-

sodik számoszlop különbségét a 2.6. táblázatban). Mivel nem tudjuk, hogy mennyi ideig tartott a gyes vagy gyed,²⁶ a becsült érték az *átlagos* hosszúságú gyeshez tartozó hátrány és a *viSSzatérés* időszakában érvényes. A munkában állók nem véletlenszerűen választódnak ki a teljes népességből, ezért a becslést elvégeztük a nem megfigyelhető hatásokat is figyelembe vevő Heckman-modellel is, úgy, hogy a mintát a 15–46 éves nem tanuló népesség alkotja. A gyesről visszatérők bérhátránya itt 10 százaléknak adódik.

A nagyságrendileg 8–10 százalékos kereseti hátrány (átlagosan 3,7 éves kihagyás után) szinte pontosan egyenlő azzal az értékkel, amit a modellek az ilyen hosszúságú munkatapasztalat kereseti hozamaként becsülnek: a potenciális munkatapasztalatra vonatkozó együttthatók alapján: 9,3, illetve 8,5 százalék. A veszteség megfelel 1,5 iskolaév hozamának, és kétszerese annak, amit a minta tagjai nyernek a szakszervezet jelenlétéből, vagy veszítenek, ha kisvállalati alkalmazottak. A veszteséget nagyjából napi egyórányi többletmunkával lehetne kiegyenlíteni (lásd a munkaidőhöz tartozó paramétert). Ennek alapján a kereseti hátrányt jelentősnek kell tekintenünk.

2.5. Következtetések

A gyermektámogatási rendszer ma már csak részben tekinthető a munkától való átmeneti távollétet segélyező programcsomagnak. A munkához szokott iskolázott nők számára – a Bokros-csomag intermezzóját leszámítva – megmaradt annak, ami 1990 előtt volt: a fejlett világ legbőkezőbb kespénzes támogatási (fizetett otthonlétet segélyező) rendszerének. Az érettségizett és diplomás nők nagyobb része két évig magas összegű keresetarányos juttatást kap, és több mint nyolcvan százalékuk egy további évig igénybe veszi a gyes is. Ugyanakkor a gyermektámogatási rendszer munkanélküli- és szociális segélyezési funkciókat is ellát a munkaerőpiachoz lazán kötődő és/vagy rossz munkapiaci helyzetben lévő társadalmi rétegek esetében.

Az irodalom és az áttekintett tények alapján egyet kell értenünk az OECD és más nemzetközi szervezetek által megfogalmazott kritikával.²⁷ A gyermektámogatási rendszer *ad hoc* módon, politikai és ideológiai indíttatású lépések sorozatával jött létre, anélkül, hogy a céljairól, a költségeiről, hasznairól és koherenciájáról tárgyyszerű vita folyt volna. A jelenlegi rendszer a dolgozó nőket hosszú (gyermekjóléti szempontból feleslegesen hosszú) távollétre ösztönzi, illetve kényszeríti, a rossz munkapiaci helyzetben lévőket pedig nem, vagy nem jól segíti abban, hogy visszatérhessenek a munkába, vagy belép-hessenek a piacra.

Ami az első csoportot illeti, az eredményeink megerősítik, hogy a munkavállalási költségek csökkentésével, a gyermekek napközbeni elhelyezését segítő intézmények fejlesztésével, valamint az elhelyezkedési esélyeket javító programokkal rövidíteni lehetne az otthonlét idejét, és mérsékelni a kimaradás-sal járó emberitőke-vesztéseket. A piacképes csoportok (és az adófizetők)

26 Munkában állók esetén csak a munkaviszony hosszát ismerjük, az azt megelőző időszakról nincs információ.

27 Az OECD (2007a) állásfoglalás mellé állítható a Világbank (2007) észrevétele: „Magyarország rendelkezik a legbonyolultabb [családtámogatási] rendszerrel, különböző segélyek és programok sokaságával, amelyek gyakran semmilyen kapcsolatban nincsenek egymással.”

helyzetét javíthatná egy olyan rendszer, ami valamivel rövidebb ideig támogatja az otthonlétet, és a kisgyermek harmadik életévében a munkavállalást segítő támogatásokat (bölcsődeutalvány, utazási támogatás, átképzés) nyújtana, esetleg kiegészülve a gyesről visszatérők rugalmas munkaidejű foglalkoztatását elősegítő szubvenciókkal – a készpénzes támogatásokon elért megtakarítás terhére. Megfontolandó az általános bérszubszenció helyett egy olyan, az anya vagy az apa által is igénybe vehető utalvány, ami a munkáltatót kompenzálná a gyermek betegségei miatt kiesett munkanapokért. A források átcsoportosítása a munkavállalást könnyítő programokra választási *lehetőséget* teremtené azoknak a karrierjükről lemondani nem kívánó nőknek, akiket jelenleg sokéves otthonlétre kényszerít a gyermekintézmények hiánya. Mindez nem képzelhető el a 2–4 éves gyermekek napközbeni gondozására hivatott intézmények (bölcsőde, családi napközi, fejlesztő központok) kapacitásának jelentős bővítése, valamint minőségük javítása nélkül egyfelől, és a rugalmas munkaidejű foglalkoztatás arányának növelése nélkül másfelől.

A jelenlegi rendszer nemcsak a pénzügyi szabályzók és a hiányzó intézmények miatt teremt érdekeltséget, illetve kényszert a tartós otthonmaradásra, hanem mert ezt megerősítő és a munkavállalást tovább nehezítő *gyakorlatot* alakít ki. Létrehozásakor a magyar gyermektámogatási rendszer is a meglévő állás fenntartását ígérte, ám ez szép lassan „elfelejtődött”, és nem véletlenül. Átlagosan közel négyéves, két gyermek esetén több mint ötéves kihagyás után gyakran nincs esély a munkahelyre történő visszavétel hatósági vagy bírósági kikényszerítésére: a munkahely már megszűnt, átszervezték, átalakult, a munka tartalma megváltozott. A gyesen lévők nagyobb gyermekeinek bölcsődei, sőt esetenként óvodai felvételét is azzal utasítják vissza, hogy az anya „úgyis gyesen van”, és mint mindenki jól tudja, ott is maradhat hosszú évekig. Ez is túrt, az *adott feltételek között ésszerű*, az egyén választási lehetőségeit azonban súlyosan korlátozó gyakorlattá válhatott egy olyan rendszerben, ami a sokéves otthonlét pénzügyi támogatását tekinti fő feladatának.

Ami a támogatottak másik csoportját illeti, mint láttuk, a gyermektámogatási rendszerben több mint a duplájára, az alacsony iskolázottságúak körében a háromszorosára nőtt a korábban nem dolgozók aránya. Számukra, valamint a magas munkanélküliséggel sújtott, elzárt településen élők számára a gyermektámogatási rendszer nem az átmeneti otthonlétet támogató rendszert jelent, hanem – a gyermek cseperedésével fokozódó mértékben – munkanélküli- vagy szociális segélyt. Úgy gondoljuk, a választott forma az ő esetükben is távol áll az ideálistól. A semmilyen álláskereső követelményt nem támasztó készpénzes támogatás – amelyhez a regisztráció hiányában eleve nem is járulhatnak a piacképességet fokozó szolgáltatások²⁸ – a munkapiacról való távolmaradást ösztönző intézmények számát szaporítja.

28 A munkaügyi kirendeltségek a gyermektámogatást igénybe vevők 2–3 százalékát tartják nyilván munkanélküliként, noha, mint láttuk, több mint 10 százalékuk munkanélküliként, majdnem negyven százalékuk pedig inaktívként lép ki a rendszerből (és feltehető, hogy ismeretlen, de nem jelentéktelen százalékuk huzamosan az is marad).

A SZÜLÉS UTÁNI MUNKÁBA ÁLLÁS HATÁSA A GYERMEK FEJLŐDÉSÉRE

BENEDEK DÓRA

A fejlett országok jelentős részében létezik valamilyen szülés utáni támogatási rendszer, szakmai berkekben azonban nincs egyetértés a szülési szabadság optimális hosszáról. Egyes vélemények szerint a központilag szabályozott szülési szabadságkorlátokat szab a munkáltatói döntésekben, és ezáltal rontja a nők munkavállalási esélyeit. Mások azonban azt hangsúlyozzák, hogy az anya korai munkavállalása hátrányosan hat a gyermek fejlődésére.

A nők alacsony munkapiaci aktivitását vizsgáló tanulmányok – mint a Közelkép 2.2. fejezete is – általában arra a következtetésre jutnak, hogy minél tovább marad otthon egy anya a szülés után, annál inkább romlanak a munkába állási esélyei. Az anya munkába állása azonban hatással van gyermekére is, hiszen valószínű, hogy az intézményes keretek közötti ellátás (bölcsőde, óvoda) máshogyan hat a szellemi és érzelmi fejlődésére, és így a későbbi teljesítményére, mint az otthoni környezet. Ezt felismerve, a nemzetközi szervezetek is az anyasági és gyermekgondozási támogatások bővítését szorgalmazzák. Az OECD például azt hangsúlyozza, hogy a gyermek első életévében az egyéni gondoskodási forma a legelőnyösebb a gyermek fejlődése szempontjából, az Európai Unió pedig kötelezővé tette a tagországai számára a legalább három hónapos szülési szabadság bevezetését (OECD, 2006).

A két ellentétes szempont összeegyeztetése csak úgy lehetséges, ha a munkakínálati és a gyermekek fejlődését érintő hatásokat részleteiben is feltárjuk. Az anya munkába állásának időzítése, munkaidejének rugalmassága és hossza, valamint a gyermek nappali ellátására választott megoldás (szülő, más rokon, képzett gondozó vagy intézmény) mind befolyásolhatja a gyermek fejlődését – és csökkentheti vagy növelheti a munkába állásból származó előnyöket.

A következőkben empirikus eredmények alapján mutatjuk be, hogy az anya visszatérése a munkába

szülés után, illetve a 0–3 éves kori ellátás formája hogyan hat a gyermek fejlődésére.

A szülés utáni gyermekellátás formája és a gyermek fejlődése közötti kapcsolatot vizsgáló egyik első elemzés, *Ruhm* (1998) azt találta, hogy azokban az országokban, ahol hosszabb szülési szabadságot engedélyeznek, alacsonyabb a csecsemő- és gyermekhalandóság. *Ruhm* kilenc OECD-tagország 1969 és 1994 közötti aggregált adatain vizsgálta a törvény által biztosított szülési szabadság hossza és a gyermekegészség kapcsolatát. Az egészséget a születési súllyal és halálozási mutatókkal mérte, majd a szülési szabadság hosszának hatását különbségek különbsége módszerrel becsülte, kiszűrve az egyes ország sajátosságainak a hatását. A fő megállapítás, hogy a szülési szabadság meghosszabbítása jelentősen csökkenti a halálozást: modellspecifikációtól függően a 10 héttel hosszabb szabadság 1,6–2,6 százalékkal csökkenti a csecsemő-, illetve gyermekhalandóságot. *Ruhm* az egyik lehetséges okként említi, hogy az otthonlevő anya hajlamosabb szoptatni a gyermekét, és részben ez okozza a különbséget. A költségek számszerűsítésével megállapítja, hogy a szülési szabadság a gyermekegészség javításának igen költséghatékony módja. Hasonló módszert alkalmazva, *Tanaka* (2005) azt találta, hogy csak a fizetett szülési szabadság jár ilyen kedvező következményekkel, a fizetés nélküli szülési szabadsággal ugyanis feltehetően nem élnek a szülők.

Aggregált adatokon azonban nem lehet vizsgálni az egyéni szintű összefüggéseket, így például az anya által otthon töltött idő hatását a gyermek szellemi fejlődésére és későbbi teljesítményére. Az egyéni adatokon alapuló első – jellemzően az Egyesült Államokban felvett adatokból készült – tanulmányok általában negatív hatást találtak, azaz az anya korai visszatérése a munkába negatívan befolyásolta a gyermek szellemi és viselkedési fejlődé-

sét, különösen akkor, ha az anya az első évben teljes munkaidős állást vállalt (Gregg–Waldfogel, 2005). Ezek a számítások azonban nem tettek különbséget aszerint, hogy az első évben belül az anya mikor állt munkába. Ennek oka elsősorban az, hogy az Egyesült Államok támogatási rendszere 12 hét anyasági szabadságot engedélyez, így a kérdést csak abból a szempontból vizsgálták, hogy ezen idő leteltével munkába állt-e a szülő.

Szintén az Egyesült Államokból származó adatokat (a *National Longitudinal Survey of Youth*, az amerikai országos ifjúságvizsgálat adatait) felhasználva, Waldfogel és szerzőtársai (2002) részletesebb elemzést végezett, amelyben társadalmi csoportok szerint és 7–8 éves korig, öt kognitív mutatóval mérték a gyermekek fejlődését. Azt találták, hogy ilyen időtávon is szignifikánsan rosszabbul teljesítenek azok a fehér gyermekek, akiknek az anyja egyéves kora előtt munkába állt, ám a hatás nem volt szignifikáns a fekete és a spanyol ajkú gyermekek esetében. Ezen túl megállapították, hogy ha az anya csak részmunkaidőben (maximum heti 20 órában) dolgozott az első év során, a negatív hatás sokkal kisebb volt, mint a teljes munkaidőben foglalkoztatottaknál.

Hosszabb távon nézve a hatásokat, Ruhm (2004) azt találta, hogy az anya korai munkavállalása a gyermek középiskolai teljesítményét nem befolyásolja szignifikánsan, tehát elképzelhető, hogy a mások által kimutatott negatív hatás átmeneti. Ruhm azt is hangsúlyozza, hogy bár az első évben vállalt munka negatívan hat a gyermek fejlődésére, ezt ellensúlyozza a második és harmadik év során vállalt munka, és bár a korai munka hátrányos, hosszabb távon rosszabb helyzetben vannak azok, ahol az anya egyáltalán nem dolgozik.

Az Egyesült Államokénál nagyvonalúbb, és a magyarhoz valamivel közelebb áll az Egyesült Királyságban működő támogatási rendszer: itt hat hónap fizetett és további félév fizetés nélküli szabadság vehető igénybe a szülés után. Ennek eredményeképpen az Egyesült Királyságban mindössze az anyák

8 százaléka tér vissza a munkába a szülést követő három hónapon belül, míg ez az arány az Egyesült Államokban 40 százalék (Gregg és szerzőtársai, 2005). Gregg és szerzőtársai (2005) az Avon járásban az 1990-es években született gyermekekre vonatkozó igen gazdag adatbázison (*Avon Longitudinal Study of Parents and Children*, az avoni szülők és gyermekek követéses adatfelvétele) azt vizsgálták, hogy egy ilyen bőkezűbb ellátási rendszer és a részmunkaidő nagyobb elterjedtsége mellett is fennállnak-e a korábbi megállapítások. A gyermekek fejlődését 4–5 és 6–7 éves korban mérték az írás-, olvasás-, matematika- és nyelvkészségekre, illetve 7 éves korban az olvasási, helyesírási és szóképzési készségekre kiterjedően. Az anya munkavállalását aszerint vizsgálták, hogy mikor állt munkába a gyermek hároméves kora előtt, és hogy egy adott időpontban (a gyermek 21 hónapos kora) rész- (heti 30 óránál kevesebb) vagy teljes munkaidőben dolgozott-e. Ha nem az anya volt a gyermekkel, akkor az ellátás formáját a következőként kategorizálták: 1. nem fizetett informális ellátás (partner, nagyszülő, más rokon, barát vagy szomszéd), 2. fizetett egyéni ellátás (például képzett bébiszitter, gondozó, stb.) és 3. fizetett csoportos ellátás (például bölcsőde). A becslésekben kiszűrték a megfigyelt egyéni és háztartási jellemzők hatását.

Fő következtetésük az, hogy a gyermek másfél éves kora előtt vállalt teljes munkaidős állás hátrányosan hat a gyermek fejlődésére, ám ez a hatás, bár többnyire szignifikáns, nagyságrendjében nem jelentős.²⁹ A másfél éves kor után, illetve az előtt, de részdőben vállalt munka nem érinti negatívan a gyermek fejlődését. Az említett negatív hatás eltérő a társadalmi csoportok között. A legalacsonyabb végzettségű anyák esetében elhanyagolható, mivel – a szerzők magyarázata szerint – egyrészt ebben

29 Hasonló elemzési módszert alkalmazva kanadai adatokon Ram és szerzőtársai (2004) azt találta, hogy a korai munkavállalás negatívan hat ugyan a gyermek fejlődésére, de csak a verbális mutatók tekintetében, a matematikai készségek területén nem találtak szignifikáns hatást.

az esetben jár a legkisebb minőségi különbséggel, ha az anya helyett más van a gyermekkel, másrészt ebben az esetben van relatíve a legnagyobb jelentősége az anya keresetének. Ezzel párhuzamosan a legképzettebb anyák esetén a legnagyobb a munkavállalásból eredő fejlődési hátrány. További jelentős eredmény, hogy a negatív hatás csak azokban az esetekben jelentkezik, ahol az anya helyett főként nem fizetett, nem szakképzett, informális ellátással, például nagyszülő vagy barát segítségével oldották meg a gyermek felügyeletét. Képzett felügyelet mellett nem érinti hátrányosan a gyermek fejlődését az anya munkavállalása.

A nem kognitív (például viselkedési deviancia, önbizalom, motiváció) fejlődést érintő hatásokat vizsgálta *Neidell* (2000). Az egyéni különbségek hatását is kiszűrve, azt találta, hogy az első évben az anya gyermekkel töltött idejének pozitív a hatása, míg a második életév után az együtt töltött időnek nincs különösebb hatása.³⁰ Érdekes azon-

ban, hogy a második év során otthon töltött idő inkább negatívan hat a gyermek nem kognitív képességeire. Erre *Neidell* azt a lehetséges magyarázatot adja, hogy az első év betöltése után nagyon fontos a gyermek életében a társas kapcsolatok kialakítása, amire alkalmasabb lehet egy olyan környezet, ahol nem a szülő, hanem más gyermekek vannak jelen. *Ruhm* (2005) ugyanakkor a viselkedési problémákat mérő indexet (*Behavior Problems Index*) használva, nem talált hosszú távon negatív összefüggést az anya korai munkavállalása és a gyermek nem kognitív fejlődése között.

A különböző tanulmányok közös megállapítása az, hogy az anya munkavállalása csak bizonyos körülmények között jelent veszélyt a gyermek fejlődésére, ám ezek a körülmények körülményeként szabályozással kiküszöbölhetők. Előnyös, ha a szülő nem, vagy csak részidőben dolgozik a gyermek egyéves koráig, de a hosszabb szülési szabadság mellett a rugalmas munkakörülmények és a részmunkaidő biztosítása, valamint a megfelelő, szakképzett gyermekellátás hozzáféréseinek megteremtése mind csökkenti a gyermekek fejlődésének lemaradását.

30 Itt elsősorban a hétköznapi, nappal együtt töltött időről van szó, s nem arról a szélsőséges esetről, amikor az anya egyáltalán nem foglalkozik a gyermekével.

3. A RENDSZERES SZOCIÁLIS SEGÉLY MUNKAKÍNÁLATI HATÁSA

FIRLE RÉKA–SCHARLE ÁGOTA–SZABÓ PÉTER ANDRÁS

A rendszeres szociális segély a járadékra már nem jogosult munkanélküliek egyetlen nagyobb összegű segélye. Évente közel 150 ezer fő kapja, így Magyarországon ma ez a jövedelemhatárhoz kötött szociális pénzbeli támogatások közül a legjelentősebb. Ebben a fejezetben először áttekintjük a munkanélküli-segélyezés ellenőrző hatására vonatkozó magyar és nemzetközi empirikus vizsgálatok eredményeit, majd azt vizsgáljuk, hogy empirikusan igazolható-e a rendszeres szociális segély elméletileg negatív munkakínálati hatása.³¹

3.1. A rendszeres szociális segély szabályozása 2000 és 2006 között

A munkanélkülieknek járó ellátásokat az 1990-es évek folyamán többször és nagymértékben szigorította a kormányzat. Ennek egyik elemeként 2000 májusától fokozatosan megszűnt a munkanélkülieknek járó jövedelempótló támogatás, és helyét a valamelyest kisebb összegű rendszeres szociális segély (rszs) vette át. Ez a támogatási forma az átalakítással kettős feladatot kapott: egyrészt a szociális védelem utolsó bástyája azoknak, akik semmilyen más ellátásra nem jogosultak, másrészt a tartós munkanélküliek jövedelempótló támogatását és foglalkozási rehabilitációját is el kell látnia. A segély jogosultsági szabályai mindkét célra utalnak, az indokoltági szabályok viszont egyértelműen előírják a munkakészség bizonyítását, illetve az aktív álláskeresést.

Jogosultsági szabályok és segélyösszeg

A szociális igazgatásról és ellátásról szóló 1993. évi III. törvény alapján 2000 májusától az az aktív³² személy jogosult a rendszeres szociális segélyre, aki egészségkárosodott vagy nem foglalkoztatott, és megélhetése más módon nem biztosított. A 2006 áprilisáig érvényben lévő szabályozás szerint akkor ítéltethető meg a segély, ha a kérelmező havi jövedelme nem haladta meg a nyugdíjminimum 70 százalékát, családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladta meg a nyugdíjminimum 80 százalékát, és vagyona sem neki, sem családjának nem volt. A rendszeres szociális segély összege a kérelmező személyes jövedelmét egészítette ki az öregségi nyugdíjminimum 70 százalékára.

31 A számítások részletesebb leírása megtalálható Firle–Szabó (2007) tanulmányában, amely a rendszeres szociális segély célzottságát is vizsgálta.

32 Aktívnak az minősül, aki keres munkát, és két héten belül munkába tudna állni. A gyakorlatban ez azokat a regisztrált munkanélkülieket jelenti, akik együttműködnek a helyi munkaügyi kirendeltséggel.

Ez a szabályozás 2006. április 1-jével megváltozott. A kettős (családi és személyes) jövedelemfeltétel megszűnt, és ezentúl mind a jogosultság, mind a segély összege az egy fogyasztási egységre jutó³³ havi családi jövedelemtől függ. A munkanélküli akkor jogosult segélyre, ha családjában az egy fogyasztási egységre jutó jövedelem nem éri el a nyugdíjminimum 90 százalékát. A segély összege a fogyasztási egységre jutó családi jövedelmet egészíti ki a nyugdíj minimum 90 százalékára. A rendszeres szociális segély jogosultságot és az ellátás összegét a helyi önkormányzatok állapítják meg, és a törvényben meghatározott segélyösszegetől felfelé eltérhetnek.

Indokoltsági szabályok

A többi munkanélküli-ellátáshoz hasonlóan a rendszeres szociális segélyhez is bizonyítani kell az aktív munkapiaci státust. Akkor kaphat valaki segélyt, ha a kérelmezést *megelőzően 1 évig* és a segély *folyósításának teljes ideje alatt* együttműködik az illetékes munkaügyi központtal. Egy 2005. évi törvénymódosítás abban könnyített a korábbi feltételeken, hogy akik ápolási díj, gyermekgondozási segély, gyermeknevelési támogatás, rendszeres szociális járadék vagy egyéb szociális támogatás folyósítása után kérelmezik a rendszeres szociális segélyt, azoknak nem 1 év, hanem 3 havi együttműködést kell bizonyítaniuk.

Az együttműködés szabályait a települési önkormányzat írja elő, és ezek betartatásáért általában az illetékes munkaügyi kirendeltség felel. Az együttműködés keretében a munkaügyi kirendeltségen nyilvántartásba veszik a segélyezettet, és beilleszkedési programot dolgoznak ki vele, majd fogadnak el közösen. A program tartalmazza a kirendeltséggel való kapcsolattartást (általában 4 hetente kell megjeleneni) és a felajánlott munkalehetőségek elfogadásának szabályait, illetve oktatási vagy készségfejlesztő programban való esetleges részvétel részleteit. A megjelenés elmulasztását és az állás- vagy képzési lehetőség elutasítását szankciók – például a segély csökkentett összegű folyósítása vagy időleges megvonása – követhetik, de ezek alkalmazásában nagyon eltérő az egyes kirendeltségek gyakorlata.³⁴

A rendszeres szociális segély céljai közé tartozik az újbóli munkába állás ösztönzése is. A beilleszkedési programnak ezért a munkaügyi kirendeltséggel való folyamatos együttműködésen kívül az is része, hogy a segélyezettnek részt kell vennie egy, az önkormányzat által szervezett 30 napos közcélú, közhasznú vagy közmunka programban. Ez a kötelezettség elvben kettős célt szolgál. Egyrészt kiszűri a csak papíron munkanélkülieket, azaz azokat, akik vagy nem akarnak/képesek dolgozni, vagy a segély mellett feketén dolgoznak. Másrészt segíti a segélyezett visszailleszkedését a rendszeres munkának megfelelő életvitelbe, illetve mérsékli a munkavégző képesség csökkenését (ami általában együtt jár a hosszan tartó inaktivitással).

33 A fogyasztási egység alapú számításban csak a családfő súlya 1, a többi családtagé egynél kisebb, figyelembe véve, hogy a kiadások (például a rezsi) nem nőnek egyenes arányban a családtagok számának növekedésével. A magyar szabályozásban a házas- vagy élettárs arányszáma 0,9; az első és második gyermek arányszáma gyermekenként 0,8; minden további gyermek arányszáma gyermekenként 0,7.

34 A munkanélküli-járadékra vonatkozóan részletes leírást ad a kirendeltségi gyakorlatról Koltayné (2001).

A közfoglalkoztatást az önkormányzatok vagy a munkaügyi kirendeltségek szervezik, és általában azt is ők jelölik ki, hogy kiknek kell abban részt venniük. A közcélú, közhasznú, vagy közmunka programokra 70–100 százalékos központi támogatás igényelhető, amit önkormányzati forrásból kell kiegészíteni. A legtöbb településen a betanított munkával elvégeztethető feladatokat, például karbantartást, a közterületek (park, árok, buszmegálló) rendezését bízzák a közmunkásokra. Ritkábban más, például szociális vagy egészségügyi szolgáltatást végeznek (erre 2003 óta ad lehetőséget a szabályozás).

A segélyezettek száma

A rendszeres szociális segélyezettek számának alakulása (3.1. táblázat) jól tükrözi, hogyan változott a szabályozás 2000 májusától. Ekkortól megszűnt a munkanélküliek jövedelempótló támogatása és a munkanélküli-járadékot kimerítő csak rendszeres szociális segélyért folyamodhattak. A támogatottak száma – bár már 2000-ben is nagyot nőtt – 2001-ben ugrott meg igazán, ahogy a jövedelempótló támogatás időtartama az utolsó támogatottak esetében is lejárt.

**3.1. táblázat: A rendszeres szociális segélyben részesülők száma
1999 és 2005 között**

Év	Az év folyamán támogatást kérők száma (fő)	A támogatás- ban részesítet- tek átlagos száma (fő)	Felhasznált összeg a jóléti kiadások szá- zalékában	Egy főre jutó havi átlagos összeg	
				folyó áron (forint)	reálértéken* (1999=100)
1999	22 305	34 480	0,14	10 588	100,0
2000	66 426	47 154	0,18	11 056	95,1
2001	126 213	94 779	0,37	13 019	102,5
2002	130 181	125 894	0,46	14 650	109,6
2003	121 324	138 127	0,46	15 010	107,2
2004	127 172	144 853	0,47	15 864	106,1
2005	130 995	158 565	0,47	16 991	109,7

*Az átlagos éves fogyasztói árindexekkel számolva.

Megjegyzés: A táblázat adatai a munkanélküliek mellett tartalmazzák az egészségkárosodott segélyezetteket is. Ez utóbbiak a teljes segélyezetti körnek csak körülbelül 5–7 százalékát teszik ki.

Forrás: Szociális statisztikai évkönyv, 2001–2005.

3.2. A segélyezés ellenősztönző hatása

A rendszeres szociális segély munkakínálati hatása a bevezető 1. fejezetben bemutatott csapdahelyzethez (1.5. ábra *a*) része) hasonló. Mivel az összege kisebb, mint a munkanélküli-járadéké, az ellenősztönző hatás is kisebb, a jövedelemhatár miatt viszont nemcsak a segélyezett, hanem a háztartásban élő többi felnőtt munkakínálatát is csökkentheti a segély. Ez a hatás a jövedelemtől függő (de a munkavállalást nem tiltó) támogatáséhoz hasonló, de

csapdahelyzet nélkül: a munkát vállaló családtag jövedelme a munkaórák növekedésével egy darabig a bérénél magasabb, de a különbség a bér és a jövedelem között fokozatosan csökken (az 1.5 ábra *b*) részétől eltérően a segély nem hirtelen szűnik meg). A rendszeres szociális segélyben részesülők kötelesek együttműködni a munkaügyi kirendeltséggel, és közhasznú munkára is kötelezhetők: ezek a szabályok ösztönözhetik a munkavállalást.

A nemzetközi (többnyire amerikai) empirikus vizsgálatok többsége szerint a rendszeres szociális segélyhez hasonló segélyek munkakínálati hatása negatív vagy semleges. Az Egyesült Államokban végzett, egyéni adatokra támaszkodó többváltozós becslések enyhén negatívnak mutatták a jövedelemküszöbhez kötött természetbeli támogatások (élelmiszerjegyek és egészségügyi ellátás) hatását is. *Moffitt* (2003) az amerikai eredmények áttekintése alapján megállapította, hogy ha nem lennének jövedelemhatárhoz kötött jóléti programok, akkor 10–50 százalékkal nőne a segélyezetttek által ledolgozott órák száma.

A segélyezés negatív munkakínálati hatását igazolják az 1996. évi amerikai jóléti reform munkapiaci hatásairól készült elemzések. A reform kulcseleme, hogy a munkanélkülieknek járó segély folyósítását erős munkakeresési feltételhez kötötték, és időtartamát öt évben maximálták, valamint az anyagi ösztönzők növelésére különböző munkavállaláshoz kötött, úgynevezett jövedelemkiegészítő támogatásokat vezettek be. A reform – a gazdaság állapotának az 1990-es évek végén tapasztalt általános javulásával együtt – nagymértékben, 32–50 százalékkal növelte a korábban segélyekből élők munkakínálatát, valamint 28–35 százalékkal a foglalkoztatását (*Bloom–Michalopoulos*, 2001; *Ellwood*, 2000).

Kelet-Közép-Európában a munkanélkülieknek rászorultsági alapon járó segélyek ösztönzési hatásait még kevesen és legtöbbször a biztosítási alapú járadék hatásaihoz képest vizsgálták. *Terrel–Sorm* (1998) cseh, *Micklewright–Nagy* (1998) magyar adatokon azt vizsgálta, hogy mennyivel változik az elhelyezkedés valószínűsége vagy a munkanélküliségben eltöltött idő azt követően, hogy az egyén áttér munkanélküli-járadékról szociális segélyre. Eredményeik szerint az elhelyezkedés valószínűsége megnő a munkanélküli-járadék lejártának közeledtével, ami nem annyira a szociális segélyek, mint a munkanélküli-járadék – esetleg szociális segélyekhez viszonyított – ellenősztönző hatásáról tanúskodik. Kifejezetten a munkanélkülieknek járó szociális segély abszolút hatását vizsgálta *Terrel–Erbenova–Sorm* (1998). A cseh munkaerő-felvétel adatai alapján szignifikáns negatív munkakínálati hatást találtak, de csak a többgyermekes családok esetében, akik a többi családtípushoz viszonyítva jelentősen nagyobb összegű szociális segélyt kaptak.

Micklewright–Nagy (1998) a magyar szakirodalom egyik első empirikus vizsgálatában³⁵ követéses felmérés alapján, időtartam modellben készített becsléseket.³⁶ Eszerint a jövedelempótló támogatásnak nem volt lényeges hatása az elhelyezkedési magatartásra, azaz munkakínálatot ellenősztönző érdemi

35 Az idevágó magyar szakirodalomról áttekintést ad *Bódis és szerzőtársai* (2005).

36 A mintába a 1994 áprilisában–májusában járadékról, 11–12. jogosultsági hónappal rendelkező munkanélküliek kerültek, akiket vagy a munkába állásukig vagy a járadék-jogosultság kimerítése után 3–4 hónapig követtek.

hatás nem volt kimutatható. Így arra a következtetésre jutnak a szerzők, hogy „a segélyek megnyirbálása nem gyorsítaná számottevően a munkanélküliek elhelyezkedését” (423. o.).

Köllő (2001) a járadékos munkanélküliek elhelyezkedési esélyeinek változását vizsgálta 1994 és 2001 között. Eredményei szerint a csoport munkavállalási esélyei jobbak voltak 2001-ben, mint hét évvel korábban, bár a javulás sokkal kisebb mértékű a hivatalos statisztikák által mutatottnál. Az elmaradottabb régiókban élő járadékjogosultak relatív elhelyezkedési esélye ráadásul nagymértékben romlott, különösen az érettségizettek és diplomások esetében. A járadék korábbi jövedelemhez viszonyított nagysága nem befolyásolta az elhelyezkedés ütemét, ami megkérdőjelezi a kínálat ösztönzésére (a segély csökkentésére és a minimálbér emelésére) összpontosító szakpolitika értelmét.

Galasi–Nagy (2003) a járadékra nem jogosult munkanélküliek segélyezésében bekövetkezett 2000. évi változás hatásait elemezte. A kérdés az volt, hogy a korábbi jövedelempótló támogatásról a rendszeres szociális segélyre való áttérés milyen mértékben változtatta meg a járadékkimerítők segélyhez jutási és elhelyezkedési esélyeit. Ehhez egy követéses vizsgálatot végeztek el két kohorsszal: a járadékjogosultságukat 2000 áprilisában, valamint a jogosultságot 2000 májusában kimerítő csoporttal. Azok, akik 2000 áprilisában veszítették el jogosultságukat a munkanélküli-járadékra, még jövedelempótló támogatást kaptak, míg azok, akik egy hónappal később, már „csak” rendszeres szociális segélyt. Azt találták, hogy a rendszeres szociális segélyt kevesebben igényelték, és kevesebben is kapták meg, mint elődjét. Ugyanakkor az alacsonyabb segélyösszeg és a segély nélkül maradás gyorsította az elhelyezkedés ütemét, miközben az elhelyezkedni nem tudók jóléte csökkent.

Fazekas (2002) az önkormányzatok segélyezési gyakorlatát vizsgálta a jövedelempótló támogatás megszüntetése után, és arra a következtetésre jutott, hogy a segélyezettek aránya ott magasabb, ahol magasabb munkanélküliség, és ott alacsonyabb, ahol a közcélú foglalkoztatást (a munkatesztet) szigorúbban alkalmazzák.

A munkanélküli-segély indokoltasági szabályainak ösztönző hatását mérte *Bódis–Micklewright–Nagy* (2004) hat megye munkaügyi kirendeltségén lefolytatott kísérlettel. Ebben a járadékjogosult munkanélkülieket véletlenszerűen két csoportba osztották: a vizsgálati csoport tagjait a munkaügyi kirendeltségek szigorúbban ellenőrizték, mint a kontrollcsoportot. Bár a kezelt csoport esetében nagyobb elhelyezkedési valószínűségeket találtak, az eltérés csak a 30 éves és idősebb nők körében volt szignifikáns. Az elhelyezkedési valószínűséget az idősebb nők körében a családi állapot és a munkanélküliség befolyásolja: a házas nőknek 60 százalékkal magasabb az elhelyezkedési valószínűségük, a munkanélküliségi ráta emelkedésével pedig jelentősen csökken (8 százalékos szinten pedig szinte teljesen meg is szűnik) az elhelyezkedésben tapasztalt előny a kontrollcsoportéhoz képest.

Az elhelyezkedést ösztönző közfoglalkoztatási (közcéltű, közhasznú vagy közmunka) programok, illetve az OFA és más források által támogatott számos kísérleti program eredményességéről rendkívül kevés információ áll rendelkezésre. *Galasi–Lázár–Nagy* (2003) számításai szerint a közfoglalkoztatottak más aktív foglalkoztatáspolitikai programokban (vállalkozási támogatás, bértámogatás, munkaerőpiaci képzés) résztvevőkhöz képest kisebb eséllyel helyezkednek el, ez azonban részben a csoport összetételével magyarázható (alacsonyabb iskolázottság, munkanélküli-ellátásokban való magasabb részvétel). A publikált beszámolók többsége legfeljebb nyers elhelyezkedési arányokat ismertet, ezek alapján pedig nem lehet elkülöníteni a program hatását a résztvevők összetételéből, illetve a környezeti adottságokból adódó hatásoktól.³⁷ Az Állami Számvevőszék 2001-ben 95 önkormányzatnál és a munkaügyi központokban végzett vizsgálata szerint a közfoglalkoztatási programok eredményességéről nem állt rendelkezésre megbízható adat, az eseti információk pedig nagyon alacsony (1,3 százalékos) elhelyezkedési arányt mutattak (*ÁSZ*, 2002). Laky Teréz helyzetfelmérése is azt állapítja meg, hogy az egykor átmeneti eszköznek szánt közhasznú munka a tartósan elhelyezhetetlen képzetlen munkanélküliek munkalehetősége maradt (*Laky*, 2005).

3.3. A rendszeres szociális segély és a közfoglalkoztatás munkakínálati hatása

A segélyezett munkakínálatát a segély összege és a munkakeresési előírások mellett számos más tényező, mint az elérhető állások kínálata, a munkába állás költségei, valamint az aktivitást, illetve a várható bért befolyásoló személyes tulajdonságok (önbizalom, egészségi állapot, családi kötöttségek) is meghatározzák. A segélyezés hatását úgy lehet csak pontosan megmérni, ha ezeknek az egyéb tényezőknek a hatását kiszűrjük – ehhez pedig egyéni szintű adatok szükségesek. A rendszeresen gyűjtött lakossági adatok (KSH-felvételek) és az adminisztratív adatbázisok egyedi szintű elemzésének is vannak azonban korlátai: a személyes tulajdonságoknak általában csak a jól mérhető köréről adnak információt (mint életkor és iskolázottság), és többnyire egy időszak vagy néhány egymást követő időszak eseményeit rögzítik.

E korlátokat nem szem elől tévesztve, a következőkben azt vizsgáljuk, hogy hatással van-e a rendszeres szociális segély a munkába állás valószínűségére. Ehhez olyan adatbázisra volt szükségünk, amely több időpontban rögzíti az egyén munkapiaci helyzetét és segélyezetttségi státusát. A KSH munkaerő-felvételének 2001 és 2004 közötti, összekapcsolt negyedéves adatait használtuk, amelyben követni tudtuk az egyén segélyezett és munkapiaci státusának alakulását.

Kétféle modellben becsültük a rendszeres szociális segély és a közmunka hatását a munkavállalás valószínűségére. Mindkét esetben az aktív korú, munkaképes nem foglalkoztatottak csoportjában készítettük a becslést, és kihagy-

37 Egyes közfoglalkoztatási programok eredményességéről közöl adatokat például *Orsovai–Palotai–Pálinkó* (2000), *Szabó–Bokor* (2006) vagy *Tamási* (2005). Az eredmények pontos mérésének módszertanáról lásd *Kézdi* (2004a).

tuk azokat, akik betegség, rokkantság, családtag ápolása vagy tanulás miatt nem kerestek munkát. Nem foglalkoztatottak tekintettük azokat is, akik közmunkán dolgoztak, ha úgy nyilatkoztak, hogy rendszeres szociális segélyt kaptak. A panelba kapcsolt és leszűkített mintában 15 844 egyén található.

A vizsgált négy év átlagában a nem foglalkoztatottak közel 19 százaléka talált munkát a következő negyedévben, míg a segélyezetteknek csak 9,5 százaléka, a közmunkát végzőknek pedig 11 százaléka talált állást a nyílt munkapiacra egy negyedévvel később.

Többváltozós elemzéssel megvizsgáltuk, hogy a megfigyelt nyers arányokból mennyit magyaráz önmagában a segély, illetve a közmunka, kiszűrve a környezet és az egyéni tulajdonságok megfigyelhető eltéréseit.³⁸ Két becslést készítettünk: először a munkaképes nem foglalkoztatottak teljes köréhez, másodszor a munkanélküli-járadékot éppen kimerítők csoportjához viszonyítva mértük a segélyezettek kilépési esélyét.

A rendszeres szociális segély mindkét csoport esetében erősen csökkentette az elhelyezkedés valószínűségét. A tágabb körben a segély mindkét nem esetében körülbelül 20 százalékkal csökkenti az egy negyedévvel későbbi munkavállalás esélyét. A járadékot kimerítők körében a hatás még erősebb volt: a segélyezett férfiak 75 százalékkal, a segélyezett nők pedig 85 százalékkal kisebb valószínűséggel vállaltak munkát, mint nem segélyezett társaik. Ennek megfelelően tovább is maradtak munkanélküliek: a rendszeres szociális segélyezettek átlagban körülbelül 2 évvel (7 negyedévvel) többet töltöttek el munkanélküliként, mint a segélyt nem kapók. A közmunka hatása a munkavállalásra szintén negatív: a nem foglalkoztatottak teljes körében nézve a férfiaknál felére, a nőknél 70 százalékra csökkentette a következő negyedévi munkába lépés valószínűségét.

A nem foglalkoztatottak munkavállalási valószínűsége

A két nemre külön-külön megbecsült hatásokat mutatja a 3.2. táblázat.

E becslés szerint a megfigyelhető más változók hatásának kiszűrése után is igaz, hogy a segélyezettek és a közmunkát végzők kisebb valószínűséggel helyezkednek el egy negyedévvel később, mint a nem segélyezett munkaképes inaktív vagy munkanélküli népesség. A rendszeres szociális segély nők esetében átlagosan 5,3 százalékponttal, a férfiakéban 6,8 százalékponttal csökkenti a munkába állás valószínűségét. A közmunkát végző nők 6,3, a közmunkát végző férfiak 9,3 százalékponttal kisebb eséllyel dolgoznak a következő negyedévben nem támogatott állásban. Figyelembe véve, hogy az egész csoportban átlagosan 18,7 százalékos valószínűséggel vállalnak munkát, e számok jelentős hatást – az esély több mint 30–50 százalékos³⁹ csökkentését – jeleznek.

38 A segélyezettek és a közmunkán dolgozók olyan tulajdonságokban (például szorgalom) is eltérhetnek a nem dolgozók csoportjától, amelyekről a KSH munkaerő-felvételében nincs információ. Feltesszük, hogy a járadékjogosultságot frissen kimerítők csoportján belül ebből a szempontból kisebbek a különbségek, és így eredményeinket kevésbé torzítja a nem megfigyelt tulajdonságokból eredő hiba.

39 A rendszeres szociális segély a nők esetében $18,34 - 5,3 = 13,04$ százalékra, a férfiakéban $18,98 - 6,8 = 12,18$ százalékra csökkenti az elhelyezkedés valószínűségét, ami 30–35 százalékos csökkenés. A közmunka pedig a nők esetében $18,34 - 6,3 = 12,04$ százalékra, a férfiaknál $18,98 - 9,3 = 9,85$ százalékra változtatja a munkavállalási esélyeket, ami 35–50 százalékos csökkenésnek felel meg.

3.2. táblázat: Átlagos parciális hatás a nem foglalkoztatott nők és férfiak munkavállalásának valószínűségére*

Kilépés	Férfiak		Nők	
	átlagos parciális hatás	p	átlagos parciális hatás	p
Rendszeres szociális segély	-0,0679	0,000	-0,0530	0,000
Közmunka	-0,0932	0,000	-0,0631	0,000
Aktív munkapiaci program	-0,0615	0,006	-0,0615	0,000
Nyugdíj előtt állók munkanélküli-segélye	-0,0865	0,000	-0,0957	0,005
Munkanélküli-járadékot kap	-0,0326	0,000	-0,0231	0,003
Házastárs dolgozik	0,0777	0,000	-0,0021	0,678
Senki nem dolgozik a háztartásban	-0,0535	0,000	-0,0467	0,000
Egy fő dolgozik a háztartásban	-0,0229	0,002	-0,0145	0,038
Nincs gyerek	-0,0267	0,000	-0,0235	0,000
Nagycsalád	-0,0381	0,000	-0,0706	0,000
Kisgyerek (8 évnél fiatalabb) van	0,0358	0,000	-0,0846	0,000
Rezervációs bér (ezer forint)	-0,0012	0,000	-0,000002	0,000
25-34 éves	0,0332	0,000	0,0435	0,000
35-54 éves	0,0245	0,003	0,0816	0,000
55-62 éves (nyugdíjasok nélkül)	-0,0384	0,000	-0,0328	0,003
Szakiskola/szaktanulás	0,0823	0,000	0,0673	0,000
Középfokú képzettség	0,1077	0,000	0,1053	0,000
Felsőfokú képzettség	0,3147	0,000	0,3393	0,000
Hány hónapja regisztrált munkanélküli	-0,0054	0,000	-0,0058	0,000
Hány hónapja regisztrált munkanélküli (négyzetes tag)	0,00004	0,000	0,00004	0,000
Korábban tanult	-0,0295	0,012	-0,0226	0,105
Korábban katona	0,0136	0,476	-0,0809	0,278
Korábban háztartásbeli	-0,0694	0,012	-0,0241	0,101
Korábban gyes/gyed	-0,1191	0,000	0,0394	0,004
Korábban egyéb	-0,0239	0,039	0,0101	0,543
Megye munkanélküli-rátája	-0,5837	0,004	0,2597	0,228
Közép-Magyarország	-0,0578	0,000	-0,0383	0,000
Dél-Dunántúl	0,0114	0,304	-0,0172	0,107
Észak-Alföld	0,0108	0,338	-0,0067	0,489
Dél-Alföld	0,0157	0,125	-0,0121	0,178
Észak-Magyarország	-0,0045	0,698	-0,0175	0,095
1. negyedév	0,0517	0,000	0,0056	0,464
3. negyedév	0,0691	0,000	0,1324	0,000
2001	-0,0535	0,000	-0,0136	0,195
2002	-0,0403	0,000	-0,0023	0,822
Mintaelemszám	22 153		22 082	
Pszeudó R ² :	0,1015		0,1404	

*Az átlagos parciális hatást úgy kapjuk meg, hogy a minta minden elemére kiszámoljuk az egyes változók (parciális) hatását, majd ezeket átlagoljuk. Például a férfiak esetében a minta egészére nézve a rendszeres szociális segélyezettek 6,8 százalékponttal kisebb valószínűséggel állnak munkába.

Megjegyzés: Probit regresszió robusztus standard hibákkal. A függő változó a munkavállalás (kilépés) volt. A 10 százalékon szignifikáns változókat dőlttel szedtuk. A referencia-

csoport azon háztartásba tartozók, ahol 2 vagy több fő dolgozik, ahol van 8 évesnél idősebb gyerek, valamint a 18–24 évesek, a legfeljebb általános iskolai végzettségűek, az egy évvel korábban dolgozók és a Közép-Dunántúl.

Forrás: Saját számítások a KSH 2001–2004. évi munkaerő-felvétele alapján.

Nem biztos azonban, hogy ezek a számok valóban a segély és a közmunka ellenősztönző hatását mutatják. Az elmélet szerint minél nagyobb összegű egy segély, annál nagyobb ellenősztönző hatás várható. A mi modellünkben viszont a munkanélküli-járadék – amelynek összege nagyobb a rendszeres szociális segélyénél – hatása a szociális segély hatásánál kisebb, ami arra utalhat, hogy a rendszeres szociális segély becsült hatása nem csupán a segély ellenősztönző hatását testesíti meg, hanem felveszi más, nem megfigyelt tényezők hatását is, amelyekben a rendszeres szociális segélyezett csoport különbözik a többi nem foglalkoztatottól. Olyan tényezőkről lehet szó, mint belső motíváltság, talpraesettség, magabiztosság, kapcsolati háló vagy egészségi állapot, amelyekről nincsenek információink, de befolyásolják a munkába lépés valószínűségét. Interjú vizsgálatok azt mutatták, hogy a tartós munkanélküliség – még rendezett családi háttér esetén is – reményvesztettséggel, egyéni és családi feszültségekkel jár együtt (Simonyi, 1995; Jahoda–Lazarsfeld–Zeisel, 1995). A hosszabb ideje munka nélkül lévőknél pedig más munkaerőpiaci csoportokhoz képest lényegesen súlyosabb egészségromlás figyelhető meg (Tardos, 1998), ami tovább csökkenti az elhelyezkedés valószínűségét. Az ilyen és hasonló meg nem figyelt tényezők miatt a rendszeres szociális segély és a közmunka tényleges ellenősztönző hatása az általunk mértnél kisebb lehet.

Az életkort korcsoportokban mértük, amelyek hatása a várakozásoknak megfelelően alakult: legnehezebben az 55 év fölötti nem foglalkoztatottak állnak munkába, hozzájuk képest a férfiak esetében a hatás nagysága a segélyével megegyező, nők esetében a duplája (6,2, illetve 11,4 százalékpont)⁴⁰. Mindkét nem esetében nagymértékben nő az elhelyezkedés esélye a képzettség növekedésével, és csökken az utolsó munka óta eltelt idő növekedésével. A kisgyermek jelenléte a családban másképpen hat a férfiak és nők magatartására: a férfiak esetében pozitív hatást figyelhetünk meg, nagysága a segélyhatás fele, a nők pedig kisebb valószínűséggel állnak ekkor munkába, és a hatás nagysága is jelentősebb, a segély hatásának másfélszerese.

A járadékot kimerítők munkavállalási esélye és a munkanélküliségben töltött idő

E becslést torzíthatja, hogy abban egyformán kezeljük a munkanélkülieket, függetlenül korábbi munkatörténetüktől és munkanélküliségük időtartamától. Ezért egy másik modellel is megvizsgáltuk a segély hatását (3.3. táblázat). Ebben a modellben az elhelyezkedés feltételes valószínűségét (hazard) a munkanélküliek megfigyelt személyes tulajdonságai és a *megfigyelésben* munkanélküliként eltöltött idő függvényében fejezzük ki. Csak azokra a

40 A 25–34 éves férfiak a 24 év alattiaknál 3,3 százalékkal, azaz az 55 év felettiekénél $3,3 + 3,8 = 7,1$ százalékkal nagyobb eséllyel állnak munkába. Ugyanez a 35–54 éves férfiak esetében 6,2 százalékkal. A 25–34 éves nők 7,5 és a 35–54 éves nők 11,4 százalékkal nagyobb valószínűséggel lesznek foglalkoztatottak, mint 55 év fölötti társaik.

munkanélküliekre vonatkozik a becslés, akik a megfigyelés alatt merítették ki munkanélküli-járadékukat, róluk ugyanis feltételezhető, hogy munkatörténet és munkapiachoz való kötődésük szempontjából viszonylag homogén csoportot alkotnak. A becslést többféle időtartammodellel is elkészítettük, és egymáshoz nagyon hasonló eredményeket kaptunk.⁴¹

A nem foglalkoztatottak teljes csoportjához képest ebben a körben sokkal kisebb az egy negyedévvel későbbi munkába lépés valószínűsége: a korábbi 19 százalékhoz képest a férfiaknál 8 százalék, a nőknél 6 százalék.

3.3. táblázat: Különböző tényezők átlagos hatása a munkába állás (feltételes) valószínűségére

Munkába állás	Férfiak		Nők	
	átlagos parciális hatás	p	átlagos parciális hatás	p
Rendszeres szociális segély	-0,0596	0,005	-0,0557	0,077
Közmunka	-	-	-	-
Házass-, élettárs dolgozik	0,0236	0,209	-0,0027	0,891
Van kisgyerek a háztartásban	0,0109	0,560	-0,0011	0,967
18-24 éves	0,0990	0,088	0,0827	0,000
25-34 éves	0,0676	0,171	0,0647	0,000
35-54 éves	0,0790	0,085	0,0406	0,000
Általános iskola	0,0152	0,666	0,0123	0,784
Szakiskola/szakmunkásiskola	0,0321	0,433	0,0077	0,878
Gimnázium	-	-	-0,0159	0,709
Szakközép	0,0422	0,368	0,0425	0,494
Hány hónapja regisztrált munkanélküli	-0,0111	0,000	-0,0104	0,002
Hány hónapja regisztrált munkanélküli (négyzetes tag)	0,0001	0,000	0,0001	0,000
Térség munkanélküli-rátája	-0,2678	0,017	-0,2318	0,159
A munkanélküli-járadék megszűnésétől számított				
2. negyedév	-0,1976	0,010	-0,5727	0,000
3. negyedév	-0,1597	0,003	-0,3593	0,000
4. negyedév	-0,1266	0,000	-	-
5. negyedév	-0,1190	0,002	-0,3512	0,000
2001	0,0981	0,064	0,1438	0,066
2002	0,0633	0,068	0,0957	0,066
2003	-0,0048	0,924	0,0564	0,461
1. negyedév (naptári)	0,0014	0,953	-0,0506	0,080
2. negyedév (naptári)	0,0072	0,730	0,0153	0,539
3. negyedév (naptári)	-0,0299	0,095	-0,0174	0,459
Megfigyelések száma	1023		607	
Prob > χ^2 :	0,000		0,000	

⁴¹ Szakaszos, illetve folyamatos idő, parametrikus és nem parametrikus modellekkel. Ezek közül itt a Jenkins-féle becsléseket közöljük, amely egy szakaszos modellt és logitfüggvényt alkalmazó becslési eljárás.

Megjegyzés: logit becslés, függő változó a munkába állás volt. A 10 százalékon szignifikáns változókat a dőlt számok mutatják. A referenciacsoport az 55–62 évesek, a legfeljebb általános iskolai végzettségűek, a 2004. év, a 4. negyedév, illetve a munkanélküli-járadék megszűnésétől számított 1. negyedév volt.

Forrás: Saját számítások a KSH 2001–2004. évi munkaerő-felvétele alapján.

Ebben a csoportban a közmunka hatása nem becsülhető, mivel a kisszámú (férfiaknál 1053 megfigyelésből 51, a nőknél 607 megfigyelésből 31 fő) közmunkát végző munkanélküli közül a megfigyelt időszakban senki nem állt munkába. A rendszeres szociális segély hatása viszont szignifikáns és negatív: a segélyezett férfiak esetében 5,9, nőkben 5,6 százalékponttal kisebb a munkavállalás valószínűsége nem segélyezett társaikhoz képest, figyelembe véve a munkanélküli-járadék kimerítése óta eltelt időt is. A hatás nagyságát annak tükrében kell értékelnünk, hogy férfiak között átlagosan 7,9 százalék, nők között 6,5 százalék a valószínűsége annak, hogy a megfigyelés utáni negyedévben munkát vállalnak. Vagyis a rendszeres szociális segélyezett férfiak negyedakkora, a nők 85 százalékkal kisebb eséllyel állnak munkába, mint a nem segélyezett társaik.⁴²

Kevésbé ugyan, de itt is indokolt az a kétely, hogy a vizsgált körön belül egy speciális csoportot jelenítenek meg a segélyezettek, ami miatt az ellenőrző hatáson kívül a segély más, meg nem figyelt tényezők hatását is tükrözi.

Az időtartammodellben kevesebb változónak van szignifikáns hatása. Ennek magyarázata lehet a sokkal kisebb elemszám, de a csoport nagyobb homogenitása is. A végzettség és a háztartásjellemzőkkel ellentétben az életkornak szignifikáns hatása van az elhelyezkedés valószínűségére: az 55 feletti korosztályhoz képest a fiatalabb férfiak 7–10 százalékponttal, nőknél 4–8 százalékponttal tudnak könnyebben elhelyezkedni. Negatív hatása van az elhelyezkedés valószínűségére a munkanélküliség eddigi hosszának és a férfiaknál a térség munkanélküliségi rátájának.

A feltételes valószínűségeket felhasználva kiszámítható, hogy a járadék kimerítése után mennyi ideig marad még munkanélküli valaki, amit ha hozzáadunk a megfigyelés előtt munkanélküliként eltöltött időhöz, az utolsó munkavesztés után munkanélküliként eltöltött teljes időtartamot is meg tudjuk becsülni (3.4. táblázat). E szerint a járadékot éppen kimerítő munkanélküliek között a rendszeres szociális segélyben részesülők átlagosan hét negyedévvel (majdnem két évvel) tovább maradnak munka nélkül, mint a nem segélyezettek.

3.4. táblázat: A munkanélküliség átlagos ideje negyedévekben

Kap-e rendszeres szociális segélyt?	Átlag	Standard hiba	Elemsszám
Nem	9,8	5,96	567
Igen	16,2	7,24	355
Összesen	12,2	7,19	922

Forrás: Saját számítások a 2001–2004. évi Munkaerő-felvétel alapján.

3.4. Javíthatók-e a segélyezettek foglalkoztatási esélyei?

A KSH 2001 és 2004 közötti munkaerő-felvételének adatait vizsgálva, azt találtuk, hogy mind a rendszeres szociális segélyben részesülő munkanélkü-

⁴² A segélyezett férfiak tehát $7,9 - 5,9 = 2$ százalékos eséllyel, a nők pedig $6,5 - 5,5 = 1$ százalékos eséllyel lépnek egy negyedévvel később munkába.

liek, mind a közmunkát végzők kisebb valószínűséggel lépnek nem támogatott állásba, mint a többi munkanélküli és inaktív. A segélyezettek esélye a munkába állásra 30–35 százalékkal kisebb és átlagosan csaknem két évvel tovább maradnak munkanélküliek, mint a nem segélyezettek. Ezt azonban részben a segélyezettek általunk nem megfigyelt tulajdonságai is magyarázhatják. Eredményeink arra is utalnak, hogy ez a segély a gyakorlatban inkább a tartós munkanélküliek jövedelempótló ellátásaként működik, és sem az aktivitást előíró indokoltási feltételek, sem a közmunka intézménye nem éri el a tőlük várt foglalkoztatásösztönző hatást.

Bár a meg nem figyelt személyes tulajdonságok hatását nem tudtuk megbízhatóan kiszűrni, így is egyértelműen levonható az a következtetés, hogy a rendszeres szociális segély és a hozzá kapcsolódó közfoglalkoztatási programok hosszú ideig a gyenge álláshoz jutási esély, és bizonytalan jövedelmek kilátástalan és kiszolgáltatott helyzetében tartják az alacsony képzettségű munkanélküliek népes csoportját.

Meglátásunk szerint ez a helyzet nem a jó szándék hiánya, hanem inkább szabályozási hiányosságok, illetve a tágabb intézményi környezet működési zavarai miatt alakult ki. A megoldáshoz a jelenlegi szabályozás négy pontján volna szükség gyökeres változásra.

1. Az első feladat a segély indokoltási feltételeinek megváltoztatása. Olyan, pontosabb szabályozásra volna szükség, ami a méltányosságra is lehetőséget adva határozza meg az együttműködés elmulasztásának szankcióit (például a segély megszüntetése helyett időleges szüneteltetést alkalmaz), világosan előírja, hogy ezeket mely szervezetnek hogyan kell érvényesítenie. Biztosítani kell azt is, hogy a felelősnek meglegyen az érdekeltsége és a szükséges adminisztratív kapacitásai is az indokoltási feltételek érvényesítésére. Ez a megközelítés néhány EU-országban már jelentős sikereket hozott – *Scharle* (2001) rövid összefoglalást ad ezekről a jó példákról és az eredményekről.

2. A második feladat a segély folyósítását ellátó és a munkába állás ösztönzéséért felelős intézmények (önkormányzatok) érdekeltségének megteremtése abban, hogy a segélyezettek visszatérjenek a nem támogatott foglalkoztatásba. Ha a segély ugyanannyiba kerül, vagy olcsóbb, mint a visszatérést lehetővé tevő aktív eszköz finanszírozása, akkor az önkormányzat hajlamos lesz a segélyt választani, mivel így az igénylő kedvére tehet, és megtakarítja a közmunka szervezésének fáradságát. Ezért úgy kell megállapítani a központi támogatás mértékét, hogy az a segély esetében legyen a legalacsonyabb, és minél közelebb van az aktív eszköz az integrált foglalkoztatáshoz, annál nagyobb legyen az állami finanszírozásban a központi finanszírozás aránya. Itt tehát nem arról van szó, hogy milyen mértékben támogat az állam egy adott tevékenységet (közhasznú vagy más foglalkoztatást), hanem arról, hogy a finanszírozásban mennyi a központi, és mennyi a helyi befizetés.

3. Mindez csak akkor lesz eredményes, ha a felelősöknek megfelelő szakmai eszközei lesznek a munkába állás elősegítésére. Ez elsősorban két további feltételt támaszt: egyfelől azt, hogy legyenek olyan szakértők, akik képesek felmérni a munkába állást akadályozó egyéni tényezőket (szociális vagy kognitív képességek hiányát, családi problémákat), és kiválasztani az akadályok elhárításához szükséges legmegfelelőbb szolgáltatást. Ez a kistérségekben már biztosíthatónak látszik, hiszen az erre irányuló fejlesztések már megkezdődtek a munkaügyi kirendeltségi rendszerben (Busch, 2006). Másfelől azt, hogy ezek a szolgáltatások megfelelő választékban és színvonalon elérhetők legyenek az önkormányzatok számára – az erre vonatkozó nemzetközi tapasztalatokról a Közelkép 6. fejezetében mutatunk be egy példát. Ehhez szükség lehet a nonprofit vagy forprofit szolgáltatók számára is megnyitni a szolgáltatások piacát.

4. A negyedik elem a segély két funkciójának szétválasztása. A rászoruló körében mindig lesznek olyanok, akik időlegesen vagy véglegesen nem tudnak munkába állni. Az állampolgári jogok betartása és a társadalmi szolidaritás is azt kívánja, hogy számukra is legyen elérhető valamilyen, az alapvető szükségleteket biztosító támogatás. E nélkül az indokoltági feltételek betartása is nehezen képzelhető el, hiszen – szerencsére – mindig lesznek olyan emberséges ügyintézők, akik vonakodnak érvényesíteni az előírt szankciókat, ha tudják, hogy a segélyezett más forrásból nem számíthat segítségre.

A KÖZFOGLALKOZTATÁSI PROGRAMOK MŰKÖDÉSE ÉS EREDMÉNYESSÉGE

SZABÓ PÉTER ANDRÁS

A munkanélküliek közfoglalkoztatása jelenleg három finanszírozási formában működik. A *közhasznú munkát* 1991-ben vezették be: a munkaügyi kirendeltségek szervezik és általában a települési önkormányzatok kommunális (közterület takarítás, árokásás stb.) feladatait végzik el. A közhasznú keretből 2000-től az önkormányzatok bármely, „a lakosságot, illetve a települést érintő” feladatra felvehetnek közhasznú munkást. A költségek 50–70 százalékát (2002 óta romák, illetve 45 éven felüliek foglalkoztatása esetén 90 százalékát) vállalja át a központi költségvetés, forrása a Munkaerőpiaci Alap, felhasználásáról a megyei munkaügyi szervezet dönt (Laky, 2005).

A 2000-ben bevezetett *közcélú munkát* az önkormányzat szervezi a rendszeres szociális segélyt (rszs)

kérelmező vagy abban részesülő személyek kötelező foglalkoztatására, és a korábban folyósított rszs összegének 90 százalékát igényelheti a központi költségvetésből. A közcélú foglalkoztatott bármely önkormányzati feladat ellátására alkalmazható.

A *közmunkaprogramokat* 1996 óta hirdetik meg azzal a céllal, hogy az országos vagy régiós jelentőségű teendők (árvízvédelem, parlagfűirtás, erdőtelepítés stb.) elvégzése munkalehetőséget teremtsen. A pályázatokat a Közmunka Tanács írja ki, a konkrét munkaszervezést az önkormányzatok vagy a pályázó szakmai szervezetek (vízügyi igazgatóságok, erdészetek, nemzeti parkok stb.) végzik. A közmunka-programok 60 százaléka központi kormányzati kiadásból támogatott, a többit a pályázók önrésze (7 százalék), illetve egyéb (például régiós)

források fedezik (*FMM*, 2006). A különböző közfoglalkoztatási formákban résztvevők számát, valamint az azokra fordított állami kiadás nagyságát mutatja a K3.1. táblázat.

A jogszabályban rögzített céljuk szerint a közhasznú és a közcélú munka a foglalkozási rehabilitációt és az elsődleges munkaerőpiacra való visszatérést is hivatott segíteni. A programok működéséről 1999-ben Budapesten (*Orsovai–Palotai–Pállinkó*, 2000) és 2001-ben négy megyében (*Fazekas*, 2001) történt adatfelvétel, illetve 2001-ben az Állami Számvevőszék is megvizsgálta 95 települési önkormányzat közfoglalkoztatási tevékenységét (*ÁSZ*, 2002). Ezek a vizsgálatok és a tartós munkanélküliek elhelyezkedésére vonatkozó

adatok is azt mutatják, hogy a közfoglalkoztatási programok a tartós foglalkoztatás emelkedéséhez alig járultak hozzá. *Orsovai–Palotai–Pállinkó* (2000) szerint a közfoglalkoztatottak 28 százaléka oda-vissza jár az aktív és a passzív ellátórendszer között. *Kertesi* (2005) szerint pedig éppen ezek a programok teszik lehetővé, hogy képzetlen romák tömegei éljenek évekig teljes kilátástalanságban, hol rosszul fizetett és bizonytalan munkákból, hol segélyen tengődve.⁴³

43 A 2003. évi roma felvétel adatai szerint a munkaképes korú roma népességnek alig 30 százaléka dolgozik, és a romák esetében 25–30 százalékos, míg a nem roma képzetlen munkavállalók esetében 10 százalék alatt van az állásvesztési és állásba lépési ráták értéke (*Kertesi*, 2005)

K3.1. táblázat: Közfoglalkoztatási programok jellemzői (2002 és 2005)

Megnevezés	Résztvevők száma (ezer fő)		Állami kiadás (milliárd forint)	
	2002	2005	2002	2005
Közhasznú munka*	22	22	11,9	12,8
Közcélú foglalkoztatás*	12	17	9,4	14,4
Közmunka-programok**	14	15	5,6	7,1
Rendszeres szociális segély**	113	159	22,1	32,3

* Havi átlagos. ** Éves átlagos.

Megjegyzés: 2005-ben a GDP 22 ezer milliárd forint volt

Forrás: ÁFSZ, KSH, PM és SZMM.

K3.2. táblázat: Részvételi sémák a közfoglalkoztatottak körében (2004), százalék

A közfoglalkoztatásban	Megfigyelt negyedévek száma			
	3+	4+	5+	6+
bent maradók	28	21	18	17
ki-be mozgók	37	48	52	57
kilépők	35	31	30	26
Összesen	100	100	100	100
Elemzés (N)	98	75	50	23

Megjegyzés: A számításhoz a KSH munkaerő-felvételének 2003. I–2004. II. negyedéveinek adatait használtuk. Az arányok kiszámításakor csak azokat a személyeket vettük figyelembe, akik 2003 első negyedévében nem voltak közfoglalkoztatásban, az utána következő negyedévben viszont igen, és legalább 3–6 negyedéven keresztül a mintában voltak. A munkaerő-felvételben jóval kevesebb a közfoglalkoztatott, mint amit az adminisztratív adatok mutatnak. Feltételezve, hogy a tartósan ebben a formában foglalkoztatott önkormányzati alkalmazottak többsége „rendes” alkalmazottnak vallja magát, a fenti becslés a ténylegesnél nagyobbak mutatja a ki-be mozgók arányát.

Forrás: saját számítások a KSH 2003–2004. évi munkaerő-felvétele alapján.

A 2003–2004. évi munkaerő-felvétel alapján a közfoglalkoztatásba újra visszatérők aránya 37 százalékra tehető (K3.2. táblázat). Az MTA KTI 2007 nyarán Nagy Gyula vezetésével lezajlott adatfelvételének előzetes eredményei szerint az utóbbi években sem változott a helyzet. Az önkormányzatok gyakorlatában az időszakos, nem pedig a rehabilitáló, az elhelyezkedési esélyeket javító foglalkoztatás a meghatározó.

A közfoglalkoztatási programok ugyanakkor – a szabályozás eredeti céljától eltávolodva – az önkormányzati feladatok ellátásához teremtenek pótlólagos forrást. A támogatható tevékenységek fokozatos bővülése, a pályázati feltételek lazasága, és az ellenőrzés szinte teljes hiánya a nagyobb települések önkormányzatai számára lehetővé teszi, hogy alapfeladataikat, és közérdekűnek nem minősülő feladatokat is tartósan közmunkásokkal oldjanak meg (ÁSZ, 2002). Az ÁSZ vizsgálatában jegyezték fel például azt a – hatályos szabályokba nem ütköző – esetet, ahol a Veszprém megyei nagyközségben az általános iskola pedagógus asszisztenseit szeptembertől júniusig közhasznú munka keretében foglalkoztatták, nyáron pedig munkanélküli járadékra küldték. A szabályoknak megfelelt az az országos sajtóban elhíresült pesti önkormányzat is, ahol a cigányzenekar is közhasznú munkásként húzta a talpalávalót.

A közcélú munka eredeti céljaitól eltávolodott, sőt, néha azzal ellentétes működése magyarázható azzal, hogy az önkormányzatok nem motiváltak és nem is kellően felkészültek a rehabilitációt is nyújtó közfoglalkoztatás megszervezésére. A kistérségeken hiányoznak a közfoglalkoztatás szervezésére alkalmas intézmények is (Fazekas, 2001). Az ÁSZ (2002) szerint a települési önkormányzatok csak elvétve rendelkeznek foglalkoztatáspolitikai koncepcióval: a jelentés 95 településből hármat említ, ahol rendszeresen áttekintik a munkaerőpiaci helyzetet és megvitatják az ebből adódó önkormányzati feladatokat.

A foglalkoztatási esélyek javításában azonban a munkaügyi kirendeltségek által szervezett közhasznú munka sem bizonyult eredményesebbnek – ami arra utal, hogy nem a szakértelem hiánya a fő korlát. Az alapvető ok inkább abban rejlik, hogy sem az ellenőrzés, sem a finanszírozás nem ösztönöz a közfoglalkoztatottak munkavállalási esélyének javítására. Az ellenőrzés a munkaügyi kirendeltségek feladata lenne, ám munkakörük bővülésével erre egyre kevesebb erőforrásuk jut. Ennek következtében a vizsgálatok csak a pénzügyi elszámolásokra terjednek ki: gyakran nem ellenőrzik például a munkára megjelentek listáját, de még az önkormányzatnál nyilvántartott létszámát sem (ÁSZ, 2002).

A szakminisztérium – bár tisztában van a programok alacsony hatékonyságával, úgy tűnik – beletörődött a kialakult helyzetbe. Az ÁSZ 2002. évi javaslatait az eredmények mérésére és az eredményesség javítására a foglalkoztatási tárca válaszlevelében azzal hárította el, hogy „a közhasznú munkavégzés legfontosabb célja, hogy olyan munkanélküliek munkába állítását segítse elő, amelyek számára jóformán ez jelenti az egyetlen munkalehetőséget” (ÁSZ, 2002).

A helyzet mégsem reménytelen, ugyanis olyan megoldási kísérletek indultak el, amelyek még a képzetlen munkaerő, a tőkehiány és az elzártság sokszoros hátrányával küzdő településeken is képesek lehetnek a foglalkoztatási esélyek tartós javítására. Ilyen kísérlet a kormányzati és ENSZ támogatással 2005-ben indult Cserehát-program, amely nemzetközi tapasztalatok alapján kifejezetten a hagyományos, külső szereplők által vezérelt, szabványosított fejlesztésektől eltérő, a helyi partnerek aktivitására, annak megerősítésére építő megoldásokat keres. A program lényeges eleme, hogy nem települési, hanem legalább kistérségi szinten működik, és nonprofit, magán- és állami szereplők együttműködésére épít. Alapelve, hogy a fejlesztés csak akkor lesz hatékony, ha az érin-

tettek, a helyiek részvételén alapul, ha ők találják meg a nekik legjobb megoldásokat, és ezek megvalósításához kapnak külső forrást és szakmai támogatást. A Cserehát Programiroda első lépésként feltérképezte a helyi fejlesztési partnereket és a projektötleteket. Ebből kiindulva, a térség hátrányos helyzetű településeinek és lakosainak bevonásával olyan nagyobb projektek alulról in-

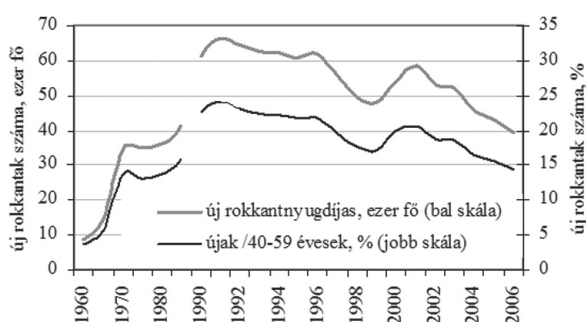
duló tervezése kezdődött el, amelyek révén a térség eséllyel indul a 2007 és 2013 között megnyíló uniós forrásokért. A program első eredményeit bemutató 2007. májusi konferencián arról számoltak be a szervezők, hogy a működésük első éve során a programtérség száz településén mintegy 2500 aktív helyi fejlesztési partner hálózata jött létre (*Cserehát*, 2007).

4. A ROKKANTNYUGDÍJAZÁS NÖVEKEDÉSÉNEK MUNKAPIACI OKAI

SCHARLE ÁGOTA

Az öregségi nyugdíjkorhatárnál fiatalabb rokkantnyugdíjasok száma az 1990. évi 233 ezerről 1996-ig a másfélszeresére nőtt, és 2003-ra megduplázódott. Ez a folyamat nem a rendszerváltáskor kezdődött: az 1960-as évek közepéig évente körülbelül 10 ezer fő kapott újonnan rokkantnyugdíjat, majd két hullámban ez a szám gyors növekedésnek indult, és 1991-ben már évi 60 ezer fölött járt az új rokkantnyugdíjasok száma. Ha ebből kiszűrjük a népesség öregedésének hatását, akkor is azt látjuk, hogy az 1960-as évek és az 1980-as évek végén hirtelen és gyorsan nőtt a beáramlás (a 4.1. ábra a 40–59 éves korosztály létszámára vetítve mutatja az új rokkantnyugdíjasok számát). Az új igénylések száma az új belépéseknél jóval gyorsabb növekedést és nagyobb kilengéseket is mutat (4.2. ábra).

4.1. ábra: Az új rokkantnyugdíjasok száma, 1960–2006

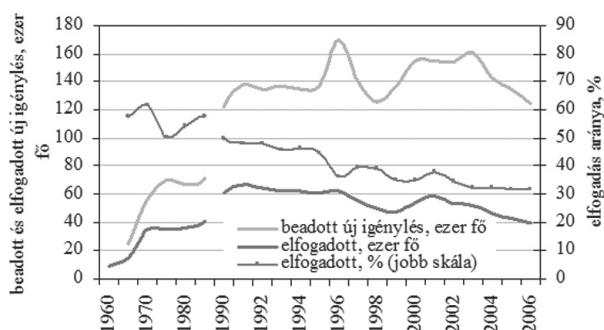

Forrás: 1960–1990: KSH Egészségügyi Évkönyvek és ORSZI-adatközlés, 1991–2006: ONYF-évkönyvek. Az új igénylések 1990 előtt az orvosszakértői vizsgálatok száma, ezután az ONYF elbírálási adatok szerint. Utóbbi csak az év folyamán lezárt ügyeket tartalmazza.

A rokkantnyugdíjazás 1960-as évek közepétől kezdődő növekedése a lakosság egészségi állapotának egyértelmű és jelentős romlása mellett történt. Az 1980-as évek végén már kicsit más a helyzet: ekkor a korábbi romló tendenciák éppen megfordulni látszottak. Bár a halálozási mutatók javulása csak 1993-tól kezdődött el (Sándor, 2004), az egészségi állapot romlása Pauka–Tóth

(2003) szerint már korábban megállt. 1980 és 1994 között a nyugdíj előtt álló korcsoportokban nem változott az életvitelükben súlyosan korlátozottak aránya, és javult az önértékelés alapján mért egészségi állapot.⁴⁴ Mindez arra utal, hogy a rokkantnyugdíjazás változásait az egészségi állapot mellett más tényezők is befolyásolták.

4.2. ábra: A beadott és elfogadott új rokkantnyugdíj igénylések száma 1960–2006

Forrás: Lásd 4.1-es ábra.

Bár a rendszerváltás elején szólhattak racionális politikai érvek a nagyvonalú nyugdíjazási gyakorlat mellett (*Vanhuysse*, 2004), a költségek a társadalom és az egyén szintjén is jelentősek. A középkorú nyugdíjazottak többsége végleg elhagyja a munkaerőpiacot, így nem fizet járulékokat, míg nyugdíja a közös társadalombiztosítási alapot terheli. Tétlenségben, a munkahelyi társas kötődéseket jórészt elvesztve, esetenként kirekesztettségben élnek le hosszú éveket. Nem tudunk olyan kísérletről, ami összemérte volna ezeket a költségeket annak hozamával, hogy Magyarországon a politikai rendszerváltás békésen zajlott és nagyobb társadalmi ellenállás nélkül, viszonylag gyorsan lehetett levezényelni az áttérést a piacgazdaságra. A költségek minden bizonnyal jelentősek, de ennél is fontosabb, hogy ma is fizetjük őket, hiszen nagyrészt ma is a 15 évvel ezelőtti ösztönzők működnek a rokkantnyugdíj szabályozásában.

⁴⁴ *Pauka–Tóth* (2003) az 1980. évi, orvosi vizsgálattal is támogatott Komov-felmérést (Komplex Országos Morbiditási Vizsgálat) hasonlítják össze az egészséget önértékeléssel mérő 1994. évi egészségi állapot-felvétellel és a 2001. évi Életünk fordulópontjai elnevezésű demográfiai felméréssel. Az utóbbi két felvétel mindkét nemre javuló tendenciákat mutat a 40–49 évesek, és különösen az 50–59 évesek korcsoportjában.

4.1. A növekvő beáramlás alternatív magyarázatai

A rendszerváltás idején több folyamat is zajlott, ami hozzájárulhatott a rokkantnyugdíjazás növekedéséhez: a foglalkoztatás – ezen belül a képzetlenek foglalkoztatásának – csökkenése, az informális gazdaság bővülése, a nyugdíj-szabályozás változásai (az engedékeny és a szigorú periódusok váltakozása) és végül a rehabilitációs szolgáltatások minőségének változása.

Az, hogy a képzetlenek foglalkoztatása hirtelen és gyorsan csökkent, illetve az iskolázottság felértékelődött, alaposan dokumentált tény. A vállalati, illetve egyéni szintű bér és termelékenység adatok többváltozós elemzése alapján

Kertesi–Köllő (1997), *Kézdi–Köllő* (2000) és *Kézdi* (2004b) is azt találta, hogy a rendszerváltás elején nagymértékben növekedett az érettségizettek és különösen a diplomások kereseti előnye. Az idősebb munkavállalók alacsony iskolázottsága mellett az életkoruk is bérhátrányt jelentett, legalábbis a rendszerváltozást követő első években (*Kertesi–Köllő*, 2002). Az alacsony iskolai végzettség ugyanakkor az egészségromlás kockázatát is növeli (*Tahin–Jeges–Lampek*, 2000; *Remák–Gál–Németh*, 2006), ami részben a megterhelőbb fizikai munkával, részben az életmóddal függ össze.⁴⁵

Az informális gazdaság változó szerkezetben, de a rendszerváltás után is tovább bővült. *Lackó* (2000) és *Semjén–Tóth* (2004) szerint 1993 után már csökkent a rejtett gazdaság mérete, többek között a külföldi tőke beáramlásának köszönhetően. A feketemunka előfordulása azonban *Sik* (2000) települési önkormányzatok megkérdezésével gyűjtött adatai szerint az 1990-es évek második felében még növekvőben volt. *Sik* (2000) azt is kimutatja, hogy a feketefoglalkoztatás szignifikánsan gyakoribb a városokban, mint a kisebb településeken, és – ellentétben a gazdasági fejlettség kelet–nyugati osztoztottságával – a feketemunkában a törésvonal az északi és a déli régiók között húzódik.

A nyugdíj melletti feketefoglalkoztatás gyakran vélelmezett elterjedtségére kevés az empirikus bizonyíték. *Cseres–Gergely* (2005) a KSH háztartási költségvetési felvételében megfigyelt nyugdíjba vonulási eseteket vizsgálva, azt találta, hogy a tipikus családban élő nyugdíjazott nettó jövedelme nagyjából a negyedével csökken: a kereset elvesztését jórészt kárpótolja a nyugdíj és annak adómentessége. A nyugdíjazás az együtt élő partner keresetére nincs hatással, így összességében a háztartás jövedelme nem csökken drámai mértékben. Ez is lehet az egyik magyarázata annak, hogy a nyugdíjazást követő évben alig fordul elő új jövedelemforrás, eseti munkavégzés (vagy erre utaló jel a fogyasztás változásában.)

Több szociográfiai kutatás is beszámol viszont azokról a családi gazdaságokról, amelyekben megélhetést talált a munkapiacról kiszorult képzetlen falusi népesség (*Simonyi* 1995, *Laki*, 1997, *Rácz*, 2003). *Harcza–Kovács–Szelényi* (1994) szerint a gyorsan növekvő specializált nagyüzemi agrárvállalkozásokkal szemben ezek a családi-háztáji gazdaságok jellemzően nem piacra termelnek, hanem az önellátást szolgálják, amit más, legtöbbször szociális jövedelmek egészítenek ki. Mindez nem előzmények nélkül történik: *Gábor R.–Galasi* (1981) és *Oros–Schindele* (1977) szerint a szocialista háztáji gazdaságban a nyugdíjasok, a háztartásbeliként bejelentett feleségek, valamint a fizetetlen családi alkalmazottak végezték el a munka nagy részét.

A hatályos 1975. évi II. törvény szerint rokkantnyugdíjra az jogosult, aki munkaképességének 67 százalékát elvesztette, és egy éven belüli javulás nem várható.⁴⁶ A jogosultság megszűnhet, ha az egyén meggyógyul, és/vagy keresete eléri a rokkantság előtti szintet. A nyugdíj összegét a korábbi kereset függvényében állapítják meg az öregségi nyugdíjhoz hasonlóan úgy, hogy az

45 *Józan* (2001) szerint a halandóság magas szintjét elsősorban az életmód és ezen belül is elsősorban az egészségtelen táplálkozás magyarázza (a dohányzás, az alkoholizmus, a mozgásszegény életmód mellett). Az egészségügyi ellátás minősége és a környezeti ártalmak szerepe kisebb.

46 További feltétel, hogy rendelkezzen a szükséges szolgálati évekkel, valamint hogy a rokkantság miatt legalább 20 százalékkal csökkent a jövedelme (korábbi jövedelméhez képest). A szükséges szolgálati idő életkortól függően 2–20 év.

a legalább 25 év munkaviszonnyal rendelkezők esetében megegyezik az öregségi nyugdíjjal, a teljesen munkaképtelenné váltak ennél nagyobb összegre jogosultak. A rokkantsági nyugdíjra szerzett jogosultság az öregségi nyugdíj korhatárának elérése után sem szűnik meg, vagyis a korhatár felett is az addigi rokkantsági nyugdíjat folyósítják.

Vanhuysse (2004) szerint a rendszerváltás elején a társadalmi elégedetlenség és ellenállás megelőzése érdekében hozott engedékeny nyugdíjazási gyakorlat racionális politikai döntés volt, így a társadalombiztosítás intézményei partnerek voltak a bizonytalan álláskilátásokkal rendelkezők korai nyugdíjazásában (lásd még *Gere*, 1997). A növekvő költségvetési kiadások miatt azonban a nemzetközi szervezetek már az 1990-es évek elejétől javasolták a jogosultsági szabályok szigorítását.⁴⁷ Az első kísérlet a rokkantnyugdíjazás feltételeinek szigorítására 1997–1998-ban történt, és azt célozta, hogy a rokkantnyugdíjak folyósítása a tényleges egészségi állapot alapján történjen. Az 1998 januárjában életbe lépő új törvény megszüntette a rokkantsági ellátásra való végleges jogosultságot, a korábban szerzett végleges jogosultságok egy részét is átmenetivé minősítette, és az átmeneti jogosultság megtartásához gyakoribb orvosi vizsgálatot írt elő – így a rokkantnyugdíj kevésbé biztos jövedelemforrássá vált. Több reform azonban egészen 2006-ig nem történt, így az öregségi nyugdíj korhatárának emelése és az előrehozott nyugdíjazás lehetőségének beszűkítése után megnőtt a rokkantnyugdíj szerepe a korhatár alatti nyugdíjazásban. Amint azt e fejezet keretes írásában látni fogjuk, a munkaképesség csökkenés szakorvosi felmérésének feltételei az idők folyamán nemcsak nem javultak, de folyamatosan romlottak is.

A csökkent munkaképességű munkanélküliek foglalkozási rehabilitációját és álláskeresését a munkaügyi kirendeltségek hivatottak segíteni, tanácsadással és a foglalkoztatást vállaló gazdasági szervezetek támogatásával. A jelenlegi szabályozás szerint a foglalkozási rehabilitációt elsősorban a csökkent munkaképességűek foglalkoztatását biztosító akkreditált és kiemelten támogatott célszervezetek végzik. A megyei munkaügyi központok többségében működik rehabilitációs információs szolgálat. Pályázati forrásokból finanszírozott a kormányzat olyan kísérleteket is, amelyben a munkaügyi szervezet nonprofit szervezetekkel együttműködve nyújt munkába állást segítő szolgáltatásokat. Az eddig készült néhány felmérés szerint a célszervezetekben folyó rehabilitáció legtöbbször csak a szervezeten belüli munkavégzésre készít fel, és ritkán célozza a nyílt munkaerőpiacra történő visszatérést (*Krolify*, 2004). A munkaügyi szervezet ez irányú szolgáltatásai bár néhány megyében jól működnek, országos szinten szerények az eredmények (*Gere*, 2000; *OSI*, 2005; *FRSZ*, 2006). Az új fogyatékosügyi program végrehajtásáról szóló 2007. augusztusi kormányhatározat⁴⁸ 2009 végére írja elő a nyílt munkapiaci munkavállalást ösztönző szolgáltatási programok kidolgozását, valamint 2010 végére a kirendeltségi szakreferensek felkészítését az ezzel kapcsolatos feladatok ellátására.

47 A Világbank 1995. évi országjelentése például a társadalombiztosítási alap hiányát rövid távon leghatékonyabban csökkentő eszközként ajánlotta a rokkantsági ellátások szabályainak szigorítását, feltéve, hogy az ellátásból kikerülők jelentős hányada a formális munkaerőpiacon talál állást.

48 Az 1062/2007. (VIII. 7.) kormányhatározat az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről.

A nonprofit szervezetek szolgáltatásai eredményesebbek, de kevesekhez jutnak el – részben a kapacitások korlátozottsága, részben pedig a finanszírozás pályázati rendszerből adódó bizonytalansága miatt (FRSZ, 2006).⁴⁹

A roma népességet fokozottan és egymást felerősítve érintik mindazok a fenti tényezők, amelyek a rokkantnyugdíjazást magyarázhatják. Kertesi (2000) az 1993–1994. évi romafelvétel részletes munkatörténetet is rögzítő adatai alapján bemutatja, hogy az idősebb (45–54 éves férfiak, 45–49 éves nők) roma népességben már 1984 és 1989 között jelentősen megnőtt a nyugdíjasok aránya. A 2003. évi romafelvétel adatai arról tanúskodnak, hogy ez a trend nem fordult meg az ezredforduló idejére sem. A korai nyugdíjazás mértéke stabilizálódott: a férfiak körében ma is nagyjából 9, a nők körében pedig továbbra is nagyjából 8 százalék körül alakul a nyugdíjasok aránya nyugdíjkorhatár alatti felnőtt népességben (Kertesi, 2005).

A romák egészségi állapota rosszabb, mint a népességé (Mladovsky, 2007, Kósa és szerzőtársai, 2007), részben amiatt, hogy többen végeztek egészségre ártalmas fizikai munkát (Kertesi, 2000), de amiatt is, hogy a lakóhelyükkel, anyagi helyzetükkel és esetenként a romákkal szembeni diszkriminációval összefüggő hátrányok miatt kevésbé férnek hozzá az egészségügyi szakellátáshoz (Gyukits, 2000).

A foglalkoztatási esélyeket is elemezve, Kertesi (2000) arra a következtetésre jut, hogy a romák esetében a korai nyugdíjazás a munkapiacról való kiszorulás domináns formája volt, amit részben megmagyaráz alacsony iskolázottságuk és rossz egészségi állapotuk – részben azonban a romákkal szembeni munkapiaci diszkrimináció következménye.⁵⁰

A foglalkozási rehabilitáció eredménytelenségét jelzi, hogy a költségvetésből támogatott közfoglalkoztatási formák bővülése és kialakult gyakorlata az elsődleges munkapiacra visszatérés helyett a romafoglalkoztatás instabilitását okozta (Kertesi, 2005). Utóbbi mértékét mutatja, hogy míg az alacsony iskolázottságú átlagos magyar népesség éves állásvesztési és állásba lépési rátája 10 százalék alatt van, a roma népesség esetében 25–30 százalék körülire becsülhető.

Mindebből nem következik, hogy a rokkantnyugdíjazás kifejezetten romaprobléma lenne: a nagyságrendje ugyanis sokkal nagyobb annál, hogy azt a roma népesség helyzetének romlása előidézhette volna. A korhatár alatti rokkantnyugdíjasok száma ugyanis 2003-ban meghaladta a 460 ezret, míg Kertesi (2005) adatai alapján a korhatár alatti roma nyugdíjasok száma legfeljebb 50 ezer lehetett.

49 Az egyik legeredményesebb nonprofit szervezet az 1993-ban alapított Salva Vita Alapítvány, amely a megváltozott munkaképességű emberek nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatásához nyújt kiterjedt szolgáltatásokat, és 2001 óta módszereinek országos terjesztésével is foglalkozik (OSI, 2005 és www.salvavita.hu).

50 A diszkrimináció előfordulását Otlakán (2007) egy Magyarországon újnak számító módszerrel, a vállalatok álláshirdetésére épített kísérlettel is igazolta. E szerint a roma pályázók a munkáltatók 10 százalékánál egyértelmű elutasítással, 18 százalékuk diszkriminációra utaló reakcióval találkozott.

4.2. Demográfiai és munkapiaci okok hatása az igénylések alakulására

A munkapiaci helyzet elsősorban a rokkantnyugdíjak *igénylésére* lehet hatással: hiszen az elbírálás az egészségi állapot alapján történik, így az új rokkantnyugdíjasok száma elvileg már csak az egészségi állapot romlását tükrözheti. A két hatás szétválasztásához ezért az igényléseket kell vizsgálnunk. Az igénylésekről egyéni szintű adataink nincsenek,⁵¹ ezért megyei szintű paneladatokat használunk. A panelben 18 megye⁵² szerepel, és mindegyikre tíz, az 1996 és 2005 közötti évekre vonatkozó megfigyelés. A becsléseket többféle feltevés mellett is elvégeztük, ezek közül egyet mutatunk be.

A becslést véletlen hatások (*random effects*) modellben készítettük, feltételezve, hogy a meg nem figyelt tulajdonságok függetlenek a megfigyelt változók hatásától. A modellben a rokkantnyugdíjra beadott igénylések felnőtt népességhez viszonyított számát magyarázzuk. Az egészségi állapotot a 40–59 éves lakosság arányával és a körzeti orvosnál tett látogatások népességre vetített számával mérjük. A munkapiaci helyzetet a 15–74 éves népesség KSH munkaerő-felvételéből számított foglalkoztatási arányával és a roma népesség [az 1990. évi népszámlálás és az 1993–1994. évi romafelvételből *Hablicsek* (2000) alapján számított] arányával jellemezzük. Az informális gazdaságot a nagyvárosban élők arányával mérjük: a háztáji termelés lehetőségét jelzi a városlakók alacsony aránya, a feketemunka lehetőségét pedig a magas arány. Ezt az *U* alakú összefüggést két változóval tudjuk megragadni: a lineáris tag (városlakók aránya) a háztáji hatását, a négyzetes tag (városlakók arányának négyzete) a feketemunka hatását méri. A szabályozás hatását a jogszabályváltozás éve körül megfigyelt, a többéves tendenciától eltérő nagy kilengések jelzik. Itt azt akarjuk mérni, hogy a megfigyelt kilengések mihez kapcsolódtak: a rossz egészségi állapotúak vagy a rossz munkapiaci helyzetűek adtak be több igénylést, attól tartva, hogy később már nem lesz rá lehetőség. Ezt a betegség, illetve a foglalkoztatási ráta és az 1996–1998 évek interakciójával mértük. A 4.1. táblázatban összefoglalt eredmények a várakozásoknak megfelelő hatásokat mutatnak.

Ezek az eredmények azt jelzik, hogy a rokkantnyugdíj-igénylések számát (a népesség arányában) az egészségi állapottal összefüggő tényezők mellett szignifikánsan befolyásolják a munkaerőpiaci feltételek. Az igénylések száma magasabb azokban a megyékben, ahol alacsonyabb a foglalkoztatás, és ahol több a lehetőség a feketemunkára. A romák lakóhelyükből, illetve diszkriminációból eredő hátrányosabb helyzetére utal, hogy ahol magasabb a roma lakosság aránya, ott a jobb foglalkoztatási helyzet kevésbé mérsékli a rokkantnyugdíj-igénylések számát.

51 A lakossági adatfelvételek csak a megszerzett jogosultságról adnak információt, az adminisztratív adatokban pedig, ahol az igénylést is rögzítik, a munkapiaci információk hiányoznak – ez idáig a kétféle adatforrást nem lehetett összekapcsolni.

52 Az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság publikál éves adatokat az év folyamán megkezdett, illetve lezárt igénylésekre és bírálatokra. Pest megye és Budapest adatait ez a forrás együtt közli, ezért mindkettőt kivettük a panelből. Az igénylések szórása jelentős, de az alsó és felső értékek eltérése csökkenő tendenciát mutat: 1996-ban a népességre vetített igénylések száma Szabolcs megyében 3,7-szerese volt a Győr-Moson-Sopron megyeinek, míg 2006-ban a Tolna megyei alig kétszerese volt a Fejér megyeinek.

4.1. táblázat: Rokkantnyugdíj-igénylések egészségi és munkapiaci okai

Változó	Együttható	Standard hiba	P > z
40–59 évesek	0,069	0,048	0,154
Betegség	3,907	1,118	0,000
Betegség/ffok	-0,399	0,165	0,015
Betegség × roma	-0,399	0,082	0,000
Foglalkozási ráta	-0,022	0,009	0,021
Foglalkozási ráta × roma	0,007	0,001	0,000
Városi népesség	-0,129	0,051	0,012
Városi népesség ²	0,204	0,085	0,017
Beteg × 1996	3,474	0,674	0,000
Beteg × 1997	1,252	0,614	0,041
Beteg × 1998	-0,582	0,109	0,000
Foglalkozási ráta × 1996	-0,030	0,007	0,000
Foglalkozási ráta × 1997	-0,015	0,006	0,012
Konstans	0,017	0,016	0,272
R^2 belső	0,553		
külső	0,396		
teljes	0,422		
Wald-féle χ^2 (szabadságfok)	194,08 (13)		
$\sigma(u)$	0,0034		
$\sigma(e)$	0,0016		
ς	0,8308		
prob > χ^2	0,0		

Megfigyelések száma = 180.

4.3. Az egészségi állapot és a rokkantnyugdíjhoz jutás összefüggése

Egyéni szintű adatokban azt tudjuk vizsgálni, hogy a rokkantnyugdíj igénylések elbírálása mennyire képes kiszűrni a munkapiaci okokból beadott igényléseket. A KSH 2002. évi munkaerő-felvételének első és második negyedéves hullámát összekapcsolva, kiválasztjuk azokat, akik csak a második negyedévben kaptak rokkantnyugdíjat. Ebben a negyedévben kiegészítő felvétel is készült az egészségi állapotról. A becslést két lépésben végezzük el: először megbecsüljük annak valószínűségét, hogy az egyén állásban van, és ennek alapján minden egyénre megbecsüljük a foglalkoztatás esélyét.⁵³ A második lépésben ezt a becslést esélyt használjuk annak közelítésére, hogy az egyénnek milyenek a munkapiaci kilátásai, és ez hogyan befolyásolja a rokkantnyugdíjhoz jutást. A 4.2. táblázatban a második lépés eredményét láthatjuk.

Kiszűrve az egészségi állapot hatását, a rosszabb foglalkoztatási kilátások növelik annak esélyét, hogy az egyén rokkantnyugdíjat kap. A hatás nem szignifikáns, de ez abból is következhet, hogy relatíve kevés a megfigyelt belépés a mintában.

53 Ebben a becslésben az életkor, az iskolázottság, az egészségi állapot és a körzeti munkanélküliségi ráta szerepel magyarázó változóként.

4.2. táblázat: A rokkantnyugdíjhoz jutás esélye

Változó	Együttható	Standard hiba	t	P > t
Foglalkoztatás esélye	-1,49	1,08	-1,38	0,17
Végtag vagy hát	1,19	0,19	6,16	0,00
Mentális betegség	0,76	0,32	2,38	0,02
Szív vagy tüdő	1,16	0,20	5,87	0,00
Egyéb probléma	1,21	0,22	5,56	0,00
Munkában töltött évek	-0,01	0,01	-1,04	0,30
Konstans	-1,69	1,08	-1,57	0,12

Probit becslés, Megfigyelések száma = 17 079, LR $\chi^2(6) = 90,68$; Prob > $\chi^2 = 0,0$

Log likelihood: -224,724 4; Pszeudo $R^2 = 0,1679$.

A teljes nyugdíjas állományra vonatkozó – nagyobb elemszámú – többváltozós becslések hasonló és szignifikáns hatást mutatnak. *Cseres-Gergely* (2005) az 1993 és 2002 közötti időszakban vizsgálta a munkaerőpiaci státusz változásának valószínűségét, és azt találta, hogy a (táppénz igénybevételével közelített) rossz egészségi állapot növeli, míg a várható magas kereset szignifikánsan csökkenti a nyugdíjba vonulás valószínűségét. *Köllő-Nacs* (2006) a nyugdíjasstátusz valószínűségét mérték a 44–62 éves férfiak és a 44–58 éves nők körében a KSH 2000. végi munkaerő-felvételének adatain. Eredményeik szerint annak valószínűsége például, hogy egy öt évvel a korhatár előtt álló férfi nyugdíjban volt, 37 százalékot tett ki a minta egészében, de csupán 18 százalék volt a legjobb, ugyanakkor 56 százalék a legrosszabb munkapiaci helyzetű kistérségekben. Az alacsony iskolázottságúak, illetve az alacsony bérű kistérségekben élők a többiekhez képest nagyobb valószínűséggel voltak nyugdíjban.

4.4. Alternatív megoldások a munkapiaci okok kezelésére

Levonhatjuk tehát a következtetést, hogy a rokkantnyugdíjazás növekedése nagyrészt a munkapiac feszültségeiből következett, és annak enyhítését szolgálta. Tehet-e valamit a szakpolitika, ha úgy kívánná megoldani ezeket a feszültségeket, hogy az ne járjon a költségvetés, az ország versenyképessége, valamint az érintettek számára maradandó káros következményekkel?

A feladat kettős: egyfelől a meglévő rendszert kell úgy átalakítani, hogy csökkenjen a munkapiacról való végleges kivonulás ösztönzése, másfelől alternatív megoldást kell találni azok számára, akiknek ma kevés az esélye, hogy az elsődleges munkaerőpiacon szerezzenek biztos állást. Nyugat-Európában már az 1990-es években felfigyeltek a hazaihoz sok tekintetben hasonló problémákra, és néhány országban sikeresnek látszó alternatív megoldások is születtek.

A brit, dán, holland és svéd tapasztalatok szerint a megoldásnak három kulcseleme van. Az első két elem az ösztönzők csökkentését szolgálja: a hozzáférés indokoltsági szabályainak szigorítása és az elérhető transzferjövedelem

összegének csökkentése. A harmadik elem pedig új alternatívát kínál: olyan aktív eszközöket vagy szociális szolgáltatásokat, amelyek a termelékenységet, illetve a foglalkoztatási esélyeket növelik.

Az indokoltági szabályok szigorítása abban áll, hogy a munkavégző képesség visszanyerése és a munkába állás érdekében erőfeszítést várnak az ellátásban részesülőtől, és ha erre nem hajlandó, akkor felfüggesztik, vagy csökkentik a támogatást. Az erőfeszítést folyamatosan segíti, de egyben ellenőrzi is a munkaügyi szervezet: személyre szabott rehabilitációs szolgáltatásokat kínál, és álláslehetőségeket ajánl, de az együttműködés megtagadása esetén felfüggeszti a támogatást.

Az elérhető transzferjövedelmet úgy csökkentik, hogy a teljes jövedelem-kompenzációt biztosító nyugdíjat csak több sikertelen rehabilitációs kísérlet után lehet megkapni. Az elérhető jövedelem azáltal is csökken, hogy a megalapozatlan igénylések kockázatát (tranzakciós költségét) emelik a visszaélések felderítésének javításán és az (orvost és igénylőt is érintő) szankciók emelésén keresztül. Magyarországon arra is szükség lenne, hogy a korai nyugdíjazás esetén kapott öregségi nyugdíj összege jelentősen kisebb legyen, mint a rendes nyugdíjazás esetén (legalább a korhatár eléréséig).

A felkínált alternatíva a foglalkoztatási esélyek javítása. Ehhez sokféle és hatékony rehabilitációs szolgáltatásra van szükség, amelyekből egyénre szabva választhat a nyugdíjat igénylővel személyesen foglalkozó szakreferens vagy esetgazda. A szolgáltatásokat a munkaügyi szervezet finanszírozza, de nem feltétlenül maga végzi: nonprofit vagy forprofit magánvállalkozások szolgáltatásaiból is rendelhet. Ezt kiegészíthetik bértámogatások, amelyek a csökkent munkaképességből fakadó alacsonyabb várható bért kiegészítik, illetve a munkáltatói diszkriminációt vagy információs hiányokat oldó kommunikációs eszközök.

E megközelítés jó példája a Közelkép 6. fejezetében részletesen is bemutatott brit *Munkához vezető utak* elnevezésű program. Röviden összefoglalva: a programban a rokkantnyugdíjat kérelmezőknek négy hetente kötelező interjún kell részt venniük a kérelem benyújtását követő nyolcadik héttől személyes tanácsadót rendelnek melléjük, aki munkalehetőségeket ismertet velük, és a testi-lelki állapotot szinten tartó programra tesz javaslatot. A munkába lépők kisösszegű, nagyjából az utazási költségeket és a ruházkodási többletkiadásokat fedező bértámogatást kapnak, és egy mentort, akihez felmerülő problémáikkal fordulhatnak. A program viszonylag drága, de rendkívül sikeresnek bizonyult: azokban a körzetekben, ahol bevezették, másfél év alatt egynegyedével nőtt az elhelyezkedési arány a rokkantnyugdíjat kérelmezők körében.

A rokkantnyugdíjazás magyar szabályozásának 2007. júliusban elfogadott reformja a fentiekhez hasonló szellemben készült, de a háromból egyetlen elemre, a foglalkoztatási esélyek növelésére összpontosít, és az ösztönzőket

lényegében nem módosítja. Az új szabályozás szerint az igénylő egészségi állapotát és megmaradt munkavégző képességét is részletesen felmérik, és ennek alapján részesül egészségügyi, szociális és foglalkozási rehabilitációs szolgáltatásokban. A rehabilitáció idejére rehabilitációs járadékot kap, legfeljebb egy évig, ennek összege azonban gyakorlatilag a későbbi nyugdíjával egyenlő. Az új szabályozás együttműködési kötelezettséget ír elő a munkaügyi kirendeltséggel, de nem tér ki arra, hogy a szolgáltatásokban való részvétel elutasítása pontosan milyen szankciókkal jár.

A munkakínálati ellenősztönzés az új megközelítésen belül is csökkenthető lenne, az együttműködés esetén alkalmazott szankciók megerősítésével, valamint az elérhető jövedelem csökkentésével. A jövedelemcsökkentés egyik lehetséges eszköze, ha a rehabilitációs járadék mértéke és adózása a munkanélküli-segélyhez, nem pedig a rokkantnyugdíjhoz igazodna, és ha a korhatár előtti nyugdíjazás esetén a korhatár eléréséig jelentősen (a hiányzó szolgáltatási évekkel arányosan) alacsonyabb lenne a nyugdíj összege. Az elérhető jövedelem csökkentéséhez a visszaélések felderítési valószínűségének növelésére is szükség lenne.⁵⁴ Amíg ugyanis ez alacsony, addig minden más változatnál jobban megéri a rokkantnyugdíj melletti feketemunka.

Az új szabályozás azzal teszi meg az első fontos lépést a foglalkoztatási esélyek érdemi javulásához, hogy az egészségromlás helyett a megmaradt munkavégző képesség felmérésére összpontosít. A következő lépés a szükséges rehabilitációs szolgáltatások szakszerű kiválasztása, valamint a szolgáltatások minőségének és eredményességének biztosítása. Ez irányban is történtek már lépések: lezajlott egy nagyléptékű kísérlet a munkaügyi kirendeltségeken az ügyfelek kategorizálásának bevezetésére (lásd *Busch*, 2006), és az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány (OFA) vagy az EU Equal-programja keretében több kisebb projekt is elindult különféle foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások kidolgozására és alkalmazására (például *FRSZ*, 2006). A sikeres működéshez arra lenne szükség, hogy az eddig lezajlott kísérletek eredményei alapján kiválasszák a hatékonynak bizonyult megoldásokat, felmérjék a szélesebb körű bevezetés feltételeit, és fokozatosan be is vezessék az ország egészében. Ez a törekvés megjelenik a már említett 2007. augusztusi kormányrendeletben is, ami előírja, hogy a foglalkoztatási rehabilitációhoz való hozzáférés érdekében 2008 júniusáig ki kell dolgozni a megváltozott munkaképességű személyek elemi és szociális rehabilitációjának rendszerét [1062/2007. (VIII. 7.) kormányhatározat az új Országos Fogyatékosügyi Program végrehajtásának 2007–2010. évekre vonatkozó középtávú intézkedési tervéről].

54 Visszaélésnek tekintjük, ha valaki a tényleges egészségkárosodást meghaladó képességcsökkenésről szerez igazolást, ha feketén dolgozik, vagy ha nem jelenti be, hogy (a jogszabályi korlátot meghaladó bérért) dolgozik.

A MUNKAKÉPESSÉG VÉLEMÉNYEZÉSÉNEK GYAKORLATA

JUHÁSZ FERENC

A rokkantnyugdíj igénylését a lakóhely szerinti regionális nyugdíjbiztosítási igazgatósághoz kell beadni, ehhez mellékelni kell a rokkantságot megállapító előzetes orvosi szakvéleményt és a szolgálati idő igazolását is. A háziorvos vagy a kezelőorvos a beutaló mellé saját véleményét és a rendelkezésére álló orvosi dokumentációt is csatolja. Ezek alapján az orvosszakértői bizottság megvizsgálja az igénylőt és kiállítja a szakvéleményt.

A munkaképesség-csökkenés véleményezését közel 70 orvosszakértői bizottság végzi, korábban egy budapesti és hét megyei, jelenleg hat régiós és egy országos központ irányítása alatt.⁵⁵ Az 1990-es évek elejéig jók voltak a szakmai feltételek: két orvos dolgozott egy bizottságban, és egy beteg vizsgálata 45 percig tartott, másodfokon pedig 50–60 perc jutott egy igénylőre. Rendelkezésre álltak különböző szakkonziliáriusi lehetőségek, szerződött vagy – főleg Budapesten – főállású szakorvosokkal és diagnosztikai eszközökkel, röntgennel és laboratóriummal. Később megfogyatkoztak a rendelkezésre álló eszközök, miközben nagymértékben megnőtt a rokkantsági nyugellátást igénylők száma. A változatlan szakértői létszám mellett a bizottságok terhelése jelentősen megnőtt: először a vizsgálatok száma emelkedett meg jelentősen, orvosonkénti napi 10–15 darabra, később úgynevezett „irat alapján” történő véleményezésre is sor került.

Jelenleg a budapesti központban 140–150 szakértő évente 300–330 ezer körüli vizsgálatot végez. A másodfokú orvosszakértői vizsgálatokat két főorvosból álló bizottság végzi, míg első fokon a vizsgálatot egy orvosszakértő is elvégezheti, de a szakvélemény

kialakítását mindig két szakértő végzi. Egy-egy vizsgálatra 30 perc körüli idő jut, míg például Hollandiában egy vizsgálat átlagos időtartama 3–3,5 óra.

A bizottságok 21-féle ellátáshoz adnak ki véleményt, és 12-féle hatóság és szervezet utalhat hozzájuk vizsgálandó ügyfelet. A vizsgálatok nagy többsége új rokkantnyugdíj-igényléshez vagy a korábban megállapított rokkantság felülvizsgálatához kapcsolódik. Az első és az azt követő felülvizsgálatok időzítéséről az egészségromlás jellegének megfelelően mindig az orvosi szakvélemény rendelkezik. Az esetek többségében két-három évenkénti felülvizsgálatot írnak elő.

A véleményező orvos feladata az orvosi dokumentáció szelektálása, krónológia és betegségcsoport szerinti rendezése, valamint annak átolvasása, áttanulmányozása (körülbelül 10 perc alatt), illetve a szakvélemény érdemi részét megalapozó dokumentáció rögzítése.

Az egészségügyi dokumentáció része a háziorvos vagy kezelőorvos által kitöltött beutaló, amely tájékoztatást nyújt az igénylő ez idáig kezelt vagy megállapított betegségeiről. Tapasztalataink szerint a háziorvosi tájékoztatóknak mintegy 15–20 százaléka tartalmaz csak érdemi információt. A csatolt dokumentáció több tucat különböző, sokszor egymásnak ellentmondó, olykor nem valós adattartalmú, sok esetben igen *ad hoc* módon összegyűjtött iratanyagból áll. Az igénylő jelenlegi és korábbi foglalkozásáról, foglalkoztatottságáról, szakmai végzettségéről, életviteli körülményeiről nem tartalmaz adatokat.

A vizsgálatra kerülő betegek jelentős része nincs megfelelően kivizsgálva, gyógykezelésük nem teljes körben történt meg, orvosi rehabilitációban mintegy 10 százaléuk részesült. Rehabilitációs szakvéleménnyel, illetve a foglalkozás-egészségügyi szolgálat orvosának tájékoztatójával a vizsgálaton részt vevő személyek nem rendelkeznek.

⁵⁵ Az országos központ Országos Orvosszakértői Intézet néven 2006 végéig az OEP, jelenleg az SZMM irányítása alatt áll. A foglalkozási rehabilitációra ösztönzés érdekében 2007 júliusában bevezetett új rehabilitációs járadék elbírálásában az egészségi állapot mellett az igénylő megmaradt munkavégző képességét és a szociális helyzetét is felméri. Ennek megfelelően 2007 augusztusától az új neve Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet (ORSZI).

Ha az igénylő betegsége akut fázisában jelenik meg az orvosszakértői vizsgálaton (például közvetlenül állapot javító műtét után van és rehabilitációra még nem került sor), a munkaképesség-csökkenés mértéke érdemben nem bírálható el, mivel az állapot még nem stabil. Az orvosszakértőnek mégis nyilatkoznia kell a munkaképesség-csökkenés mértékéről, ha az igénylőnek nincs más jövedelme, és így ellátatlan maradna a rehabilitáció idején. Ezekben az esetekben a munkaképesség-csökkenés mértékét csak egy évre lehet meghatározni.

Az egészségi állapotra való hivatkozással – háziorvos vagy kezelőorvos igazolása alapján – az igénylő kérheti a munkaképesség csökkenésének irat alapján történő véleményezését. Ez többnyire a fogyatékosági vizsgálatoknál történik. Amennyiben a rendelkezésre álló egészségügyi dokumentáció a szakvélemény kialakításához nem elégséges, az ügyben eljáró orvosszakértő a szükséges vizsgálatok megjelölésével újabb leleteket kérhet az igénylőtől, vagy amennyiben az indokolt, az igénylő személyes vizsgálatát is kezdeményezheti. Indokolt esetben helyszíni, kiszállásos vizsgálatra is lehetőség van. Elutasító vélemény kizárólag személyes vizsgálá-

ton alapulhat, ami alól csak a fogyatékosági támogatást igénylők és a nemzetközi ügyek néme-lyike lehet kivétel.

A személyes vizsgálatba tartozó úgynevezett fizikális vizsgálat hagyományos orvosi eszközökkel (fonendoszkóp, reflexkalapács, EKG) történik. Ez az orvosi rendelő minimális eszközeire vonatkozó előírásoknak megfelel, de nem elegendő a megmaradt és fejleszthető képességek megállapítására. Jelenleg az orvosi bizottságok a szakvélemények kialakítása során nem alkalmazzák az FNO (Fogyatékoságok Nemzetközi Osztályozása) funkció alapú értékelését. A munkaképesség-csökkenés mértékét a bizottságok az 1989-ben kiadott irányelvek szerint értékelik. Az orvosi bizottságok által kiadott szakvéleményekben szerepel rehabilitációs javaslat, de az az érdemi rehabilitációhoz, a foglalkoztatáshoz megfelelő útmutatást nem tartalmaz. A rehabilitációs vélemények többnyire negatív vagy tiltó megállapításokat tartalmaznak, (például „álló munkát nem végezhet”, „tartós járással járó munkát nem végezhet” stb.). A jelenlegi véleményezési rendszer tehát elsősorban a betegségi állapotot tekint, nem az egyén funkcionális állapotát.

5. ÖSZTÖNZÉSI HATÁSOK A MAGYARORSZÁGI NYUGDÍJRENDSZERBEN

CSERES-GERGELY ZSOMBOR

A jóléti juttatások közül a nyugdíj (akár a rokkant- és az öregségi nyugdíj külön-külön is) a legnagyobb költségvetési tétel. Mindez nemcsak Magyarországon, de minden fejlett jóléti rendszert működtető országban igaz. Közgazdászok hada foglalkozik a nyugdíjrendszer kérdéseivel – az optimális szabályozástól kezdve a nem szándékolt, időskori ellátáson túlmutató hatások megértéséig. Aggregált adatok, illetve elméleti konstrukciók alapján többen is vizsgálták már a magyarországi nyugdíjrendszert (lásd például *Augusztinovics*, 2000, *Augusztinovics és szerzőtársai*, 2002; *Simonovits*, 2006). Nincs tudomásunk azonban olyan, egyéni adatokat használó elemzésről, amely a rendszer jellemzőiből fakadó ösztönzők és az egyéni jellemzők hatását próbálta volna elválasztani. E fejezetnek éppen ez a célja – a nyugdíjba vonulási döntés egy igen egyszerű empirikus modelljét használva. Egyénekre vonatkozó, két egymást követő időszakban megfigyelt adatok felhasználásával azt fogjuk megvizsgálni, hogy a nyugdíj elérhetősége, valamint a nyugdíjas és a nem nyugdíjas státus mellett várható jövedelmek aránya és más egyéni jellemzők milyen hatással vannak a nyugdíjigénylési döntésre.

A nyugdíjba vonulási döntés vizsgálata kitüntetett figyelmet érdemel: a nyugdíjkassza 1997-es viszonylagos konszolidációja után ma ismét erőteljes egyensúlyi problémákkal küzd, és a magyar férfiak effektív (rokkantnyugdíjazással együtt számított) nyugdíjba vonulási életkora *Burniaux–Duval–Jau-motte* (2004) számításai szerint az EU-tagországok között Luxemburg után a legalacsonyabb.

Vanhuysse (2006) részletesen kifejti és alátámasztja azt a már *Gere* (1997) által leírt gondolatot, hogy a nyugdíjazás gyors bővülése mögött határozott szociális-politikai célok húzódtak meg. A politikai-gazdasági átalakulás során a privatizációra készülő volt szocialista országoknak jelentős politikai kockázatokkal kellett szembenéznüik. Az állami vállalatok átalakításával, sok esetben teljes bezárásával olyan nagylétszámú, jórészt képzetlen munkaerő további sorsa vált teljesen bizonytalanná, ami a történelmi tapasztalatok szerint általában óriási felzúduláshoz, tüntetéshez és a demonstráció más formáihoz szokott vezetni. Az, hogy ilyesmire lényegében nem került sor a volt szocialista országokban, minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a kormányza-

tok ezt a veszélyt legalább nagy vonalakban előre látták, és sikerült hatásos megelőző eszközöket találniuk. Csak e „stratégiai szociálpolitika” eredménye lehet az, érvel *Vanhuysse* (2006), hogy Magyarországon és Lengyelországban a népesség öregedését messze meghaladó mértékben nőttek a nyugdíjkiadások, messze a szegény rétegek fölé emelve a nyugdíjasokat.

A nyugdíjrendszer tiszta formájában kötelezővé tett biztosítási szolgáltatás. Bizonyos ideig teljesített befizetés feltétele mellett élethossziglan tartó kifizetést nyújt, ha egy előre meghatározott kor elérésének „káreseménye” elkövetkezik. A nyugdíj szándékolt hatása tehát az, hogy bizonyos életkor után rögzített, garantált jövedelmet biztosít a jogosultnak.

Ha nyugdíjszerű ellátás csak az életkori feltétel és szigorú, kivételektől mentes szabályok alapján járna, „csak” a jogosultság és a nyugdíj nagyságának meghatározásával kellene megküzdünk. A valóságban azonban a legtöbb nyugdíjrendszer számos kivételt alkalmaz. A magyar rendszerben egyrészt megjelenik az az előremutató elem, hogy a kötelező korhatár bizonyos feltételek mellett lazítható, feltéve, hogy a jogosult lemond a nyugdíj egy részéről, ugyanakkor nagyobb nyugdíj is elérhető későbbi nyugdíjba vonulással. Másrészt, az öregségi nyugdíjrendszer több kivételt tesz a fokozottan egészségkárosítóként nyilvántartott munkakörökben és más szociális megfontolások alapján: ezek úgy teszik lehetővé a korhatár előrehozását, hogy a nyugdíj összege nem csökken. Harmadrészt az öregségi nyugdíjrendszer mellett működnek ahhoz rendkívül hasonló párhuzamos rendszerek is: ilyen az özvegyi, árva- és rokkantnyugdíj, amelyek közül munkakínálati hatását tekintve a rokkantnyugdíj a legfontosabb.

A magyarországi rokkantnyugdíj több országtól eltérően általában végleges kivonulást jelent a munkaerőpiacról.⁵⁶ A továbbiakban ezért a rokkantsági és az öregségi nyugdíjat olyan összefüggő ellátási rendszernek kezeljük, amely két, formailag különböző összetevőből áll: az igénybevételi szabályaik és elérhetőségük eltérnek egymástól, de a nyugdíjösszeg kalkulációja közel azonos. A munkakínálati hatások szempontjából a nyugdíjrendszer legfontosabb tulajdonsága az az ösztönzési rendszer, amely a nyugdíjra jogosultságot és a nyugdíj összegét meghatározó szabályokban ölt testet. A Közelkép 1. fejezetének kategóriáit használva, olyan biztos, előre megállapított összegű ellátási formáról van szó [lásd az 1.4. a) ábrát], amely erőteljesen kiterjeszti az anyagi lehetőségeket (összege majdnem mindig „tisztes megélhetést” biztosít a munkavégzés teljes hiányát, valamint egy saját lakással rendelkező idős ember igényeit feltételezve). Ennek munkakínálati hatása egyértelműen negatív, hiszen a nyugdíj munkavégzés nélkül vagy részidős munkavállalással is biztosítja a megélhetéshez szükséges jövedelmet. Ha a részidős állások kínálata korlátozott, akkor általában a teljes inaktivitás a (második) legjobb választás.

Az 1. fejezet egyszerű modellje és ábrái azonban nem képesek megmutatni a rendszer összes hatását. Ha a rendszerbe bizonyos költségek vállalása árán a

56 A nem elhalálozás miatti kilépések száma olyan alacsony, hogy az ONYF-évkönyvek nem is közölnek rá adatot. Az 1981. évi Egészségügyi évkönyv szerint az elhalálozás, a rehabilitáció vagy az egyéb okok miatti kilépések aránya együttesen is csak 5–6 százalékra tehető (KSH, 1981).

korhatárnál korábban is be lehet kerülni, a biztos jövedelem ígéretének nemcsak a nyugdíj megítélése után van hatása, hanem előtte is. Az ajánlat vonzereje a nyugdíjas és nem nyugdíjas állapotban várható hasznosságtól függ, ami három tényezőre bontható: a nyugdíj összegének a munkajövedelemhez viszonyított arányára (a helyettesítési rátára), a két jövedelem megszerzésének, illetve megtartásának bizonyosságára, valamint a rendelkezésre álló szabadidő eltöltésének lehetőségére. Illusztrációként nézzük a következő egyszerű példákat!

Ha az emberek életpálya-történetében nincsenek jelentős változások – azaz a munkapiacra sikeres emberek mindig is sikeresek voltak, a sikertelenek pedig sikertelenek –, akkor a helyettesítési ráta a különféle emberek között nagyjából azonos (függetlenül attól, hogy a nyugdíjformula hány évet vesz figyelembe a nyugdíj kiszámításához). Ha azonban egy adott időszakban szerencsétlenség ér valakit, például korábbi biztos munkahelyéről elbocsátják, és a munkapiacra nincs esélye arra, hogy a korábbihoz hasonlóan jövedelmező állást találjon, a helyettesítési ráta átlag feletti lehet. Az ilyen lehetőség akkor is a nyugdíj mielőbbi igénybevételére sarkall, ha a munkavégzés lehetséges, annak jelentős megnehezédése esetén azonban csak a nyugdíjjövedelem elérhető, így a hatás fokozott.

Második példaként tegyük fel, hogy a munkavállalót még nem bocsátották el, de úgy érzi, hogy az elbocsátás nem várat sokáig magára. Tudja ugyanakkor azt is, hogy új munkát szereznie bizonytalan és fáradságos lesz. Jövedelme nem változott még meg, de annak jövőbeli megszerzése igen bizonytalanná vált. A nyugdíjat ez a fenyegetés már önmagában is vonzóvá teszi.

Végül tekintsünk egy olyan dolgozót, aki 30 éve egy neonfényes ablak nélküli irodában dolgozik, fáj a szeme és a háta! Ezzel szemben szeret kertészkedni és a szabadban lenni, jelentős anyagi kötelezettségei pedig nincsenek. A nyugdíjba vonulás számára is igen vonzó ajánlat, még akkor is, ha anyagi veszteséggel jár.

Noha már ezekben a példákban sem egyetlen tényező hatott, képzeljük el, hogy ezek a hatások halmozódnak. Képzeltbeli dolgozónk sötét irodában ül, vagy gépsor mellett áll évek óta, alacsony, de eddig elégséges fizetése elveszni látszik az üzem privatizációja vagy eladása miatt. Speciális szakképesítése miatt csak betanított munkát végezhetne falujában, versengve a jóval munkabíróbb fiatalokkal. A nyugodt megélhetés érdekében csak „le kell százalékoltatnia” magát. Így nemcsak jövedelme lenne biztosított, de még segíteni is tud lányának, aki két éves gyermeke mellől szeretne ingázni a 80 kilométerre levő megyeszékhelyre. Ez a történet többféleképpen színezhető, az állás elvesztésének fenyegetése, a munkavállalás nehézsége és még több tényező mentén. A fantázia azonban nem informál arról, hogy a döntésben mekkora az egyes tényezők súlya. Ennek megméréséhez nagyszámú eset és többváltozós becslési módszerek szükségesek.

5.1. Adatok

A nyugdíj igénylését befolyásoló tényezők becsléséhez olyan adatbázisra van szükségünk, amely az egyéni jellemzők mellett a jövedelmekről is tartalmaz információt. Magyarországon egyetlen nagyobb adatbázis létezik, a Háztartási Költségvetési Felvétel, amelyet a KSH több évtizede készít, és amely a rendszerváltás utáni évektől napjainkig közel változatlan formában elérhető. A felvételben részt vevő háztartások minden évben beszámolnak az év egészére és egy hónapjára vonatkozó jövedelmekről és kiadásaikról,⁵⁷ illetve számos demográfiai és egyéni jellemzőjükéről. Az egy háztartásban élő emberek adatai összekapcsolhatók, és a háztartás tagjainak adatai az egyéni jellemzők közé bevonhatók.

Az adatok ráadásul nemcsak egy éven belül, de időben is összekapcsolhatók. A mintában részt vevő háztartások harmadát minden évben újjal helyettesítik, aminek következtében (elvileg) minden háztartás adatait három évig követhetjük. A költözések és főleg a lemorzsolódás következtében a ténylegesen összekapcsolható háztartások és emberek száma az elméletileg lehetségesnél kisebb – ezt a jelenséget és az összekapcsolás részleteit a paneladatokat kialakító Molnár György dokumentálta (*Molnár*, 2005). A lemorzsolódásból eredő veszteség ellensúlyozása érdekében a jelen vizsgálathoz két időszakot kapcsolunk úgynevezett panelállományokba, majd ezeket úgy illesztettük „egymás után”, hogy mindegyik pár első és második időszaka azonos bánásmódban részesült, hasonlóan ahhoz, mintha egyazon adatfelvételtől származnának. Mindezt minden, az 1993 és 2000 közötti kezdő évre megtettük, 1995 kivételével, ahol ez nem volt lehetséges. Az eljárás eredményeképpen a naptári idő „elvész” az egyéni megfigyelésekből, amit az évekre jellemző hatásokkal és a környezet időben nem állandó jellemzőinek (mint például a kistérségi munkanélküliségi ráta) figyelembevételével kísérünk meg pótolni. Ugyanezen okból a pénzben mért jövedelmeket azonos, 2001. évi áron fejeztük ki. Az összekapcsolás után azt, hogy kik igényeltek és kaptak egy adott évben nyugdíjat, annak alapján azonosítjuk, hogy kik azok, akik az első időszakban nem, a következőben viszont már rendelkeznek nyugdíjjövedelemmel.⁵⁸

5.2. Különbségek a nyugdíjasok és nem nyugdíjasok között

A nyugdíjba vonulási döntés a nyugdíjas és nem nyugdíjas állapot előnyeinek és hátrányainak mérlegeléséből származik. A döntést döntésként kezeljük, bár – vethetik fel sokan joggal – annak az adott helyzet szorongató kényszeire miatt sok esetben nincs is alternatívája. Szigorúan véve ilyenkor a különbözőképpen szorító korlátok eltérő kényszerítő erejét vizsgáljuk. Korábban láttuk, hogy igen fontos tényező a nyugdíjba vonulás, illetve az annak elhalasztása esetén várható jövedelem. Az anyagi ösztönzők mellett természetesen mások is befolyásolják a két állapotban elérhető jólét mértékét. Ilyenek min-

57 Kivéve az étel-miszer-kiadásokat, amelyekről csak havi adatok léteznek.

58 A nyugdíjba menők ilyen megjelölése nyilvánvalóan nem tökéletes, és bár céljainkra alkalmas, az adott időszakban nyugdíjba menők számának megbecslésére nem lenne az. Mivel a nyugdíjazásban elvileg nincs szezonális, új nyugdíjasok az év minden hónapjában keletkeznek. Ha azonban mindenként csak az év egy hónapjában figyelünk meg, akkor annak az esélye, hogy valaki nyugdíjba megy, és a változást nem figyeljük meg, éppen 1/2 (a nyugdíjba menetel hónapja kisebb, mint a megfigyelés hónapja). Az, hogy a nyugdíjazások felét nem figyeljük meg, elég nagy veszteségnek tűnhet, de sajnos nem tehetünk másképp. Ennek oka főleg az, hogy a közel teljes „merítéssel” dolgozó eljárást alkalmazva éves jövedelmi adatokat kellett volna használni, amelyekből a nyugdíjas és nem nyugdíjas jövedelem az időszak egészét tekintve kellő pontossággal nem állapítható meg.

denekelőtt a nyugdíjkorhatárig hátralevő idő, de a szabadidős elfoglaltságok, a családi kötelezettségek is.

Ha csak a nyugdíjas státus valószínűségét szeretnénk becsülni (tehát azt, hogy egyes tényezők miként hatnak annak valószínűségére, hogy egy tetszőlegesen kiválasztott ember nyugdíjas-e), használhatunk egy időszakból származó, úgynevezett keresztmetszeti adatokat. A nyugdíjas *státus* (az állapot, az állományhoz tartozás) valószínűsége azonban egy adott időpontban jelentősen eltérhet a nyugdíjba *vonulás* (a változás, az áramláshoz tartozás) valószínűségétől. Mivel azonban a legtöbb esetben keresztmetszeti adatok állnak rendelkezésre, az összehasonlíthatóság kedvéért először mi is egy egyszerű, keresztmetszeti adatokat használó modellel vizsgáljuk meg az egyes tényezők hatását arra, hogy valaki nyugdíjas-e, vagy sem. Az egyenletek magyarázó változói között a megszokott emberitőke-típusú és olyan változók szerepelnek, amelyek a területi adottságokon keresztül befolyásolhatják a munkapiaci sikerességet.

5.1. táblázat: Nyugdíjas státus esélyének becslése a 25–64 évesek körében keresztmetszeti adatokból (átlagos marginális hatások probit regresszióból)

Magyarázó változó	(1)	(2)	(3)	(4)
Lakóhely aktivitási rátája (százalék)		-1,043*** (0,17)	-0,846** (0,17)	-0,342** (0,15)
Lakóhely aktivitási rátájának négyzete		0,761*** (0,16)	0,612*** (0,16)	0,238* (0,14)
Iskola: szakmunkásképző, szakiskola			0,00216 (0,0058)	0,0283*** (0,0042)
Iskola: érettség			-0,0333*** (0,0059)	0,0237*** (0,0047)
Iskola: felsőfok			-0,0844*** (0,0057)	0,00152 (0,0054)
Nő			-0,0512*** (0,0025)	-0,0390*** (0,0021)
Partner nyugdíjas			0,0893*** (0,0032)	0,0691*** (0,0027)
Dolgozik				-0,311*** (0,0034)
N	113 348	112 854	112 854	112 854
R ²	0,461	0,472	0,496	0,645
Nem mutatott kontrollválto- zók	+korhatártól való távolság kontrollvál- tozók	+korhatártól való távolság, régió, település- típus és év kont- rollváltozók	+korhatártól való távolság, régió, település- típus és év kont- rollváltozók	+korhatártól való távolság, régió, település- típus és év kont- rollváltozók

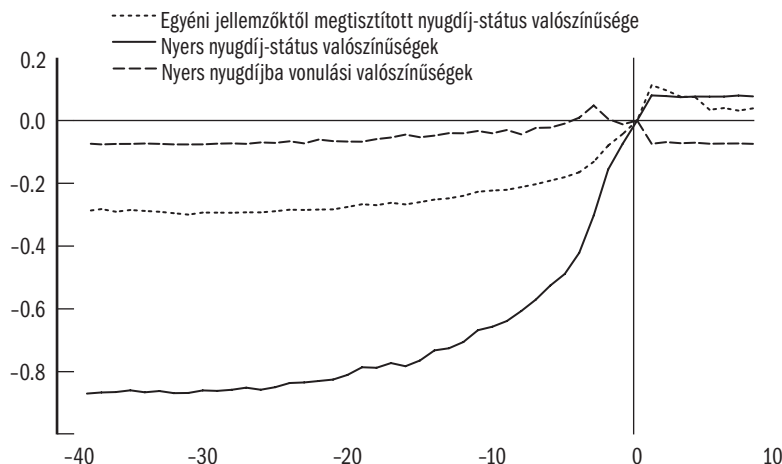
Tetszőleges heteroszkedaszticitásra és a megfigyelési egységek időbeli ismétlődésére (klasztereződésére) robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$, ** $p < 0,05$, * $p < 0,1$.

A minta minden 25 és 64 év közötti emberre vonatkozó megfigyelését magában foglaló becsléseket az 5.1. táblázat tartalmazza négy lehetséges specifikációban. A táblázat oszlopaiban található számok bemutatják, hogy egy adott tényező változása mennyivel változtatja meg annak valószínűségét, hogy egy tetszőlegesen kiválasztott ember nyugdíjas-e, vagy sem, függetlenül minden más figyelembe vett tulajdonság hatásától. A (2) oszlop tanúsága szerint például ha az emberek egy azonos korú, iskolázottságú és hasonló munkanélküliségű körzetben élők csoportjában tudjuk valakiről, hogy nő, akkor 8 százalékkal kisebb annak valószínűsége, hogy az illető nyugdíjas, mintha férfi lenne. Az egyes hatások egymástól elkülönítve jelennek meg, tehát például a nyugdíjkorhatárig hátralevő idő hatásával nem keveredik a korosztályok iskolázottság szerint eltérő összetételének hatása.

Jól látszik, hogy a nyugdíjkorhatárig hátralevő idő talán a legfontosabb mutató, amely a nyugdíjas embereket a nem nyugdíjasoktól megkülönbözteti. Az 5.1. ábrán bemutatott, a korhatárig exponenciálisan emelkedő görbe egymagában 46 százalékkal magyarázza a nyugdíjas státust. A lehető legnagyobb rugalmasság érdekében ezt a görbét nem parametrikusan (minden évtávolságra külön indikátorváltozót használva) becsültük, aminek táblázatos megjelenítése igen helyigényes, ezért ez az információ az 5.1. táblázat számoszlopaiban nem látható, noha minden becslésben szerepelt. A becslés eredménye az 5.1. ábrából olvasható le. A magyarázó képesség olyan erős, hogy ha ehhez a lakóhely aktivitási rátáját, régióját, településtípusát, illetve a felvétel évét jelző változókat illesztjük [lásd a táblázat (2) oszlopát], előrejelző képességünk találati aránya csak egy százalékponttal nő meg. Jelentősebb, de még mindig kismértékű növekedést eredményez az iskolázottság, a nem és a partner aktivitásának bevonása a modellbe (3) oszlop. Az eredmények alapján a képzetlenebb emberek és a nők kisebb valószínűséggel nyugdíjasok, akárcsak azok, akik jobb foglalkoztatási helyzetű vidéken laknak, vagy akiknek partnere nem nyugdíjas. Az egyes tényezők hatása részben úgy alakul, ahogy azt vártuk, hiszen a munkalehetőségek képzettségfüggők, és a partnerek, házastársak gyakran igazítják egymáshoz a nyugdíjba vonulásuk idejét. Meglepő lehet, hogy a nők kisebb eséllyel nyugdíjasok, mint a férfiak. Ennek magyarázata az, hogy bár a nők esetében alacsonyabb az öregségi nyugdíjkorhatár (ami emelné a valószínűséget), a rokkantnyugdíjazás előfordulása ritkább, mint a férfiak esetében (ami csökkenti a valószínűséget), és igen sok közöttük a képzetlen is, amely hatást az iskolázottság változó szerepeltetésével rögzítettünk. Ezeknek a hatásoknak a kiszűrése után már kisebb a nyugdíjas státus valószínűsége. Igazi változást az hoz, ha az egyének foglalkoztatottságát is figyelembe vesszük a (4) oszlopban: a nem dolgozókhoz képest a dolgozók kisebb valószínűséggel nyugdíjasok. Így már a korábbiánál sokkal jobban vagyunk képesek magyarázni a nyugdíjas státust, az azonban nem világos, hogy mi volt előbb: a nyugdíj vagy a munka hiánya.

5.1. ábra: A nyugdíjas státus és nyugdíjba vonulás valószínűsége a nyugdíjkorhatárig hátralevő idő függvényében (eltérések a korhatár évéhez mint referenciához képest)

Forrás: Saját számítás a KSH Háztartási Költségvetési Felvételének keresztmetszeti és paneladataiból.

A nyugdíjszabályok ösztönző hatásának megítélésére a keresztmetszeti vizsgálat két oknál fogva sem alkalmas. Egyrészt a hosszabb időszak alatt nyugdíjba vonultak ösztönzése kumuláltan jelenik meg (amit ráadásul a halálozások is alakítanak), így ebből nem kapunk megbízható becslést a mai rendszer ösztönzési hatására. Másrészt a nyugdíjba vonulási döntést megelőző készletetése hatása sem mérhető (pedig ez fő célunk). Ennek mérésére paneladatokra és státus helyett átmenetek megfigyelésére van szükség.

A nyugdíjba menetelre vonatkozó egyszerű becsléseket a 5.2. táblázat mutatja be. A legegyszerűbb modell az, amelyben a nyugdíjba menetel valószínűségének magyarázatára csak a nyugdíjkorhatárig hátralevő időt szerepeltetjük. Ahogy a keresztmetszeti becslés esetében is, a hátralevő idő hatása a nyers keresztmetszeti nyugdíjba vonulási valószínűségekkel együtt csak az 5.1. ábrán látható. Noha a paneladatokon becsült modell előrejelző ereje kisebb (mintegy 6 százalékos találati arányú), a kapott görbe hasonló exponenciális formájú, mint amit a nyers keresztmetszeti adatok adnak, és amelyet egy standard időtartammodell alapján várunk.⁵⁹ Figyelemreméltó különbség a két görbe között, hogy míg az állományi adatokból származó nyugdíjasstátus-valószínűségek a nyugdíjkorhatáron tetőznek, addig az átmenetekből számítottak (a nyers nyugdíjba vonulási valószínűségek) három évvel előtte, éppen a levonás nélkül előrehozott nyugdíj elérhetőségének kezdetén.

⁵⁹ Fontos, hogy egyezést nem is várunk: a két görbe csak egészen kivételes esetben lehetne egyező.

5.2. táblázat: Nyugdíjba vonulás esélyének becslése a 25–64 évesek körében paneladatokból
(átlagos marginális hatások probit regresszióból)

Magyarázó változó	25–64 évesek						40–64 évesek
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(6)
Aktivítási ráta		-0,0242 (0,015)	-0,0193 (0,015)	-0,0238 (0,015)	-0,0439* (0,023)	-0,0418* (0,022)	-0,0669 (0,041)
Iskola: szakmunkásképző, szakiskola			-0,00191 (0,0035)	-0,00415 (0,0036)	-0,00232 (0,0079)	0,0335* (0,019)	0,0484 (0,033)
Iskola: érettség			-0,00740** (0,0035)	-0,00911*** (0,0035)	-0,00409 (0,0078)	0,0611 (0,045)	0,0733 (0,065)
Iskola: felsőfok			-0,00941** (0,0037)	-0,0121*** (0,0034)	-0,00459 (0,0082)	0,169 (0,14)	0,133 (0,16)
Nő			-0,00732*** (0,0017)	-0,00804*** (0,0017)	-0,0230*** (0,0028)	0,0915 (0,10)	0,0619 (0,12)
Partner nyugdíjas			0,00703*** (0,0020)	0,0215*** (0,0022)	0,0296*** (0,0034)	0,0240*** (0,0032)	0,0311*** (0,0054)
Partner nyugdíjba megy				0,142*** (0,010)	0,168*** (0,015)	0,140*** (0,014)	0,121*** (0,018)
Táppénzen volt a bázisidőszakban				0,0377*** (0,0040)	0,0313*** (0,0039)	0,0289*** (0,0037)	0,0426*** (0,0065)
Nettó jövedelem (log)					-0,159*** (0,049)	-0,157*** (0,045)	-0,275*** (0,094)
Nettó jövedelem (log) négyzete					0,00652*** (0,0023)	0,00684*** (0,0021)	0,0119*** (0,0044)
Munkatapasztalat (év, potenciális)						0,00726** (0,0034)	-0,00528 (0,0071)
Munkatapasztalat ²						0,0000 (0,000019)	0,000194*** (0,000059)
Nettó jövedelem (log) × nő						-0,00535 (0,0049)	-0,00482 (0,0091)
A nyugdíjkorhatárig hátralevő évek száma						-0,000795 (0,0032)	-0,0132** (0,0056)
A nyugdíjkorhatárig hátralevő évek négyzete						0,000151*** (0,000020)	0,000652*** (0,000074)
Nyugdíjkorhatár után van						-0,0126 (0,012)	-0,0360*** (0,013)
Dolgozik				0,0184*** (0,0025)			
N	45 385	45 385	45 385	45 385	21 264	20 834	10 298
R ²	0,064	0,072	0,076	0,14	0,23	0,223	0,195

Minden egyenlet tartalmaz az egyes évekre, régiókra és településtípusra vonatkozó, itt nem mutatott kontrollváltozót. Az utolsó kettő kivételével minden becslésben szerepel egy sor indikátorváltozó, amely a nyugdíjkorhatár és az életkor különbségét, a személyek az aktuális nyugdíjkorhatártól való időbeni „távolságát” méri. Az utolsó egyenletben szerepelnek még a jövedelemmel interakcióban álló évindikátorok is.

Tetszőleges heteroszkedaszticitásra és a megfigyelési egységek időbeni ismétlődésére (klasztereződésére) robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

A nyugdíjba vonulásra ható tényezőket fokozatosan vonjuk be a modellbe. A magyarázó erő számottevő növekedése akkor következik be, amikor azokat az egyéni jellemzőket is szerepeltetjük, amelyek időbeli változásokat és a döntést megelőző motivációkat ragadnak meg – ezt mutatja be a táblázat (2)–(4) oszlopa. Ilyenek az egészségi állapotot közelítő táppénzes státusz az első időszakban, a partner nyugdíjba menetele, vagy a első időszakban kapott nettó jövedelem. Mivel a későbbiekben szükségünk lesz a munkajövedelem nagyságára, az (5)–(6) oszlopban közölt modellekben a mintát a foglalkoztatottakra szűkítjük le. Az eredmények az iskolázottság hatásának eltűnését leszámítva, minőségileg hasonlóak a korábban látottakhoz. Az iskolázottság hatását a jövedelem igen szignifikáns hatása veszi át. Az utolsó oszlopban a (6) modellt becsüljük meg újra, de okulva abból, hogy a nyugdíjazások száma 40 éves kortól emelkedik igazán, a mintát a 40 és 64 év közötti korosztályra szűkítjük. Az eredmények azt mutatják, hogy a legtöbb változó hatása a korábbihoz igen hasonló. Kivétel ez alól a munkatapasztalat, amelynek hatása ebben az életkorban közel lineárisnak mutatkozik.

5.3. A nyugdíjba menetel egy egyszerű modelljének becslése

A korábbi modellekből a nyugdíjas és nem nyugdíjas státuszban elérhető jövedelem hatása nem mérhető le. Szerepelnek ugyan olyan változók, amelyek közvetve hatnak a jövedelmekre, együttes közvetett, a jövedelmek nagyságára gyakorolt hatásuk azonban nem olvasható le, és nem választható el a közvetlen hatásuktól. A következőkben a modellt úgy változtatjuk meg, hogy erre mód nyíljon.⁶⁰ Mivel a becslés feltétele az, hogy megfigyeljük az első időszak munkajövedelmét, csak azokat vizsgáljuk, akik dolgoztak.⁶¹

A becslési eljárásban meg kell oldanunk azt a nehézséget, hogy aki a második időszakban is dolgozik, annak nem figyeljük meg a nyugdíját, aki pedig nyugdíjba megy, annak nem figyeljük meg a bérét. A végső, a várható jövedelmek és a nyugdíjba meneteli döntés összefüggését mérő modellhez így három lépésben jutunk el. Elsőként megbecsüljük a nyugdíjba vonulás nélkül várható jövedelmeket, amely főként, bár nem kizárólag munkajövedelmet jelent. Becslésünk alapja a népességnek azon része lesz, amely nem ment nyugdíjba. Másodszor a ténylegesen nyugdíjba vonulóknak tapasztalata alapján megbecsüljük a nyugdíjba vonulást követő várható jövedelmet. A két becsült jövedelem már az összes, első időszakban foglalkoztatott emberre megmutatja azt, hogy a második időszakban milyen jövedelmet várhat, ha a nyugdíj mellett vagy elen dönt, így ezek szerepeltethetők a döntést magyarázó egyenletben.

A nyugdíj nélkül várható jövedelem becslése a második időszakban

A 5.3. táblázatban a klasszikus – de még a korábbi időszakban mért jövedelem nagyságával kibővített – Mincer-féle béregyenletek eredményeit közöljük. A keresetek becsléséhez képest azonban fontos különbség, hogy bár a nem nyug-

60 A változtatást *Stock–Wise* (1988) úgynevezett opcióérték-modellje motiválja. Az opcióérték-modell a nyugdíjba menésről szóló, egy adott időszakban meghozandó döntést úgy írja le, mint ami nemcsak a pillanatnyi költségeket és hasznokat, de a jövőben várhatókat is figyelembe veszi. A döntéshozó minden időpontban megvizsgálja a jelenben és minden jövőbeli időpontban a nyugdíjba menetelből várható hasznót. Ha az a jelenben a legnagyobb, nyugdíjba megy, ha később, akkor vár. A becslést nagyban egyszerűsíti az a feltevés, hogy a nyugdíjba menetellel jellemzően inaktivitás jár, és a döntés meghozatala után egyik sem visszafordítható. *Stock és Wise* egyik fontos eredménye éppen az, hogy ennek a feltételnek a teljesülése esetén a nyugdíjasként és nem nyugdíjasként várható jövedelem közvetlenül felhasználható a becslésben. *Lumisdale–Stock–Wise* (1990) megmutatja, hogy a készletseket kellően gazdagon specifikálva a modell egyszerű ökonometria eljárással, bináris probit modellel becsülhető. Sajnos, a jelen helyzetben a kívánt alaposágú specifikációra nincs mód, így nem állíthatjuk, hogy *Stock és Wise* eljárását alkalmazzuk közvetlenül. Ahhoz, hogy a becsült egyenlet az opcióérték-modell becslésének legyen tekinthető, azt kell feltennünk, hogy a következő időszak várható jövedelme az összes következő időszakra nézve informatív legyen. Ilyen körülmények között a nagyobb várható nyugdíj azt jelenti, hogy a jövőben várható összes nyugdíjas kori jövedelem nagyobb, mint a várható összes nem nyugdíjaskori jövedelem.

61 Együttal, építve az 5.1. ábrán bemutatott adatokra, a vizsgált csoportot leszűkítettük a 40 év-nél idősebbekre – a 64 éves felső korhatár változatlan maradt.

díjasok legtöbbje alkalmazottként dolgozik, sokaknak származik jövedelme más forrásból is, ami a munkajövedelmet kiegészíti, vagy helyettesíti. Ide tartozik a megbízási díj, másodállás, prémium, de a munkanélküliek járadéka is. Mivel az előre jelzett jövedelmet e jövedelmekkel készítettük, az valóban jól közelíti a következő időszakban várható jövedelmet, beleértve a státusváltás kockázatából eredő változásokat is. Az egyenlet a Mincer-féle egyenletekhez hasonlóan az iskolázottság jelentőségét mutatja a bérek alakulásában, de a késleltetett jövedelem paraméterének 0,7-es értékét figyelembe véve nem a várható jövedelem *szintjét*, inkább *növekedését* befolyásolva (az egyenlet mindkét oldalából 0,7-szer a várható jövő időszaki jövedelmet kivonva, a jobb oldalról eltűnik a megfelelő tag, a bal oldalon pedig egy, a jövedelem növekedésére hasonlító eredményváltozót kapunk). Figyelemre méltó, hogy a késleltetett jövedelem együtthatója meglehetősen kicsi. Ebben jelentős szerepet játszik, hogy a második időszaki jövedelemben nemcsak a foglalkoztatottakat, hanem minden lehetséges státust figyelembe vettünk.

5.3. táblázat: Nyugdíj igénybevétele nélkül a második időszakban elérhető nettó személyes jövedelem (havi, log) az egyéni tulajdonságok függvényében – minta: az első időszakban dolgozó 40–64 évesek

Magyarázó változó	Heckman	OLS
Nettó havi jövedelem (log) az első időszakban	0,707*** (0,017)	0,699*** (0,020)
Munkatapasztalat (év, potenciális)	0,0144 (0,014)	0,00454 (0,013)
Munkatapasztalat ²	-0,000313 (0,00023)	-0,000109 (0,00022)
Iskola: szakmunkásképző, szakiskola	0,0813 (0,053)	0,102 (0,082)
Iskola: érettségi	0,181*** (0,055)	0,204** (0,084)
Iskola: felsőfok	0,288*** (0,059)	0,318*** (0,085)
Nő	-0,0593*** (0,014)	-0,0563*** (0,015)
Helyi aktivitási ráta	0,273** (0,13)	0,254** (0,11)
Kontans	2,702*** (0,29)	2,909*** (0,28)
Lambda	0,165** (0,079)	
N	10 298	9 474
pszeudo R ²	0,27	0,27

Mindkét egyenlet tartalmaz az egyes évekre, régiókra és településtípusra vonatkozó, itt elhagyott kontrollváltozót.

Tetszőleges heteroszkedaszticitásra és a megfigyelési egységek időbeli ismétlődésére (klasztereződésére) robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

Az egyszerű, legkisebb négyzetek módszerét (OLS) alkalmazó becslés (második számoszlop) hiányossága, hogy nem veszi figyelembe, a nyugdíjba vonultak nem véletlenszerűen, hanem olyan döntés vagy kényszer hatására lesznek nyugdíjasak, amelyben a jövőbeli sikerességet meghatározó tényezők főszerepet játszanak. Ha azonban ez így van, elképzelhető olyan tényező, amely mind a várható jövedelmet, mind a munkapiaci sikerességet befolyásolja, és nem tudtuk megfigyelni. Olyan képességekre kell itt gondolni, mint a kreativitás, a motiváció, az érdekérvényesítési képesség vagy a kommunikációs képesség. Az ilyen jegyek hatását *Heckman* (1979) kétlépcsős módszerét használva korrigáljuk. A táblázat első számoszlopa ezeket a korrigált eredményeket mutatja. A korrigálandó hatást a „lambda” változóval mérjük, ennek szignifikanciája jelzi a korrekció fontosságát.

A nyugdíjasként elérhető jövedelem becslése a második időszakra

A várható nyugdíjakat előrejelző egyenlet formája a munkajövedeleméhez hasonló. Itt azonban a nyugdíj a személyes jövedelem függvénye, amely összefüggés a nyugdíjak számításához használt formulát közelíti. A nyugdíjformula degresszív voltát a jövedelem mellett a jövedelem négyzete hivatott megmagyarázni, a nők és férfiak közötti, elsősorban a szolgálati idő terén feltételezett eltéréseket pedig az, hogy a jövedelem hatásában férfiak és nők között megengedjük a különbséget. A becslés segítségével előre jelezhetjük, hogy mindazok, akik nem mentek nyugdíjba, milyen jövedelemre számíthatnának, ha mégis így döntenének.

5.4. táblázat: A nyugdíj igénylése mellett elérhető nettó személyes jövedelem (havi, log) az egyéni tulajdonságok függvényében – minta: az első időszakban dolgozó 40–64 évesek

Magyarázó változó	Heckman	OLS
Nettó havi jövedelem (log)	-1,003 (0,91)	-1,383* (0,71)
Nettó jövedelem (log) négyzete	0,0677 (0,043)	0,0853** (0,034)
Nettó jövedelem (log) × nő	-0,00953** (0,0044)	-0,00844** (0,0038)
Munkatapasztalat (év, potenciális)	0,0305 (0,034)	0,0183 (0,022)
Munkatapasztalat ²	-0,000544 (0,00051)	-0,000243 (0,00032)
Konstans	13,17*** (4,78)	15,08*** (3,66)
Lambda	-0,127* (0,066)	
N	10 298	588
pszeudo R ²	0,19	0,20

Mindkét egyenlet tartalmaz az egyes évekre, régiókra és településtípusra vonatkozó, itt elhagyott kontrollváltozót.

Tetszőleges heteroszkedaszticitásra és a megfigyelési egységek időbeli ismétlődésére (klasztereződésére) robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

A 5.4. táblázat szerint az egyenlet magyarázó ereje ismét mérsékelt, ráadásul a nettó jövedelem hatása látszólag nem szignifikáns. Ennek oka részben az

egyik itt nem mutatott, a nettó jövedelem évek között változó hatását megragadni hivatott változó erős szignifikanciája, részben pedig az, hogy a szelekciós torzítást megragadó lambda tag erősen szignifikáns, és egyben szorosan összefügg a nettó jövedelemmel. Jól látható azonban, hogy a nem megfigyelt hatások korrekcióját elhagyó (a második oszlopban található OLS-) becslés eredményei ugyan minőségileg hasonlóak, de a kulcsváltozók paraméterei várakozásunknak megfelelően nagyobbak. Némileg meglepő eredmény, hogy a kvadratikus tag nem degressziót, hanem négyzetes növekményt mér⁶² – ennek a jelenségnek azonban nem látjuk a magyarázatát.

A nyugdíjba vonulási döntés becslése a várható jövedelmek függvényében

Miután minden megfigyeltre rendelkezésre áll az egyik és másik állapotban a következő évben várható jövedelem, annak hatása közvetlenül is becsülhetővé válik. A korábban csak a jövedelemtípusok hatásának megjelenítésére bevont változók (például az iskolázottság) helyére a jövedelmek becsült értéke kerül, így önállóan csak azok a változók maradnak az egyenletben, amelyek kizárólag a nyugdíjba vonulásra hatnak – partner nyugdíjas státusa, nyugdíjba vonulása, táppénz igénybevétele az első időszakban és a korhatártól való távolság. Az így kapott becslési eredményeket a 5.5. táblázat tartalmazza, a korábbiaknak megfelelően két, korrigált és korrigálatlan változatban. A korábbiakhoz hasonlóan itt is azt látjuk, hogy a becsült hatások között nagyságrendi eltérés nincs, bár a szelekció hatását kiszűrő modell eredményei markánsabbak, ami ismét a nem megfigyelt tényezők hatásának alakulása alapján várható is volt.

A fenti becslés alapján az anyagi ösztönzők hatása jelentősnek mutatkozik. Egy százalékos növekedés a várható nem nyugdíjas jövedelemben 0,11–0,13 százalékponttal csökkenti a nyugdíjba menetel valószínűségét, míg a várható nyugdíj hasonló növekedése 0,16–0,18 százalékponttal növeli azt. A korábbiaknak megfelelően a nyugdíjas és a nyugdíjba menő partner jelenléte is növeli a nyugdíjba menetel valószínűségét, rendre 3 és 12 százalékponttal. Figyelembe véve a nyugdíjba menők mintegy 6 százaléknyi nyers arányát a mintában, ez a hatás igen fontosnak tűnik. A korhatártól vett távolság csökkenése továbbra is egyre inkább növeli a nyugdíjazás valószínűségét a többi tényezőtől függetlenül is.

Hogyan értelmezhetjük az eredményeket? Két, erőteljes gyakorlati jelentőségű következtetést vonhatunk le. 1. Az korhatárig hátralevő idő és a nyugdíjas, valamint a nem nyugdíjas állapotban várható jövedelem együtt is jelentős hatást gyakorol a nyugdíjba vonulási döntésre. Minél nagyobb valakinek a nyugdíjasként várható jövedelme, annál valószínűbben választja ezt az állapotot, és minél nagyobb a munka mellett várható jövedelme, annál kevésbé. Mivel a két együttható nagysága nem tér el nagymértékben, hasonló ered-

62 A látszólagos negatív hatás abból fakad, hogy az adatok a függvény növekvő szakaszán vannak.

ményre jutottunk volna, ha a jövedelmeket egy változóra, a nyugdíj helyettesítési rátájára cseréltük volna.

5.5. táblázat: A jövedelmi ösztönzők átlagos hatása a nyugdíj igénylésének valószínűségére – minta: az első időszakban dolgozó 40–64 évesek

Magyarázó változó	(Heckman)	(OLS)
Nettó havi jövedelem munka esetén (előre jelzett, log)	-0,134*** (0,022)	-0,115*** (0,017)
Nettó havi jövedelem nyugdíj esetén (előre jelzett, log)	0,186*** (0,038)	0,161*** (0,030)
Partner nyugdíjas	0,0292*** (0,0053)	0,0292*** (0,0053)
Partner nyugdíjba megy	0,123*** (0,018)	0,123*** (0,018)
Táppénzen volt a bázisidőszakban	0,0416*** (0,0065)	0,0415*** (0,0065)
A nyugdíjkorhatárig hátralevő évek száma	-0,0234*** (0,0015)	-0,0223*** (0,0015)
A nyugdíjkorhatárig hátralevő évek száma ²	0,000815*** (0,000067)	0,000796*** (0,000067)
Nyugdíjkorhatár után	-0,0169 (0,018)	-0,0200 (0,017)
N	10 298	10 298
pszeudo R ²	0,18	0,18

Strukturális probit becslés. Minden egyenlet tartalmaz az egyes évekre, régiókra és településtípusra vonatkozó, itt elhagyott kontrollváltozót.

Tetszőleges heteroszkedaszticitásra és a megfigyelési egységek időbeli ismétlődésére (klasztereződésére) robusztus standard hibák zárójelben.

*** $p < 0,01$; ** $p < 0,05$; * $p < 0,1$.

Ebben az esetben az eredmény azt mutatja, hogy minél nagyobb a helyettesítési ráta, minél nagyobb mértékben pótolja a nyugdíjas jövedelem a munkajövedelmet, annál vonzóbb lehetőség nyugdíjba vonulni. 2. Az egyéni jellemzők mellett a nem megfigyelhető, feltehetően a munkapiaci sikerességgel összefüggő jellemzők is hatást gyakorolnak a nyugdíjba menetelre. Az ilyen képességek növelik a várható nem nyugdíjas jövedelmet, és csökkentik a nyugdíjba vonulás esélyét. Ha tehát a gazdaságpolitika célja a nyugdíjba vonulás átlagos életkorának kitolása, a várható jövedelem és a képességek befolyásolását kell megfontolnia.

Kezdjük a képességekkel! Sok országban a felnőttképzés foglalkoztatási esélyeket javító aktív munkapiaci beavatkozás, de több jel mutat arra, hogy az ilyen programok hatássósága mérsékelt (legalábbis például *Carneiro–Heckman* (2003) szerint az emberi tőkét fiatalabb korban fejlesztő programokkal szemben). *Köllő* (2006) szerint a munkapiacon nehezen érvényesülő emberek esetében az alapvető az írás-olvasás és más, információbefogadáshoz és -feldolgozáshoz szükséges képességek hiánya a legégetőbb. Bár gyanítható, hogy

esetünkben is ilyesmiről lehet szó, pontos mérés hiányában csak találgathatunk. E fontos kérdésről csak célzott, a nyugdíjba vonulás és a képességek viszonyát vizsgáló adatok ismeretében lehet nyilatkozni.

Ma már megegyezés látszik kialakulni ugyanakkor a tekintetben, hogy a népesség elöregedésével, az életésélyek javulásával a nyugdíjkorhatár emelése nem elkerülhető. A korhatár emelését az elemzés eredménye hatékony eszköznek mutatja. Hangsúlyozni kell azonban, hogy nincsenek sem a korhatár emelésének közvetett, az érintettek várható munkapiaci sikerességére, sem közvetlen, a gazdaság más szereplőit érintő hatásokra vonatkozó ismereteink. Ezek feltérképezése kutatási feladat, a kedvezőtlen helyzetűek segítése pedig szakpolitikai.

Végezetül érdemes árnyalni a nyugdíjasként várható jövedelem szabályozásának lehetőségét. Ésszerű politikának nem célja a korhatáron vagy az után nyugdíjba vonuló emberek jövedelmének csökkentése, legalább valamennyire biztosításalapú nyugdíjrendszerben pedig erre korlátozottak is a lehetőségek. Annál fontosabb azonban a nyugdíjkorhatár előtt elérhető nyugdíjjövedelem csökkentése. Ennek eszköze lehet a korhatár előtt megítélt nyugdíjak esetében a korábbinál erősebb csökkentés, de a hozzáférés valószínűségének csökkentése is. E Közelkép 4. fejezetében láttuk, hogy különösen a rokkantnyugdíjak esetében erre jelentős mozgástér áll rendelkezésre.

VÁLTOZÓ FELTÉTELEK A KORHATÁR ELŐTTI NYUGDÍJAZÁSBAN

AUGUSZTINOVICS MÁRIA–KÖLLŐ JÁNOS

A rendszerváltást közvetlenül megelőző és követő időszakban az elbocsátások helyett és miatt nagy tömegek választották a korhatár előtti nyugdíjba vonulást. Az öregségi korhatár előtti nyugdíjazás azonban a transzformációs visszaesést követően, a foglalkoztatáspolitikai célú kordedvezményes nyugdíj eltörlése után és az öregségi nyugdíjkorhatár emelése ellenére is intenzív maradt. A nagyságrendeket jól jelzi, hogy 2005-ben az 1945–1959 között születettek – ekkor 46–60 évesek – 23 százaléka már nyugdíjban volt, az arány a diplomásoknál csupán 8, de a középfokon végzetteknél 20, az általános iskolát végzetteknél pedig 35 százalék volt.

A rokkantnyugdíjazással, illetve a korhatár előtti öregségi nyugdíjazással foglalkozó fejezetek rámutattak, hogy mindebben fontos szerepet játszott, hogy sokak számára az induló nyugdíj viszonylag magas biztos jövedelmet biztosított az elérhető – bizonytalan – munkajövedelemhez képest. Az egyéni döntéseknek a gyakorlatban szabad folyást engedett az előrehozott öregségi nyugdíj esetében a „büntető” levonás hiánya, a rokkantnyugdíj megállapítása esetében pedig a rossz munkapiaci kilátások – adatokban jól kimutatható – figyelembevétele.

Az elkövetkezendő években azonban nemcsak az előrehozott nyugdíj szabályozásában és esetleg a rokkantossági gyakorlatban várhatók változások

– törvényi és eljárási változások hiányában is alapvetően módosulnának a munkavállalás és az *öregségi nyugdíj* közötti választás feltételei. Az elérhető (tökéletlen és hiányos) adatok ugyanis azt jelzik, hogy széles tömegek még az öregségi korhatár eléréséig sem lesznek képesek összegyűjteni a nyugdíjra jogosító szolgálati időt. A jelenleg 20 évben megállapított kumulált szolgálati időre vonatkozó előírás eltörlése esetén pedig olyan alacsony nyugdíjra számíthatnak, ami még az alkalmi munkával és segélyekkel megszerezhető jövedelemhez képest sem jelenthet vonzó alternatívát. Ez új elem a nyugdíjrendszerben, és szélesebb értelemben a társadalmi transzferek egész rendszerében.

Augusztinovics–Köllő (2007) adminisztratív adatokon alapuló számításai szerint az ezredfordulót követő öt évben az 1945–1950 között született évfázatoknak évente 37–40 százaléka nem szerzett annyi szolgálati időt, ami a jelenlegi szabályok szerint elegendő a nyugdíjjogosultság megszerzéséhez. Ötéves időtávon – a jogszerző és nem jogszerző státusok közötti mobilitásnak köszönhetően – ez az arány alacsonyabb, de nem sokkal: 32 százalék. Éppen a lényegében ismeretlen mértékű mobilitás és a jövővel kapcsolatos bizonytalanság miatt nehéz megbecsülni a jogosultságot nem szerzők várható számát. Egy óvatos, nagyon széles határokkal dolgozó becslés szerint a következő másfél évtized során 250–500 ezer közé tehető azoknak a száma, akik a korhatár eléréséig 20 szolgálati év hiányában nem szereznek jogosultságot öregségi nyugdíjra. Az alsó és a felső becslés középértékével kalkulálva, a jogot nem szerzők aránya egyharmad körül alakulhat, de az általános iskolai végzettségűek esetében

meghaladhatja az 50 százalékot. Esetükben nemcsak az a veszély fenyeget, hogy ha akarnának, sem tudnának nyugdíjba menni, hanem nagyon alacsonynak ígérkezik a várható nyugdíjösszegük is: a diplomások esetében becsült értéket száznak véve, nem fogja meghaladni a 40 százalékot.

Mindez fokozatosan aláássa az öregségi nyugdíjrendszernek az elmúlt húsz évben kialakult szociális, illetve munkanélküli-segélyezési funkcióit, hiszen éppen a legrosszabb helyzetben lévő rétegek esetében zárja el a munkapiacról való menekülés útját. Ahogy a szocializmus éveiben – szinte mindenki által – felhalmozott hosszú szolgálati idő a teljes foglalkoztatás megroppanása után még hosszú ideig nyitva tartotta ezt a kaput, úgy fogja – nagy késéssel – bezárni azt a rendszerváltás után állandósult, rendkívül alacsony foglalkoztatási szint és az iskolázatlan rétegek nyomott bérszínvonala.

A változások egyfelől soha nem látott nyomás alá fogják helyezni a rokkantnyugdíj-rendszert. A rokkantossági eljárás szigorítása *ezt* a problémát önmagában nem oldhatja meg, legfeljebb más szociális ellátó rendszerek felé terelheti a munkalehetőség és öregségi nyugdíj hiányában rokkantnyugdíjért folyamodókat. Itt olyan típusú aktív rehabilitációs politikára van szükség, mint amit a Közelkép 6. fejezete mutat be – és versenyfutásra az idővel. Másfelől, az itt röviden felidézett fejlemények sürgetővé teszik a döntést, hogy az öregségi nyugdíjrendszer hogyan kezelje az elégtelen jogosultság és a nagyon alacsony nyugdíjak kérdését: integrálja-e azt a rendszerbe alapnyugdíj vagy minimál nyugdíj formájában, vagy utalja az öregkori szociális segélyezés hatáskörébe.

6. A TÉNYEKEN ALAPULÓ SZAKPOLITIKA MŰKÖDÉSE EGY FOGLALKOZTATÁST ÖSZTÖNZŐ PROGRAM PÉLDÁJÁN⁶³

SCHARLE ÁGOTA

Az 1970-es évek óta közel háromszorosára nőtt a rokkantsági ellátásban részesülők száma, és 2001-ben már elérte a munkaképes korú népesség 7,5 százalékát. A nehézipar leépülése után kevés munkalehetőséget kínáló vidékeken az átlagosnak a dupláját is eléri a rokkantellátásban részesülők aránya, és számukra ez legtöbbször a munkaerőpiac végleges elhagyását is jelenti. A kormány már jelentős sikereket ért el a munkanélküliség és a segélyfüggőség csökkentésében, de a rokkantsági ellátást kapók munkapiaci esélyeiben nem történt javulás.

Ez a nagy-britanniai helyzetkép a magyar olvasó számára is ismerős lehet. Ebben a fejezetben azt mutatjuk be, hogy a brit kormányzat hogyan válaszolt egy ilyen helyzet támasztotta kihívásra, és ennek a példának a segítségével áttekintjük a tényeken alapuló szakpolitikai döntéshozatal gyakorlatát. Végül felhívjuk a figyelmet a magyar gyakorlatból jellemzően hiányzó néhány lépésre és a hatékonyabb kormányzati működést segítő kezdeményezésekre is.

6.1. A hatékony kormányzat és a tényeken alapuló szakpolitika

Nagy-Britanniában a kormányzati döntéshozók és a kutatók együttműködése jelentős múltra tekint vissza, és az 1997-ben Tony Blair vezetésével hatalomra kerülő munkáspárti kormány új, a korábbinál is erősebb hangsúlyt adott ennek az együttműködésnek. Az 1999-ben bejelentett modernizációs programban a kormány deklarálta: a rövid távú kényszerekre reagáló intézkedések helyett arra törekszik, hogy valódi eredményeket hozó szakpolitikákat dolgozzon ki a kormányzati tevékenység minden területén. Ennek egyik legfőbb eszközeként pedig a tényeken alapuló döntéshozatal megerősítését jelölte meg (*Davies–Nutley–Walter, 2003*).

A kormányzati működés hatékonyságának javítása az utóbbi évtizedben egyre több figyelmet kap az Európai Unióban, nemzetközi szervezetekben és egyes országokban is.⁶⁴ A *better regulation* (jobb kormányzást!) kezdeményezések különösen erősek Nagy-Britanniában, Írországból és a skandináv

63 A fejezet Cseres-Gergely Zsombor segítő közreműködésével készült.

64 Egy 2007 júniusában szervezett nemzetközi konferencián az Európai Bizottság, az OECD, a Világbank és az ENSZ képviselői közös nyilatkozatot adtak ki, melyben többek között arra hívják fel a kormányokat, hogy minden területen segítsék a tényeken alapuló döntéshozatali kultúra elterjedését, és leszögezik, hogy a transzparens és felelős kormányzati döntéshozatal jelentősen hozzájárul a jólét növekedéséhez (*Istanbul..., 2007*).

országokban. A felesleges jogszabályok kigyomlálásától a rendszeresített hatásvizsgálatokig terjedő kezdeményezésekben az a közös, hogy a hatékonyság javítására keresnek módszereket, és ezeket igyekeznek beépíteni a napi döntéshozatali folyamatokba és a működésbe.

Nagy-Britanniában a miniszterelnöki hivatal 1999-ben publikált két jelentése fogalmazta meg a kormányzati működés modernizálásának szükségességét és alapvető lépéseit (*Bullock–Mountford–Stanley, 2001*). A *Szakértői döntéshozatal a 21. században* című jelentés megállapítja a modern politikaalkotás kilenc jellemzőjét: nyitott, kreatív, előretekintő, tényeken alapul, befogadó, együttműködő, tanul, értékkel és felülvizsgál (*Cabinet, 1999*). A hatékony döntéshozatali folyamatban rendszeresen felülvizsgálják és értékelik a bevezetett eszközök működését, leszűrik és mások számára is hozzáférhetővé teszik a tanulságokat, és ennek megfelelően javítják az eszközöket. A teljes folyamatban igyekeznek a lehető legpontosabb információkra támaszkodni: adatokra és kutatási eredményekre, az érintettek és a szakmai szervezetek véleményére. És végül, a döntés-előkészítéstől a megvalósításig törekednek a kormányzati intézmények együttműködésére.

A brit modernizációs programban a tényeken alapuló döntéshozatal különösen nagy hangsúlyt kapott. A miniszterelnöki hivatal, a pénzügyminisztérium, a számvetőszték és a nemzeti kutatási tanács felügyelete alatt új egységeket és munkacsoportokat hoztak létre, amelyek a szervezeti kultúra és a szakértői kapacitások egy-egy területének fejlesztését kapták feladatul. Képzéseket szerveztek a kormányzati szakértők és a szakpolitikusok számára, országos politikai kampányt indítottak a tényeken alapuló szakpolitika megismertetésére és népszerűsítésére, új formákat vezettek be a tárcaközi szakértői munkacsoportok működtetésére, szakértők kölcsönzésére és a külső kutatókkal való együttműködésre. Létrehoztak egy módszertani központot is, ami koordinálja a módszertani fejlesztéssel foglalkozó tudományos kutatóhelyek együttműködését. Mindez jogszabályi változásokban is megjelent, és a kormányzati döntés-előkészítésben következetesen érvényesítik azt az előírást, hogy a szakpolitikai döntéseket tényekkel kell indokolni és a háttér tanulmányokat nyilvánosságra kell hozni (*Bullock–Mountford–Stanley, 2001*).

6.2. A brit *Munkához vezető utak* program

Az új szemléletű kormányzás működését és eredményességét is jól példázza az a folyamat, ahogy 2002-ben elindították a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatását segítő, *Munkához vezető utak* elnevezésű programot. Ez a siker nemcsak a program jól kidolgozott szerkezetén múlt, hanem a bevezetés módján is: azon a folyamaton, amelyben az első kipróbálást fokozatos bővítés és minden lépésben alapos eredménymérés – és ha kellett, korrekció – követett.

A zöld könyv – helyzetkép, megoldási javaslatok és társadalmi vita

A *Munkához vezető utak* program előkészületeiről zöld könyvben⁶⁵ számolt be a brit szociális és munkaügyi minisztérium (DWP, 2002). A zöld könyv helyzetképet adott a megváltozott munkaképességű népesség aktivitásáról, áttekintette a meglévő foglalkoztatásösztönző program tapasztalatait, és megállapította, hogy az más programokhoz képest nem hozott jelentős eredményeket, mivel nem sikerült érdemben növelni a célcsoport foglalkoztatását. Utolsó fejezetében a könyv vázolta azt a tervezett új programot is, amitől az eredményesség javulását várták.

Az 1997-ben hivatalba lépett kormány több célcsoport számára vezetett be foglalkoztatásösztönző programokat 1998-ban. A megváltozott munkaképességűek ösztönzését – az általános munkaerőpiaci programokon túl – három eszközzel igyekeztek növelni:

1. a rokkantsági ellátásért folyamodóknak a munkavállalási lehetőségeket feltáró interjún kell részt venniük az első igénylélkor, és utána legalább három évenként;
2. az aktívan munkát keresőket kifejezetten a megváltozott munkaképességűekre specializált munkaközvetítők segítik;
3. az 50 év feletti, fél vagy teljes munkaidőben tartósan munkát vállalók egy évig, a képzésben részt vevők 1 hónapig kiegészítő támogatást kaphatnak.

A 2002. évi zöld könyv megállapította, hogy bár 1999 és 2002 között a népesség egészében nőtt a foglalkoztatás, és csökkent a munkanélküliség, eközben nőtt a rokkantsági ellátásban részesülők száma, akik átlagosan nyolc évig maradnak az ellátásban,⁶⁶ és többségük ezalatt nem dolgozik. A foglalkoztatási program működését vizsgálva, arra a következtetésre jutott, hogy a korábbihoz képest ugyan több segítséget kapnak az egészségi problémával élők a munkába álláshoz, de az nem kellően célzott, és nem elegendő mértékű.

A munkaügyi szervezet szolgáltatásai elegendők az átlagos, éppen szorult helyzetbe került munkanélküliek számára, de a rokkantellátásra jelentkezők ennél többet igényelnek. A megromlott egészségi állapothoz a legtöbb esetben más hátrányok is társulnak: alacsony iskolázottság és alapvető készségek (olvasás, kommunikáció, eligazodás) hiánya vagy gyengesége. Az ilyen esetekben személyre szabott segítségre van szükség, ami kezdetben segít pótolni, később pedig megtanulni a hiányzó készségeket. A segítségen túl szorosabb ellenőrzésre is szükség van: az egyik leggyakrabban hiányzó képesség ugyanis maga a motiváció, amit gyakori számonkéréssel és anyagi ösztönzőkkel lehet erősíteni.

Az 1998-ban bevezetett program több ponton is javításra szorult: a három évenként előírt kötelező interjú nem elég gyakori, a kirendeltségek munkatársai nem eléggé képzettek a speciális ügyfélkör ellátására, a munkaközvetítők nem tájékozottak kellőképpen a megfelelő állásajánlatokról, a programok

65 Nagy-Britanniában zöld könyvnek nevezik a kormányzati intézkedéseket előkészítő vitaanyagokat, amelyben vázolják az orvosolni kívánt problémát és az arra adható megoldásokat. A zöld könyv a tágabb szakmai közönségnek szól, így részletes adatokat és háttérszámításokat is tartalmaz, de a nyelvezete közérthető.

66 A rokkantsági ellátásban részesülők munkavégző képességét háromévenként felülvizsgálják és végleges jogosultságot kevesen szerezhetnek.

nincsenek eléggé összehangolva és nem is fednek le minden felmerülő problémát. E hibák kijavítása érdekében a 2002. évi költségvetés pótlólagos forrásokat irányzott elő új eszközök kipróbálására.

A zöld könyvet 2002. november 20-án hozták nyilvánosságra a DWP internetes honlapján, és 2003. február 10-ig adtak lehetőséget a javaslatok társadalmi vitájára. A könyv javaslatait számos szakmai és érdekvédelmi szervezet észrevételezte – a fogadtatása általában pozitív volt. A minisztérium 2003 júniusában hozta nyilvánosságra válaszáat: ebben összefoglalta a főbb észrevételeket, és bemutatta, hogy ezek nyomán hogyan változtat az eredeti programterven (DWP, 2003).

Az új program felépítése

A *Munkához vezető utak* zöld könyvben felvázolt új programja négy fő elem-ből áll: 1. a rokkantsági ellátásra jogosultakkal interjút készítenek, és egy szűrőprogram segítségével megállapítják, hogy szükségük van-e a program által nyújtott speciális segítségre 2. akinek ez szükséges, az további interjúkon vesz részt, ahol megbeszélik a munkába állás érdekében tett és még szükséges lépéseket; 3. sokféle, a foglalkoztathatóságot és a munkához jutási esélyek javítását célzó program közül kiválasztják a támogatott számára leginkább megfelelőket; és végül: 4. a munkába állók a korábbinál több anyagi ösztönzést kapnak (Riddell–Banks–Tinklin, 2005).

Az új program nagyrészt a már 1998-ban bevezetett aktív eszköz rendszerére épül, a változtatásokat a korábbi programértékelések alapján dolgozták ki. Az újítások többsége a kirendeltség ügymenetét, a szolgáltatások időbeli ütemezését, illetve a szakemberek közti együttműködés javítását célozta.

A rokkantsági ellátást igénylők megmaradt képességeit és egészségi állapotát egy többlépcsős, összesen általában 12 hétig tartó vizsgálatban mérik fel, és ennek alapján döntenek a jogosultságról. Az ellátásra jogosult, de munkavégzésre képes munkanélküliek az igénylést követő 8. héten egy álláskeresőre összpontosító interjúban vesznek részt.

Az első aktiváló interjút tehát nem az igénylés alkalmával, hanem két hónappal később tartják: ezáltal az emberek figyelmét nem az köti le, hogy mi lesz kérelmük eredménye, így jobban képesek koncentrálni a munkavállalással járó feladatokra. A képességfelmérést pedig több részletben, fokozatosan végzik el – úgy, hogy a részeredmények alapján már elindulhasson az aktiválási program. Korábban ugyanis a képességfelmérés eredménye csak hat hónap alatt készült el, és ezalatt az ügyfelek nem kerestek munkát.

Az igénylés alkalmával az ügyfelek kérdőívet töltenek ki: válaszaikat egy számítógépes program értékeli, és megállapítja, hogy milyen valószínűséggel tudnának egy éven belül elhelyezkedni a programban kapott segítség nélkül. A további interjúkon csak annak kell kötelezően részt vennie, akinél alacsony esélyeket mutat ki a szűrés – a többiek önkéntes alapon kaphatnak további

szolgáltatásokat. A továbbiakban négyhetente hívják be még öt alkalommal az ügyfelet, és megbeszélik az álláshoz jutás érdekében tett lépéseit.

Az elhelyezkedési esélyt mérő kérdőív az aktív eszközök célzását javítja: azok kapnak több figyelmet, akik külön segítség és ösztönzés nélkül kevés eséllyel térnének vissza a munkaerőpiacra. A korábbinál gyakoribb interjúk célja ket- tős: egyrészt segítenek felderíteni és megoldani a munkába állás akadályait, másrészt folyamatosan ellenőrzik a munkakészséget. Az interjúkon kötelező a megjelenés, és annak elmulasztása esetén csökkentik a segélyösszeget.

A rokkantsági ellátásban részesülő új ügyfél számára személyes tanácsadót (esetgazdát) jelölnek ki, aki a program teljes ideje alatt foglalkozik vele. A ta- nácsadók segítenek kiválasztani az ügyfél számára megfelelő munkába állást segítő szolgáltatásokat. Ezeket 16 csomagba rendezték, s a munkavállalást akadályozó tipikus élethelyzetek vagy problémák szerint kínálnak munka- kipróbálást, internetes hozzáférést, állásinterjú-tréninget, szakmai átképzést, életvezetési tanácsadást vagy más szolgáltatásokat. A megváltozott munka- képességű ügyfelek számára új, egészségiállapot-kezelő (*condition manage- ment*) tréningeket fejlesztettek ki: ezek a 6–13 hetes tréningek ahhoz adnak segítséget, hogy a rossz egészségi állapot vagy rokkantság fizikai terheit (pél- dául a fájdalmat) megtanulják kezelni.

A munkanélküli- és a rokkantsági ellátás adminisztrációját egyazon intéz- mény, a kibővített feladatkörű munkaügyi kirendeltségek (*Jobcentre Plus*) végzik, de számos szolgáltatást nonprofit vagy forprofit szervezetekkel kö- tött szerződésekkel biztosítanak. A munkatársakat felkészítik a megváltozott munkaképességű munkavállalók szerteágazó problémáinak felismerésére és az ezekre megfelelő megoldást nyújtó programok kiválasztására.

Az anyagi ösztönzés megerősítését szolgálja, hogy a heti legalább 16 órás munkában elhelyezkedők 1 évig kisebb összegű (heti 40 font, a minimálbér 20 százaléka) keresetkiegészítést kapnak (adójóváírás formájában), ha kere- setük nem éri el az évi bruttó 15 000 fontot (a minimálbér másfélszeresét). A foglalkoztatási esélyeket javító programok résztvevői heti 20 fontos kiegészí- tő támogatást kaphatnak (például a közlekedési kiadások kompenzálására). A jóváírást nem az adórendszeren keresztül, visszatérítés formájában kapják meg, hanem közvetlenül a kirendeltségtől.

A program kipróbálása, értékelése és fokozatos kiterjesztése

A *Munkához vezető utak* program első, kísérleti változatát 2003 októberében vezették be három olyan munkaügyi kirendeltségen, ahol a körzeti munka- nélküliségi ráta az országos átlagnál jóval magasabb volt (Derbyshire, Renf- rewshire és Bridgend valaha mind ipari vidék volt). A kísérletben részt vevő kirendeltségeken az új belépőknek kötelező volt a részvétel, a rokkantellátás- ban már részesülők önkéntes alapon bekapcsolódhattak. Ezután fokozatosan vontak be újabb kirendeltségeket: 2004 áprilisában négy további körzetet. A

következő bővítés 2005 februárjában történt: ekkor a kísérleti kirendeltségeken minden rokkantellátásban részesülőre kiterjesztették a programot. 2005 októberében további négy kirendeltség csatlakozott, és 2006 januárjában a rokkantnyugdíjasok arányát tekintve legrosszabb helyzetű kirendeltségek (az alsó harmad) mindegyikére kiterjesztették a programot.

A kísérletre az első évben 19 millió, a második évben 47 millió fontot költöttek. Ez utóbbi a megváltozott munkaképességűekhez kapcsolódó összes költségvetési kiadás 0,3 százalékának felel meg (*Parlament*, 2006).

2007 júniusában egy parlamenti interpellációra adott válaszában a munkaügyi tárca államtitkára elmondta, hogy a program már a kirendeltségek 40 százalékában működik (*Flint*, 2007). A további kiterjesztést magán- és non-profit intézmények bevonásával, szerződéses alapon kívánják megvalósítani. A pályázati kiírásokat két hullámban indítják el: 2007 végéig még 15, 2008 áprilisáig pedig a maradék 16 körzetben is hozzáférhetők lesznek a programban nyújtott szolgáltatások. Hat magánszolgáltatóval 2007 szeptemberében már megkötötték a szerződést. A már ellátásban részesülők számára a programba belépés önkéntes, az új igénylők számára kötelező. A mindenkire kiterjedő kötelező részvétel tesztelését 2005-ben kezdték el hét kirendeltségen.

A minisztérium saját felméréseket készít, és az erre a célra felállított értékelési adatbázis alapján követi a program eredményeit. Az adatbázist több adminisztratív adatforrásból állították össze: szerepelnek benne a kirendeltségek adatai a regisztrált munkanélküliekről és aktív eszközökben résztvevőkről, a jóléti ellátásokban részesülők regiszterének adatai, a szűrőprogram adatai, valamint a régi (még működő) rokkantellátási program résztvevőinek adatai. Az adatbázisban mindenki szerepel, aki belépett a programba, és követni lehet a részvételük minden fázisát.

A programértékelések többségét egy független kutatóintézetekből álló konzorcium végzi. Az első értékelést a *National Centre for Social Research* (*NatCen*) kutatói készítették 2004 elején, kvalitatív módszerekkel (*Dickens–Mowlam–Woodfield*, 2004). Ennek az volt a célja, hogy gyorsjelentést adjon a kísérlet első fázisának (az első három kirendeltség) tapasztalatairól, és azonosítsa a megvalósítás során felmerülő problémákat. A kutatók interjúkat készítettek a kirendeltségek munkatársaival, a programban részt vevő külső szakértőkkel és az ügyfelekkel. Összegyűjtötték az érintettek véleményét és javasataikat is, hogy miként lehetne javítani a programot. Mindezek alapján ajánlásokat tettek a program módosítására a kirendeltségi esetgazdák továbbképzését, a kellő ellátási kapacitás biztosítását, az egyéni problémákat felmérő szűrőprogram minőségét, illetve a segítő és a számon kérő program-elemek világosabb összhangját illetően.

A második értékelés, amelyet három kutatóintézet közösen készített, a kísérleti program résztvevőinek (az ügyfeleknek) a viselkedését elemezte követéses vizsgálat alapján (*Corden–Nice–Sainsbury*, 2005). Felmérték a munkához,

az előírt interjúkhoz való viszonyulásukat, és azt is, hogy milyen mértékig vették igénybe a programban kínált új szolgáltatásokat. Ennek alapján értékelték a program hatását a munkába állási esélyek javulására, és azonosították azokat a területeket, ahol módosításra van szükség.

2004 és 2007 között összesen 11 felmérés készült, különböző módszerekkel: az első kvalitatív interjúk után nagyobb mintás kvantitatív adatfelvételek is készültek, és felhasználták a minisztérium adminisztratív adatait is. Az eltérő régióban és eltérő időben indított kísérleti fázisok jó lehetőséget adtak a külső hatások és a program hatásának szétválasztására (*Blyth, 2007*).

Az értékelések a program minden részletére és a sikerét befolyásoló számos tényezőre kiterjedtek. Vizsgálták a különféle orvosi vizsgálati módszerek tanulságait, a segélyért folyamodók szűrésének módszerét, a segély megvonásának hatását, az idős munkavállalásának körülményeit, a tanulási nehézségekkel küzdő emberek felnőttkori oktatásának kérdéseit, az idős emberek ambícióit és attitűdjeit, a rokkantsággal kapcsolatos attitűdöket, az integrált szolgáltatásnyújtás sajátosságait, a szerződéses nonprofit szolgáltatók motiválásának költségeit és hasznait, a kirendeltségek által kifizetett adójóváírás tapasztalatait, a nyugdíjasoknak nyújtott támogatások kifizetésének technikáit, a betegállomány és munkavégzés közötti mozgásokat, a munkaadók és a tartós betegséggel küzdők viszonyát, valamint az önfoglalkoztatásban rejlő lehetőségeket.

A legutóbbi értékelés 2007 júniusában készült el, a programba 2004-ben belépő ügyfelek kérdőíves felmérése és adminisztratív adatok alapján (*Bewley–Dorsett–Haile, 2007*). A többváltozós elemzés eredménye szerint a program a belépés után másfél évvel 7,4 százalékponttal növeli a sikeresen elhelyezkedők arányát. Az első félévben 6,3 százalékponttal nőtt a kiáramlás a támogatásból, de ez a hatás másfél év után már csak 1,5 százalékpontot ért el. A foglalkoztatás elsősorban azok között nőtt, akik kiléptek a támogatásból. A program 10,8 százalékponttal csökkentette a napi tevékenységeket súlyosan korlátozó egészségügyi problémák előfordulását is.

Nyilvánosság és szakmai kapcsolatok

A brit szociális és munkaügyi minisztérium minden év végén a honlapján (<http://www.dwp.gov.uk>) publikálja az összes elkészült (belső és külső kutatók által készített) kutatást eredeti terjedelemben, és legfeljebb négy oldalas kivonat formájában is. A *Munkához vezető utak* elnevezésű programról külön összefoglalót publikáltak, ami összegzi az eddigi vizsgálatokat és a főbb eredményeket (*Blyth, 2007*). A programértékelések eredményéről műhelytanulmányokban és szakmai folyóiratscikkekben is beszámoltak az értékelést végző kutatók, a tanulmányok letölthetők a minisztérium és a kutatóintézetek honlapjairól. A nyilvánosság többféle célt szolgál: egyrészt elősegíti, hogy a kutatási eredményekben megtestesülő tudás, illetve a következtetések és ta-

nulságok a közigazgatás és a tudományos közösség egésze számára hozzáférhetőek legyenek. Másfelől arra is ösztönzést ad, hogy a kutatások jó minőségben készüljenek el. Végül, a sajtó és a szélesebb közönség számára is kezelhető, rövidebb összefoglalók révén tudják elérni, illetve növelni a minisztériumi célok és szakpolitikák társadalmi támogatottságát.

A jó minőség és a stabil kapcsolatok kiépítése érdekében erős versenyhelyzetben kiválasztott szereplőkkel, de több évre kötnek szerződést kutatások elvégzésére. A minisztérium 2003-ban kutatási keretmegállapodási rendszert vezetett be, a külső kutatási megrendelések egyszerűbb és egységes kezelésére. A keretmegállapodás lehetővé teszi, hogy a kisebb kutatásokra nem kell egyenként közbeszerzési eljárást indítaniuk. A kutatómegrendelési stratégiának az is része, hogy néhány kutatóintézet esetében a működés finanszírozásához is hozzájárulnak. Ennek az az előnye, hogy a támogatott intézet a hosszú távú együttműködés során egyre jobban megérti a megrendelő igényeit, ugyanakkor megvan az a veszélye is, hogy a támogatást nehezebb visszavonni, amikor a minisztérium igényei változnak, és más intézetek szakértelmére lenne szüksége. A minisztérium társadalomtudományi kutatási részlegének vezetője szerint ez az együttműködés akkor eredményes, ha jól körülhatárolt tevékenységekre szorítkozik (*Bridgwood, 2003*).

A kutatások megrendeléséért felelős részlegek vezetőinek általában kutatóhelyen szerzett tapasztalata is van: a társadalomtudományi kutatási részleg egyik kutatási főtanácsosa például korábban a sussexi egyetem foglalkoztatási intézetében, a statisztikai hivatal lakosságiadat-gyűjtés módszertani részlegén és a miniszterelnöki hivatal szakpolitikai értékelés módszertani csoportjában is dolgozott.

A minisztérium maga is alkalmaz kutatókat, és arra is lehetőséget ad, hogy alkalmazottai 3–12 hónapig kihelyezett munkavégzés keretében egyetemi vagy más kutatóhelyen dolgozzanak (*Bridgwood, 2003*). Ugyanígy, a DWP is fogad más közigazgatási intézményektől vagy kutatóhelyektől időlegesen áthelyezett kutatókat és szakértőket. A minisztérium önálló elemző osztálya a szervezet egésze számára nyújt méréssel, módszertannal, elemzéssel kapcsolatos szolgáltatásokat. Ez a részleg kezeli a minisztérium kutatási költségvetését, és folyamatosan több tucat külső kutatási programot irányít. A minisztérium nemcsak másodelemzéseket vagy viszonylag kisméretű adatfelvételeket rendel meg, hanem olyan nagyléptékű vállalkozásokban is részt vesz, mint a több tízezer főt felkereső ELSA (English Longitudinal Survey of Aging), az angol öregedésvizsgálat.

6.3. Tanulságok a magyarországi gyakorlat számára

A magyar foglalkoztatáspolitikai művelői általában szakterületüket alaposan ismerő szakemberek, és elkötelezettek a szociális biztonságot nyújtó és egyben munkavállalásra ösztönző hatékony jóléti rendszer mellett. Törekednek

arra, hogy a munkaügyi intézmények szolgáltatásai jól működjenek, és megvan bennük a nyitottság a kutatási eredmények felhasználására – ennek ékes bizonyítéka maga a Munkaerőpiaci Tükör kiadványa. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium és az Állami Foglalkoztatási Szolgálat honlapján egyre több a friss és releváns információ, az Országos Foglalkoztatási Alapítvány (OFA) pályázatai innovatív kísérleti programokat finanszíroznak. A minisztérium saját kutatóintézetet működtet, szakértői törekednek arra, hogy a szakpolitika számára is felhasználható kutatások készüljenek, és a szakmai döntések előkészítésébe gyakran vonnak be kutatókat is.

Az elmúlt tizenöt évben a foglalkoztatáspolitikai eszközök mégsem értek el érdemi javulást az aktivitás növekedésében. Ennek egyik legfőbb okát abban látjuk, hogy a szakpolitika mai működésében kevés figyelmet kap négy funkció, ami nélkül – legalábbis a brit modellben – a hatékony döntéshozatal nem képzelhető el. A hatékony döntéshozatal tényeken alapul, tanul, értékel és felülvizsgál. Értékeli az elért eredményeket, azonosítja a hibákat, mások számára is hozzáférhetővé teszi a tanulságokat, új, jobb megoldásokat próbál ki, és javítja a meglévőket.

A tanulást hangsúlyozó döntéshozatali modellnek minden része fellelhető a magyar szakpolitikában is, de nem áll össze egyetlen folyamattá. Általában jellemző a kormányzati működésre, hogy a döntések előzetes hatásvizsgálata formális vagy hiányzik, és a döntések eredményeit utólag nem ellenőrzik (*OECD, 2007b; Kovácsy, 2005*).⁶⁷ A foglalkoztatáspolitikai eszközökről sem készül rendszeres eredménymérés, az eszköztárból nem kerülnek ki a sikertelennek bizonyult programok (*Gere–Szellő, 2006*). A kísérleti programokról nem készül áttekintés, ami azonosítaná a legjobb gyakorlatokat, vagy ha készül, nehezen jut el más felhasználókhoz, és a megfelelő gyakorlatok nem terjednek el országos szinten (*FRSZ, 2006*). Az elkészült mérések és értékelések vagy egyáltalán nem publikusak, vagy elszórtan, különböző intézmények honlapjain vagy más, nehezebben hozzáférhető formában kerülnek nyilvánosságra.

A megváltozott munkaképességű munkanélkülieknek nyújtott új rehabilitációs szolgáltatások és ellátások rendszerében is sok olyan elem van, ami a brit programban már sikeresnek bizonyult. Rendelkezésre áll a megmaradt képességekre összpontosító mérési eljárás, vannak tapasztalatok az ügyfelek szűrésére alkalmas eszközökről, és arról is, hogy milyen speciális szolgáltatásokra van szüksége a megváltozott munkaképességű ügyfeleknek, és hogyan működhet a sikeres munkahelyi rehabilitáció (*Juhász, 2004, Busch, 2006, Dávid–Móricz–Szauer, 2007*). A kirendeltségek, az önkormányzatok és a nonprofit szolgáltatók közti együttműködésre is vannak jó példák (*HEFOP, 2005, Progress, 2005, FRSZ, 2006*). Rendelkezésre állnak a pontos mérésre alkalmas adatgyűjtési keretek és az értékelési módszerek is (*Kézdi, 2004*).

⁶⁷ A kormányprogramban megjelenik a kormányzás minőségének javítása, mint cél, és 2005 óta az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban, illetve az Államreform Bizottságban működnek is szakértői csoportok, illetve osztályok amelyek a minőségi jogalkotással és a jobb kormányzás elterjesztésével foglalkoznak. Az eredménymérés és értékelés követelménye hangsúlyosan megjelenik az Új Magyarország fejlesztési tervben is. A gyakorlatra azonban mindennek még kevés hatása volt.

A brit tapasztalatok szerint a sikerhez három további lépésre volna szükség. Először, szisztematikusan össze kellene gyűjteni és értékelni az eddigi kísérletek és a már országosan működő programok eredményességét, azonosítani, hogy a sikeres programok mitől működnek jobban, mint a sikertelenek, kiválasztani a legjobb megoldásokat, és mindezt egy összegző tanulmányban nyilvánosságra hozni és megvitatni a szakmai közösséggel. A második lépésben a vitában felmerült észrevételek és javaslatok alapján már össze lehet állítani a megváltozott munkaképességűek új ellátórendszerét, amelyben összekapcsolódnak az eddig külön fejlesztett programelemek, és előáll egy egységes rendszer amely a regisztrációtól a szűrésen át a munkában tartó szolgáltatásokig követi az ügyfél útját, és támogatja a tartós visszatérést a munkapiacra. A harmadik lépésben meg kellene tervezni az új ellátórendszer kipróbálását és értékelését, majd a tanulságok alapján módosított rendszer fokozatos bevezetését országos szinten. Ennek része az is, hogy a kísérleti rendszer működéséről folyamatosan információt gyűjt a minisztérium, külső kutatóknak is megbízást ad az értékelésre, és honlapján folyamatosan tájékoztatást ad az eredményekről. Az Európai Unió bőségesen biztosít forrásokat az ilyen jellegű szakpolitikai feladatokra, így azt reméljük, hogy a magyar szakpolitika hamarosan megteszi ezeket a sikerhez elvezető további lépéseket.

HIVATKOZÁSOK

- ÁBRAHÁM ÁRPÁD–KERTESI GÁBOR (1996): A munkanélküliség regionális egyenlőtlenségei Magyarországon. A foglalkoztatási diszkrimináció és az emberi tőke váltakozó szerepe. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. sz.
- ACEMOGLU, D.–SHIMER, R. (1999): Efficient unemployment insurance. *Journal of Political Economy*, Vol. 107. No. 5. 893–928. o.
- ÁSZ (2002): A foglalkoztatást elősegítő támogatások felhasználásának ellenőrzése. Az Állami Számvevőszék 0226. számú jelentése. Budapest, 2002. július.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA (szerk.) (2000): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA (és szerzőtársai) (2002): The Hungarian Pension System Before and After the 1998 reform. Megjelent: FULTZ, E. (szerk.): *Pension Reform in Central and Eastern Europe*. ILO, Budapest.
- AUGUSZTINOVICS MÁRIA–KÖLLŐ JÁNOS (2007): Munkapiaci pálya és nyugdíj, 1970–2020. *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 529–559. o.
- BASS LÁSZLÓ–DARVAS ÁGNES–SZOMOR ÉVA (2007): Gyermeknevelési szabadságok és gyermekintézmények. Mi a jó a gyermekeknek, mit szeretnének a szülők? MTA Közgazdaságtudományi Intézet, kézirat.
- BERGER, L. M.–HILL, J.–WALDFOGEL, J. (2005): Maternity leave, early maternal employment and child health and development in the US. *The Economic Journal*, 115. (február), F29–F47.
- BEWLEY, H.–DORSETT, R.–HAILE, G. (2007): *The impact of Pathways to Work*. Department for Work and Pensions Research Report, No. 435. június 14.
- BIBÓ ISTVÁN (1990): *Különbség*. Bethlen Gábor Kiadó–Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Budapest.
- BLOOM, D.–MICHALOPOULOS, C. (2001): *How Welfare and Work Policies Affect Employment and Income. A Synthesis of Research. Manpower Demonstration Research Corporation*. New York–Oakland.
- BLYTH, B. (2007): Pathways to work performance summary. DWP http://www.dwp.gov.uk/asd/workingage/pathways2work/pathways_perf_0507.pdf.
- BÓDIS LAJOS–GALASI PÉTER–MICKLEWRIGHT, JOHN–NAGY GYULA (2005): *Munkanélküli-ellátás és hátszínvonalai Magyarországon*. KTI Könyvek, 3. sz. MTA KTI, Budapest.
- BÓDIS LAJOS–MICKLEWRIGHT, JOHN–NAGY GYULA (2004): *A munkanélküli-ellátás indokoltasági feltételeinek érvényesítése: empirikus vizsgálat az elhelyezkedési készségellenőrzésének hatásairól*. Budapesti Munkagazdaságtani füzetek, BWP, 2004/6.
- BOZÓKI ANDRÁS (1993): Racionalizálható-e a csoda? Könyvek a rendszerváltásról. *Politikatudományi Szemle*, 2. évf. 3. sz. 165–188. o.
- BÖRSCH-SUPAN, A.–KOHNZ, S.–SCHNABEL, R. (2001): Micro Modelling of Retirement Decisions in Germany. Kézirat.
- BRIDGWOOD, A. (2003): Commissioning Research in SRA News. *Social Research Association*, november, 6–7. o.
- BULLOCK, H.–MOUNTFORD, J.–STANLEY, R. (2001): Better Policy-Making. Policy Studies Directorate, Centre for Management and Policy Studies, Cabinet Office, London. 2001 November, <http://www.policyhub.gov.uk/docs/betterpolicymaking.pdf>.
- BURNIAUX, J.–DUVAL, R.–JAUMOTTE, F. (2004): *Coping with Ageing: A Dynamic Approach to Quantify the Impact of Alternative Policy Options on Future Labour Supply in OECD Countries*. OECD Economics Department Working Papers, No. 371. OECD Publishing.
- BUSCH IRÉN (2006): Az ügyfelek kategorizálásának előrehaladása az ország kísérleti kirendeltségein. *Munkaügyi Szemle*, 7–8. sz. 63–65. o.
- CABINET (1999): Professional policy making for the twenty first century. Report by the Strategic Policy Making Team, Cabinet Office, London, szeptember <http://www.policyhub.gov.uk/docs/profpolicymaking.pdf>.
- CARNEIRO, P.–HECKMAN, J. (2003): *Human Capital Policy*. NBER Working Paper, 9495.
- CORDEN, A.–NICE, K.–SAINSBURY, R. (2005): Incapacity Benefit Reforms Pilot. Findings from a longitudinal panel of clients Research Report No. 259. 2005 július <http://www.dwp.gov.uk/asd/asd5/rports2005-2006/rrep259.pdf>.
- CSEREHÁT (2007): A Kisközösségek sikerei a Cserehátton. Konferenciakiadvány, Budapest, 2007. május 11. www.cserehat.hu.
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR (2005): *Inaktív középkorú emberek és háztartások: ösztönzők és korlátok*. PM Kutatási Füzetek, 13. május.

- CSERES-GERGELY ZSOMBOR (2007): A magyarországi munkapiac a rendszerváltás utáni 15 évben – stilizált tények áramlási adatok alapján. MTA KTI, kézirat.
- CSERNE PÉTER (2001): Csontos László: Ismeretelmélet, társadalomelmélet, társadalomkutatás. *Szociológiai Szemle*, 2. sz. 113–119. o.
- CSONTOS LÁSZLÓ (1995): Fiskális illúziók, döntésmélet és az államháztartási rendszer reformja. *Közgazdasági Szemle*, 12. sz. 1118–1135. o.
- DARVAS ÁGNES–TAUSZ KATALIN (2002): A gyermekek szegénysége. *Szociológiai Szemle* 4. sz. 95–120. o.
- DÁVID ANDREA–MÓRICZ RITA–SZAUER CSILLA (2007): *Ígéretes gyakorlatok. Foglalkozási rehabilitációs példák Magyarországon*. Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, Budapest.
- DAVIES H.–NUTLEY, S.–WALTER, I. (2003): Evidence based policy and practice: cross sector lessons from the UK. ESRC UK Centre for Evidence Based Policy and Practice, Queen Mary, University of London, Working Paper, No. 9.
- DICKENS, S.–MOWLAM, A.–WOODFIELD, K. (2004): Incapacity Benefit Reforms. Early findings from qualitative research. National Centre for Social Research. 2004 szeptember <http://www.dwp.gov.uk/jad/2004/202rep.pdf>.
- DOWNS, A. (1957): *The Economic Theory of Democracy*. Harper, New York.
- DWP (2002) Pathways to Work. Helping people into employment. Department for Work and Pensions, HMSO 2002, London. <http://www.dwp.gov.uk/consultations/consult/2002/pathways/pathways.pdf>.
- DWP (2003): *Pathways to work. Helping people into employment. The Government's response and action plan*. Department for Work and Pensions, június.
- DWP (2006): *Green paper. A new delivery of Pathways to Work (focusing on Incapacity Benefit recipients)*. Department for Work and Pensions, London.
- ELLWOOD, D. T. (2000): Anti-poverty policy for families in the next century: from welfare to work – and worries. *Journal of Economic Perspective*, Vol. 14. No. 1. 187–198. o.
- FAZEKAS KÁROLY (2001): *Az aktív korú állástalanok rendszeres szociális segélyezésével és közcélú foglalkoztatásával kapcsolatos önkormányzati tapasztalatok*. Budapest Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2001/9.
- FAZEKAS KÁROLY (2002): *A tartós munkanélküliek rendszeres szociális segélyezése és önkormányzati közfoglalkoztatása Magyarországon, 2000–2001*. Budapesti Munkagazdaságtani füzetek, BWO 2002/6.
- FERGE ZSUZSA–TAUSZ KATALIN (2002): Social Security in Hungary – a Balance Sheet after Twelve Years. *Social Policy and Administration*, Vol. 36. No. 2. 176–199. o.
- FIRLE RÉKA–SZABÓ PÉTER ANDRÁS (2007): A rendszeres szociális segély célzottsága és munkakínálati hatása. *Közpénzügyi Füzetek*, 18. sz.
- FLINT, C. (2007): Caroline Flint államtitkár válasza Mr. Clappison parlamenti interpellációjára. 2007. július. <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmhansrd/cm070723/text/70723w0021.htm>.
- FMM (2006): Esély és értékteremtés közmunka programokkal 2006 – átfogó értékelés. Foglalkoztatási és Munkaügyi Minisztérium, Budapest.
- FRAZIS, H. J.–ROBINSON, E. L.–EVANS, T. D.–DUFF, M. A. (2005): Estimating gross flows consistent with stocks in the CPS. *Monthly Labor Review*, Vol. 128. No. 9. 3–9. o.
- FREY MÁRIA (2001): *A nők munkapiaci helyzete*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, január, 39. o.
- FREY MÁRIA (2002): A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai. Összefoglaló a HU9918-13 PHARE-program keretében végzett statisztikai kutatás zárótanulmányából, Budapest, szeptember.
- FREY, B. S.–STUTZER, A. (1999): Measuring Preferences by Subjective Well-being. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 155. 755–778. o.
- FREY, B. S.–STUTZER, A. (2002): What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature*, Vol. 40. No. 2. 402–435. o.
- FRSZ (2006): Hungarian Research report on people with disability and employees with changed capacity for work. 2006. október 16. Foglalkozási Rehabilitációs Szolgálat, Szombathely.
- GÁBOR R. ISTVÁN–GALASI PÉTER (1981): *A „második” gazdaság. Tények és hipotézisek*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- GÁBOS ANDRÁS (2003): A családátmozatási rendszer termékenységi hatásai – kutatási eredmények magyar adatokon, Megjelent: GÁL RÓBERT IVÁN (szerk.): *Apák és fiúk és unokák*. Osiris, Budapest, 66–83. o.
- GÁBOS ANDRÁS–GÁL RÓBERT IVÁN–KÉZDI GÁBOR (2005): Fertility effects of the pension system and other intergenerational transfers. Paper prepared for the 5th International Workshop of the Project on Intergenerational Equity (PIE), Tokió, március 10–12.
- GALASI PÉTER (szerk.) (2002): Munkakínálat. Közelkép. Megjelent: FAZEKAS KÁROLY (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör*. MTA KTI, Budapest.
- GALASI PÉTER–LÁZÁR GYÖRGY–NAGY GYULA (2003): *Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok eredményességét meghatározó tényezők*. OFA Kht., Budapest.
- GALASI PÉTER–NAGY GYULA (2003): A munkanélküli-ellátás változásainak hatása a munkanélküliek segélyezésére és elhelyezkedésére. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. 608–634. o.
- GERE ILONA (1997): A nyugdíjazás mint a munkanélküliség megelőzésének, levezetésének eszköze. *Munkaügyi Szemle*, 41. évf. 10. 13–16. o.

- GERE ILONA (2000): A megváltozott munkaképességű emberek bekapcsolása a munka világába. Szociális és Családügyi Minisztérium, kézirat.
- GERE ILONA –SZELLŐ JÁNOS (2006): A foglalkoztatási rehabilitáció fejlesztésének iránya és eszközrendszere, II. rész. *Munkaügyi Szemle*, 2006. november. 31–35. o.
- GREGG, P.–WALDFOGEL, J. (2005): Symposium on Parental Leave, Early Maternal Employment, and Child Outcomes. Introduction. *Economic Journal*, 115. február, F1–F6.
- GREGG, P.–WASHBROOK, E.–PROPPER, C.–BURGESS, S. (2005): The Effects of a Mother's Return to Work Decision on Child Development in the UK. *Economic Journal*, 115. február, F48–F80.
- GYUKITS GYÖRGY (2000): A romák egészségügyi ellátásának szociális háttere Megjelent: HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT–SZALAI JÚLIA (szerk.): *Cigánynak születni*. Új Mandátum, Budapest, 471–489. o.
- HABLICSEK LÁSZLÓ (2000): Kísérlet a roma népesség előreszámítására 2050-ig Megjelent: HORVÁTH ÁGOTA–LANDAU EDIT–SZALAI JÚLIA (szerk.): *Cigánynak születni*. Új Mandátum, Budapest, 243–276. o.
- HANKISS ELEMÉR (1986): *Diagnózisok*, 2. Magvető, Budapest.
- HARCSA ISTVÁN–KOVÁCH IMRE–SZELÉNYI IVÁN (1994): A poszt szocialista átalakulási válság a mezőgazdaságban és a falusi társadalomban. *Szociológiai Szemle*, 4. sz. 15–45. o.
- HAVASI ÉVA (2005): A transzferjövödelmek szerepe a szegénység csökkentésében. *Esély*, 4. 66–86. o.
- HECKMAN, J. (1979): Sample Selection Bias as a Specification Error. *Econometrica*, 47. évf 1. sz. 152–161. o.
- HEFOP (2005): A társadalmi beilleszkedés elősegítése a szociális területen dolgozó szakemberek képzésével, valamint a szociális és munkaügyi szolgáltatások együttműködési modelljének kidolgozásával című, Az Európai Szociális Alapból finanszírozott HEFOP 2.2.2-05/1. számú központi program. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet–Foglalkoztatási és Szociális Hivatal.
- HERCZOG MÁRIA (2007): A koragyermekkorai nevelés. Az oktatási és gyermekesély-kerekasztal számára készült tanulmány, <http://magyarorszagholnap.hu>.
- HOEM, J. M. (2005): Why does Sweden have such high fertility? Max Planck-Institut für Demografische Forschung, MDIPR Working Paper, 2005-009. Berlin, április.
- IGNITS GYÖRGYI–KAPITÁNY BALÁZS (2006): A családtámogatások alakulása: célok és eszközök. *Demográfia*, 49. évf. 4. sz. 383–401. o.
- ISTANBUL... (2007): Istanbul Declaration. A *Measuring the Progress of Societies: World Forum on Statistics, Knowledge and Policy* konferencián részt vevő nemzetközi szervezetek (European Commission, OECD, Organisation of the Islamic Conference, United Nations, United Nations Development Programme, World Bank) által kiadott nyilatkozat. Isztanbul, június 30.
- JAHODA, M.–LAZARSFELD, P. F.–ZEISEL, H. (1999): *Marienthal. Szociográfiai kísérlet a tartós munkanélküliség hatásairól*. Új Mandátum–Max Weber Alapítvány, Budapest.
- JÓZAN PÉTER (2001): *A századvég népesedési viszonyai és a századelő valószínű demográfiai forgatókönyve Magyarországon*. Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal, Budapest.
- JUHÁSZ FERENC (szerk.) (2004): *Irányelvek a funkcióképesség, a fogyatékoság és a megváltozott munkaképesség véleményezéséhez*. Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium–Országos Egészségpénztár, Budapest.
- KERTESI GÁBOR (2000): A cigány foglalkoztatás leépülése és szerkezeti átalakulása 1984 és 1994 között. *Közgazdasági Szemle*, 5. sz. 406–443. o.
- KERTESI GÁBOR (2005): Roma foglalkoztatás az ezredfordulón. A rendszerváltás maradvány sokkja. *Szociológiai Szemle*, 2. 57–87 o.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS (1997): Reálbérek és kereseti egyenlőtlenségek, 1986–1996, bérszerkezet átalakulása Magyarországon, I. rész. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. sz. 612–634. o.
- KERTESI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS (2002): Labour Demand with Heterogeneous Labour Inputs after the Transition in Hungary, 1992–1999 – and the Potential Consequences of the Increase of Minimum Wage in 2001 and 2002. Budapest Working Papers on the Labour Market. BWP 2002/5.
- KÉZDI GÁBOR (2004a): *Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései*. Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek, BWP, 2004/2.
- KÉZDI GÁBOR (2004b): Iskolázottság és keresetek. Megjelent: Varga Júlia (szerk.): *Oktatás és munkaerőpiac. Munkaerőpiaci Tükör*. 2004. MTA KTI–OFA, Budapest. 43–49. o.
- KÉZDI GÁBOR–KÖLLŐ JÁNOS (2000) Életkor szerinti kereseti arányok a rendszerváltás előtt és után. Megjelent: KIRÁLY JÚLIA–SIMONOVITS ANDRÁS–SZÁZ JÁNOS (szerk.): *Racionalitás és méltányosság*. Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest.
- KOLTAYNÉ KÓRÓDI TÜNDE (2001): A munkanélküli-járadék indokoltasági feltételei. Megjelent: FAZEKAS KÁROLY (szerk.): *Munkaerőpiaci Tükör 2001*. MTA KTI OFA, Budapest, 91–97. o.
- KORNAI JÁNOS (1983): *Ellentmondások és dilemmák*. Magvető, Budapest.
- KÓSA ZSIGMOND–SZÉLES GYÖRGY–KARDOS LÁSZLÓ–KÓSA KAROLINA–NÉMETH RENÁTA–ORSZÁGH SÁNDOR–FÉSÜS GABRIELLA–MCKEE, MARTIN–

- ÁDÁNY RÓZA–VOKÓ ZOLTÁN (2007): A Comparative Health Survey of the Inhabitants of Roma Settlements in Hungary. *American Journal of Public Health*, Vol. 97. No. 5. 853–859. o.
- KOVÁCSY ZSOMBOR (2005): The occurrence and quality of information on impact assessments in proposals to the government on draft acts in Hungary. Kézirat.
- KÖLLŐ JÁNOS (2001): *A járadékos munkanélküliek állás-kilátásai 1994 és 2001 tavaszán*. Budapesti Munkagazdaságtani füzetek, BWP 2001/7.
- KÖLLŐ JÁNOS (2006): Workplace Literacy Requirements and Unskilled Employment in East-Central and Western Europe – Evidence from the International Adult Literacy Survey (IALS). [Munkahelyi írási-olvasási követelmények és a képzetlen emberek foglalkoztatása Kelet-Közép és Nyugat Európában – tanulmányok a nemzetközi olvasásfelvételtől (IALS)], Budapest Working Papers on the Labour Market, 2006/7.
- KÖLLŐ JÁNOS (2007): Leszakadók – Kétkezi munka és munkanélküliség a rendszerváltás után. Kézirat, MTA Közgazdasági Intézet, Budapest.
- KÖLLŐ JÁNOS–NACSA BEÁTA (2006): Rugalmasság és foglalkoztatás a munkaerőpiacon. Magyarországi tapasztalatok. ILO Flexicurity paper 2004/2. International Labour Office, Budapest.
- KROLIFY (2004): A célszervezetek körében készült kérdőíves felmérés eredményei. Empirikus elemzés az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány megbízásából. Krolify Vélemény- és Szervezetkutató Intézet, október.
- KSH (1981): Egészségstatisztikai évkönyv. KSH, Budapest.
- LACKÓ MÁRIA (2000): *Egy rázós szektor: a rejtett gazdaság és hatásai a poszt-szocialista országokban háztartási áram-felhasználásra épülő becslések alapján*. Kutatási jelentés, TÁRKI–KTI, Budapest.
- LAKATOS JUDIT (1996): Visszatérés a munkaerőpiacon a gyermekgondozási idő letelte után. *Statisztikai Szemle*, 74. évf. 7. sz.
- LAKI LÁSZLÓ (1997): A háztájizás tegnap és ma. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 39–63. o.
- LAKY TERÉZ (2005): Munkahely-teremtési támogatások. Megjelent: KÖLLŐ JÁNOS (szerk.): A magyar foglalkoztatáspolitikát átfogó értékelése az Európai Foglalkoztatási Stratégia kontextusában, az elmúlt öt év tapasztalatai alapján. KTI–SZMM jelentés 5. fejezete, 61–67. o. http://econ.core.hu/doc/felhiv/zarotanulmany_teljes_mtafm.pdf.
- LAYARD, R. (2005): Happiness. Lessons from a New Science. Allen Lane (Penguin Books impresszumával), London, 310 o.
- LELKES ORSOLYA (2005): A szabadság íze: boldogság, válás és gazdasági átmenet. *Századvég*, 4. sz.
- LELKES ORSOLYA (2006): Social Exclusion in Central-Eastern Europe. Concept, Measurement and Policy Interventions. Working Paper, European Centre for Social Welfare Policy and Research, Bécs és International Labour Office, Genf.
- LUMISDALE, R. L.–STOCK, J. H.–WISE, D. A. (1990): Three models of retirement: computational complexity versus predictive validity. NBER Working Paper, No. 3558.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA (1995): Kiáramlás a munkanélküli-segélyezettek közül. *Közgazdasági Szemle*, 7–8. sz. 710–734. o.
- MICKLEWRIGHT, J.–NAGY GYULA (1998): Segélyezés, élet-színvonal és ösztönzés a munkanélküli-járadék kimerítése után. *Közgazdasági Szemle*, 5. sz. 401–423. o.
- MLADOVSKY, P. (2007): To what extent are Roma disadvantaged in terms of health and access to health care? What policies have been introduced to foster health and social inclusion? Research Note for the European Commission, DG Employment and Social Affairs.
- MOFFITT, R. A. (2002): Welfare Programs and Labour Supply. Megjelent: AUERBACH A. J.–M. FELDSTEIN (szerk.): *Handbook of Public Economics*, North-Holland, Amsterdam.
- MOFFITT, R. A. (szerk.) (2003): Means-tested welfare programs in the US. University of Chicago Press–NBER, Chicago.
- MOLNÁR GYÖRGY (2005): Az adatállomány és a rotációs panel. Megjelent: KAPITÁNY ZSUZSA–MOLNÁR GYÖRGY–VIRÁG ILDIKÓ: *Háztartások a tudás- és munkapiacra*. KTI Könyvek, 2. sz. MTA KTI, Budapest.
- MOLNÁR GYÖRGY–KAPITÁNY ZSUZSA (2006): Mobilitás, bizonytalanság és szubjektív jóllét Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 53. évf. 10. sz. 845–872. o.
- MORTENSEN, D.–PISSARIDES, C. (1999): Unemployment responses to skill-biased shocks, *Economic Journal*, 109. 242–265. o.
- NEIDELL, M. J. (2000): Early Parental Time Investments in Children's Human Capital Development. Effects of Time in the First Year on Cognitive and Non-cognitive Outcomes. Working Paper, No. 806. University of California, Los Angeles
- OECD (2005): *Pensions at a Glance. Public Policies Across OECD Countries*. OECD, Párizs.
- OECD (2006): *Starting Strong II. Early Childhood Education and Care*. OECD.
- OECD (2007a): Economic Survey of Hungary 2007: Improving reconciliation between work and family. OECD, Párizs.
- OECD (2007b): Regulatory management capacities of member states of the European Union that joined the union on 1 May 2004. SIGMA Paper, No. 42.
- OROS IVÁN–SCHINDELE MIKLÓS (1977): Időmérleg a háztáji és kisegítő gazdaságokban. *Statisztikai Szemle*, 1977. 8–9. sz.

- ORSOVAI SZILVIA–PALOTAI ILONA–PÁLINKÓ ÉVA (2000): A közhasznú munka haszna. *Munkaügyi Szemle*, 12. szám, 37–43. o.
- OSI (2005): *Rights of People with Intellectual Disabilities. Access to Education and Employment, Monitoring Report: Hungary* (Értelmi fogyatékkal élő emberek jogai. Oktatási és foglalkoztatási lehetőségek. Országjelentés: Magyarország). Open Society Institute, Budapest.
- OTLAKÁN KRISZTIÁN (2007): Diszkriminálnak-e a hazai munkáltatók? I–II. *Munkaügyi Szemle*, március 25–28. o. és április 32–36. o.
- PARLAMENT (2006) Costs of Pathways to work and resources for the reform programme. Select Committee on Work and Pensions, Third Report, május 6.
- PAUKA TIBOR–TÓTH ILDIKÓ (2003): *A magyar népesség egészségi állapotának változásai 1979 és 2001 között a morbiditási adatok tükrében*. KSH, Budapest.
- PISSARIDES, C. (2000): *Equilibrium unemployment theory*. MIT Press, Cambridge, Mass.
- PROGRESS (2005): Az EQUAL közösségi kezdeményezés magyarországi programjának folyamatos értékelése. Értékelési jelentés. Progress Consult, Budapest.
- RÁCZ KATA (2003): Elhúzódó átmenet. A megélhetési stratégiák változása Kálmánházán. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 100–117. o.
- RAM, B.–ABADA, T.–HOU, F. (2004): The Effects of Early Maternal Employment on Children's Cognitive Outcomes: The Canadian Experience. Paper presented at the annual meeting of the Population Association of America, Boston, április 1–3.
- REMÁK EDIT–GÁL RÓBERT IVÁN–NÉMETH RENÁTA (2006): Health and morbidity in the accession countries. Country report – Hungary ENEPRI Research Report, No. 28. november.
- RIDDELL, S.–BANKS, P.–TINKLIN, T. (2005): Disability and Employment in Scotland: A Review of the Evidence Base. Scottish Executive Social Research, Edinburgh.
- RUHM, C. (1998): Parental leave and child health. NBER Working Paper, No. 6554.
- RUHM, C. (2004): The Long-Term Effects of Early and Recent Maternal Employment on a Child's Academic Achievement. *Journal of Family Issues* Vol. 25 No. 1.
- RUHM, C. (2005): Maternal Employment and Adolescent Development. IZA Discussion Paper, No. 1673.
- SÁNDOR JÁNOS (2004): *Mortalitás. Népegészségügyi jelentés*. Szakértői változat, Johan Béla Epidemiológiai Központ, Budapest.
- SCHARLE ÁGOTA (2001): A munkanélküli-ellátások indokoltági feltételei a fejlett országokban. Megjelent: FAZEKAS KÁROLY (szerk.) *Munkaerőpiaci Tükör*. MTA KTI, Budapest, 59–62. o.
- SCHARLE ÁGOTA (2007): The effect of welfare provisions on female labour supply in Central and Eastern Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis*, 9. 157–174. o.
- SEMJÉN ANDRÁS–TÓTH ISTVÁN JÁNOS (2004): Rejtett gazdaság és adózási magatartás. Magyar közepes és nagy cégek adózási magatartásának változása 1996–2001. *Közgazdasági Szemle*, 6. sz. 560–583. o.
- SENIK, C. (2005): Income Distribution and Well-being: What Can We Learn from Subjective Data? *Journal of Economic Surveys*, Vol. 19. No. 1. 43–63. o.
- SIK ENDRE (2000) *Kgst-piacok és feketemunka – Magyarország 1999. Elemzések a rejtett gazdaság magyarországi szerepéről*, 2. MTA KTI, Budapest.
- SIMONOVITS ANDRÁS (2006): Hungarian Pension System and its Reform. Kézirat. Megjelenés alatt: SCHUBERT, M.–SCHMÄHL, W. (szerk.): *Political Economy of Pension Reform. Explaining Pension Reform from a Macro-Perspective*.
- SIMONYI ÁGNES (1995): Munka nélkül. *Szociológiai Szemle*, 1. sz. 55–70. o.
- STOCK, J. H.–WISE, D. A. (1988): Pensions, the option-value of work and retirement. NBER Working Paper, No. 2686.
- SZABÓ JÓZSEF–BOKOR SÁNDOR (2006): „Zsilip” képzési és foglalkoztatási program. A hátrányos helyzetű csoportok reintegrációjának elősegítése. *Munkaügyi Szemle*, 5. sz. 31–34. o.
- SZAKOLCZAI GYÖRGY (2005): A rendszerváltás és a politikai váltógazdaság demográfiai hatásai, *Demográfia*, 48. évf. 3–4. sz. 254–279. o.
- SZALAI JÚLIA (2007): *Nincs két ország? Társadalmi küzdelmek az állami (túl)elosztásért a rendszerváltás utáni Magyarországon*. Osiris, Budapest.
- TAHIN TAMÁS–JEGES SÁRA–LAMPEK KINGA (2000): Az iskolai végzettség és az egészségi állapot változása követéses vizsgálat alapján. *Demográfia*, 43. 305–334. o.
- TAMÁSI ILDIKÓ (2005): Az 50 éven felüli munkanélküliek elhelyezkedésének elősegítése. Központi munkaerőpiaci program Nógrád megyében. *Munkaügyi Szemle*, 9. sz. 43–45. o.
- TANAKA, S. (2005): Parental Leave and Child Health Across OECD Countries. *The Economic Journal*, 115. február, F7–F28.
- TARDOS KATALIN (1998): A tartós munkanélküliek egészségromlása. Megjelent: HANÁK KATALIN–NEMÉNYI MÁRIA (szerk.): *Szociológia – emberközelben*. Új Mandátum, Budapest.
- TÁRKÁNYI ÁKOS (2002): A családpolitika változásának hatásai a termékenységre Közép-Európában. *Demográfia*, 45. évf. 1. sz. 48–79. o.
- TERREL, K.–ERBENOVA, M.–SORM, V. (1998): Work incentive and other effects of social assistance and unemployment

- ment benefit policy in the Czech Republic. *Empirical Economics*, Vol. 23. No. 1–2. 87–120. o.
- TERREL, K.–SORM, V. (1998): Labor market policies and unemployment in the Czech Republic. Working Papers, No. 216. William Davidson Institute, University of Michigan.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (1997): Evaluating Hungarian Incomes Inequalities. The role of labor markets and social policies. *Acta Oeconomica*, Vol. 48. No. 3–4. 415–445. o.
- TÓTH ISTVÁN GYÖRGY (2005): *Jövedelemeloszlás. Gazdasági rendszerváltozástól az uniós csatlakozásig*. Századvég Kiadó, Budapest.
- VANHUYSE, P. (2004): The pensioner booms in post-communist Hungary and Poland: political sociology perspectives. *International Journal of Sociology and Social Policy*, Vol. 24. No. 1–2. 86 – 102. o.
- VANHUYSE, P. (2006): Divide and Pacify: Strategic Social Policies and Political Protests in Post-Communist Democracies. CEU Press, Budapest.
- VERHEIJEN, T. (2006): EU-8 Administrative Capacity in the New Member States: The Limits of Innovation? Report Number: 36930-GLB. Világbank, Washington.
- VILÁGBANK (2007): Social assistance in Central Europe and the Baltic States, Discussion Draft for Consultation and Comment. The World Bank, Washington DC.
- WALDFOGEL, J.–HAN, W.–BROOKS-GUNN, J. (2002): The effects of early maternal employment on child cognitive development. *Demography*, Vol. 39. No. 2. 369–392. o.
- WITTENBERG, J. (1997): Rethinking Political Continuity in East Central Europe. Megjelent: Perspectives on Political and Economic Transitions after Communism, Columbia University Graduate Student Conference, február 28–március 1. Institute on East Central Europe, New York.

**AKTÍV MUNKAERŐPIACI ESZKÖZÖK
MŰKÖDÉSÉNEK ÉRTÉKELÉSE
2001-2006 KÖZÖTT
ÉS VÁLTOZÁSAI 2007-BEN**

FREY MÁRIA

1. Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök hatásai, 2001–2006
 - 1.1. Aktív eszközökre fordított kiadások változásának trendjei
 - 1.2. Aktív eszközökben részt vevők érintett- és átlaglétszámának változásai
 - 1.3. A megyei munkanélküliségi ráták és az aktív eszközök igénybevételének összefüggései
 - 1.4. Kiemelt jelentőségű aktív munkaerőpiaci eszközök minősítése
 - 1.4.1. Munkaerőpiaci képzés
 - 1.4.2. A közhasznú foglalkoztatás
 - 1.4.3. Bértámogatás
 - 1.4.4. A pályakezdők elhelyezkedését segítő programok
 - 1.4.5. Vállalkozóvá válás támogatása
 - 1.5. Egyéb munkaerőpiaci eszközök
2. A munkaerőpiaci eszköz- és intézményrendszer változásai 2007-től
 - 2.1. A foglalkoztatást elősegítő támogatási rendszer átalakítása
 - 2.1.1. Bértámogatás
 - 2.1.2. Munkaerőpiaci program keretében nyújtható támogatás
 - 2.1.3. Vállalkozás indításának elősegítése
 - 2.1.4. Foglalkoztatást elősegítő képzés
 - 2.1.5. Munkahelyteremtés támogatása
 - 2.2. A munkaerőpiac intézményrendszerének regionalizálása
 - 2.2.1. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal
 - 2.2.2. Regionális munkaügyi központok
 - 2.2.3. A regionális munkaügyi központok és székhelyeik
 - 2.3. Járulékkedvezmények a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának elősegítéséhez
 - 2.4. Új rehabilitációs rendszer bevezetése
 - 2.4.1. Rehabilitációs járadék
 - 2.4.2. Akkreditációs rendszer
 - 2.4.3. Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet

2007. január 1-jétől az aktív munkaerőpiaci eszközök rendszere gyökeresen átalakult. Ezért indokolt a 2001–2006 között működő eszközrendszer tapasztalatait áttekintnünk. Az ezzel kapcsolatos kutatásról¹ ad számot e tanulmány első része. Ezt követően ismertetjük a munkaerőpiaci eszköz- és intézményrendszer 2007. évi változásait.

1. AZ AKTÍV FOGLALKOZTATÁSPOLITIKAI ESZKÖZÖK HATÁSAI, 2001–2006

Ebben a fejezetben a meglévő információs forrásokra, hivatali dokumentumokra és statisztikai elemzésekre támaszkodva értékeljük az aktív munkaerőpiaci eszközök működésének hatásait a 2001–2006 időszakra vonatkozóan.

Elöljáróban megjegyezzük, hogy a vizsgált aktív munkaerőpiaci eszközök olyan támogatásokat foglalnak magukban, mint a foglalkoztatási törvényben definiált és (2006. végéig) a megyei munkaügyi központok által működtetett munkaerőpiaci képzés, a bértámogatás, a munkanélküliek vállalkozóvá válásának a támogatása, a közhasznú foglalkoztatás stb. Ezek a *kilencvenes években még nagyon fontosak voltak a munkanélküliség kezelésében, 2000 óta azonban egyre szűkül a hatókörük*. 2000 után ugyanis megjelentek azok a *munkaerőpiaci szolgáltatások és programok*, amelyek alkalmasabbak a tartós munkanélküliek és az inaktívak sokféle problémáinak az orvoslására, mint az egyedi támogatások. A munkaerőpiaci szolgáltatások értékeléséhez azonban a legalapvetőbb információk is hiányoznak, a munkaerőpiaci programok pedig annyira sokszínűek, hogy ha vizsgálják is a hatásait, általánosítható tanulságok nemigen vonhatók le belőlük.

A *foglalkoztatási törvény mellett más törvények (szja, tao, eho) is nyújtanak olyan járulék- és adókedvezményeket*, amelyek az álláskereső és más hátrányos helyzetű vagy megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásához és képzéséhez kapcsolódnak. Emellett 2005. novemberétől – a Start-kártyához kapcsolódva – a Munkaerő-piaci Alapból *normatív járulék-kedvezményhez* is hozzá lehet jutni.

¹ A részletes vizsgálatot a Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet kutatócsoportja végezte, a Szociális és Munkaügyi Minisztérium megbízásából. *A foglalkoztatáspolitikai aktív eszközei hatásainak elemzése 2001–2006* című tanulmány 2007 júniusában készült el, Frey Mária kutatásvezetésével, továbbá Boda Dorottya, Dögei Ilona, Gere Iлона, Mód Péter és Simon Péter közreműködésével. Az I. fejezet ezen a kutatáson alapul.

Ráadásul az ezredforduló tájkán megnyíltak az *Európai Unió előcsatlakozási alapjainak, majd az Európai Szociális Alap forrásai* – ezek komplex foglalkoztatási programokat támogatnak nonprofit szervezetek vezette konzorciumok vagy az Állami Foglalkoztatási Szolgálat égisze alatt. A sok program számos hátrányos helyzetű ember munkaerőpiacra való visszavezetését szolgálta, olyannyira, hogy a különféle szponzorok szinte versenyeztek a résztvevőkért.

Az évek során tehát kezelhetetlenül nagyszámú és gyakran egymást átfedő támogatási forma jött létre, a munkanélküliség megelőzésére és az állástalannak munkaerőpiacra való visszatérésének az elősegítésére. Ezek információs háttere azonban nem épült ki úgy, hogy a képzési és foglalkoztatási támogatások teljes körének munkaerőpiaci hatásait értékelni lehessen. Egyelőre ezt csak az egyedi aktív eszközök esetében lehetett megtenni.

Elsőként az aktív munkaerőpiaci eszközök ráfordításainak változásával foglalkozunk. Ezt követően a támogatottak úgynevezett érintett- és átlaglétszámának alakulását mutatjuk be, feltárva a megyei munkanélküliségi ráták nagyságának és az aktív eszközök igénybevételének összefüggéseit. Végül a kiemelt jelentőségű aktív munkaerőpiaci eszközöket minősítjük: a munkaerőpiaci képzést, a közhasznú foglalkoztatást, a bértámogatást, a pályakezdekők elhelyezkedését segítő eszközöket és a munkanélküliek vállalkozóvá válásának a támogatását.

1.1. Aktív eszközökre fordított kiadások változásának trendjei

A munkanélküliség passzív és aktív kezelésének forrása 1996. január 1. óta a Munkaerő-piaci Alap (MpA). Ennek meghatározó, de nem kizárólagos bevételi forrása a munkáltatói és munkavállalói járulék, aminek mértéke a munkáltatók esetében 1999. január 1. óta a munkavállalóknak elszámolt bruttó munkabér 3 százaléka. Munkavállalói járulékként 2006. szeptember 1. óta a bruttó kereset 1,5 százalékat kell befizetni (előzőleg 1 százalékot). Az így befolyó összegek jóval meghaladják a (kevés munkanélkülinek, alacsony színvonalú támogatást biztosító) passzív ellátások, továbbá a szűkös keretek közé szorított aktív eszközök ráfordításigényét.

Az *1. táblázat* főbb kiadási tételcsoportokra bontva tájékoztat a munkanélküliség kezelésének ráfordításairól a 2000–2006 közötti időszakban.

Az egyes tételeket rendeltetésük szerint soroltuk be az aktív eszközök, illetve a passzív ellátások kategóriájába. Ily módon a passzív ellátások közé a biztosítási jellegű ellátmányokon kívül bevettük a segélytípusú támogatásokat is: a fokozatosan megszűnő jövedelempótló támogatást és az önkormányzatok által folyósított, de a MpA-ból fizetett rendszeres szociális segélyt is. Az aktív eszközök között pedig megjelentettük a közcélú munkavégzést is, továbbá minden olyan, az MpA-ból finanszírozott támogatást, ami a munkanélküliség megelőzésére és a munkaerőpiacra való visszatérés elősegítésére szolgál.

2000–2006 között összegszerűségében majdnem másfélszeresére nőtt a munkaerőpiaci költségvetés

1. táblázat: Munkaerőpiaci költségvetés és felhasználása, 2000–2006 (milliárd forint)

Felhasználási jogcímek	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
A) Keresetpótló ellátás							
Munkanélküli-járadék + tb + eho	55,2	53,2	60,8	65,2	70,8	77,4	16,0
Álláskeresés támogatása							67,3
Nyes + tb + eho	1,3	1,8	1,8	1,8	1,6	1,7	1,2
Előnyugdíj	4,6	1,0	-	-	-	-	-
Ákj + tb + eho	-	-	-	0,8	5,0	6,8	-
Működési és útiköltség	0,6	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8	0,9
Összesen	61,7	56,6	63,2	68,4	78,2	86,7	85,5
B) Jövedelempótló támogatás	18,9	8,5	1,4	0,2	0,1	-	-
C) Önkormányzati szociális segély	6,8	29,1	37,4	32,5	36,3	29,3	30,0
1. Rszs	1,8	17,3	21,5	18,5	20,2	14,3	15,0
2. Közcélú foglalkoztatás	3,8	10,5	14,6	13,0	15,1	14,0	14,0
3. Igazgatás	1,2	1,3	1,3	1,0	1,0	1,0	1,0
D) ÁFSZ működési és fejlesztési költség	12,2	14,8	17,6	21,8	21,8	21,7	22,5
E) Aktív eszközök	34,2	45,3	57,7	53,5	46,3	55,5	64,9
1. Foglalkoztatási alaprészt	31,6	41,9	54,1	48,9	42,9	46,8	49,2*
2. GM-célelőirányzat	2,6	3,4	3,6	-	-	-	-
3. Felnőttképzési keret	-	-	-	4,6	1,5	3,1	4,2
4. Közmunka, nonprofit	-	-	-	-	1,9	0,3	3,9
5. EU-s támogatás	-	-	-	-	-	4,6	5,9
6. Járulékkezdvezmény, visszatérítés						0,7	1,7
Teljes ráfordítás (A + B + C + D + E)	133,8	154,3	177,3	176,4	182,7	193,2	202,9
Aránya a GDP-ből	1,02	1,01	1,03	0,9	0,9	0,9	0,9
Ráfordítások összesen: 100 százalék, ebből:							
Passzív ellátások aránya (A + B + C1 + C3)	62,5	54,2	49,3	49,9	54,4	52,8	50,0
ÁFSZ aránya	9,1	9,6	9,9	12,4	11,9	11,2	11,1
Aktív ellátások aránya (C2 + E)	28,4	36,2	40,8	37,7	33,7	36,0	38,9
Foglalkoztatási és képzési támogatásból							
Központi FA-keret	3,9	7,0**	18,6**	10,6	8,4	10,1	10,8
Decentralizált FA-keret	27,7	34,9	35,5	38,3	34,5	36,7	38,4*
FA-keret együtt	31,6	41,9	54,1	48,9	42,9	46,8	49,2
GM munkahelyteremtő célelőirányzat	2,6	3,4	3,6	-	-	-	-
Felnőttképzési keret	-	-	-	4,6	1,5	3,1	4,2
Együtt	34,2	45,3	57,7	53,5	44,4	49,9	53,4
FA-keretből							
Központi keret (százalék)	12,3	16,7	34,4	21,7	19,6	21,6	22,0
Decentralizált (százalék)	87,7	83,3	65,6	78,3	80,4	78,4	78,0

* A foglalkoztatási alaprészből 2006-ban 5 milliárd forintot használtak fel a regionális képző központok megváltozott rendszerű finanszírozására.

** Az aktív eszközök közé 2001-ben és 2002-ben beépült egy *ad hoc* jellegű támogatási forma: a minimálbér növeléséből adódó munkáltatói többletköltség kompenzációja a munkáltatók számára. Erre 2001-ben közel 2 milliárd forint, 2002-ben pedig 15 milliárd forintot fordítottak, a foglalkoztatási alaprészt központi keretéből.

Rövidítések: ÁFSZ = Állami Foglalkoztatási Szolgálat, FA = Foglalkoztatási Alap, nyes = nyugdíj előtti munkanélküli-segély, eho = egészségügyi hozzájárulás, rszs = nem foglalkoztatottak rendszeres szociális segélyére, ákj = álláskeresést ösztönző juttatás.

Forrás: Szociális és Munkaügyi Minisztérium munkaerő-piaci alapkezelési főosztály adatai.

A munkaerőpiaci költségvetés részesedése a GDP-ből stabilan egy százalék

Csökkent a munkaügyi központok által közvetlenül felhasználható pénzalap nagysága

Az adatok azt mutatják, hogy 2000–2006 között a munkaerőpiaci költségvetés összege majdnem másfélszeresére nőtt, ugyanakkor a GDP-hez viszonyított aránya mindvégig 1 százalék körül mozgott, ami durván fele az EU-tagállamok átlagának. A munkaerőpiaci költségvetésen belül jelentősen *ingadozott az aktív munkaerőpiaci eszközökre, szolgáltatásokra, programokra jutó ráfordítások aránya*: 2000-ben 28,4 százalék volt, 2002-ben 40,8 százalék, 2004-ben 33,7 százalék, majd 2006-ban 38,9 százalék.

Mivel az aktív eszközrendszer mellett – mint utaltunk rá – egyre több, a foglalkoztatási törvény (Flt.) hatókörén kívül szabályozott munkaerőpiaci beavatkozás történik, a Foglalkoztatási Alap központi keretének részaránya a széles értelemben vett aktív munkaerőpiaci ráfordításokon belül visszaszorulóban van. *2000-ben még 88,6 százalékot tett ki, 2006-ban már csak 79,8 százalékot.* A másik jól kivehető tendencia, hogy *az aktív támogatásokat finanszírozó Foglalkoztatási Alapból egyre nagyobb hányad marad a központi keretben*: 2000-ben 12,3 százalék, 2006-ban: 22 százalék. A központosítás átmenetileg legdurvábban 2002-ben nyilvánult meg, aminek oka az volt, hogy ebben az évben 15 milliárd forintot költöttek a minimálbér növekedéséből adódó munkáltatói többletköltség kompenzálására az élömunkaigényes vállalkozásoknál. 2003-tól pedig a foglalkoztatási törvénybe visszakerült munkahelyteremtő támogatások kötik le a Foglalkoztatási Alap központi keretének meghatározó hányadát.

1.2. Aktív eszközökben részt vevők érintett- és átlaglétszámának változásai

Jelentősen csökkent az aktív eszközök által érintettek száma és átlaglétszáma

A 2. táblázat adatai mutatják, hogy *2001-ben még évente átlagosan a gazdaságilag aktív népesség 2,6 százaléka volt a különböző egyedi aktív munkaerőpiaci eszközök kedvezményezettje, 2006-ban már csak 1,5 százalék.* Ebből két következtetés adódik. Egyfelől, a munkanélküliségi ráta ennyivel magasabb lett volna, ha az állástalan vagy elbocsátással fenyegetett embereket nem részesítik preventív vagy a munkaerőpiacra való visszatérésüket segítő támogatásokban. Másfelől, az aktív eszközök munkaerőpiacot tehermentesítő szerepe éppen akkor csökkent, amikor a munkanélküliség növekedésnek indult. Ezzel maga is hozzájárult a munkaerőpiaci feszültségek éleződéséhez, ahelyett hogy – funkciója szerint – anticiklikus hatást gyakorolt volna a munkaerőpiaci folyamatokra.

A normatív aktív munkaerőpiaci eszközök tehát a tényleges vagy potenciális munkanélküliek csökkenő hányadának nyújtottak képzési és foglalkoztatási lehetőséget a vizsgált időszakban. Az úgynevezett *aktiválási ráta* – ami az aktív eszközök kedvezményezettjeinek a számát viszonyítja ugyanennek a létszámnak a regisztrált munkanélküliekkel megnövelt nevezőjéhez – a 2000. évtized elején még 20 százalék körül mozgott, majd *2004-re 16,7 százalékra, 2005-re 14,9 százalékra, 2006-ra pedig 13,8 százalékra csökkent.*

2. táblázat: Munkanélküliségi ráta, aktiválási arány és az aktív eszközökben részt vevők a gazdaságilag aktív népesség százalékában

Év	Aktiválási arány* (százalék)	Aktív eszközökben részt- vevők aránya** (a gazda- ságilag aktív népesség százalékában)	Regisztrált munkanélkü- liek alapulvételével számí- tott munkanélküliségi ráta*** (százalék)
2001	19,4	2,6	8,9
2002	20,0	2,1	8,4
2003	19,8	2,1	8,3
2004	16,7	1,8	8,7
2005	14,9	1,7	9,4
2006	13,8	1,5	10,0

*Az aktív eszközök kedvezményezetteinek a száma, ugyanennek a létszámnak a regisztrált munkanélküliekkel megnövelt nevezőjéhez viszonyítva.

**Aktív eszközök kedvezményezetteinek a száma, az előző év január 1-jei gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva.

***Nyilvántartási adatokkal számított munkanélküliségi ráta, az adott év januárjában.

Forrás: Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal adatai, KSH munkaerő-felmérés adatai, KSH munkaerőmérleg adatai

A normatív aktív munkaerőpiaci eszközök révén évről évre kisebb létszámot sikerült kivonni a munkanélküliek közül: 2001-ben közel 105 ezer volt azoknak a személyeknek az átlagléttszáma, akik az aktív munkaerőpiaci eszközök-höz kapcsolódó támogatásokban részesültek. Ez 2006-ban nem érte el a 63 ezret, ami *40 százalékos csökkenést* jelent (3. táblázat).

3. táblázat: Az aktív munkaerőpiaci eszközökben résztvevők átlagléttszáma és annak megoszlása, 2001–2006

Aktív munkaerőpiaci eszközök	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Létszám (fő)						
Munkaerőpiaci képzés	27 187	23 410	25 044	17 919	11 838	13 040
Közhasznú foglalkoztatás	23 185	17 751	17 534	14 235	15 790	12 953
Bértámogatás	26 547	21 693	20 439	18 909	18 417	16 935
A munkahely-teremtő beruházás támogatása*	6 943	1 708	1 270	2 717	2 742	2 588
Vállalkozóvá válás támogatása	1 616	1 269	1 250	953	1 137	799
Utazási költségtérítés	3 483	3 294	3 088	2 112	1 836	1 448
Pályakezdekők eszközei	7 094	6 827	7 686	7 908	8 086	7 884
Önfoglalkoztatói támogatás	5 142	5 204	4 642	3 963	3 111	2 393
A munkahely-megőrzés támogatása**	156	2 209	3 419	2 923	4 284	2 219
Járadékátvállalás	3 399	3 116	3 878	3 324	3 821	1 871
Intenzív álláskeresés támogatása	-	-	10	2	2	-
A részmunkaidős foglalkoztatás támogatása	-	-	-	357	584	561
Összesen	104 752	86 481	88 259	75 321	71 648	62 689
Láncindex (előző év = 100)	101,0	82,6	102,1	85,3	85,1	87,5

Aktív munkaerőpiaci eszközök	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Megosztás (százalék)						
Munkaerőpiaci képzés	26,0	27,1	28,3	23,8	16,5	20,8
Közhasznú foglalkoztatás	22,2	20,5	19,8	18,9	22,0	20,7
Bértámogatás	25,3	25,1	23,1	25,1	25,7	27,0
A munkahely-teremtő beruházás támogatása*	6,6	2,0	1,4	3,6	3,8	4,1
Vállalkozóvá válás támogatása	1,5	1,5	1,4	1,3	1,6	1,3
Utazási költségtérítés	3,3	3,5	3,5	2,8	2,6	2,3
Pályakezdekők eszközei	6,8	7,9	8,7	10,5	11,3	12,6
Önfoglalkoztatói támogatás	4,9	6,0	5,3	5,3	4,3	3,8
A munkahely-megőrzés támogatása**	0,2	2,6	3,9	3,9	6,0	3,5
Járadékátvállalás	3,2	3,8	4,6	4,4	5,3	3,0
Intenzív álláskeresés támogatása	-	-	-	-	-	-
A részmunkaidős foglalkoztatás támogatása	-	-	-	0,4	0,9	0,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

*A munkahely-teremtő beruházások támogatásánál az év folyamán (a foglalkoztatási kötelezettségnek megfelelően) betöltött munkahelyek szerepelnek a táblázatban.

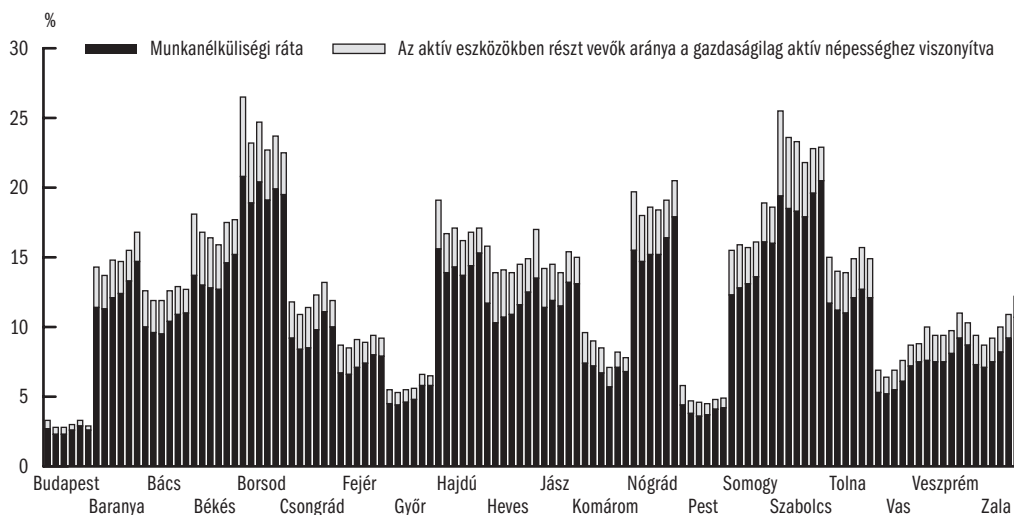
**A 2002-ben indult, ugyanilyen elnevezésű, 2001-ben megszüntetett támogatási formában rendkívül alacsony volt a részvétel.

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal adatai.

1.3. A megyei munkanélküliségi ráták és az aktív eszközök igénybevételének összefüggései

Mivel a decentralizált foglalkoztatási alap (decFA) megyék közötti allokálásának legfőbb kritériuma a hátrányos munkaerőpiaci helyzet kiegyenlítése, természetesnek tekinthető, hogy *a magasabb munkanélküliségi rátájú megyékben az aktív eszközökben részt vevők gazdaságilag aktív népességhez viszonyított aránya is magasabb, és fordítva (1. ábra).*

1. ábra: A regisztrált munkanélküliek alapján számított munkanélküliségi ráta és az aktív eszközökben részt vettek átlaglétszámának aránya a gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva, 2001–2006

A vizsgált időszak első felében a munkanélküliségi ráta a legtöbb megyében enyhén csökkenő tendenciát mutatott, amit az aktív eszközökben részt vevők relatív súlyának a visszaesése kísért. Ez azonban akkor is folytatódott, amikor a munkanélküliség növekedni kezdett, holott ennek az ellenkezőjére lett volna szükség.

Aktív eszközökkel rövidebb-hosszabb ideig lehet támogatni a munkanélkülieket. Ennélfogva jóval több embert érint egy-egy aktív eszköz, mint amit az éves átlag kimutat. Nem véletlenül nevezik éppen az aktív eszközök által érintett létszámnak azokat a statisztikai adatokat, amelyek mindazokat a személyeket magukban foglalják, akiket a vizsgált időintervallumban akár csak egy napra is bevontak aktív munkaerőpiaci eszközökbe. A 4. táblázat róluk tájékoztat. Ennek adatai arra utalnak, hogy 2001–2006 között az aktív eszközök által érintettek létszáma 30 százalékkal csökkent.

A magasabb munkanélküliségi rátájú megyékben az aktív eszközökben részt vevők gazdaságilag aktív népességhez viszonyított aránya is magasabb, és fordítva

4. táblázat: Az aktív eszközök által érintett létszám* és megoszlása, 2001–2006

Aktív munkaerőpiaci eszközök	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Létszám (fő)						
Munkaerőpiaci képzés	91 519	82 835	82 895	59 894	43 725	47 141
Közhasznú foglalkoztatás	80 742	84 498	76 892	63 998	79 429	66 403
Bértámogatás	48 089	40 838	41 064	36 313	37 708	33 150
A munkahely-teremtő beruházás támogatása**	90 86	6 452	4 595	4710	3 816	3 325
Vállalkozóvá válás támogatása	5 016	4 326	4 011	3 225	3 394	2 736
Utazási költségtérítés	9 356	9 774	7 495	5 517	5 015	3 910
Pályakezdekők eszközei	16 758	16 108	17 551	17 527	18 206	17 976
Önfoglalkoztatói támogatás	6 025	6 138	5 493	4 689	4 086	2 941
A munkahely-megőrzés támogatása***	653	12 634	12 668	10 698	13 703	7 390
Járadékátvállalás	9 702	10 008	11 883	10 092	10 753	6 552
Intenzív álláskeresés támogatása	-	100	109	64	64	-
A részmunkaidős foglalkoztatás támogatása	-	-	-	791	1 285	1 253
Összesen	276 946	273 711	264 656	217 518	221 184	192 777
Láncindex (előző év = 100)	94,0	98,8	96,7	82,2	101,7	87,2
Megoszlás (százalék)						
Munkaerőpiaci képzés	33,0	30,2	31,3	27,5	19,8	24,5
Közhasznú foglalkoztatás	29,1	30,8	29,1	29,4	35,9	34,4
Bértámogatás	17,4	14,9	15,5	16,7	17,0	17,2
A munkahely-teremtő beruházás támogatása**	3,3	2,4	1,7	2,2	1,7	1,7
Vállalkozóvá válás támogatása	1,8	1,6	1,5	1,5	1,5	1,4
Utazási költségtérítés	3,3	3,6	2,8	2,5	2,3	2,0
Pályakezdekők eszközei	6,1	5,9	6,6	8,1	8,2	9,3
Önfoglalkoztatói támogatás	2,3	2,4	2,1	2,2	1,8	1,5
A munkahely-megőrzés támogatása***	0,2	4,6	4,8	4,9	6,2	3,8
Járadékátvállalás	3,5	3,6	4,5	4,6	4,9	3,4
Intenzív álláskeresés támogatása	-	-	-	-	-	-
A részmunkaidős foglalkoztatás támogatása	-	-	-	0,4	0,6	0,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Az aktív eszközök által érintett létszám mindazokat magában foglalja, akik a vizsgált időintervallumban akár csak egy napig is egy adott eszköz támogatásában részesültek.

** A munkahely-teremtő beruházások támogatásánál az év folyamán (a foglalkoztatási kötelezettségnek megfelelően) betöltött munkahelyek szerepelnek a táblázatban.

*** A 2002-ben indult, az ugyanilyen elnevezésű 2001-ben megszüntetett támogatási formában rendkívül alacsony volt a részvétel.

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal adatai.

Az aktív eszközök által érintett létszám az átlaglétszámnak átlagosan a háromszorosa volt a vizsgált időszakban. A konkrét arányokat jelentősen befolyásolta a támogatás időtartama. Amikor szűkültek a források, a megyék ennek lerövidítésével és a támogatás mértékének a megkurtításával reagáltak az elvonásokra.

Az 5. táblázatban azt kívántuk érzékelteni, hogy *a munkanélküliségi ráta, valamint az a tény, hogy az egyes megyék az aktív eszközök melyik típusának mekkora szerepet szánnak a munkaerőpiaci feszültségek oldásában, mutat-e valamiféle összefüggést.* Ehhez átlagoltuk a 2001–2006 közötti évek adatait, és a munkanélküliség növekvő sorrendjében állítottuk fel a megyék aktív eszközök által érintett létszámának megoszlási viszonyszámait.

5. táblázat: Az aktív eszközökben részt vevők megoszlása és a regisztrált munkanélküliek alapján számított munkanélküliségi ráták összefüggése a 2001–2006. évek átlagában, a munkanélküliségi ráta növekvő sorrendjében

Megye	Képzésben	Közhasznú foglalkoztatásban	Bértámogatásban*	Vállalkozói támogatásban**	Pályakezdő támogatásban	Egyéb támogatásban	Munkanélküliségi ráta
	részesülők aránya az aktív eszközökkel támogatottak összességén belül						
1. Budapest	39,9	34,5	11,6	5,5	2,5	6,0	2,6
2. Pest	30,5	46,2	10,2	4,3	2,3	6,5	4,0
3. Győr-Moson-Sopron	39,2	23,5	21,1	7,5	5,2	3,5	5,0
4. Vas	52,9	7,9	10,6	8,7	5,1	14,8	6,1
5. Komárom-Esztergom	34,8	29,5	18,5	5,6	10,1	1,5	6,8
6. Fejér	36,9	21,6	25,9	4,2	3,8	7,0	7,3
7. Veszprém	35,1	24,5	22,3	4,0	3,1	11,0	8,1
8. Zala	41,6	16,2	16,6	5,2	2,6	17,8	8,3
9. Csongrád	36,4	17,1	26,7	4,0	9,1	6,7	9,5
10. Bács-Kiskun	34,1	22,8	20,1	5,5	9,9	7,6	10,2
11. Heves	27,7	21,6	25,6	3,8	7,9	13,4	11,3
12. Tolna	24,7	19,3	25,9	5,1	11,3	13,7	11,8
13. Jász-Nagykun-Szolnok	29,7	27,5	16,7	3,7	8,8	13,6	12,4
14. Baranya	32,2	22,5	27,7	1,9	6,6	9,1	12,5
15. Békés	25,3	34,1	21,1	3,7	7,9	7,9	13,7
16. Somogy	24,0	34,9	17,3	3,4	4,3	16,1	14,0
17. Hajdú-Bihar	30,8	23,4	18,3	3,8	11,7	12,0	14,5
18. Nógrád	17,4	30,0	22,0	3,2	10,3	17,1	15,8
19. Szabolcs-Szatmár-Bereg	19,7	42,3	15,5	1,3	9,5	11,7	19,0
20. Borsod-Abaúj-Zemplén	14,4	45,2	18,0	1,7	7,7	13,0	19,8
Összesen	27,5	31,5	19,3	3,6	7,4	10,7	8,9

* Utazási költségtérítéssel együtt.

** Önfoglalkoztatói támogatással együtt.

Forrás: Foglalkoztatási Hivatal adatai alapján készült számítás.

Az aktív eszközök közül a vizsgált időszakban mindvégig és mindenütt alkalmazott típusait emeltük ki. Ezek kiválasztásánál a munkaerőpiacra csekély hatást gyakorló eszközöktől eltekintettünk, és azokat az „egyéb” kategóriába soroltuk. A munkanélküliek vállalkozóvá válását segítő kétfajta támogatási formát összevontuk, és ugyanezt tettük a bértámogatással, valamint az utazási költség átvállalásával is, tekintettel arra, hogy azokat a vizsgált időszak nagy részében a legtöbb megyében együtt szokták folyósítani. Említést érdemel még, hogy sok megyében egyre nagyobb mennyiségű pénzeszközt fordítanak munkaerőpiaci programokra. Ezek létszámadatait azonban a statisztikák nem elkülönítve tartalmazzák, hanem a normatív aktív eszközök kedvezményezettjei között.

Az 5. táblázatban dőlt számok jelzik azoknak a megyéknek az adatait, amelyekben a munkanélküliség és az aktív eszközökben érintettek létszámmegoszlása között határozott pozitív vagy negatív összefüggés tapasztalható.

Milyen következtetéseket vonhatunk le a táblázat adataiból?

– A *képzést* a relatíve jó munkaerőpiaci helyzetű megyékben alkalmazzák kiemelkedő arányban (Vas megye, Budapest, Győr-Moson-Sopron). Jóval szerényebb szerepet szánnak neki ott, ahol jelentős a kereslethiány (Somogy, Nógrád, Szabolcs, Borsod-Abaúj-Zemplén) – feltételezve és megtagasztalva, hogy a képzés sem garancia a munkához jutásra.

– A *közhasznú foglalkoztatásnak* elméletileg az a funkciója, hogy „utolsó mentsvár” legyen ott és azok számára, ahol és akiknek a piac nem kínál más munkalehetőséget. Ez részben igazolódott Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Borsod-Abaúj-Zemplén megye esetében, továbbá ennek az ellenkezője Vas megyében és Zalában. Ugyanakkor nehéz megfejtetni, mi lehet az oka annak, hogy az aktív eszközök által érintettek létszámából a legnagyobb arányban éppen a második legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú Pest megyében vesznek részt közhasznú foglalkoztatásban, és magyarázatot igényelne a főváros átlagot meghaladó arányszáma is.

– Mint említettük, a *bértámogatás és az útiköltség átvállalásának* adatait összevontuk, tekintettel arra, hogy ezeket a vizsgált időszak nagy részében általában együtt folyósították a munkaügyi központok. Ezeket az eszközöket tipikusan a munkanélküliség szempontjából középmezőnybe tartozó megyék használják a legnagyobb gyakorisággal (Baranya, Csongrád, Heves, Tolna, Fejér). Ami még feltűnő, hogy Budapesten, továbbá Pest és Vas megyében a legalacsonyabb a bértámogatottak aránya az aktív eszközökbe bevontak összességén belül. Vas megyében láthatóan a képzés kap elsőbbséget, ugyanakkor a fővárosban és Pest megyében ez az eszköz kiválthatná a közhasznú foglalkoztatást.

– A *vállalkozóvá válás támogatása* általában periférikus jelentőségi aktív eszköz, de elterjedtsége viszonylag szoros összefüggést mutat a munkaerőpiaci helyzettel. Azokban a megyékben, ahol alacsony az állástalanok aránya,

e mögött prosperáló helyi gazdaság és erre épülő fizetőképes kereslet állhat, ami esélyt ad arra, hogy a munkanélküliek egy kis része önmagának munkahelyet teremtve boldoguljon. Az aktív eszközök által érintettek létszámából az átlagosnál jóval többen kaptak ehhez támogatást a legalacsonyabb munkanélküliségi rátájú Vas, Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyében, valamint Budapesten. Ezzel szemben a legrosszabb helyzetű Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Szabolcsban érdeklődő és remény is alig volt arra, hogy a munkanélküliek ennek révén a megélhetésüket biztosító munkajövedelemhez jussanak.

– A *pályakezdők elhelyezkedését segítő programok* estében is érzékelhető, hogy a kedvező munkaerőpiaci helyzetben lévő megyékben (például a fővárosban és Pest megyében) a fiatalok nagy része támogatás nélkül is el tudott helyezkedni, de a magas munkanélküliséggel sújtott Szabolcsban, Hajdú-Biharban és Nógrád megyében az aktív eszközökben részt vevők jelentős részét érintette ez a támogatás, amit a munkáltatók számára folyósítanak azért, hogy felvegyék őket.

A 6. táblázat a munkanélküliségi ráta szignifikáns korrelációit mutatja. A pályakezdők elhelyezkedését elősegítő támogatások és az egyéb támogatások nőnek a munkanélküliségi ráta növekedésével (pozitív korreláció), a képzési és a vállalkozóvá válási támogatások csökkennek a munkanélküliségi ráta emelkedésével (negatív a korreláció). Pozitív a korreláció a képzés és a vállalkozói támogatások között, negatív az együttmozgás a képzés és a közhasznú foglalkoztatás, a képzés és a pályakezdők támogatásai között, valamint a vállalkozói támogatás és a közhasznú foglalkoztatás között.

6. táblázat: A munkanélküliségi ráta szignifikáns korreláció

	Képzés	Közhasznú foglalkoztatás	Bértámogatás	Vállalkozói támogatás	Pályakezdők támogatásai	Egyéb támogatás	Munkanélküliségi ráta	Átlag	Szórás
Képzés	1							31,37	9,07
Közhasznú foglalkoztatás	-0,673**	1						27,23	9,96
Bértámogatás	-0,209	-0,312	1					16,9	4,28
Vállalkozói támogatás	0,794**	-0,570**	-0,214	1				4,31	1,79
Pályakezdők támogatásai	-0,459*	-0,064	0,377	-0,241	1			6,99	3,14
Egyéb támogatások	-0,276	-0,246	-0,013	-0,311	0,092	1		13,26	5,27
Munkanélküliségi ráta	-0,808**	0,331	0,171	-0,749**	0,588**	0,531*	1	10,64	4,73

**1 százalékos szinten szignifikáns, * 5 százalékos szinten szignifikáns.

Összegezve: 2001–2006 között azokban a megyékben, amelyekben tartósan magas volt a munkanélküliség, a közhasznú foglalkoztatásra és a pályakezdők elhelyezkedésének támogatására helyezték a hangsúlyt az aktív munkaerőpiaci eszközök közül. A munkanélküliek vállalkozóvá válására sem igény nem mutatkozott, sem realitás, a képzésnél pedig óvakodtak ar-

ról, hogy az elhelyezkedés esélye nélkül beiskolázzanak munkanélkülieket, mert ez az egyén számára csalódást, a társadalomnak pedig meg nem térülő kiadást okoz. *A másik póluson*, az élénk munkaerőpiaccal, viszonylag magas foglalkoztatási és alacsony munkanélküliségi mutatókkal jellemezhető meggyékben *kiemelkedő szerepet szántak a munkaerőpiaci képzésnek*, a változó kereslethez alkalmazkodni tudó munkaerő-kínálat biztosítása érdekében. A jól képzett fiatalok itt támogatás nélkül is el tudtak helyezkedni, a hátrányos helyzetű fiatalok és felnőttek munkába állását pedig a munkáltatóknak folyósított bértámogatással segítették. Az átlagosnál jóval magasabb volt azoknak a munkanélkülieknek az aránya is, akik azért részesültek támogatásban, hogy önmaguk gondoskodjanak a foglalkoztatásukról. A közhasznú foglalkoztatást pedig igyekeztek azokra korlátozni, akik e nélkül tényleg nem tudtak volna munkához jutni.

1.4. Kiemelt jelentőségű aktív munkaerőpiaci eszközök minősítése

Négy eszköznek volt meghatározó szerepe a munkanélküliség megelőzésében, illetve levezetésében: *a munkaerőpiaci képzésnek, a közhasznú foglalkoztatásnak, a bértámogatásnak és a pályakezdők elhelyezkedését elősegítő programoknak.*

1.4.1. Munkaerőpiaci képzés

A munkanélküliek foglalkoztathatóságának javítása, elhelyezkedési esélyeinek növelése szempontjából – megfelelő munkaerő-kereslet mellett – ez az egyik legfontosabb aktív munkaerőpiaci eszköz. Kereslet hiányában azonban a képzés öncélúvá válhat, ami sem az eszköz hatékonysága, sem pedig az egyén szempontjából nem kívánatos.

2001–2006 között megfeleződött (27 ezerről 13 ezerre csökkent) a munkaerőpiaci képzésben részt vevők átlaglétszáma, valamint az aktív eszközök által érintett létszám is (91 ezerről 47 ezerre apadt). Ennek ellenére az átlaglétszám alapján – a 2005-öt kivéve – mindvégig ez volt a legtöbb munkanélkülit mozgósító aktív munkaerőpiaci eszköz.

A képzésbe kerülők kiválasztásánál azt lehetett tapasztalni, hogy elsősorban *azokat a munkanélkülieket vonták be a képzésekbe, akik korábbi tanulmányaik alapján könnyebben képezhetők, és várhatóan nagyobb eséllyel tudnak elhelyezkedni a képzés befejezése után.* Ugyanakkor – különösen az ajánlott képzésekben – viszonylag nagy súllyal voltak jelen azok is, akik foglalkoztathatóságának javítása (mind az ő, mind pedig a képzőik részéről) nagy erőfeszítést és ráfordítást igényelt. Arról sem szabad elfeledkezni, hogy a decentralizált foglalkoztatási alap (decFA) mellett más forrásokból is támogatottak képzéseket.²

Munkaerőpiaci képzés

² Például a humán erőforrás-fejlesztés operatív program (HEFOP) 1.1., és a „Lépj egyet előre!” program keretében. Az utóbbiban a 2006 eleje és 2007 márciusa között eltelt 15 hónapban 14 ezer főt vontak be, akiknek a fele legfeljebb nyolc általános iskolai végzettségű állástalan személy volt.

A 7. táblázat adatai szerint 2001–2005 között a képzésből kikerült munkanélküliek elhelyezkedési arányai egyik évben sem érték el az 50 százalékot. A legeredményesebbnek a munkaviszonyban állóknak szervezett képzések bizonyultak, amelyek révén 10 résztvevőből 9-nek sikerült megtartania a munkahelyét. Ez azonban a képzésben részt vevők csupán egytizedét érintette.

7. táblázat: Elhelyezkedési arányok a képzésből kikerülteknél*

A vizsgálat időpontja	Ajánlott képzés	Elfogadott képzés	Munkanélküliek képzése együtt	Munkaviszonyban állók képzése
2001	45,4	49,3	47,0	94,2
2002	43,3	45,8	44,4	92,7
2003	43,0	46,0	44,4	93,3
2004	45,5	45,6	45,5	92,1
2005	43,8	51,4	46,2	90,4

* A képzés befejezését követő harmadik hónapban munkaviszonyban állók aránya.
Forrás: Foglalkoztatási és Szociális Hivatal Monitoring vizsgálatának adatai.

A képzés után munkába állt egykori *munkanélküliek egyre kisebb hányada* (legutóbb négyötöde) *tudta a megszerzett ismereteit feladatainak ellátása során hasznosítani*, ami az ajánlott és elfogadott képzésekre egyaránt vonatkozik. Kifejezetten kedvezőtlennek minősíthető, hogy a végzettek durván egyötöde olyan munkakörben helyezkedett el, amelyben nem volt feltétlenül szükség a megszerzett – a decentralizált fejlesztési alapokból (decFA) részben vagy egészében finanszírozott – új ismeretekre. Ez arra utal, hogy a képzésekbe nagy számban kerülhetnek be az átlagosnál könnyebben álláshoz jutó, piac-képes tudással rendelkező emberek is, olyanok, akik nagy valószínűséggel e nélkül is foglalkoztathatók volnának.

8. táblázat: A képzés szakirányának megfelelően elhelyezkedettek aránya

A képzés formája	2001	2002	2003	2004	2005
Ajánlott	82,2	80,7	79,9	80,2	78,4
Elfogadott	86,5	84,6	82,0	81,9	81,3
Munkaviszonyban állók képzése	98,3	96,8	98,4	99,0	99,6

Forrás: A Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal Monitoring vizsgálatának adatai.

1.4.2. A közhasznú foglalkoztatás

Közhasznú foglalkoztatás

A közhasznú foglalkoztatás volt a vizsgált időszakban a legnagyobb mértékben alkalmazott és a legtöbb pénzügyi forrást felemésztő aktív munkaerőpiaci eszköz. *2001-ben közel 81 ezer főt érintett, ami ugyan 2006-ra 66 ezerre csökkent*, de még így is az aktív eszközök által támogatottak (érintett) létszáma több mint *egyharmadát* (34,4 százalék) tette ki.

A tartós munkanélküliség kezelése, befolyásolása szempontjából a közhasznú foglalkoztatásnak megvan az a *pozitív hatása*, hogy ha csupán átmeneti

időre is, de legális foglalkoztatási lehetőséget biztosít azon rétegek számára, akik a támogatás nélküli munkák világában nem jutnának álláshoz. A közhasznú foglalkoztatás *negatívumai* közé tartozik ugyanakkor, hogy évről évre nagyon jelentős pénzügyi forrásokat igényel, ezért cserében viszont szinte semmit nem nyújt annak érdekében, hogy a résztvevők normál, nem támogatott álláshoz jussanak. A *közhasznú foglalkoztatás befejeztével ugyanazon munkaadónál támogatás nélkül továbbfoglalkoztatottak aránya évek óta rendkívül csekély, mindössze 1–1,5 százalék körül mozog.*³ A közhasznú munkások nagyobb arányú véglegesítését korlátozza az a körülmény, hogy ez az eszköz *a helyi érdekvizonyok csapdájában vergődik.*

Az alacsony iskolai végzettség következtében a közhasznú munkán foglalkoztatottak többsége alacsony kvalifikációt igénylő, kommunális jellegű tevékenységet lát el. A munkáltatók eleinte csak a településfenntartás és kommunális szolgáltatások területén ajánlottak számukra *fizikai munkát*. Idővel azonban növekedett a magasabb kvalifikációt igénylő munkakörökben foglalkoztatottak száma is, például a szociális gondozás, egészségügy, közművelődés, iskolai kiegészítő tevékenység és műemlékvédelem területén. *A tevékenységfajta sokszínűbbé válását segítette,* hogy a foglalkoztatási törvény 2000. február 1-jétől hatályos módosítása *kibővítette azoknak a közhasznúnak minősülő tevékenységek körét, amelyek támogathatók,* annak érdekében, hogy önkormányzatok a korábbinál több munkanélkülinek tudjanak munkát biztosítani. E szerint a közhasznú munka támogatására lehetőség nyílik nemcsak közfeladat, hanem az *önkormányzat által önként vállalt,* a lakosságot, illetve a települést érintő feladat ellátása esetén is. Ennek ellenére *a többség (77–80 százalék) a vizsgált időszakban is kommunális munkát végzett.* A struktúrák a többi tevékenységfajta esetében is bemerevedtek (9. táblázat).

9. táblázat: A közhasznú foglalkoztatottak megoszlása főbb tevékenységtípusok szerint és továbbfoglalkoztatásuk arányai

Tevékenységtípusok	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Kommunális	77,7	77,6	78,9	77,3	80,4	76,6
Egészségügyi és szociális	7,1	6,9	6,9	7,6	6,1	7,2
Művelődési és közoktatási	4,4	4,6	4,3	4,7	4,1	5,3
Egyéb	10,8	10,9	9,9	10,4	9,4	10,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Továbbfoglalkoztatási arányok	1,5	1,8	1,4	1,3	0,9	..

Forrás: a Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal.

Az elhelyezkedési ráták mellett *költség–haszon elemzést* is végeztünk a közhasznú foglalkoztatás értékelésére (10. táblázat). Abból indultunk ki, hogy amennyiben *járadékos munkanélküli válik közhasznú foglalkoztatottá,* megtakaríthatók a munkanélküli-ellátás költségei, továbbá – a munkavégzés-

3 A fenti eredménymutatók csak azokról tájékoztatnak, akik a támogatott foglalkoztatás lejártával az *eredeti* munkaadójuknál tudtak normál, nem támogatott munkaviszonyt létesíteni.

ből származó magasabb jövedelemből – a járadékhoz képest több jut a tb-kasszáknak és az adóhivatalnak. Elvégezve ezt a számítást, arra a következtetésre jutottunk, hogy ha a közhasznú foglalkoztatás átlagos álláskeresési járadékot vált ki, úgy annak költségei közel háromnegyedes arányban finanszírozhatók az általa megszüntetett munkanélküliség ráfordításaiból. Minimális járadék esetén ez az arány kétharmados.

10. táblázat: A közhasznú foglalkoztatás havi költségeinek szembeállítása az általa megszüntetett munkanélküliség havi ráfordításaival 2006-ban

Költségtelek	Forint/fő/hó	
1. A közhasznú foglalkoztatás költségei		
Munkabér	62 500	
Tb-járulék (29 százalék)	18 125	
Eho	1 950	
Munkáltatói járulék (3 százalék)	1 875	
Dologi költség	10 000	
Összesen	94 450	
	átlagos járadékkal	járadék- minimummal
2. A közhasznú foglalkoztatás révén elért megtakarítás		
Álláskeresési járadék	43 500	37 500
Tb-járulék (29 százalék)	12 615	10 875
Eho	1 875	1 875
Összesen	57 990	50 250
3. A közhasznú foglalkoztatás révén elért többletbevétel		
A munkabér és a járadék különbségének 29 százaléka	5510	6 960
A munkabért terhelő 12,5 százalékos munkavállalói tb-járulék és az álláskeresési járadék után esedékes 8,5 százalékos tb-járulék különbözete	4115	4 625
A munkabért terhelő 1 százalékos munkavállalói járulék	625	625
Összesen	10 250	12 210
4. Megtakarítás és többletbevétel együtt	68 240	62 460
5. Aránya a közhasznú foglalkoztatás költségeihez	72,3 %	66,0 %

Ehhez azonban további számszerűsíthető és nem számszerűsíthető, minőségi haszonelemet lehet még hozzátenni. Az előbbibe tartozik az elvégzett munka értéke, továbbá a járadéknál magasabb kereset elköltéséből adódó, tova-gyűrűző munkahelyteremtő hatás. A nem számszerűsíthető pozitívumok között pedig olyan tényezők említhetők, mint például a munkanélküliség okozta feleslegességérzet, kirekesztettség, elbizonytalanodás, esetleg deviáns életmód elkerülése.

A bemutatott példához hasonló feltételek esetén valószínűsíthető, hogy a közhasznú foglalkoztatás bőven megtérül az általa kiváltott munkanélküliség ráfordításaiból. A probléma az, hogy a közhasznú foglalkoztatottak alig egynegyedére becsülhető azok aránya, akik a munkanélküli-járadékukat

váltották fel erre a foglalkoztatási formára. A többieknél a kiadással szemben egyáltalán nincs, vagy alig áll megtakarítás.

1.4.3. Bértámogatás

Az érintettek létszáma alapján ez volt a *harmadik legfontosabb* aktív munkaerőpiaci eszköz. *2001-ben 48 ezren, 2006-ban pedig 33 ezren juthattak álláshoz e kedvezménnyel.* A támogatottak aránya az aktív eszközökben részt vevők összességéhez viszonyítva – az érintettek létszámát alapul véve – 15–17 százalék között mozgott. Az aktív eszközökben részt vevők *átlag-létszáma* alapján viszont *2004-től ez az eszköz került az első helyre*, 25 százalék fölötti részesedéssel.

Bértámogatás

11. táblázat: A bértámogatásból kikerülők főbb adatai

Megnevezés	2001	2002	2003	2004	2005
Programot befejezettek száma, ezer fő	16 470	17 711	19 196	17 612	15 539
Válaszadók aránya, százalék	75,0	76,6	75,4	75,4	75,5
Követéskor munkában állók aránya, százalék	59,7	62,9	62,0	64,6	62,6

Forrás: A Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal monitoring vizsgálatának adatai

A követéses vizsgálatok adatai szerint a *támogatott foglalkoztatásból kikerülők 60–65 százaléka a kötelező továbbfoglalkoztatási idő lejárta után három hónappal is ugyanannál a munkáltatónál állt munkában.*⁴ A véglegesített dolgozók aránya a 90-es évek közepére jellemző 70 százalékos arányhoz képest érzékelhetően csökkent, ami azzal magyarázható, hogy a támogatottak összetétele némileg eltolódott a nehezebben elhelyezhető munkanélküli kategóriák irányába. Ezt célcsoport-specifikus kedvezmények is ösztönözték.

A követéses vizsgálatok során a munkáltatók arról is nyilatkoztak, hogy *mennyiben segítette foglalkoztatási szándékaikat a munkaügyi központok által nyújtott támogatás (12. táblázat).*

12. táblázat: A foglalkoztatáshoz nyújtott bértámogatás szerepének megítélése a munkáltatók válaszai alapján

A támogatás nélkül:	2001	2002	2002	2004	2005
– is alkalmazta volna a munkanélkülit	24,2	19,4	20,3	20,2	19,5
– kevesebb munkanélkülit alkalmazott volna	13,1	12,6	9,4	9,1	9,4
– halasztotta volna a felvételt	39,7	41,7	42,5	43,8	41,9
– senkit sem alkalmazott volna	23,0	26,2	27,7	26,9	29,2

Forrás: A Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal monitoring vizsgálatának adatai.

A válaszadók szerint a munkáltatók 20–25 százaléka akkor is bővítette volna a létszámát, ha ehhez nem kapott volna támogatást. Ez az úgynevezett *holt-súly-hatás*, ami a támogatás nettó hasznát rontó tényező. Szerencsére időben

⁴ A munkáltatók értelemszerűen csak a náluk dolgozókról tudnak nyilatkozni a követéses vizsgálatkor. Joggal feltételezhető azonban, hogy a támogatásból kilépők közül többen más munkáltatónál kaphattak állást.

csökkenő trendet mutat azoknak a munkáltatónak az aránya, amelyeknek valójában nem volt szükségük a munkaügyi központ támogatására, mégis kihasználták ezt a lehetőséget. A munkáltatók körültekintőbb megválasztásával el lehet kerülni az ilyen, más területekről forrásokat elvonó, felesleges támogatási gyakorlatot.

A bértámogatással az volt a legnagyobb probléma – kétségtelen előnyei, eredményei mellett –, hogy *a munkáltatók zöme a munkaügyi kirendeltségek hallgatólagos beegyezése mellett kiválogatta a tartós munkanélküliek közül a legértékesebbeket*, a legkönnyebben mobilizálhatókat. Ezek felvételéhez támogatást is igénybe vett, miközben a kevésbé esélyes munkanélküliek – hátrányaik relatív halmozódása mellett – a regisztrációban maradtak.

1.4.4. A pályakezdekők elhelyezkedését segítő programok

Pályakezdekők elhelyezkedését segítő programok

A pályakezdekők elhelyezkedését segítő programokban részt vett fiatalok *átlagléttszáma* 7 ezerről 8 ezerre nőtt, s ez 2001-ben 6,8 százalékát tette ki az aktív eszközök által támogatottak átlagléttszámának, 2006-ban pedig 12,6 százalékát. Ez az aránynövekedés úgy következett be, hogy az aktív eszközök kedvezményezettjeinek összléttszáma jelentősen csökkent.

A két támogatási forma közül egyértelműen *a munkatapasztalat-szerzés támogatása tekinthető sikeresebbnek (13. táblázat)*. A *foglalkoztatási támogatás iránt alig volt érdeklődés*. A támogatás mértéke ugyanis nem állt arányban a követelményekkel és a többletadminisztrációval. Ráadásul minimális azon vállalkozások száma, amelyek a szakmunkástanulóikat tovább tudnák foglalkoztatni – eleve azoknak a vállalkozásoknak a száma is alacsony, amelyek tanulószerveződéssel vállalják a gyakorlati oktatást. (Pedig fontos lenne!)

**13. táblázat: Pályakezdekők elhelyezkedését segítő programok
követő vizsgálatának eredményei**

Év	Munkatapasztalat-szerzés támogatása		Foglalkoztatási támogatás	
	a programot befejezettek száma	követéskor munkában állók aránya	a programot befejezettek száma	követéskor munkában állók aránya
2001	5 752	64,5	369	71,6
2002	6 516	67,0	128	78,4
2003	5 779	66,1	231	78,2
2004	6 860	66,5	179	71,5
2005	6 317	66,8	173	70,9

Forrás: a Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal adatai.

A munkatapasztalat-szerző foglalkoztatás esetében a pályakezdekők kétharmadát tartották meg a munkáltatók a kötelező továbbfoglalkoztatást követő három hónap eltelte után. Ugyanez a mutató a munkaadónál végzett és ott továbbfoglalkoztatott fiatalok körében 70 százalék fölött volt.

1.4.5. Vállalkozóvá válás támogatása

Az aktív munkaerőpiaci eszközökben részt vevők átlaglétszámának csupán 1,3–1,6 százaléka kért és kapott támogatást ahhoz, hogy vállalkozóvá váljon, ami 2001-ben mintegy 1600 főt jelentett, 2006-ban pedig ennek a felét. Az érintettek létszáma hasonlóan alacsony volt. A támogatás befejezése után három hónappal működő vállalkozások aránya ennél az eszköznél kifejezetten magas volt, 90 százalék körül mozgott (14. táblázat).⁵

Munkanélküliek vállalkozóvá válásának támogatása

14. táblázat: A vállalkozói támogatás mutatóinak alakulása

Megnevezés	2001	2002	2003	2004	2005
A programot befejezett vállalkozók száma, ezer fő	3,4	3,1	2,9	2,4	2,3
Válaszadók aránya, százalék	68,2	68,6	68,2	67,4	67,8
Követéskor működő vállalkozások aránya, százalék	89,2	90,7	89,6	90,7	89,5
Egy, követéskor működő vállalkozásra jutó alkalmazottak száma	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3

Forrás: a Szociálpolitikai és Foglalkoztatási Hivatal adatai.

A vállalkozók közel fele a támogatás hiányában *későbbre halasztotta volna tevékenységét*, s ez az arány mindvégig nőtt. Ez egyben azt is jelenti, hogy a támogatás hatása döntően abban nyilvánult meg, hogy egy későbbre tervezett vállalkozásalapítást időben előrehozott. Emellett a vállalkozók *több mint egynegyede e nélkül egyáltalán nem tudott volna kikerülni a munkanélküliségből*. E két csoport hozzávetőlegesen háromnegyedes részaránya a teljes sokasághoz képest egyáltalán nem lebecsülendő eredmény. Mindazonáltal *a támogatottak egynegyede akkor is az önfoglalkoztatás útjára lépett volna, ha ehhez nem kap segítséget a munkaügy szervezettől*. Figyelemmel a támogatás mértékére és lehetséges alternatíváira, ez nem okozott nagy gazdasági kárt.

A vizsgálat tapasztalatai azt mutatják, hogy a vállalkozások indításához nyújtott támogatás jellemzően csak a munkanélküliek önfoglalkoztatását képes biztosítani, a vállalkozások döntő hányada ugyanis egyszemélyes maradt. Ezt támasztja alá, hogy *a vizsgált időszakban egy működő vállalkozásra mindössze 0,2–0,3 alkalmazott jutott*.

Az önfoglalkoztatói támogatást igénybe vettek átlaglétszáma és érintettlétszáma ugyancsak drasztikusan visszaesett a vizsgált időszakban. Az előbbi 5,1 ezerről 2,4 ezerre, az utóbbi 6 ezerről alig 3 ezerre csökkent. Erről az eszközről több információval – sem a támogatottak összetételére, sem a létrehozott vállalkozások jellemzőire, sem pedig a támogatás munkaerőpiaci hatásaira nézve – nem rendelkezünk.

⁵ Bár a követési idő rövidsége miatt a monitoring vizsgálat aligha alkalmas arra, hogy reális visszajelzést adjon a túlélési rátákról.

1.5. Egyéb munkaerőpiaci eszközök

Van néhány eszköz, amelyekről azok pénzügyi és létszámadatain kívül gyakorlatilag semmilyen más információ nem áll rendelkezésre. Ezek munkaerőpiaci hatásait korábban nem vizsgálták.

A *foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékok átvállalását* 1997-ben vezették be azzal a céllal, hogy ösztönözze a munkaadókat a jövedelemplótó támogatásban részesülő munkanélküliek foglalkoztatására. Amikor a jövedelemplótó támogatás 2000-ben megszűnt, célcsoportját kiterjesztették a munkanélküliek összességére. A támogatás kezdetben a keresetet terhelő egészség- és nyugdíjbiztosítási, valamint munkaadói járulék részben vagy egészben történő átvállalására vonatkozott, ami a tételes egészségügyi hozzájárulás bevezetése után azzal is kiegészült. Ennek az eszköznek az igénybevétele nem volt jelentős, mégis fontos szerepet töltött be. Nem kötődött ugyanis olyan szigorú feltételekhez, mint a bértámogatás (például nem járt továbbfoglalkoztatási kötelezettséggel). Így rövidebb idegi tartó szezonális foglalkoztatáshoz is adható volt. Arra készítette a munkáltatókat – főleg a mezőgazdasági kisvállalkozásokat –, hogy legalizálják a rövid időtartamú munkavégzéseket.

A járulékátvállalással alkalmazott munkavállalók érintettlétszáma 2005-ig 10 ezer fölött volt, ami mindkét esetben az aktív eszközök összes kedvezményezettjének az öt százalékához közelített. 2006-ban az átlagléttség és az érintettek létszáma is szinte megfeleződött, aminek az volt az oka, hogy a járulékátvállalást kiváltotta az APEH-en keresztül biztosított *normatív járuléktámogatási forma*. Az utóbbival az a probléma, hogy nem érvényesül a hátrányos helyzetűek előnyben részesítése. Hatására várhatóan növekedni fognak a területi munkaerőpiaci különbségek is, mert a gazdaságilag erősebb térségek munkáltatói részéről aránytalanul nagy igény jelentkezhet a normatív járulékkezdmény iránt, s teljesítésének semmi nem állja majd útját.

2003. január 1-jén vezették be a *részmunkaidős foglalkoztatás támogatását*, amit azok a munkáltatók vehettek igénybe, amelyek:

- legalább három hónapja munkanélküli,
- vagy ápolási díjban részesülő,
- vagy saját háztartásában legalább egy 14 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő személyt foglalkoztattak.

Ez a támogatási forma – feltételeit és elérhetőségét illetően – részben átfedett a bértámogatással. Igénybevétele minimális volt, aminek oka a munkáltatók érdektelensége. Sem ők, sem pedig a munkavállalók még nem találták meg a részmunkaidős foglalkoztatás kölcsönös előnyökkel kecsgetető módját.

A munkába járással kapcsolatos terhek csökkentését célzó *mobilitási támogatások* célja, hogy az utazási költségek átvállalásával csökkentsék a munkaerőpiac területi egyenlőtlenségeit, és a munkahelyekért folytatott versenyben esélyhez juttassák a kistelepüléseken élőket is. Az utazásiköltség-térítés

a munkanélküliek, pályakezdők munkahely-keresésével kapcsolatos – a tömegközlekedési eszközök igénybevételével indokoltan felmerülő – kiadásainak átvállalását jelenti. Támogatásként mind a munkaadó, mind pedig a munkavállaló számára az öt külön jogszabály alapján terhelő utazási költség téríthető meg, részben vagy egészben, legfeljebb egy éves időtartamra, ha a munkaadó olyan személy foglalkoztatását vállalja, aki legalább hat hónapja (pályakezdők esetén három hónapja) munkanélküli. Támogatás adható csoportos személyszállításhoz is, amennyiben a munkahely elérése és a visszautazás meghaladja a két órát.

Az utazási költségek megtérítéséhez adható támogatást a munkáltatók jellemzően a bértámogatással kombináltan veszik igénybe, elsősorban ott, ahol a munkáltatók nem tudnak helybelieket alkalmazni. A kedvezményezettek aránya az aktív eszközök által támogatottak összességéhez viszonyítva az érintett- és átlaglétszám alapján egyaránt minimális: 2001-ben 3 százalék volt, ami 2006-ra 2 százalékra csökkent.

Munkahelyteremtő beruházást a vizsgált időszakban a Munkaerő-piaci Alap decentralizált keretéből nem lehetett támogatni. Erre csak központi keretből, a MAT döntésével kerülhetett sor.

Munkahelymegőrző támogatást a munkaügyi központok az elbocsátással fenyegetett dolgozók munkaviszonyának a megtartása érdekében nyújthattak az érintett munkaadónak. A munkáltatónak adható vissza nem térítendő támogatás a felmondással érintett munkavállaló munkabére és járulékai együttes összegének 25–75 százalékáig terjedhetett. A támogatás legfeljebb egy évig folyósították, s a munkáltatót ezért cserében a támogatott időszakkal megegyező idejű továbbfoglalkoztatási kötelezettség terhelte.

Tapasztalatok szerint a gazdálkodási és likviditási gondok valóságos meglétét, átmeneti vagy tartós jellegét nagyon nehezen lehetett megítélni. Egy kellemő tapasztalatokkal rendelkező, ügyes pályázatkészítő ugyanis könnyen megtudta teremteni azt a látszatot, hogy valóban csak átmeneti problémákról van szó, és ha nem kapnak támogatást, akkor munkaerő-elbocsátásra kényszerülnek. Emellett a döntésbe lobbierdekek és szubjektív vagy felszínes elemek is belekeveredhettek. Kétségtelenül jól mutathat a statisztikában, hogy a viszonylag nem túl jelentős (és gyakran az igényelthez képest le is redukált) támogatás fejében esetleg több tucat vagy néhány száz személy munkahelyét sikerült megőrizni, illetve „megmenteni”. A valóságban azonban ez a legtöbb esetben a támogatás nélkül is megtörtént volna, illetve a támogatás mellett is gyakran előfordult, hogy később mégis csődbe ment a cég, és megszűntek a munkahelyek.

2. A MUNKAERŐPIACI ESZKÖZ- ÉS INTÉZMÉNYRENDSZER VÁLTOZÁSAI 2007-TŐL

A legnagyobb horderejű változás 2007-ben a foglalkoztatást elősegítő támogatási rendszer átalakítása volt. Az állami foglalkoztatási szolgálat szervezeti struktúrája is megváltozott: a fővárosi munkaügyi központ, illetve a megyei munkaügyi központok feladatait a regionális munkaügyi központok vették át. Emellett új rehabilitációs rendszert vezettek be. A komplex rehabilitációs eljárás lebonyolítására megalakult az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet. A továbbiakban ezeket a változásokat ismertetjük.

2.1. A foglalkoztatást elősegítő támogatási rendszer átalakítása⁶

A foglalkoztatást elősegítő támogatások felülvizsgálatát, továbbá az egyes aktív eszközökre vonatkozó szabályok módosítását a következők miatt kellett elvégezni:

- a közösségi joggal való további harmonizáció érdekében,
- a támogatási rendszer áttekinthetőség miatt,
- a párhuzamos támogatások megszüntetéséért, valamint
- a foglalkoztatási támogatások eredményességének javítása céljából.

A módosítások a következő támogatásokat érintették:

- a munkabér és járulékainak megtérítésére irányuló támogatásokat (bértámogatás),
- vállalkozás indításának elősegítését,
- a foglalkoztatást elősegítő képzések támogatását
- a munkaerőpiaci programok támogatásának a szabályait és
- a munkahelyteremtés támogatását.

2.1.1. Bértámogatás

2007. január 1. előtt a munkáltató sokféle célcsoport foglalkoztatása esetén részesülhetett különböző mértékű bér- és járuléktámogatásban. A legnagyobb változás ezzel a támogatási formával kapcsolatban következett be. A korábbi támogatások részben beolvadtak az új konstrukcióba, részben pedig megszűntek.

A bértámogatás célja, hogy elősegítse a *hátrányos helyzetű személyek* foglalkoztatását. A 2204/2002/EK-rendelet meghatározza a hátrányos helyzetű munkavállaló fogalmát, az egyes hátrányos helyzetű csoportokba tartozó rétegeket. Ezt alapul véve a támogatás azoknak *a munkaadóknak*⁷ nyújtható, akik/amelyek *a közösségi rendeletben meghatározott feltételeknek megfelelő személyek* foglalkoztatását vállalják.

A bértámogatás újraszabályozása

⁶ Az Országgyűlés 2006. december 11-én elfogadta a foglalkoztatást elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény módosításáról szóló 2006. évi CXIII. törvényt, amely 2007. január 1-jén lépett hatályba. A módosítás elsősorban a foglalkoztatást elősegítő támogatások feltételrendszerét érintette. A törvénnyel való összhang megteremtése érdekében módosítani kellett a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint a Munkaerő-piaci

Alapból foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM-rendeletet is, amire 2007. február 17-én került sor.

⁷ *Munkaadó*: az Flt. 58. § (5) bekezdésének c) pontjában megjelölt foglalkoztató.

Hátrányos helyzetű személy: az az *álláskereső*,⁸ aki

- legfeljebb alapképzési iskolai végzettséggel rendelkezik, vagy
- a foglalkoztatás megkezdésekor az 50. életévét betöltötte, vagy
- 25 évesnél fiatalabb pályakezdő álláskereső, vagy
- megváltozott munkaképességű,⁹ vagy
- a foglalkoztatás megkezdését megelőző 16 hónap alatt legalább 12 hónapig, pályakezdő álláskeresőnek nem minősülő személy esetében 8 hónapból 6 hónapig a munkaügyi központ kirendeltsége által álláskeresőként volt nyilvántartva, vagy
- saját háztartásában legalább egy 18 évesnél fiatalabb gyermeket egyedül nevel, vagy
- a foglalkoztatás megkezdését megelőző 12 hónapon belül gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban, illetve terhességi gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási díjban vagy ápolási díjban részesült, vagy
- a foglalkoztatás megkezdését megelőző 12 hónapon belül előzetes letartóztatásban volt, szabadságvesztés, illetve elzárás büntetését töltötte.

Támogatásban részesülhet továbbá a munkaadó, ha olyan *hátrányos helyzetű személy* (munkavállaló) továbbfoglalkoztatására vállal kötelezettséget, *akit munkahelyének elvesztése fenyeget*, vagyis:

- akinek munkaviszonyát a munkáltató működési körébe tartozó okból rendes felmondással megszünteti, vagy akinek határozott időre szóló munkaszerződése 90 napon belül lejár, és
- a továbbfoglalkoztatás megkezdésekor 50. életévét betöltötte, vagy
- középfokú iskolai végzettséggel nem rendelkezik, kivéve, ha
- a korábbi munkaviszony megszűnését követő 60 napon belül munkaszerződést kötnek a felek.

A hátrányos helyzetű személy munkába helyezéséhez *bértámogatás* állapítható meg, ha a munkaadó

- kötelezettséget vállal arra, hogy a támogatással foglalkoztatott hátrányos helyzetű munkavállalót munkaviszony keretében legalább 12 hónapi időtartamban foglalkoztatja (foglalkoztatási kötelezettség), és
- a kérelem benyújtását megelőző hat hónapon belül hasonló munkakörben foglalkoztatott munkavállaló munkaviszonyát a működési körében felmerülő okból, rendes felmondással nem szüntette meg, továbbá a támogatással foglalkoztatott munkavállaló munkaviszonya közös megegyezéssel sem szűnik meg.

A *munkaadó részére a munkabér és járulékaik 50 százalékáig, megváltozott munkaképességű munkavállaló foglalkoztatása esetén 60 százalékáig terjedő bértámogatás állapítható meg 12 hónapra*.¹⁰

Az *összeszámitás szabályai*¹¹ alapján a bértámogatás – más állami támogatással, illetve közösségi finanszírozással összevont – összege nem haladhatja meg: – bármely időszakban (havonta, évente stb.) a munkavállalók részére kifizetett munkabér és járulékaiknak 100 százalékát, és

8 Flt. 58. § (5) bekezdésének d) pontja szerinti tartalommal.

9 – 177/2005. (IX. 2.) kormányrendelet e) pontja.

10 A 2204/2002/EK-rendelet 5. cikk (3) bekezdésének b) pontja szerint a munkavállaló legalább 12 hónapi folyamatos foglalkoztatásra jogosult, amely feltétel teljesítésének esélye akkor a legnagyobb, ha a foglalkoztatási kötelezettség teljes idejére jár a támogatás. Az idézett jogszabály egyébként úgy is értelmezhető, hogy a munkavállaló 12 hónapi támogatott foglalkoztatásra jogosult.

– bármely hároméves időszak alatt a 15 millió euró értékének megfelelő összeget.

A bértámogatás új szabályainak bevezetésével egyidejűleg, azaz 2007. január 1-jétől:

- a) önálló támogatási formaként megszűnt
- a foglalkoztatás bővítését szolgáló támogatás, ezen belül:
 - a 45. életévüket betöltött személyek kedvezőbb bértámogatása,
- a foglalkoztatáshoz kapcsolódó járulékok átvállalása, ezen belül:
 - az 50 év feletti álláskereső, valamint
 - a szabadságvesztésből szabadultak és pártfogó felügyelet alatt állók kedvezőbb járulékátvállalása,
- a részmunkaidős foglalkoztatás támogatása,
- a rehabilitációs foglalkoztatás bővítését szolgáló bér- és járulékátvállalás, valamint
- a pályakezdő álláskereső munkatapasztalat szerzésének támogatása;
- b) megszűnt
- a pályakezdő álláskereső foglalkoztatási támogatása,¹²
- a munkaerő-kölcsönzés keretében történő foglalkoztatás támogatása;¹³
- c) a *de minimis*¹⁴ szabályai szerint támogatható marad a munkahelymegőrzés.

Első benyomások az új bértámogatási rendszer munkaerőpiaci hatásairól

11 A hátrányos helyzetű rétegek foglalkoztatásának támogatása a Bizottság 2002. december 5-i 2204/2002/EK-bizottsági rendelet [R.5] rendelkezéseivel összhangban nyújtható; vagyis a támogatások megállapításakor figyelembe kell venni a 8. cikk (4) bekezdésében, továbbá a 9. cikk (2) bekezdésében foglalt összehasonlítási szabályokat.

12 A munkatapasztalat-szerzés támogatásának megszüntetését az indokolta, hogy a pályakezdő állástalanok foglalkoztatása a bértámogatással, valamint a 2005-től bevezetett Start-program keretében alanyi jogon igénybe vehető járulékkedvezményekkel hatékonyan elősegíthető.

13 A munkaerő-kölcsönzés keretében történő foglalkoztatás támogatását a 31/2004. (XII. 21) FMM-rendelet tette lehetővé. A támogatás iránti csekély érdeklődés miatt (2005-ben nem kértek ilyen támogatást) fenntartása nem volt indokolt; a célcsoport munkaerőpiaci reintegrációja a hátrányos helyzetű rétegek foglalkoztatási célú támogatásával is ösztönözhető.

14 Az Európai Közösséget létrehozó szerződés 87. és 88. cikkeiben foglaltaknak a csekély összegű (úgynevezett *de minimis*) támogatásokra való alkalmazásáról szóló 2001. január 12-i 69/2001/EK-bizottsági rendelet értelmében a csekély összegű támogatás jogcímén odaítélt támogatások egy vállalkozás esetében – három éven belül – nem haladhatják meg a százezer eurónak megfelelő forintösszeget. Csekély összegű támogatásban nem részesülhetnek a külföldre irányuló szállítási ágazatban tevékenykedő vállalkozások, továbbá a támogatás nem vehető igénybe a mezőgazdasági, illetve halászati termékek előállításához, feldolgozásához vagy azok értékesítéséhez, az exporthoz közvetlenül kapcsolódó tevékenységekhez, valamint az importárúk helyett hazai áru használatától függő támogatások esetén.

A bértámogatás-jellegű támogatási formák összevonása, egyszerűbbé és rugalmasabbá tétele a korszerűsítés irányába tett fontos lépés volt, a szinte már követhetlenné vált korábbi alváltozatokkal szemben.

- Pozitívan értékelhető, hogy a *hátrányos helyzetű személyek fogalmát* pontosan és lényegében az eddigi gyakorlattal összhangban *definiálták*.
- Egységessé vált a támogatások mértéke, ami az *átláthatóság* szempontjából kívánatos volt, de problémát jelent, hogy a *jelenlegi feltételrendszer a helyi munkaerőpiac állapotára nincs tekintettel*. Ez a differenciálatlan szabályozás egy olyan országban, ahol a foglalkoztatási helyzet lokálisan és kistérségi szinten közismerten nagy eltéréseket mutat, biztos, hogy nem jó.
- A támogatási idő *12 hónapban való egységes rögzítése elvonta a kirendeltségek mérlegelési jogát a támogatási idő megítélésénél*. Ez korlátozza a kirendeltségek szabadságát az aktív eszközökre fordítható decentralizált

foglalkoztatási alap felhasználásában, és csökkenti a munkaerőpiaci beavatkozások hatékonyságát.

- Ugyanez a kritika fogalmazható meg *a támogatási mértékek egységesítésével* kapcsolatban is.

A korábbtól eltérő feltételek miatt *a bértámogatás egy főre vetítve túl drága eszközzé vált*. Következésképpen jelenleg azonos támogatási forrásból az előző évekénél kevesebb (fele-harmada) hátrányos helyzetű személy juttatható álláshoz. Ráadásul *megszűnt a továbbfoglalkoztatási kötelezettség*, ami csorbítja a garanciális elemeket, és növeli a kirendeltségek felelősségét abban, hogy a bértámogatás céljának megfelelő – tartós foglalkoztatást eredményező – eszközt működtessenek.

2.1.2. Munkaerőpiaci program keretében nyújtható támogatás

A foglalkoztatási programok támogatásának célja meghatározott célcsoportokhoz tartozó személyek foglalkoztatásának elősegítése a munkaerőpiaci szolgáltatások és foglalkoztatási támogatások (programelemek) meghatározott időszakon belül történő, egymásra épülő vagy párhuzamos alkalmazásával. A programelemek között csak olyan támogatási formák és szolgáltatások nyújthatók, amire a foglalkoztatási törvény, illetve végrehajtási rendelete lehetőséget ad.

2007. január 1-jétől új aktív eszközt – *a bérköltség-támogatást* – vezettek be, amely csak munkaerőpiaci program keretében működtethető, és a munkabér és járulékai legfeljebb 100 százalékos mértékű folyósítását teszi lehetővé, legfeljebb három éven át.

Tekintettel arra, hogy a programok sikeres lebonyolítása programirányítók közreműködése nélkül nehezen kivitelezhető, az új eszköz keretében nemcsak a célcsoportokhoz tartozó személyek, hanem *a programirányítók foglalkoztatásával kapcsolatban felmerülő bér- és járulékos költségek is megtéríthetők*. Amennyiben a támogatás alanya vállalkozás, velük kapcsolatban a *de minimis szabályokat kell alkalmazni*.

A támogatási forma másik új eleme *a munkaerőpiaci program keretében nyújtható munkahelyteremtő támogatás*. Ennek lényege, hogy az:

- nemcsak vállalkozások részére adható; hanem alanya lehet *bármely munkaadó*,
- *tárgyi eszköz beszerzéséhez, építési költségek megtérítéséhez* is nyújtható,
- megállapításáról a munkaerőpiaci program indítója (miniszter, *munkaügyi központ igazgatója*) dönt.

2.1.3. Vállalkozás indításának elősegítése

A vállalkozások indítását a 2007. január 1. előtt hatályos szabályozás az álláskeresők *vállalkozóvá* válásának és az *önfoglalkoztatóvá* válásnak a támogatásával segítette. Az előbbi – a megváltozott munkaképességű álláskeresők

Bérköltség-támogatás

*Álláskereső vállalkozóvá
válásának támogatása –
komplex módon*

kivételével – csak azoknak engedte a járadék továbbfolyósítását, valamint a hozzájárulást a vállalkozói tanfolyami képzés, szaktanácsadás és hitelfedezeti biztosítás költségeihez, akik járadékban részesültek. Az utóbbi keretében pedig az önfoglalkoztatóvá váláshoz hárommillió forintig terjedő, visszatérítendő kamatmentes támogatást nyújtottak.

A támogatás célja: a vállalkozói készség, hajlandóság előmozdítása, az álláskereső ösztönzése saját vállalkozás alapítására, illetve vállalkozói tevékenység beindítására. Ennek érdekében 2007 elejétől a korábbi két, eltérő eljárási szabály szerint működő támogatást – részben megváltozott tartalommal – összevonták. Azóta:

- a hárommillió forintig terjedő kamatmentes tőkejuttatás *visszatérítendő és/vagy vissza nem térítendő formában* egyaránt folyósítható, és
- *a vállalkozóvá váló álláskereső részére a minimálbér összegéig terjedő, legfeljebb hat hónap időtartamig havonként folyósított támogatás állapítható meg*, függetlenül attól, hogy az álláskereső részesül-e járadékban.

A támogatást az álláskereső kapja, ezért nem minősül állami támogatásnak.¹⁵ A támogatás annak az álláskeresőnek nyújtható, akit a munkaügyi központ legalább három hónapja álláskeresőként nyilvántart. Az álláskeresőnek vállaltatnia kell, hogy ön maga foglalkoztatását egyéni vállalkozás keretében, gazdasági társaság tagjaként vagy mezőgazdasági őstermelőként oldja meg.

A kétfajta támogatás együttesen és külön-külön is folyósítható. A kamatmentes tőkejuttatáshoz az álláskeresőnek rendelkeznie kell a vállalkozás beindításához szükséges bruttó beruházás költségének legalább 20 százalékát elérő saját forrással, továbbá anyagi biztosítékkal (például ingó, ingatlan fedezet, bankgarancia stb.) a támogatás visszafizetéséhez.

2.1.4. Foglalkoztatást elősegítő képzés

A képzésben történő részvétel ösztönzésére megemelték a keresetpótló juttatás összegét. *A keresetpótló juttatás a korábbi – a minimálbér 60 százalékát kitevő – összeggel szemben mára a minimálbér 100 százaléka lett.* A keresetpótló juttatás megállapításának feltétele a munkaügyi központ által felajánlott, illetve elfogadott, *a legalább heti húsz órát elérő (intenzív)* képzésben való részvétel.

A képzéseknek nem csak az *álláskeresőket* érintően van jelentős szerepe. A *munkaviszonyban állók* esetében is fontos, hogy a munkavállalók rendelkezzenek azokkal az ismeretekkel, amelyek a versenyképességük megtartásához szükségesek. Erre tekintettel továbbra is támogatható a „munkáltatói” képzés, mégpedig a *de minimis* szabályok alkalmazása mellett.

A képzési támogatásba beépült és *önálló támogatási formaként megszűnt:*

- a pályakezdő álláskeresők alanyi jogon nyújtható képzési támogatása,
- a megváltozott munkaképességű álláskeresők képzési támogatása és

¹⁵ Önálló támogatási formaként megszűnt

– az önfoglalkoztatóvá válás támogatása, valamint

– a megváltozott munkaképességű álláskereső vállalkozóvá válásának kedvezőbb feltételekkel történő támogatása, mivel beépültek a vállalkozóvá válás elősegítésének támogatásába, továbbá

– a vállalkozói tevékenység gyakorlásához szükséges tanfolyami képzés támogatása, amely integrálódott a képzési támogatások körébe.

Megszűnt a hitelfedezeti biztosítás költségeihez való hozzájárulás is.

- a vállalkozói tevékenység gyakorlásához szükséges tanfolyami képzés támogatása.

Azzal, hogy 2007. január 1-jétől a *keresetpótló juttatás* összege azonos lett a megállapításakor hatályos kötelező legkisebb munkabérnek megfelelő összeggel, a keresetpótló juttatás aránya a korábbi egyharmadról 50 százalékra növekedett a képzési költségen belül. Ez kevesebb személy képzésbe vonását teszi lehetővé a decentralizált fejlesztési alapokból (decFA). Igaz, hogy egyidejűleg más (főleg EU-) források is megnyíltak a képzés finanszírozására, de ezekkel az a probléma, hogy:

- az eltérő programokhoz eltérő finanszírozási normák tartoznak (különböző normatívák érvényesek rájuk),
- mindegyikük túlszabályozott,
- bonyolult az elszámolási rendjük,
- kiszámíthatatlanná teszik a képzés céljára rendelkezésre álló kereteket,
- hiányos az informatikai rendszerük (fontos adatokat nem lehet lekérdezni),
- a szakmai követelmények sűrűn változnak, az Országos Képzési Jegyzéket beleértve, ugyanakkor ezek megismertetését nem segítik továbbképzésekkel,
- hiányoznak a felülről jövő szakmai instrukciók az új, nagy kihívást jelentő feladatok megoldásához (például intézményi, képzési akkreditáció, közbeszerzés).

Gondot okoz az is, hogy az új szabályok szerint keresetpótló juttatás a képzésben részt vevő személy részére akkor állapítható meg, ha az elméleti vagy az egyidejűleg folytatott *elméleti és gyakorlati képzés időtartama hetente legalább a 20 órát eléri* (intenzív képzés). Ez a követelmény szinte teljesíthetetlen; a képzés kezdetétől a végéig átlagban kellene meghatározni az átlag heti 20 órás képzési időt, s nem mereven ragaszkodni a heti mennyiséghez. Azt is nehéz betartani, hogy az álláskeresői támogatásban részesülő személy részére csak intenzív képzésben való részvétel esetén adható képzési támogatás.

2.1.5. Munkahelyteremtés támogatása

A munkahelyteremtés támogatása korábban a következő formákban valósulhatott meg, visszatérítendő vagy vissza nem térítendő formában:

- a vállalkozások részére foglalkoztatási célú munkahely létesítéséhez,
 - regionális beruházásként és
 - foglalkoztatási támogatásként, valamint
- a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának támogatásként
 - a befogadó munkahely kialakításához és
 - a rehabilitációs célú foglalkoztatáshoz

2007. január 1-jétől – a közösségi joggal összhangban – munkahelyteremtő támogatást továbbra is kétféle módon lehet igényelni:

A munkaerőpiaci képzés új szabályai és azok első tapasztalatai

a) *regionális támogatásként* (1628/2006/EK-bizottsági rendelet szerint): a beruházás építési, tárgyi eszköz, immateriális javak költségeihez, valamint a létrehozott új munkahelyek személyi jellegű ráfordításaihoz, külön-külön, illetve együttesen; vagy

b) *foglalkoztatási támogatásként* (2204/2002/EK-bizottsági rendelet szerint): a beruházáshoz kötődően létrehozott új munkahelyek személyi jellegű ráfordításaihoz.

A beruházás befejezését követően munkaviszony keretében lehet alkalmazni:

a) regionális beruházási támogatás igénylése esetén *bármilyen státusú munkavállalót*,

b) foglalkoztatási támogatás igénylése esetén *kizárólag hátrányos helyzetű munkavállalót* (pályakezdőt, regisztrált álláskeresőt, elbocsátásban érintett munkavállalót, munkahelye elvesztésével fenyegetett személyt).

Regionális beruházási támogatás esetén a támogatás ellenében

a) építési, tárgyi eszköz és immateriális javak költségeihez igényelt támogatás esetén

– a támogatással létrejött kapacitást öt – kis- és középvállalat esetében három – évig, ezzel együtt

– ha bérköltségek nem kerülnek elszámolásra, foglalkoztatási kötelezettséget a közösségi szabályok nem írnak elő; ettől függetlenül a magyar szabályozás három – kis- és középvállalat esetében két – évig tartó foglalkoztatási kötelezettséget rendel el,

b) személyi jellegű ráfordításokhoz igényelt támogatás esetén foglalkoztatási kötelezettséget öt – kis- és középvállalat esetében három – évig fenn kell tartani.

Foglalkoztatási támogatás esetén a beruházáshoz kötődően létrehozott új munkahelyek személyi jellegű ráfordításaihoz igényelt támogatás ellenében hároméves – kis- és középvállalat esetén kétéves – foglalkoztatási kötelezettséget kell vállalni.

A kétféle támogatást ugyanahhoz a beruházáshoz nem lehet igénybe venni. A támogatást mindkét esetben *pályázati úton vagy* – az úgynevezett nagy-beruházók esetében – a kormány *egyedi döntését követően benyújtott kérelem alapján* lehet igényelni.

2.2. A munkaerőpiac intézményrendszerének regionalizálása

Munkahelyteremtő támogatás – kétféle módon

16 – 291/2006. (XII. 23) kormányrendelet az Állami Foglalkoztatási Szolgálatról, hatályos: 2007. január 1-jétől.

2007. január 1-jétől a kormány megváltoztatta az Állami foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) szervezeti struktúráját.¹⁶ Egyfelől, a középírányító funkciót betöltő Foglalkoztatási Hivatal hatáskörét kibővítette meghatározott szociális feladatokkal, ami ezáltal *Foglalkoztatási és Szociális Hivatallá* alakult át, másfelől a fővárosi munkaügyi központ, illetve a megyei munkaügyi központok feladatait *hét regionális munkaügyi központra* bízta.

2.2.1. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal

A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal a Szociális és Munkaügyi Minisztérium irányítása alatt álló, önállóan gazdálkodó költségvetési szerv. Élén főigazgató áll, aki fölött a munkáltatói jogokat a szociális és munkaügyi miniszter gyakorolja.

A Foglalkoztatási és Szociális Hivatal – foglalkoztatáspolitikai feladatkörében – irányítja a regionális munkaügyi központok szakmai tevékenységét, elősegíti az egységes jogalkalmazási gyakorlat kialakítását, gondoskodik munkatársainak képzéséről, és hatósági jogkört gyakorol.

A foglalkoztatási és munkaügyi tevékenységen kívül ellát egyes szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi, ifjúsági feladatokat, meghatározott rehabilitációs és a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásával kapcsolatos, továbbá a társadalmi párbeszéd intézményeinek működtetésével összefüggő teendőket is.

2.2.2. Regionális munkaügyi központok

A *regionális munkaügyi központ* ugyancsak önállóan gazdálkodó központi költségvetési szerv. Ezt is főigazgató irányítja, aki felett a szociális és munkaügyi miniszter gyakorolja a munkáltatói jogokat.

A regionális munkaügyi központ:

- központi szervezetből, valamint
- kirendeltségekből áll.

A *központi szervezet* látja el a megyei (fővárosi) munkaügyi központ központi szervezeti egységének korábbi teendőit. Irányítja és ellenőrzi a kirendeltségek tevékenységét, elvégzi a hatáskörébe utalt feladatokat a megváltozott munkaképességű álláskeresőök foglalkozási rehabilitációjával kapcsolatban, dönt a MpA foglalkoztatási alaprésze régióra decentralizált keretének felhasználásáról, biztosítja az álláskeresőök ellátását és a vállalkozói járadékot, továbbá gondoskodik a támogatási és szolgáltatási rendszer működtetéséről.

A *kirendeltségek* lényegében a korábbi kirendeltségi funkciókat gyakorolják. Illetékességi területükön nyilvántartásba veszik az álláskeresőket, továbbá elvégzik az álláskeresői járadék, álláskeresői segély és a vállalkozói járadék megállapításával és a foglalkoztatást elősegítő támogatások nyújtásával kapcsolatos feladatokat.

A *munkaerőpiaci szolgáltatásokat* a munkaügyi központ külön jogszabályban¹⁷ meghatározott kirendeltsége biztosítja, azaz:

- működteti a szolgáltatások kiépített intézményrendszerét,
- rehabilitációs munkacsoportot tart fenn,
- és közreműködik a megváltozott munkaképességű személyek részére foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások nyújtásában.

*Kirendeltség és
szolgáltató központ*

¹⁷ – 13/2007. (III. 28) SZMM-rendelet a regionális munkaügyi központok illetékességéről.

Regionális munkaügyi központok – regionális munkaügyi tanácsok

2.2.3. A regionális munkaügyi központok és székhelyeik

Közép-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ, Budapest
Dél-alföldi Regionális Munkaügyi Központ, Békéscsaba,
Észak-alföldi Regionális Munkaügyi Központ, Nyíregyháza,
Észak-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ, Miskolc,
Dél-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, Pécs,
Közép-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, Székesfehérvár,
Nyugat-dunántúli Regionális Munkaügyi Központ, Szombathely.

Az ÁFSZ régiós struktúráját követve a foglalkoztatási törvény – ugyancsak 2007. január 1-jétől – újrászabályozta a korábbi megyei (fővárosi) munkaügyi tanácsokra vonatkozó rendelkezéseket, és a hét regionális munkaügyi központ illetékességi területéhez kapcsolódó jogkörrel hét munkaügyi tanács felállítását rendelte el. A munkaügyi tanács új tagjainak megválasztásáról a 2007. évi XIX. törvény rendelkezett, amely egyes munkaügyi tárgyú és más kapcsolódó törvények módosítása kapcsán megváltoztatta a foglalkoztatási törvény vonatkozó (12. §) rendelkezését is. A 2007. április 1-jén hatályba lépett törvény szerint meghatározott új tagokat 2007. május 31-ig kellett megválasztani.

A regionális munkaügyi tanácsok titkársági teendőit a regionális munkaügyi központok látják el.

2.3. Járulékkezdvezmények a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának elősegítéséhez

Mint ismeretes, 2005. október 1-jétől elindult a *Start-program*, amely minden pályakezdőre kiterjed, aki 25 évesnél – felsőfokú végzettségűek esetében 30 évesnél – fiatalabb, befejezte (vagy megszakította) tanulmányait, és belép az első munkahelyére.¹⁸ Az a munkáltató, amelyik vállalja foglalkoztatásukat, két év támogatásra jogosult. A támogatás formája: *alanyi jogon járó járulékkedvezmény*, aminek köszönhetően a munkáltatónak (havonta) *a pályakezdő fiatal foglalkoztatásának első évében a járulékalap 15 százalékát, a második évben pedig annak 25 százalékát* kell megfizetnie. A kedvezmény *a minimálbér legfeljebb másfélszeresét kitevő keresetig érvényesíthető 25 éven aluliak foglalkoztatása esetén, felsőfokú végzettségűeknél pedig – 30 éves korig – maximum a minimálbér kétszereséig.*

A pályakezdő fiatalok 2005. október első napjától 2006. december 31-ig 44 613 Start-kártyát igényeltek, amelyből 2006. végén 42 044 darab volt érvényes. Ugyanezen időszak alatt 10 318 munkáltató 15 261 pályakezdőt foglalkoztatott Start-kártyával; a legtöbbet Pest megyében és Budapesten, a legkevesebbet pedig Nógrád megyében.¹⁹ (2007 közepéig az igénylők száma meghaladta az 55 ezret. Közülük egyharmad felsőfokú végzettséggel rendelkezett.)

2007. július 1-jétől további programokkal bővült a *Start-család*, azzal a céllal, hogy:

18 – 2005. évi LXXIII. törvény a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szóló 2004. évi CXXIII. törvény módosításáról. A törvényt az Országgyűlés a 2005. június 27-i ülésnapján fogadta el. Hatályos: 2005. október 1-jétől.

19 Foglalkoztatási és Szociális Hivatal: Összefoglaló az ÁFSZ 2006. évi szakmai tevékenységéről, Budapest, 2007. március, 43. o.

- elősegítse a munkaerőpiaci szempontból hátrányos helyzetű emberek be- és visszalépését a munkaerőpiacra,
- növelje a célcsoport foglalkoztatottságát,
- ösztönözze a munkáltatókat a hátrányos helyzetű emberek felvételére,
- és érdekeltséget teremtsen a munkáltatók körében a bejelentett foglalkoztatásra.

A *Start-plusz program*²⁰ keretében a következő célcsoportok foglalkoztatása után jár járulék-kedvezmény a munkáltatónak:

- gyes, gyed, gyet, valamint az ápolási díj folyósításának megszűnését követő egy éven belül a munkaerőpiacra visszatérni kívánó személyek,
- a gyermek egyéves korának betöltését követően, a gyes folyósítása mellett munkát vállaló személyek (feltéve, hogy nem állnak foglalkoztatási jogviszonyban),
- tartósan állást keresők, vagyis azok a személyek, akik a kedvezményre jogosító kártya igénylését megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig (pályakezdők esetén 8 hónapon belül legalább 6 hónapig) nyilvántartott álláskeresők voltak.

E célcsoportok foglalkoztatása esetén a Start-kártyával felvett fiatalokéval azonos kedvezményben részesül a munkáltató. Tehát két évig mentesül a tételes egészségügyi hozzájárulása megfizetése alól (1950 forint/hó). Emellett a foglalkoztatás első évében 15 százalék, a másodikban pedig 25 százalék közterhet kell fizetnie, a munkavállaló bruttó keresetét normál esetben terhelő 32 százalék helyett.

A tartósan álláskereső személyek közül *Start-extra kártya* kiváltására az jogosult, aki:

- betöltötte az ötvenedik életévét, vagy
- életkorra való tekintet nélkül alacsony (legfeljebb alapfokú) iskolai végzettséggel rendelkezik.

E célcsoportok alkalmazása esetén a munkáltatónak a foglalkoztatás első évében semmilyen közterhet nem kell fizetnie, a második évben pedig csak 15 százalékot a munkavállaló bruttó keresete után.

A 15. táblázatban összefoglaljuk a Start-programok keretében biztosított munkáltatói kedvezmények mértékét. A 16. táblázatban pedig két példával illusztráljuk az ezek révén elérhető megtakarításokat.

Start-plusz

Start-extra

20 – 2007. évi XIV. törvény a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szóló 2004. évi CXXIII. törvény módosításáról. A törvényt az Országgyűlés 2007. március 12-én fogadta el, hatályos: 2007. július 1-jétől.

15. táblázat: A Start-programok keretében nyújtott munkáltatói kedvezmények

	Start-program (fiataloknak)	Start-plusz (munkaerő- piacra visszatérő szü- lők, tartós álláskere- sők)	Start-extra (idősek, alacsony iskolai vég- zettségűek)
Tételes egészségügyi hozzájárulás (1950 forint)	két évig mentesül a megfizetése alól	két évig mentesül a megfizetése alól	két évig mentesül a megfizetése alól
A munkavállaló bruttó keresete után fizeten- dő közterhek (3 száza- lék munkaadói, 29 százalék tb-járulék)	1. év: 15 százalék 2. év: 25 százalék	1. év: 15 százalék 2. év: 25 százalék	1. év: nincs fizetési kötelezettség 2. év: 15 százalék

16. a) táblázat: Munkáltatói megtakarítás alap- vagy középfokú végzettségű személynek a minimálbér másfélszeresét kitevő munkabérért történő foglalkoztatása esetén, 2007 (forint/fő/év)

	Start-program (fiataloknak)	Start-plusz (munkaerő- piacra visszatérő szü- lők, tartós álláskere- sők)	Start-extra (idősek)
Közteher járulékked- vezmény nélkül	400 680	400 680	400 680
Közteher járulékked- vezménnyel	1. év: 176 850 2. év: 294 750	1. év: 176 850 2. év: 294 750	1. év: nulla 2. év: 176 850
Megtakarítás	1. év: 223 830 2. év: 105 930	1. év: 223 830 2. év: 105 930	1. év: 400 680 2. év: 223 830
Összes megtakarítás	329 760	329 760	624 510

16. b) táblázat: Munkáltatói megtakarítás felsőfokú végzettségű személynek a minimálbér kétszeresét kitevő munkabérért történő foglalkoztatása esetén, 2007 (forint/fő/év)

	Start-program (fiata- loknak)	Start-plusz (munkaerő- piacra visszatérő szü- lők, tartós álláskere- sők)	Start-extra (idősek)
Közteher járulékked- vezmény nélkül	526 440	526 400	526 400
Közteher járulékked- vezménnyel	1. év: 235 800 2. év: 393 000	1. év: 235 800 2. év: 393 000	1. év: nulla 2. év: 235 800
Megtakarítás	1. év: 290 640 2. év: 133 400	1. év: 290 640 2. év: 133 400	1. év: 526 400 2. év: 290 640
Összes megtakarítás	424 040	424 040	817 040

Forrás: SZMM: Start-plusz, Start-extra programok. Miniszteri prezentációs anyag,
letölthető: www.szmm.gov.hu

2.4. Új rehabilitációs rendszer bevezetése

Magyarországon a rokkantnyugdíjasok tábora az évek során 800 ezer főre duzzadt, és ezen érdemben az sem változtatott, hogy az elmúlt években az újonnan rokkanttá nyilvánítottak száma jelentősen, 30–40 ezerre apadt. Miközben az EU régi tagállamaiban a megváltozott munkaképességű emberek 30–50 százaléka dolgozik, nálunk ez az arány alig 10 százalék. Pedig 450 ezer rokkantnyugdíjas még aktív korú, vagyis az ő esetükben nemcsak a nyugdíj terheli a költségvetést, hanem az is, hogy legfeljebb bejelentés nélkül dolgoznak, így adók és járulékok sem folynak be utánuk.

Ennek megváltoztatására a közelmúltban újabb intézkedés történt: a parlament 2007. június 18-án elfogadta a *rehabilitációs járadékról szóló törvényt*.²¹ Az új törvény célja olyan ellátórendszer és foglalkoztatás-központú rehabilitációs szolgáltatási és támogatási rendszer kialakítása, amelyben a rehabilitálható megváltozott munkaképességű személyek számára a foglalkoztatás nyújt megélhetési forrást. Következésképpen rokkantsági nyugdíjban csak azok az aktív korú személyek részesülhetnek, akik teljes értékű munka végzésére rehabilitációval sem tehetők képessé.

A kormány a törvényjavaslat parlament általi elfogadását kérve, azzal érvelt, hogy ezáltal nő a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása, az államháztartáson belül pedig csökken a passzív ellátást, és nő a rehabilitációt szolgáló kiadások aránya. Mindez hozzájárulhat a különböző ellátórendszerektől, az állami gondoskodás lehetőségeitől való függőség és a társadalmi egyenlőtlenségek mérsékléséhez, az egyenlő esélyek biztosításához, a szegregációs folyamatok megelőzéséhez, továbbá lehetőséget teremt a teljes értékű munka végzésére és az önfenntartásra, illetve az életszínvonal növelésére.²²

Az új rendszert csak fokozatosan, a személyi és tárgyi feltételek megteremtésével párhuzamosan, a foglalkoztatási korlátokra tekintettel hozzák létre. Ezért a törvény azok számára teszi kötelezővé – az újonnan bevezetett pénzbeli ellátás, a rehabilitációs járadék mellett – a rehabilitációt, akik jó eséllyel rehabilitálhatók. Ennek megfelelően a rehabilitációs járadék megállapítási szabályait a rokkantsági nyugdíj szabályaihoz illesztették, ugyanakkor egyidejűleg a rokkantsági nyugdíjazás szabályait is korszerűsítették.

Az első és legfontosabb pillér a *korszerű minősítési rendszer megteremtése*, amely az egész szervezetre vonatkoztatott egészségkárosodás és a szakmai (a betöltött, illetve betölthető munkaköröktől függő) munkaképesség-változás megállapítása mellett nem az elveszett, hanem a megmaradt, a fejleszthető képességekre, a rehabilitációs esélyekre koncentrál. Ezzel megalapozza az érintettek visszatérését a munkaerőpiacra, és az igénylők állapotának sokoldalúbb, realisabb értékelésével objektívebben állapítja meg az ellátásokra való jogosultságot. Ennek érdekében szükséges egy olyan, a társadalombiztosítási, foglalkoztatási, valamint szociális ellátó- és szolgáltatórendszer szakértői

*Az új rendszer
négy pillérre épül*

21 – 2007. évi LXXXIV. törvény a rehabilitációs járadékról, hatályos: 2008. január 1-jétől.

22 T/2913. számú törvényjavaslat a rehabilitációs járadékról. Budapest, 2007. május, <http://www.parlament.hu/irom/02913/02913.pdf>.

hátterét képező hálózat kialakítása, tevékenységének meghatározása, amely alkalmas az egészségi állapot változásához kötődő jogosultságok komplex, objektív és hiteles megállapítására, az ellátások, szolgáltatások eredményességének az értékelésére.

A *második* pillért az jelenti, hogy az új minősítési rendszer szerint legalább 50 százalékos egészségkárosodást és szakmai munkaképesség-változást szenvedett, de rehabilitálható személyek számára (a rokkantsági, baleseti rokkantsági nyugdíj helyett) bevezetnek egy határozott idejű – legfeljebb három éves időtartamra megállapítható – ellátást, az úgynevezett *rehabilitációs járadékot*. A rehabilitációs járadék társadalombiztosítási ellátás, amelynek célja a meghatározott idejű biztosítási jogviszonnyal (szolgálati idővel) rendelkező, jelentős egészségkárosodás miatt rehabilitációra szoruló, teljes értékű munka végzésére alkalmassá tehető személyek jövedelemarányos keresetpótlásának, átmeneti (a rehabilitációs folyamat időtartamára történő) foglalkoztatásának, rehabilitációjának biztosítása – az integrált munkaerőpiacon történő foglalkoztatásuk elősegítésére.

A *harmadik pillér*: az orvosi, a szociális és foglalkozási rehabilitációs szolgáltatások összehangolt fejlesztése keretében *minden rehabilitálható személy részére rehabilitációs tervet* kell kidolgozni, és ennek végrehajtására vele együttműködési megállapodást kötni. Az indokolt rehabilitációs szolgáltatások igénybevételére az érintett személy nemcsak jogosulttá válik, hanem köteles is a megállapodás szerinti rehabilitációban részt venni.

A *negyedik* pillért a *megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának elősegítése* jelenti. Az elmúlt két év alatt jelentős mértékben átalakult a foglalkozási rehabilitáció érdekeltségi rendszere, és ez a reformfolyamat még napjainkban is tart. Jelentős változások történtek a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának a támogatásában, amelynek eredményeként megszűnt a passzív dotációs rendszer, és új aktív támogatási formák (bértámogatások, költségkompenzációk, a munkahelyi környezet átalakításának támogatása stb.) kerülnek előtérbe. Ezzel párhuzamosan zajlik a *rehabilitációs foglalkoztatók akkreditációja* is.

2.4.1. Rehabilitációs járadék

Az új rendelkezéseket a 2007. december 31-ét követően benyújtott rehabilitációs járadék, rokkantsági nyugdíj, illetve baleseti járadék iránti igénybejelentés esetén kell alkalmazni. Annak az egészségkárosodást szenvedett személynek, aki 2011. december 31-éig életkora alapján 10 éven belül eléri a rá irányadó nyugdíjkorhatárt, rehabilitációs járadék helyett rokkantsági nyugdíjat lehet megállapítani, de önként a rehabilitációs járadék megállapítását is kérheti.

Rehabilitációs járadékra az jogosult, aki:

- 50–79 százalékos egészségkárosodást szenvedett, és ezzel összefüggésben foglalkoztatásra rehabilitáció nélkül nem alkalmas, és

- keresőtevékenységet nem folytat, vagy a keresete legalább 30 százalékkal alacsonyabb az egészségkárosodást megelőző négy naptári hónapra vonatkozó jövedelme havi átlagánál, továbbá rehabilitálható, és
- az életkora szerint szükséges szolgálati időt megszerezte, és
- nem részesül egyéb társadalombiztosítási vagy munkanélküli ellátásban.

Az egészségkárosodás mértékét és a rehabilitálhatóságot külön rehabilitációs szakértői szerv (bizottság) állapítja meg. Az ellátás megállapításáról az igénylő lakóhelye szerint illetékes regionális nyugdíjbiztosítási igazgatóság határozattal intézkedik, a járadékot a Nyugdíjfolyósító Igazgatóság folyósítja.

A rehabilitációs járadék összege megegyezik az azonos szolgálati idő és átlagkereset alapján kiszámítható III. csoportos rokkantsági nyugdíj összegének 120 százalékával. A rehabilitációs járadék összege évente a nyugellátással azonos módon emelkedik. A járadék összegéből nyugdíjjárulékot kell fizetni, ezért a rehabilitációs járadék folyósításának időtartama a nyugdíjbiztosítás szempontjából szolgálati időnek minősül.

A rehabilitációs járadék a rehabilitációhoz szükséges időtartamra, de legfeljebb három évig folyósítható. Ha a rehabilitáció nem volt sikeres, akkor a járadékos egészségi állapotától függően rokkantsági nyugdíjra vagy szociális ellátásra válhat jogosulttá.

A járadékra jogosult a rehabilitáció sikeres megvalósítása érdekében *köteles együttműködni az Állami Foglalkoztatási Szolgálat illetékes szervével.* Ennek keretében írásbeli megállapodásban kell vállalni a rehabilitációs tervben foglaltak teljesítését.

A rehabilitációs megállapodás tartalmazza:

- a rehabilitációs járadékban részesülő nyilatkozatát arra vonatkozóan, hogy:
 - vállalja az együttműködési kötelezettség teljesítését, valamint
 - elfogadja a számára felajánlott megfelelő munkahelyet, illetve a térítési kötelezettséggel nem járó képzési lehetőséget, továbbá
- a rehabilitációs járadékban részesülő önálló munkakeresésének formáit,
- az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által nyújtandó rehabilitációs szolgáltatásokat, valamint
- a rehabilitációs járadékban részesülőnek az Állami Foglalkoztatási Szolgálatnál történő jelentkezései gyakoriságát, a kapcsolattartás módját.

A kormány számításai szerint az új rokkantsági nyugdíjasok 30–40 százalékának van esélye a rehabilitációra, ami évente mintegy tízezer embert jelent, és közülük 40–60 százalékuk tud majd tartósan elhelyezkedni.

2.4.2. Akkreditációs rendszer

2007. július 1-jétől vált a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkaadók támogatásának feltételévé az *akkreditáció*.²³ Ez valójában egy minősítési eljárást jelent, amelynek lefolytatását a megváltozott

23 Jogszabályok: 176/2005. (IX. 2) kormányrendelet, 14/2005. (IX. 2) FMM-rendelet, 26/2005. (XII. 27) FMM-rendelet.

munkaképességű munkavállalót foglalkoztató munkáltató kérheti annak érdekében, hogy foglalkozási rehabilitációs tevékenységét az állam elismerje, és számára a foglalkoztatáshoz támogatást nyújtson. Az eljárás során *alap-, rehabilitációs és kiemelt tanúsítvány* adható – a megváltozott munkaképességű munkavállalók létszámától, valamint a foglalkozási rehabilitációs feladatok ellátásának színvonalától függően. Az alaptanúsítvány érvényességi ideje öt év, a rehabilitációs tanúsítványé három év, a kiemelt tanúsítványé pedig két év. Az utóbbi *védett szervezeti cím* használatára jogosít.

Az akkreditáció minden, a Munka törvénykönyve szerinti munkaadó számára lehetséges, a foglalkoztatott létszámtól függetlenül, az akkreditációs kérelemben foglalt minősítési szintre, két sajátos, létszámmra vonatkozó feltétellel:

1. ha a megváltozott munkaképességű munkavállalók létszáma eléri a 20 főt, és ez egyben a munkaadó által foglalkoztatottak 40 százalékát kitevő létszám, alaptanúsítvány kiállítására nincs mód,

2. a kiemelt (és ideiglenes) tanúsítványt csak annak a munkaadónak lehet kiállítani, aki minimum 50 főt, ezen belül legalább létszáma felében minimum 50 százalékban megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztat.

A kiemelt tanúsítvány megszerzéséhez már 2006-tól érdeke fűződött az érintett munkaadóknak (egyes támogatási jogosultságok jogszabály szerint ennek függvényében állnak fenn), a többi támogatást igénylő munkaadó esetében csak 2007. július 1-jétől vált támogatási feltétellé az akkreditációs tanúsítvány.

2.4.3. Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet

Az Országos Orvosszakértői Intézet bázisán 2007 júliusától megkezdte működését az Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet. Ennek feladata többek között szakvéleményt adni a rehabilitációs járadék bevezetését követően az egészségkárosodás mértékéről, a szakmai munkaképességről, a rehabilitálhatóságról, a rehabilitációs lehetséges irányáról, időtartamáról, valamint ugyancsak az intézmény feladata a rokkantsági nyugdíj megállapításáról történő szakvélemény kiadása. Az intézet komplex rehabilitációs eljárást végez.

17. táblázat: A megváltozott munkaképességek rehabilitációjának új elemei

Munkaadók akkreditációja és támogatása		Rokkantak rehabilitációs járadéka	
2006. január 1-jétől választható, 2007. július 1-jétől kötelező		2008. január 1-jétől az új rokkantak, 2009. január 1-jétől a felülvizsgáltak számára kötelező	
újdonosság	várható hatása	újdonosság	várható hatása
- Ezentúl csak az FSZH-nál akkreditált munkaadó kaphat foglalkoztatási támogatást, alap-, rehabilitációs és kiemelt tanúsítványa alapján. - A korábban minimum 20 fős létszámkövetelménnyel szemben akár mikrovállalkozások, vagy kisebb civil szervezetek is kaphatnak támogatást. - A korábbi normatív dotációs rendszert felváltja a bértámogatásból, költségkompenzációból és rehabilitációs költségtámogatásból álló, differenciált támogatási rendszer.	- A szigorúbb feltételek miatt csak a rokkantak foglalkoztatására valóban alkalmas szervezetek kapnak támogatást, a piaci alapon működő munkaadók azonban hátrányba kerülhetnek. - Nöhet a rokkantakat foglalkoztatók száma, viszont a kisebb társaságok támogatásának fajlagos mértéke várhatóan elmarad a nagyobb munkaadókétól. - A támogatás mértéke közvetlenebbül függ a munkáltató tényleges költségeitől, de a foglalkoztatással járó költségek teljes kompenzációját csak a magasabb tanúsítványt szerző társaságok kapják meg.	- Az 50-79 százalékban egészségkárosodottak legfeljebb három éven át a rokkantsági nyugdíj 120 százalékát kitevő járadékra jogosultak, feltéve, hogy együttműködnek az ÁFSZ-szel. - Az új néven Országos Rehabilitációs és Szociális Szakértői Intézet már nem a munkaképesség csökkenését, hanem a megmaradt képességeket méri fel. - Az ÁFSZ-nél személyre szabott rehabilitációs tervet dolgoznak ki, a rehabilitációs időszakban a rokkantak képzésükhöz és vállalkozás indításához is kaphatnak támogatást, a rehabilitációba civil szervezeteket is bevonnak.	- A rehabilitációt és a munkába állást segítő támogatásoknak köszönhetően évente 5-6 ezerrel nőhet a foglalkoztatott rokkantak száma, a rehabilitációs időszakban viszont egyéb pénzforrásoktól elesnek. - A munkaügyi, ápolási, szociális és más szakértőkkel kiegészülő orvosbizottság megalapozottabb véleményt alakíthat ki, ám a vizsgálat 10-15 ezer forintba kerül. - Az eddiginél nagyobb esély lesz a rokkantak tartós foglalkoztatására, de nem egyértelmű, mely esetekben minősítik a rokkant hibájának, ha mégsem tud elhelyezkedni, és 250 fővel növelni kell az ÁFSZ létszámát is.
Költségvetési hatás			
Az állami bértámogatás éves mértéke jelenértéken megmarad a mintegy 50 milliárd forintos szinten, de a támogatás a foglalkoztató minősítésétől függően differenciálódik, és a várakozások szerint visszaszorul a jogosulatlan igénybevétel.		A rehabilitációs rendszer felállítására - döntően uniós forrásból - 60 milliárd forintot fordítanak, ami a megspórolt nyugdíjjáradékokból várhatóan hat év alatt térül meg, utána az új rendszer jelenértéken évi 15 milliárd forint megtakarítást hoz a költségvetésnek.	

Forrás: Szabó Yvette: Leszázálekolt számítás. *HVG*, 2007. május 26. 88. o.

STATISZTIKAI ADATOK

Összeállította

FAZEKAS KÁROLY

KÖLLŐ JÁNOS

LAKATOS JUDIT

LÁZÁR GYÖRGY

A 2000-től kiadott *Munkaerőpiaci Tükörben* publikált munkaerőpiaci folyamatokat leíró táblázatok teljes anyaga letölthető a Közgazdaságtudományi Intézet honlapjáról:
<http://adatbank.mtaki.hu/tukor>

1. Alapvető gazdasági adatok
2. Népeség
3. Gazdasági aktivitás
4. Foglalkoztatottak
5. Munkanélküliek
6. Keresetek
7. Oktatás
8. Munkaerőkereslet
9. Regionális különbségek
10. Migráció
11. Munkaügyi kapcsolatok
12. Jóléti ellátások
13. Nemzetközi adatok
14. A fontosabb adatok forrásai

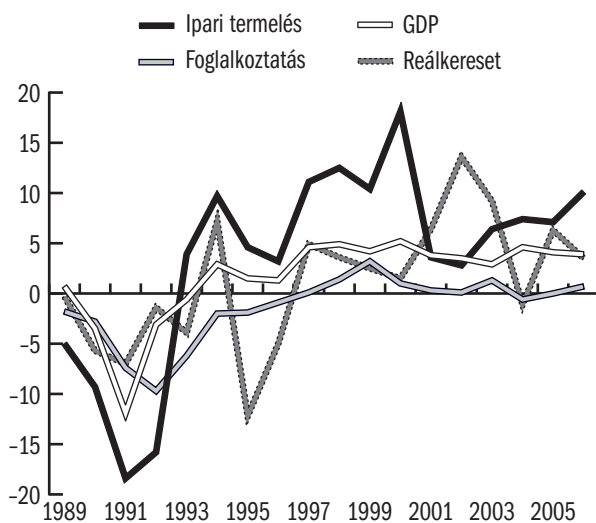
Források jegyzéke

FH BT	FH Bértarifa-felvétel
FH REG	FH munkanélküli regiszter
FH SREG	FH munkanélküli járadékregiszter
FH PROG	FH Rövid Távú Munkaerőpiaci Prognózis
KSH	Rendszeres kiadványokból összeállított tábla
KSH IMS	KSH intézményi munkaügyi statisztika
KSH MEF	KSH Munkaerő-felvétel
KSH MEM	KSH Munkaerő-mérleg
MC	Mikrocenzus
MNB	Magyar Nemzeti Bank
NSZ	Népszámlálás
NYUFIG	Nyugdíjfolyósító Igazgatóság
OM STAT	Oktatásügyi Minisztérium, Oktatásstatisztika
TB	Társadalombiztosítás

1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók

Év	GDP*	Ipari termelés*	Kivitel	Behozatal	Reál-kereset*	Foglalkoztatás*	Fogyasztói árindex*	Munkanélküliségi ráta
1989	100,7	95,0	100,3	101,1	99,7	98,2	117,0	...
1990	96,5	90,7	95,9	94,8	94,3	97,2	128,9	...
1991	88,1	81,6	95,1	105,5	93,0	92,6	135,0	...
1992	96,9	84,2	101,0	92,4	98,6	90,3	123,0	9,8
1993	99,4	103,9	86,9	120,9	96,1	93,8	122,5	11,9
1994	102,9	109,7	116,6	114,5	107,2	98,0	118,8	10,7
1995	101,5	104,6	108,4	96,1	87,8	98,1	128,2	10,2
1996	101,3	103,2	104,6	105,5	95,0	99,1	123,6	9,9
1997	104,6	111,1	129,9	126,4	104,9	100,1	118,3	8,7
1998	104,9	112,5	122,1	124,9	103,6	101,4	114,3	7,8
1999	104,2	110,4	115,9	114,3	102,5	103,2	110,0	7,0
2000	105,2	118,1	120,8	121,7	101,5	101,0	109,8	6,4
2001	103,8	103,6	104,0	107,7	106,4	100,3	109,2	5,7
2002	103,5	102,8	105,1	105,9	113,6	100,1	105,3	5,8
2003	102,9	106,4	110,1	109,1	109,2	101,3	104,7	5,9
2004	104,6	107,4	115,2	118,4	98,9	99,4	106,8	6,1
2005	104,1	107,1	106,1	111,5	106,3	100,0	103,6	7,2
2006	103,9	110,1	112,6	116,8	103,5	100,7	103,9	7,5

* Előző év = 100.

Forrás: Foglalkoztatás: 1989–1991: KSH MEM; 1992–: KSH MEF. Egyéb adatok KSH.;
kivitel-behozatal: volumen index.

1.1. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása

2.1. táblázat: Népeség*

Év	Ezer fő	1992 = 100	Éves változás	15–64 év közötti népesség	Függőségi ráta	
					Teljes népesség ¹	Idős népesség ²
1980	10 709	103,6	-	6 500,0	0,54	0,21
1989	10 421	100,8	-	...	0,51	0,20
1990	10 375	100,4	-0,2	6 870,4	0,51	0,20
1991	10 373	100,0	0,0	6 909,5	0,50	0,20
1992	10 374	100,0	0,0	6 940,2	0,49	0,20
1993	10 365	99,9	-0,1	6 965,8	0,49	0,20
1994	10 350	99,8	-0,1	6 978,2	0,48	0,21
1995	10 337	99,6	-0,1	6 986,9	0,48	0,21
1996	10 321	99,5	-0,1	6 984,2	0,48	0,21
1997	10 301	99,3	-0,2	6 986,3	0,47	0,21
1998	10 280	99,1	-0,2	6 980,0	0,47	0,21
1999	10 253	98,8	-0,3	6 969,6	0,47	0,21
2000	10 221	98,5	-0,3	6 961,3	0,47	0,21
2001	10 200	98,3	-0,2	6 963,3	0,46	0,22
2002	10 175	98,1	-0,2	6 962,8	0,46	0,22
2003	10 142	97,8	-0,3	6 949,4	0,46	0,22
2004	10 117	97,5	-0,3	6 943,5	0,46	0,23
2005	10 098	97,3	-0,2	6 949,4	0,45	0,23
2006	10 077	97,1	-0,2	6 943,5	0,45	0,23
2007	10 066	97,0	-0,1	6 931,3	0,45	0,23

* Január 1.

¹ $(0-14 \text{ éves népesség} + 65 \text{ feletti népesség}) / (15-64 \text{ éves népesség})$ ² $64 \text{ év feletti népesség} / 15-64 \text{ éves népesség}$

Jegyzet: A 2001 évi népszámlálás alapján visszavezetett adatsor.

Forrás: KSH.

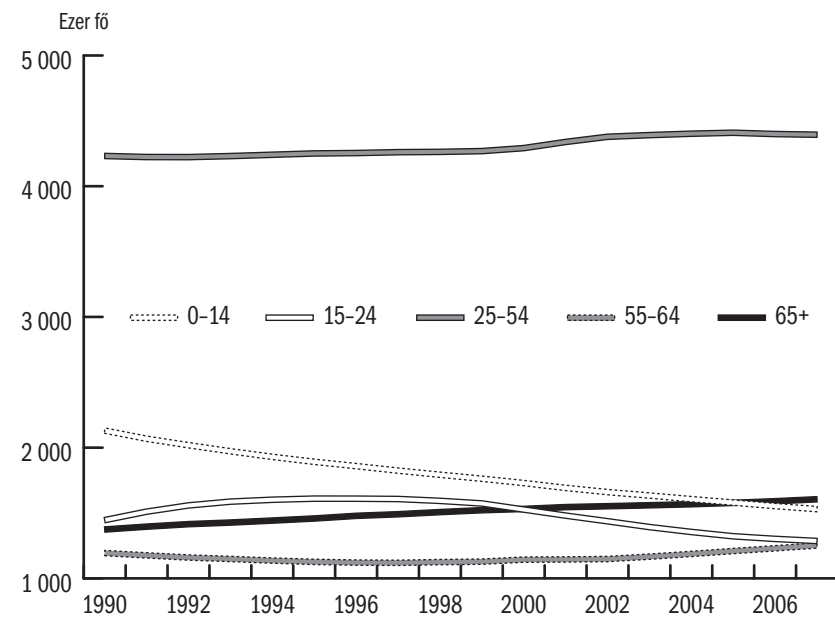
2.1. ábra: Január 1-jei népesség, függőségi ráta

2.2. táblázat: A népesség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő*

Év	0-14	15-24	25-54 éves	55-64	65+	Együtt
1980	2 341,2	1 464,4	4 399,8	1 054,7	1 449,4	10 709,5
1990	2 130,5	1 445,5	4 231,4	1 193,5	1 373,9	10 374,8
1991	2 068,0	1 510,3	4 223,1	1 176,0	1 395,7	10 373,2
1992	2 018,7	1 558,1	4 222,6	1 159,4	1 414,7	10 373,6
1993	1 972,3	1 587,0	4 230,4	1 148,5	1 426,9	10 365,0
1994	1 929,6	1 601,5	4 240,6	1 136,2	1 442,2	10 350,0
1995	1 891,7	1 610,1	4 250,6	1 126,2	1 458,0	10 336,7
1996	1 858,8	1 609,7	4 253,6	1 120,8	1 478,3	10 321,2
1997	1 824,4	1 607,2	4 260,3	1 118,9	1 490,5	10 301,2
1998	1 792,8	1 593,0	4 262,6	1 124,4	1 506,9	10 279,7
1999	1 762,4	1 573,2	4 268,5	1 127,9	1 521,4	10 253,4
2000	1 729,2	1 526,5	4 291,4	1 143,4	1 531,1	10 221,6
2001	1 692,0	1 480,1	4 338,5	1 144,7	1 545,0	10 200,3
2002	1 660,1	1 436,9	4 378,0	1 147,9	1 551,9	10 174,9
2003	1 633,7	1 392,5	4 390,8	1 166,1	1 559,2	10 142,4
2004	1 606,1	1 355,0	4 401,6	1 186,9	1 567,1	10 116,7
2005	1 579,7	1 322,0	4 409,1	1 209,2	1 577,6	10 097,6
2006	1 553,5	1 302,0	4 399,8	1 230,0	1 590,7	10 076,6
2007	1 529,7	1 285,9	4 393,9	1 251,5	1 605,1	10 066,1

* Január 1. A 2001. évi népszámlálás alapján korrigált idősor.

Forrás: KSH.

2.2. ábra: A népesség főbb korcsoportok szerint

2.3. táblázat: A férfi népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő*

Év	0-14	15-24	25-59	60-64	65+	Együtt
	éves					
1980	1 205,4	749,9	2 475,6	170,5	587,3	5 188,7
1990	1 090,4	740,3	2 366,9	259,9	527,5	4 984,9
1991	1 057,9	773,4	2 355,5	258,5	534,5	4 979,8
1992	1 032,3	797,7	2 350,4	255,5	539,8	4 975,7
1993	1 008,7	812,2	2 349,0	253,9	542,5	4 966,3
1994	986,8	819,9	2 350,3	250,5	546,0	4 953,4
1995	967,4	824,0	2 353,3	246,1	550,8	4 941,6
1996	950,5	823,7	2 358,3	239,5	557,2	4 929,2
1997	933,0	822,4	2 366,2	233,9	560,5	4 916,0
1998	916,8	815,4	2 375,5	229,3	564,7	4 901,8
1999	901,5	805,0	2 383,2	226,1	568,6	4 884,4
2000	885,0	780,9	2 403,8	224,8	570,8	4 865,2
2001	865,7	757,0	2 425,2	228,9	574,2	4 851,0
2002	850,1	733,9	2 446,1	233,0	573,8	4 837,0
2003	836,8	711,3	2 456,5	239,9	574,0	4 818,5
2004	823,0	691,9	2 470,3	244,4	574,5	4 804,1
2005	809,5	674,6	2 480,0	252,2	576,8	4 793,1
2006	796,7	664,0	2 493,7	249,3	580,9	4 784,6
2007	784,5	655,4	2 503,7	249,4	586,1	4 779,1

* Lásd: 2.2 tábla.

Forrás: KSH.

2.4. táblázat: A női népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő*

Év	0-14	15-24	25-54	55-59	60+	Együtt
	éves					
1980	1 135,8	714,5	2 232,8	365,3	1 072,4	5 520,8
1990	1 040,1	705,2	2 144,4	327,6	1 172,5	5 389,9
1991	1 010,0	737,0	2 139,8	321,3	1 185,3	5 393,3
1992	986,5	760,4	2 138,1	318,1	1 194,9	5 397,9
1993	963,6	774,8	2 141,2	314,4	1 204,7	5 398,7
1994	942,8	781,6	2 146,2	313,1	1 212,9	5 396,6
1995	924,4	786,2	2 151,0	312,6	1 221,0	5 395,1
1996	908,3	786,0	2 152,4	316,4	1 228,8	5 392,0
1997	891,4	784,8	2 155,6	318,3	1 235,1	5 385,3
1998	876,0	777,6	2 156,0	324,4	1 243,9	5 378,0
1999	861,0	768,2	2 159,3	326,7	1 253,8	5 369,0
2000	844,3	745,6	2 170,5	334,8	1 261,3	5 356,5
2001	826,3	723,1	2 193,4	330,4	1 276,1	5 349,3
2002	810,0	703,0	2 211,6	328,6	1 284,7	5 337,9
2003	796,9	681,2	2 217,4	330,7	1 297,8	5 323,9
2004	783,1	663,1	2 220,8	338,5	1 307,1	5 312,6
2005	770,2	647,4	2 221,9	341,7	1 323,1	5 304,3
2006	756,8	638,6	2 213,0	356,6	1 327,0	5 292,0
2007	745,1	630,6	2 206,8	369,6	1 335,0	5 287,1

* Lásd: 2.2 tábla.

Forrás: KSH.

3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása*

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők, 60 éves és idősebb férfiak			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	4 887,9	0,0	300,8	370,1	259,0	339,7	1 269,6	6 157,5	570,3	0,0	1 632,1	2 202,4
1990	4 534,3	62,4	284,3	548,9	249,7	297,5	1 380,4	5 977,1	345,7	0,0	1 944,9	2 290,6
1991	4 270,5	253,3	335,6	578,2	259,8	317,1	1 490,7	6 014,5	249,5	0,0	2 045,2	2 294,7
1992	3 898,4	434,9	392,7	620,0	262,1	435,9	1 710,7	6 044,0	184,3	9,8	2 101,7	2 295,8
1993	3 689,5	502,6	437,5	683,9	270,5	480,1	1 872,0	6 064,1	137,5	16,3	2 141,2	2 295,0
1994	3 633,1	437,4	476,5	708,2	280,9	540,7	2 006,3	6 076,8	118,4	11,9	2 163,8	2 294,1
1995	3 571,3	410,0	495,2	723,4	285,3	596,1	2 100,0	6 081,3	107,5	6,4	2 180,6	2 294,5
1996	3 546,1	394,0	512,7	740,0	289,2	599,4	2 141,2	6 081,3	102,1	6,1	2 184,6	2 292,8
1997	3 549,5	342,5	542,9	752,0	289,0	599,9	2 183,8	6 075,8	96,9	6,3	2 189,0	2 292,2
1998	3 608,5	305,5	588,8	697,0	295,5	565,7	2 147,0	6 061,0	89,3	7,5	2 197,6	2 294,4
1999	3 701,0	283,3	534,7	675,6	295,3	549,8	2 055,4	6 039,6	110,4	1,4	2 185,2	2 297,0
2000	3 745,9	261,4	517,9	721,7	281,4	571,4	2 092,4	6 099,7	130,3	2,3	2 268,0	2 400,6
2001	3 742,6	231,7	516,3	717,9	286,6	601,6	2 122,4	6 096,7	140,7	2,4	2 271,8	2 414,9
2002	3 719,6	235,7	507,1	738,3	286,8	593,0	2 125,2	6 080,5	164,1	3,2	2 263,9	2 431,2
2003	3 719,0	239,6	485,0	730,7	286,9	595,0	2 097,6	6 056,2	202,9	4,9	2 245,6	2 453,4
2004	3 663,1	247,2	480,5	739,8	282,4	622,4	2 125,1	6 035,4	237,3	5,7	2 236,1	2 479,1
2005	3 653,9	296,0	449,7	740,8	278,6	590,3	2 059,4	6 009,3	247,6	7,9	2 258,3	2 513,8
2006	3 679,6	308,8	432,9	810,9	270,0	500,7	2 014,5	6 002,9	250,5	8,4	2 268,0	2 526,9

* Ezer fő . Éves átlagos értékek.

A népességszám és a teljeskörűsítés súlyszámai 1999-ig az 1990. évi népszámláláson alapulnak, 2000-től pedig a 2001. évi népszámlálás alapján korrigált adat.

Megjegyzés A foglalkoztatottakra vonatkozó adat tartalmazza a sorkatonákat és a nyugdíj és az anyasági ellátás mellett foglalkoztatottakat is. A tanulókra vonatkozó 1995–97. évi adatok becsültek 2006-ban a MEF-ben a tanulók esetében nem. Az egyéb inaktív kategóriát kivonással határoztuk meg, így abban a MEF megfigyelési körébe nem tartozó intézményi népesség is szerepel.

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet 1997–ig TB és becslés utána MEF Munkanélküliség: 1990–91: FH REG, 1992–: KSH MEF.

3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása*

Év	15-59 éves férfiak							60 éves és idősebb férfiak				
	Összes foglalkoztatott	Munka-nélküli	Inaktívak					Foglalkoztatott	Munka-nélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt	
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	2 750,5	0,0	173,8	196,3	0,0	99,1	469,2	3 219,7	265,3	0,0	491,8	757,1
1990	2 524,3	37,9	188,4	284,2	1,2	80,3	554,1	3 116,3	123,7	0,0	665,5	789,2
1991	2 351,6	150,3	218,7	296,5	1,5	115,0	631,7	3 133,6	90,4	0,0	700,7	791,1
1992	2 153,1	263,2	252,0	302,4	1,7	174,8	730,9	3 147,2	65,1	3,2	722,1	790,4
1993	2 029,1	311,5	263,2	346,9	2,0	203,3	815,4	3 156,0	47,9	4,5	735,7	788,1
1994	2 013,4	270,0	277,6	357,1	3,7	239,6	878,0	3 161,4	41,6	3,8	740,0	785,4
1995	2 012,5	259,3	282,2	367,4	4,9	237,8	892,3	3 164,1	37,1	2,1	742,6	781,8
1996	2 007,4	242,4	291,9	372,8	3,3	248,3	916,3	3 166,1	28,9	1,3	746,3	776,5
1997	2 018,0	212,2	306,0	377,6	1,5	251,6	936,7	3 166,9	25,5	1,9	743,5	770,9
1998	2 015,5	186,5	345,4	350,4	1,0	264,2	961,0	3 163,0	26,2	2,8	737,3	766,3
1999	2 068,4	170,3	312,7	338,8	4,2	261,5	917,2	3 155,9	34,7	0,4	727,2	762,3
2000	2 086,0	158,2	315,2	358,2	4,1	261,7	939,2	3 183,4	39,8	0,7	758,8	799,3
2001	2 087,6	141,6	311,0	353,4	4,3	283,2	951,9	3 181,1	41,1	0,9	763,0	805,0
2002	2 080,4	137,3	307,5	370,3	5,0	273,4	956,2	3 173,9	45,2	0,7	764,4	810,3
2003	2 073,5	137,6	293,6	367,9	4,3	288,1	953,9	3 165,0	53,0	0,9	762,5	816,4
2004	2 052,7	136,2	293,5	371,2	4,6	300,2	969,5	3 158,4	64,6	0,6	758,8	824,0
2005	2 050,7	158,2	278,8	375,4	5,8	288,8	948,8	3 157,7	65,4	0,9	763,9	830,2
2006	2 076,5	163,6	268,1	404,1	7,0	239,3	918,5	3 158,4	60,5	1,0	770,9	832,8

* Lásd: 3.1. tábla.

3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása*

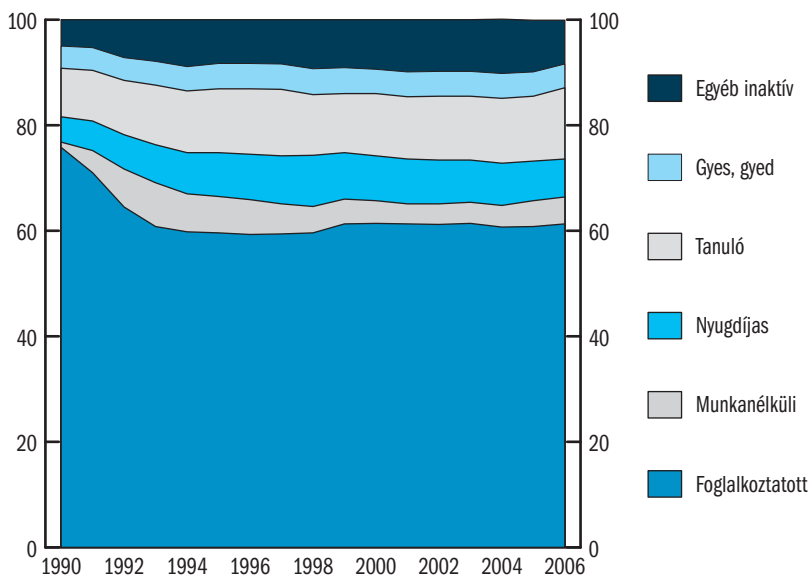
Év	15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők				
	Összes foglalkoztatott	Munka-nélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munka-nélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt	
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen						
1980	2 137,4	0,0	127,0	173,8	259,0	240,6	800,4	2 937,8	305,0	0,0	1 140,3	1 445,3	
1990	2 010,0	24,5	95,8	264,7	248,5	217,3	826,3	2 860,8	222,0	0,0	1 279,4	1 501,4	
1991	1 918,9	103,1	116,9	281,8	258,3	201,9	858,9	2 880,9	159,1	0,0	1 344,5	1 503,6	
1992	1 745,3	171,7	140,8	317,6	260,4	261,1	979,9	2 896,9	119,2	6,6	1 379,6	1 505,4	
1993	1 660,4	191,1	174,3	337,0	268,5	276,8	1 056,6	2 908,1	89,6	11,8	1 405,5	1 506,9	
1994	1 619,7	167,4	198,9	351,1	277,2	301,1	1 128,3	2 915,4	76,8	8,1	1 423,8	1 508,7	
1995	1 558,8	150,7	213,0	356,0	280,4	358,3	1 207,7	2 917,2	70,4	4,3	1 438,0	1 512,7	
1996	1 538,7	151,6	220,7	367,2	285,9	351,1	1 224,9	2 915,2	73,2	4,8	1 438,3	1 516,3	
1997	1 531,5	130,3	236,9	374,4	287,5	348,3	1 247,1	2 908,9	71,4	4,4	1 445,3	1 521,1	
1998	1 593,0	119,0	243,4	346,6	294,5	301,5	1 186,0	2 898,0	63,1	4,7	1 460,3	1 528,1	
1999	1 632,6	113,0	222,0	336,8	291,1	288,3	1 138,2	2 883,8	75,8	1,0	1 458,0	1 534,8	
2000	1 659,9	103,2	202,7	363,5	277,3	309,7	1 153,2	2 916,3	90,5	1,6	1 509,2	1 601,3	
2001	1 655,0	90,1	205,3	364,5	282,3	318,3	1 170,4	2 915,5	99,6	1,5	1 508,8	1 609,9	
2002	1 639,2	98,4	199,6	368,0	281,8	319,6	1 169,0	2 906,6	118,9	2,5	1 499,5	1 620,9	
2003	1 645,6	102,0	191,4	362,8	282,6	306,9	1 143,7	2 891,2	149,9	4,0	1 483,2	1 637,1	
2004	1 610,2	111,0	186,8	368,6	277,8	322,2	1 155,4	2 876,6	172,8	5,1	1 477,3	1 655,2	
2005	1 603,2	137,8	170,9	365,4	272,8	301,5	1 110,6	2 851,6	182,2	7,0	1 494,4	1 683,6	
2006	1 603,1	144,8	164,8	406,8	263,0	262,0	1 096,6	2 844,5	189,6	7,4	1 497,1	1 694,1	

* Lásd: 3.1. tábla.

3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása – százalék

Év	15-59 éves férfiak, 15-54 éves nők								55 éves és idősebb nők, 60 éves és idősebb férfiak			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	79,4	0,0	4,9	6,0	4,2	5,5	20,6	100,0	25,9	0,0	74,1	100,0
1990	75,9	1,0	4,8	9,2	4,2	5,0	23,1	100,0	15,1	0,0	84,9	100,0
1995	58,7	6,7	8,1	11,9	4,7	9,8	34,5	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1996	58,3	6,5	8,4	12,2	4,8	9,9	35,2	100,0	4,5	0,3	95,3	100,0
1997	58,4	5,6	8,9	12,4	4,8	9,9	35,9	100,0	4,2	0,3	95,5	100,0
1998	59,5	5,0	9,7	11,5	4,9	9,3	35,4	100,0	3,9	0,3	95,8	100,0
1999	61,3	4,7	8,9	11,2	4,9	9,1	34,0	100,0	4,8	0,1	95,1	100,0
2000	61,4	4,3	8,5	11,8	4,6	9,4	34,3	100,0	5,4	0,1	94,5	100,0
2001	61,4	3,8	8,5	11,8	4,7	9,9	34,8	100,0	5,8	0,1	94,1	100,0
2002	61,2	3,9	8,3	12,1	4,7	9,8	35,0	100,0	6,7	0,1	93,1	100,0
2003	61,4	4,0	8,0	12,1	4,7	9,8	34,6	100,0	8,3	0,2	91,5	100,0
2004	60,7	4,1	8,0	12,3	4,7	10,3	35,2	100,0	9,6	0,2	90,2	100,0
2005	60,8	4,9	7,5	12,3	4,6	9,8	34,3	100,0	9,8	0,3	89,8	100,0
2006	61,3	5,1	7,2	13,5	4,5	8,3	33,6	100,0	9,9	0,3	89,8	100,0

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet: TB. Munkanélküliség: 1990–91: FH REG, 1992–: KSH MEF.

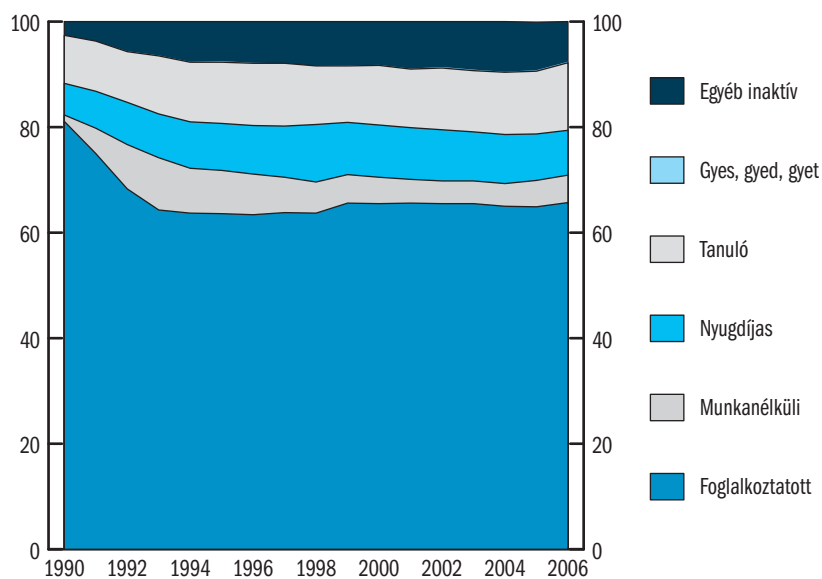

3.1. ábra: 15-59 éves férfiak és 15-54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint

3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása – százalék

Év	15–59 éves férfiak								60 éves és idősebb férfiak			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktív					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	85,4	0,0	5,4	6,1	0,0	3,1	14,6	100,0	35,0	0,0	65,0	100,0
1990	81,0	1,2	6,0	9,1	0,0	2,6	17,8	100,0	15,7	0,0	84,3	100,0
1995	63,6	8,2	8,9	11,6	0,2	7,5	28,2	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1996	63,4	7,7	9,2	11,8	0,1	7,8	28,9	100,0	3,7	0,2	96,1	100,0
1997	63,7	6,7	9,7	11,9	0,0	7,9	29,6	100,0	3,3	0,2	96,4	100,0
1998	63,7	5,9	10,9	11,1	0,0	8,4	30,4	100,0	3,4	0,4	96,2	100,0
1999	65,5	5,4	9,9	10,7	0,1	8,3	29,1	100,0	4,6	0,1	95,4	100,0
2000	65,5	5,0	9,9	11,3	0,1	8,2	29,5	100,0	5,0	0,1	94,9	100,0
2001	65,6	4,5	9,8	11,1	0,1	8,9	29,9	100,0	5,1	0,1	94,8	100,0
2002	65,5	4,3	9,7	11,7	0,2	8,6	30,1	100,0	5,6	0,1	94,3	100,0
2003	65,5	4,3	9,3	11,6	0,1	9,1	30,1	100,0	6,5	0,1	93,4	100,0
2004	65,0	4,3	9,3	11,8	0,1	9,5	30,7	100,0	7,8	0,1	92,1	100,0
2005	64,9	5,0	8,8	11,9	0,2	9,1	30,0	100,0	7,9	0,1	92,0	100,0
2006	65,7	5,2	8,5	12,8	0,2	7,6	29,1	100,0	7,3	0,1	92,6	100,0

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet: TB. Munkanélküliség: 1990–91: FH REG, 1992–: KSH MEF.

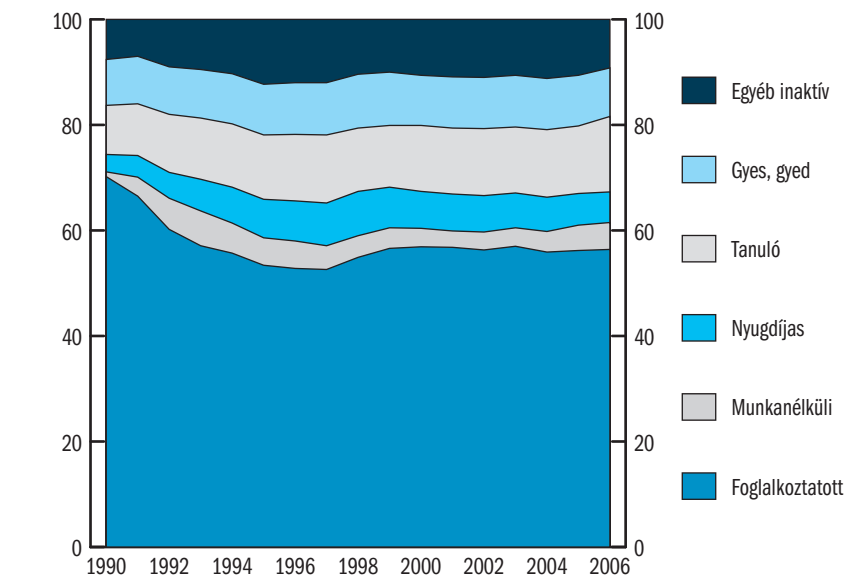

3.2. ábra: 15–59 éves férfiak megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint

3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása – százalék

Év	15–54 éves nők								55 éves és idősebb nők			
	Összes foglalkoztatott	Munkanélküli	Inaktívak					Együtt	Foglalkoztatott	Munkanélküli	Nyugdíjas és egyéb inaktív	Együtt
			Nyugdíjas	Nappali tagozatos tanuló	Gyes-en, gyet-en lévő	Egyéb inaktív	Inaktív összesen					
1980	72,8	0,0	4,3	5,9	8,8	8,2	27,2	100,0	21,1	0,0	78,9	100,0
1990	70,3	0,9	3,3	9,3	8,7	7,6	28,9	100,0	14,8	0,0	85,2	100,0
1995	53,4	5,2	7,3	12,2	9,6	12,3	41,4	100,0	4,7	0,3	95,1	100,0
1996	52,8	5,2	7,6	12,6	9,8	12,0	42,0	100,0	4,8	0,3	94,9	100,0
1997	52,6	4,5	8,1	12,9	9,9	12,0	42,9	100,0	4,7	0,3	95,0	100,0
1998	55,0	4,1	8,4	12,0	10,2	10,4	40,9	100,0	4,1	0,3	95,6	100,0
1999	56,6	3,9	7,7	11,7	10,1	10,0	39,5	100,0	4,9	0,1	95,0	100,0
2000	56,9	3,5	7,0	12,5	9,5	10,6	39,5	100,0	5,7	0,1	94,2	100,0
2001	56,8	3,1	7,0	12,5	9,7	10,9	40,1	100,0	6,2	0,1	93,7	100,0
2002	56,4	3,4	6,9	12,7	9,7	11,0	40,2	100,0	7,3	0,2	92,5	100,0
2003	56,9	3,5	6,6	12,5	9,8	10,6	39,6	100,0	9,2	0,2	90,6	100,0
2004	56,0	3,9	6,5	12,8	9,7	11,2	40,2	100,0	10,4	0,3	89,3	100,0
2005	56,2	4,8	6,0	12,8	9,6	10,6	38,9	100,0	10,8	0,4	88,8	100,0
2006	56,4	5,1	5,8	14,3	9,2	9,2	38,6	100,0	11,2	0,4	88,4	100,0

Forrás: Nyugdíjasok: 1980–91: NYUFIG, 1992–: KSH MEF. Gyes, gyed, gyet: TB. Munkanélküliség: 1990–91: FH REG, 1992–: KSH MEF.

3.3. ábra: 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint

3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint

	1999	2000	2001	2001 ^a	2002 ^a	2003 ^a	2004 ^a	2005 ^a	2006
Együtt									
Dolgozik	3 710,8	3 778,9	3 804,1	3 827,4	3 827,1	3 843,6	3 834,4	3 852,2	3864,1
Munkanélküli	473,5	448,1	411,6	414,5	410,4	431,8	451,0	488,2	468,1
Tanul	753,9	749,9	716,4	739,9	763,1	767,7	783,8	792,0	847,8
Nyugdíjas	1 079,7	991,8	968,9	990,8	940,4	856,4	800,3	755,6	617,8
Munkaképtelen (rokkant)	195,5	223,8	245,4	251,0	284,4	338,3	370,4	359,7	520,4
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	289,0	272,4	280,1	272,3	278,3	281,7	274,7	272,4	273,5
Háztartását látja el	167,5	165,9	168,9	170,7	160,4	181,7	133,3	134,6	116,1
Egyéb okból nem dolgozik	113,1	133,6	181,8	184,7	185,7	181,7	178,4	160,0	108,0
Összesen	6 783,0	6 764,4	6 777,2	6 851,3	6 849,8	6 836,3	6 826,3	6 814,7	6 815,8
Férfiak									
Dolgozik	2 042,7	2 075,4	2 091,8	2 089,5	2 090,2	2 087,3	2 082,8	2 088,3	2 105,0
Munkanélküli	286,1	270,4	255,7	255,2	239,3	244,2	247,7	265,2	251,6
Tanul	375,9	371,4	353,0	363,6	380,9	383,7	391,1	398,5	418,9
Nyugdíjas	426,4	388,6	377,3	386,3	368,1	337,4	322,5	304,5	236,0
Munkaképtelen (rokkant)	106,0	120,4	133,1	134,2	148,1	169,9	184,5	178,7	250,4
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	3,9	3,8	4,0	4,0	4,9	4,7	4,9	6,1	5,5
Háztartását látja el	6,5	5,3	6,3	6,3	5,1	5,3	6,0	7,0	5,8
Egyéb okból nem dolgozik	67,4	77,6	99,9	100,8	101,2	97,5	89,6	80,1	54,9
Összesen	3 314,9	3 312,9	3 321,1	3 339,9	3 337,8	3 330,0	3 329,1	3 328,4	3 328,1
Nők									
Dolgozik	1 668,1	1 703,5	1 712,3	1 737,9	1 736,9	1 756,3	1 751,6	1 763,9	1 759,1
Munkanélküli	187,4	177,7	155,9	159,3	171,1	187,6	203,3	223,0	216,5
Tanul	378,0	378,5	363,4	376,3	382,2	384,0	392,7	393,5	428,9
Nyugdíjas	653,3	603,2	591,6	604,5	572,3	519,0	477,8	451,1	381,8
Munkaképtelen (rokkant)	89,5	103,4	112,3	116,8	136,3	168,4	185,9	181,0	270,0
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	285,1	268,6	276,1	268,3	273,4	277,0	269,8	266,3	268,0
Háztartását látja el	161,0	160,6	162,6	164,4	155,3	129,8	127,3	127,6	110,3
Egyéb okból nem dolgozik	45,7	56,0	81,9	83,9	84,5	84,2	88,8	79,9	53,1
Összesen	3 468,1	3 451,5	3 456,1	3 511,4	3 512,0	3 506,3	3 497,2	3 486,3	3 487,7

^a Itt és a továbbiakban a jelölt adat a 2001. évi népszámláláson alapuló súlyrendszerrel számított adat. A régi súlyokkal számított idősorhoz kapcsolódást kétféle súllyal előállított 2001. évi adat biztosítja.

Forrás: KSH MEF.

3.8. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint, százalék

	1999	2000	2001	2001 ^a	2002 ^a	2003 ^a	2004 ^a	2005 ^a	2006
Együtt									
Dolgozik	54,7	55,9	56,1	55,9	55,9	56,2	56,2	56,5	56,7
Munkanélküli	7,0	6,6	6,1	6,0	6,0	6,3	6,6	7,2	6,9
Tanul	11,1	11,1	10,6	10,8	11,1	11,2	11,5	11,6	12,4
Nyugdíjas	15,9	14,7	14,3	14,5	13,7	12,5	11,7	11,1	9,1
Munkaképtelen (rokkant)	2,9	3,3	3,6	3,7	4,2	4,9	5,4	5,3	7,6
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	4,3	4,0	4,1	4,0	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0
Háztartását látja el	2,5	2,5	2,5	2,5	2,3	2,0	2,0	2,0	1,7
Egyéb okból nem dolgozik	1,7	2,0	2,7	2,7	2,7	2,7	2,6	2,3	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100
Férfiak									
Dolgozik	61,6	62,6	63,0	62,6	62,6	62,7	62,6	62,7	63,2
Munkanélküli	8,6	8,2	7,7	7,6	7,2	7,3	7,4	8,0	7,6
Tanul	11,3	11,2	10,6	10,9	11,4	11,5	11,7	12,0	12,6
Nyugdíjas	12,9	11,7	11,4	11,6	11,0	10,1	9,7	9,1	7,1
Munkaképtelen, rokkant	3,2	3,6	4,0	4,0	4,4	5,1	5,5	5,4	7,5
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Háztartását látja el	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Egyéb okból nem dolgozik	2,0	2,3	3,0	3,0	3,0	2,9	2,7	2,4	1,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nők									
Dolgozik	48,1	49,4	49,5	49,5	49,5	50,1	50,1	50,6	50,4
Munkanélküli	5,4	5,1	4,5	4,5	4,9	5,4	5,8	6,4	6,2
Tanul	10,9	11,0	10,5	10,7	10,9	11,0	11,2	11,3	12,3
Nyugdíjas	18,8	17,5	17,1	17,2	16,3	14,8	13,7	12,9	10,9
Munkaképtelen, rokkant	2,6	3,0	3,2	3,3	3,9	4,8	5,3	5,2	7,7
Gyed-en, gyes-en, gyet-en van	8,2	7,8	8,0	7,6	7,8	7,9	7,7	7,6	7,7
Háztartását látja el	4,6	4,7	4,7	4,7	4,4	3,7	3,6	3,7	3,2
Egyéb okból nem dolgozik	1,3	1,6	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,3	1,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.

Forrás: KSH MEF.

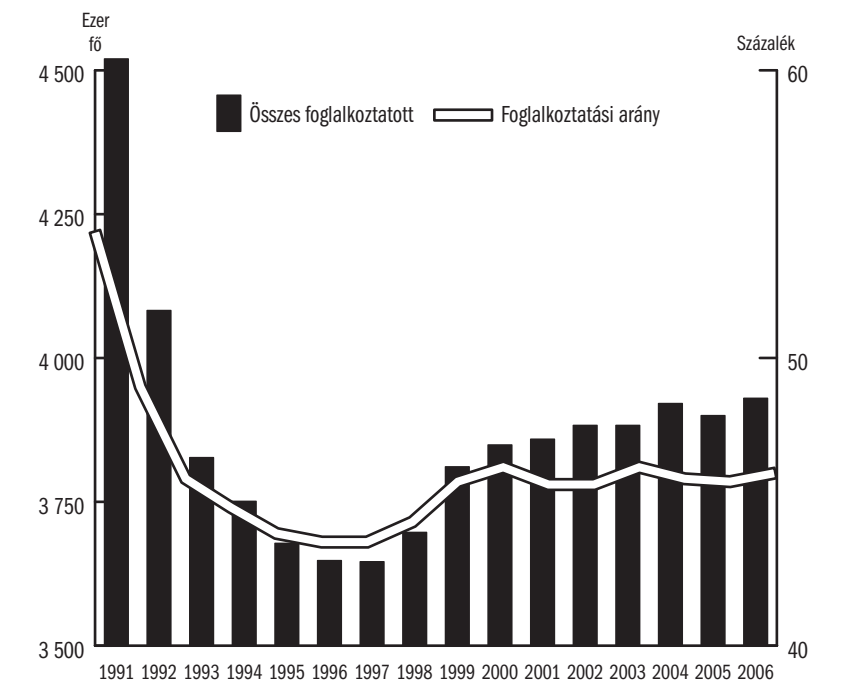
4.1. táblázat: Összes foglalkoztatott

Év	Ezer fő	1992=100	Éves változás	Foglalkoztatási arány ¹
1980	5 458,2	133,7	...	65,3
1990	4 880,0	119,5	...	59,0
1991	4 520,0	110,7	-7,4	54,4
1992	4 082,7	100,0	-9,7	49,0
1993	3 827,0	93,7	-6,3	45,8
1994	3 751,5	91,9	-2,0	44,8
1995	3 678,8	90,1	-1,9	43,9
1996	3 648,2	89,4	-0,8	43,6
1997	3 646,4	89,3	0,0	43,6
1998	3 697,8	90,6	1,4	44,3
1999	3 811,4	93,4	3,1	45,7
2000	3 849,1	94,3	1,0	46,2
2001	3 859,5	94,5	0,3	...
2001 ^a	3 883,3	95,1	0,3	45,6
2002 ^a	3 883,7	95,1	0,0	45,6
2003 ^a	3 921,9	96,1	1,2	46,2
2004 ^a	3 900,4	95,5	-0,5	45,8
2005 ^a	3 901,5	95,6	0,0	45,7
2006	3 930,1	96,3	0,7	46,0

¹ A 15 év feletti népesség százalékában.

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1980–91: KSH MEM, 1992–: KSH MEF.

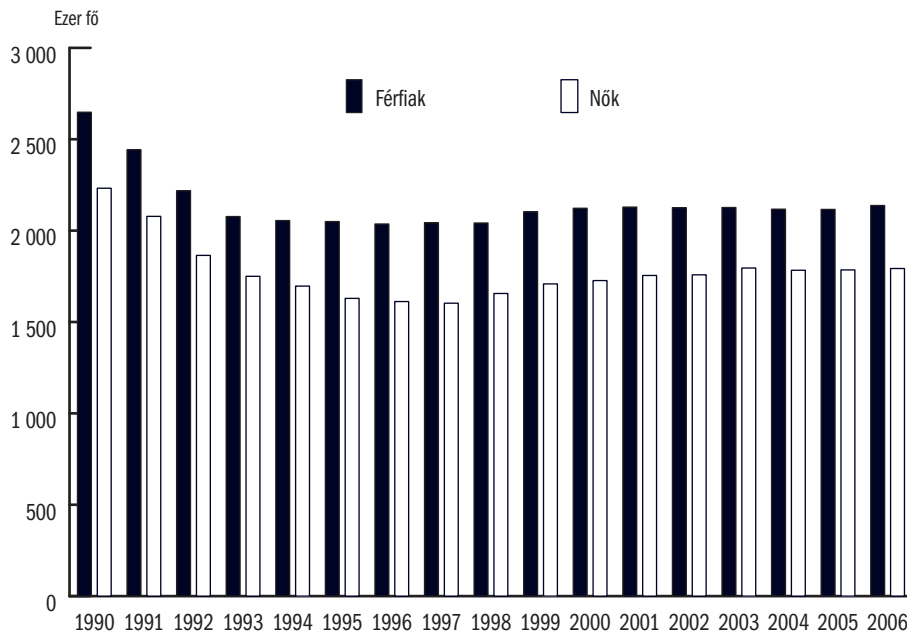
4.1. ábra: Összes foglalkoztatott

4.2. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint

Év	Férfiak		Nők		Nők aránya %
	ezer fő	1992 = 100	ezer fő	1992 = 100	
1980	3 015,8	136,0	2 442,4	131,0	44,7
1990	2 648,0	119,4	2 232,0	119,7	45,7
1991	2 442,0	110,1	2 078,0	111,5	46,0
1992	2 218,2	100,0	1 864,5	100,0	45,7
1993	2 077,0	93,6	1 750,0	93,9	45,7
1994	2 055,0	92,6	1 696,5	91,0	45,2
1995	2 049,6	92,4	1 629,2	87,4	44,3
1996	2 036,3	91,8	1 611,9	86,5	44,2
1997	2 043,5	92,1	1 602,9	86,0	44,0
1998	2 041,7	92,0	1 656,1	88,8	44,8
1999	2 103,1	94,8	1 708,4	91,6	44,8
2000	2 122,4	95,7	1 726,7	92,6	44,9
2001	2 130,6	96,1	1 728,9	92,7	44,8
2001 ^a	2 128,7	96,0	1 754,6	94,1	45,2
2002 ^a	2 125,6	95,8	1 758,1	94,3	45,3
2003 ^a	2 126,5	95,6	1 795,4	96,2	45,8
2004 ^a	2 117,3	95,5	1 783,1	95,6	45,7
2005 ^a	2 116,1	95,4	1 785,4	95,8	45,8
2006	2 137,4	96,4	1 792,7	96,1	45,6

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1980–91: KSH MEM, 1992–: KSH MEF.

4.2. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint

4.3. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – férfiak, százalék

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60+	Összesen
	éves						
1980	5,1	12,6	55,4	10,2	8,0	8,7	100,0
1990	5,0	10,8	64,1	8,6	6,8	4,7	100,0
1991	4,5	10,9	65,3	8,9	6,7	3,7	100,0
1992	3,3	10,9	67,2	9,1	6,5	2,9	100,0
1993	2,9	11,1	68,3	9,2	6,1	2,3	100,0
1994	2,9	11,3	68,7	9,5	5,5	2,0	100,0
1995	2,8	11,3	68,8	9,7	5,6	1,8	100,0
1996	2,5	11,6	69,3	9,6	5,6	1,4	100,0
1997	2,3	12,3	68,9	9,9	5,4	1,2	100,0
1998	2,3	13,4	67,6	10,3	5,1	1,3	100,0
1999	1,9	13,2	67,1	10,5	5,6	1,6	100,0
2000	1,5	12,4	67,3	10,6	6,4	1,8	100,0
2001	1,1	10,9	68,3	11,0	6,9	1,8	100,0
2001 ^a	1,2	10,4	68,6	11,1	6,7	2,0	100,0
2002 ^a	0,9	9,4	69,4	11,3	6,9	2,1	100,0
2003 ^a	0,7	8,6	69,1	11,8	7,3	2,5	100,0
2004 ^a	0,7	7,4	69,5	12,0	7,3	3,0	100,0
2005 ^a	0,6	6,8	68,9	12,7	7,9	3,1	100,0
2006	0,6	6,6	68,5	13,0	8,4	2,9	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF.

4.4. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – nők, százalék

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55+	Összesen
	éves					
1980	5,3	9,7	61,8	10,7	12,5	100,0
1990	5,2	8,6	66,2	10,0	10,0	100,0
1993	3,3	9,9	71,4	10,3	5,1	100,0
1994	3,2	10,2	71,8	10,4	4,5	100,0
1995	2,7	10,2	72,2	10,6	4,3	100,0
1996	2,4	9,9	72,2	11,0	4,5	100,0
1997	2,0	10,8	72,2	10,5	4,5	100,0
1998	2,3	12,2	71,2	10,5	3,8	100,0
1999	1,7	12,1	70,2	11,6	4,4	100,0
2000	1,4	11,1	69,6	12,7	5,2	100,0
2001	1,1	10,1	70,0	13,0	5,8	100,0
2001 ^a	1,1	9,6	70,5	13,1	5,7	100,0
2002 ^a	0,8	9,2	69,4	13,8	6,8	100,0
2003 ^a	0,5	8,2	68,8	14,0	8,5	100,0
2004 ^a	0,5	7,1	68,2	14,6	9,7	100,0
2005 ^a	0,4	6,4	67,6	15,4	10,2	100,0
2006	0,4	6,1	66,8	16,2	10,6	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF.

**4.5. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása
– férfiak, százalék**

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1980	40,8	32,3	18,2	8,7	100,0
1990	37,6	30,5	20,1	11,8	100,0
1993	24,0	36,2	25,1	14,7	100,0
1994	22,5	38,1	25,2	14,2	100,0
1995	21,3	38,5	25,5	14,7	100,0
1996	20,2	39,3	25,3	15,2	100,0
1997	20,1	39,4	26,5	14,1	100,0
1998	20,3	39,4	25,7	14,7	100,0
1999	16,8	41,5	26,8	14,9	100,0
2000	16,1	41,6	26,7	15,6	100,0
2001	15,7	42,7	26,0	15,6	100,0
2001 ^a	15,6	42,8	26,0	15,6	100,0
2002 ^a	14,6	43,2	26,4	15,8	100,0
2003 ^a	14,0	41,3	27,7	17,0	100,0
2004 ^a	13,0	40,4	28,0	18,6	100,0
2005 ^a	13,0	40,8	27,7	18,5	100,0
2006	12,3	40,8	28,3	18,6	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

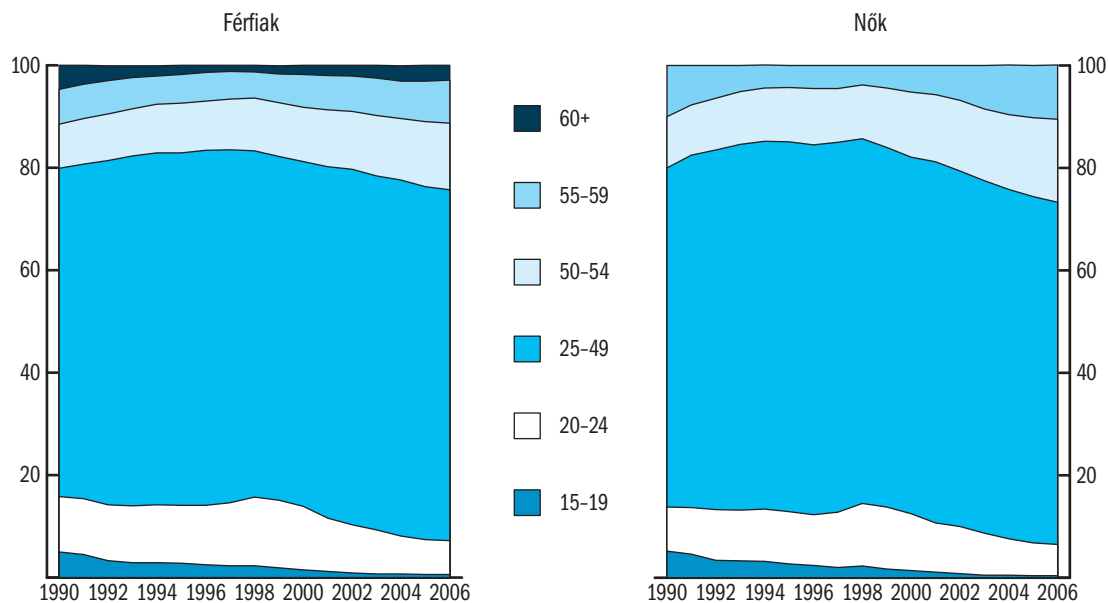
Forrás: 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF. 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

**4.6. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása
– nők, százalék**

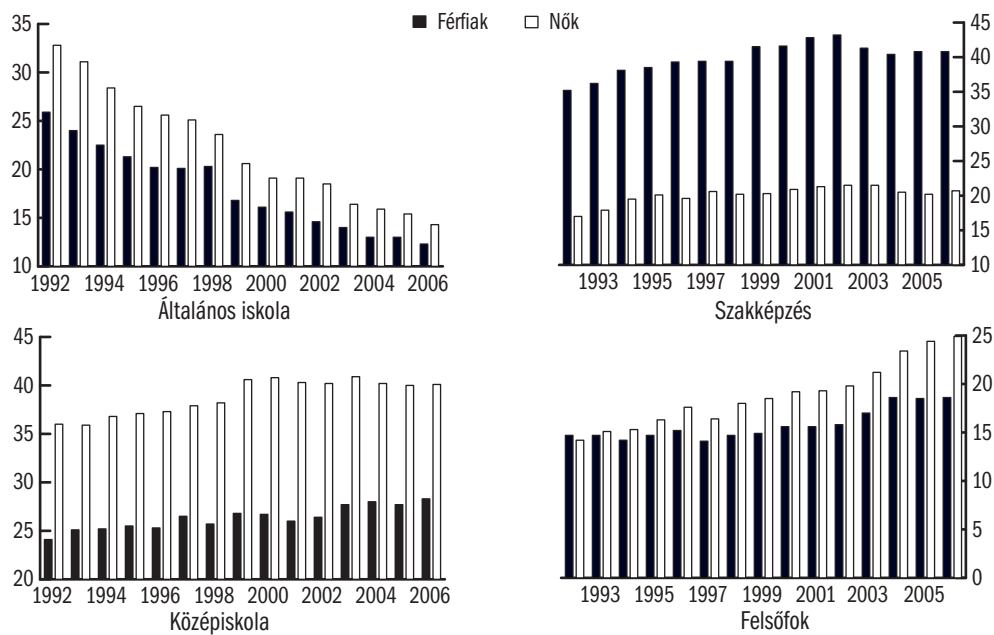
Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmányok, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1980	53,1	12,3	27,5	7,2	100,0
1990	43,4	13,4	31,4	11,8	100,0
1995	26,5	20,1	37,1	16,3	100,0
1996	25,6	19,6	37,3	17,6	100,0
1997	25,1	20,6	37,9	16,4	100,0
1998	23,6	20,2	38,2	18,0	100,0
1999	20,6	20,3	40,6	18,5	100,0
2000	19,1	20,9	40,8	19,2	100,0
2001	19,0	21,2	40,4	19,4	100,0
2001 ^a	19,1	21,3	40,3	19,3	100,0
2002 ^a	18,5	21,5	40,2	19,8	100,0
2003 ^a	16,4	21,5	40,9	21,2	100,0
2004 ^a	15,9	20,5	40,2	23,4	100,0
2005 ^a	15,4	20,2	40,0	24,4	100,0
2006	14,3	20,7	40,1	24,9	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1980–91: szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF.

4.3. ábra: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, százalék

4.4. ábra: A foglalkoztatottak iskolai végzettség és nemek szerint, százalék

4.7. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik	Összesen
1994	3 045,2	103,3	174,7	369,3	3 692,5
1995	2 978,9	84,2	167,9	391,8	3 622,8
1996	2 961,2	79,0	151,8	413,1	3 605,1
1997	2 989,7	68,9	137,4	414,3	3 610,3
1998	3 088,5	55,8	132,5	397,9	3 674,7
1999	3 201,3	42,5	111,8	435,9	3 791,5
2000	3 255,5	37,1	129,4	407,1	3 829,1
2001	3 296,3	30,7	119,1	398,4	3 844,5
2001 ^a	3 313,6	31,4	118,9	404,4	3 868,3
2002 ^a	3 337,2	22,5	109,9	401,0	3 870,6
2003 ^a	3 399,2	8,6	114,7	399,4	3 921,9
2004 ^a	3 347,8	8,1	136,6	407,8	3 900,3
2005 ^a	3 367,3	5,8	146,7	381,7	3 901,5
2006	3 431,4	4,8	126,7	367,2	3 930,1

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Megjegyzés: sorkatonák nélkül.

Forrás: 1980–91: KSH MEM, 1992–: KSH MEF.

4.8. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint – százalék

Év	Alkalmazásban állók	Szövetkezeti tagok	Egyéb társas vállalkozások tagjai	Egyéni vállalkozók és segítő családtagjaik	Összesen
1994	82,5	2,8	4,7	10,0	100,0
1995	82,2	2,3	4,6	10,8	100,0
1996	82,1	2,2	4,2	11,5	100,0
1997	82,8	1,9	3,8	11,5	100,0
1998	84,0	1,5	3,6	10,8	100,0
1999	84,4	1,1	2,9	11,5	100,0
2000	85,0	1,0	3,4	10,6	100,0
2001	85,7	0,8	3,1	10,4	100,0
2001 ^a	85,7	0,8	3,1	10,5	100,0
2002 ^a	86,2	0,6	2,8	10,4	100,0
2003 ^a	86,7	0,2	2,8	10,3	100,0
2004 ^a	85,8	0,2	3,5	10,5	100,0
2005 ^a	86,3	0,1	3,8	9,8	100,0
2006	87,3	0,1	3,2	9,4	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Megjegyzés: sorkatonák nélkül.

Forrás: 1980–91: KSH MEM, 1992–: KSH MEF.

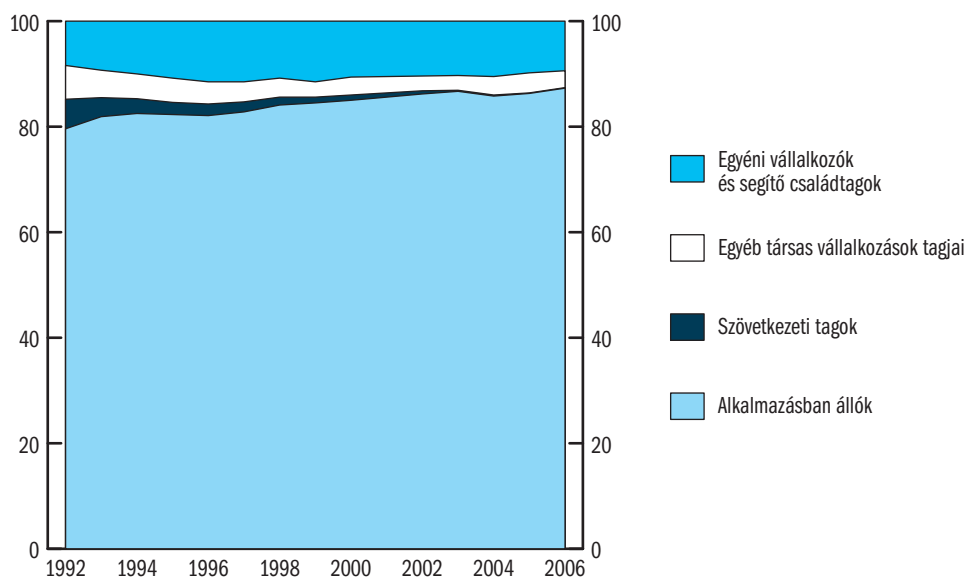
4.9. táblázat: Az alkalmazásban állók* megoszlása ágazatok szerint, százalék

	1980	1990	1995	2000	2001a	2002 ^a	2003 ^a	2004 ^a	2005 ^a	2006
Mezőgazdaság	18,0	15,8	6,9	5,2	4,9	4,8	4,4	4,1	3,8	3,7
Bányászat	2,2	1,8	1,0	0,7	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Feldolgozóipar	29,2	29,5	24,3	25,9	26,5	26,4	25,2	24,4	23,6	23,3
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás	2,9	3,0	2,9	2,3	2,3	2,1	1,9	1,8	1,8	1,9
Építőipar	7,0	5,9	5,5	6,4	6,5	6,4	7,0	7,3	7,6	7,7
Kereskedelem, javítás	8,7	8,9	10,7	13,0	13,1	13,1	13,2	13,1	14,3	14,0
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	2,3	2,4	2,9	3,2	3,5	3,4	3,4	3,6	3,9	3,9
Szállítás, raktározás, posta távközlés	7,4	6,7	8,6	8,3	8,3	8,1	7,8	7,7	7,4	7,9
Pénzügyi tevékenység	1,1	1,4	2,5	2,2	2,1	2,0	1,9	2,1	2,1	2,0
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás	3,2	2,9	3,4	5,0	5,4	5,5	6,1	6,5	6,6	6,7
Közigazgatás, védelem, kötelező tb.	4,0	5,6	9,6	8,1	7,9	8,1	8,4	8,5	8,4	8,4
Oktatás	6,0	7,1	10,1	9,1	8,9	9,1	9,2	9,4	9,0	8,9
Egészségügyi szociális ellátás	5,3	5,5	6,9	6,8	6,6	6,7	7,3	7,4	7,2	7,3
Egyéb	2,7	3,4	4,7	3,9	3,7	3,7	3,8	3,7	3,9	3,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* A szövetkezetek és társasvállalkozások tagjaival együtt.

^a Lásd: 3.7. tábla.

Forrás: 1980–1990: Szakértői becslés a népszámlálás alapján. 1992–: KSH MEF.

4.5. ábra: Az alkalmazásban állók, szövetkezeti tagok, egyéb társas vállalkozások tagjainak és egyéni vállalkozók illetve segítő családtagok arányának alakulása

4.10. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret szerint, százalék

Év	20 főnél kisebb cégeknél alkalmazottak	20–49 fő	50–249 fő	250–999 fő	1000 főnél nagyobb
1998	8,2	5,8	25,1	26,4	34,4
2000	20,2	7,0	23,5	22,5	26,8
2002	21,6	14,0	21,5	20,1	22,9
2003	23,0	15,3	20,5	19,3	21,8
2004	23,6	14,8	21,3	18,3	22,0
2005	27,0	15,0	20,5	17,5	20,0
2006	15,7	10,7	25,7	24,3	23,6

Jegyzet: 1995–1999: 10 fő vagy nagyobb vállalatok; 2000–: 5 fő vagy nagyobb vállalatok.

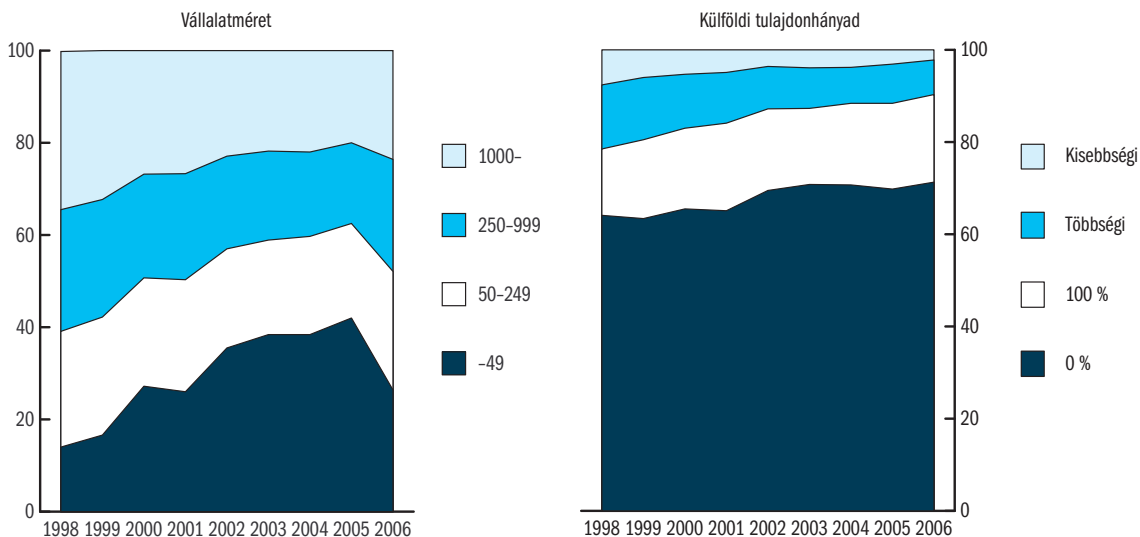
Forrás: FH BT.

4.11. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása a külföldi tulajdonhányad szerint, százalék

Külföldi tulajdonhányad	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
100%	12,2	14,4	17,1	17,5	19,0	17,7	16,5	17,7	18,6	19,0
Többségi	12,3	13,9	13,5	11,7	11,0	9,2	8,8	7,8	8,5	7,5
Kisebbségi	7,3	7,6	6,0	5,3	4,9	3,6	3,9	3,8	3,1	2,2
0%	68,2	64,1	63,4	65,5	65,1	69,5	70,8	70,7	69,8	71,3

Jegyzet: 1997–1999: 10 fő vagy nagyobb vállalatok; 2000–: 5 fő vagy nagyobb vállalatok.

Forrás: FH BT.

4.6. ábra: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret és külföldi tulajdonhányad szerint

4.12. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, férfiak, százalék

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60-74	Összesen
1992	14,6	64,7	82,8	71,8	48,7	13,0	58,9
1998	11,4	59,9	78,8	66,0	38,3	5,7	54,4
1999	10,6	60,3	80,5	69,0	44,0	6,1	56,2
2000	8,4	58,9	80,9	69,6	49,6	6,7	56,8
2001 ^a	7,9	56,7	81,6	68,2	51,3	7,0	57,1
2002 ^a	5,6	53,1	81,9	68,6	52,8	7,6	57,1
2003 ^a	4,8	51,8	82,2	69,7	55,2	8,9	57,6
2004 ^a	4,5	46,5	82,7	69,7	54,0	10,8	57,5
2005 ^a	4,0	43,6	82,5	70,1	56,6	10,9	57,4
2006	4,2	43,9	83,3	70,3	58,6	10,2	58,0

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.

Forrás: KSH MEF.

4.13. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, nők, százalék

Év	15-19	20-24	25-49	50-54	55-59	60-74	Összesen
1992	16,0	54,0	72,2	58,4	18,2	7,5	46,6
1998	10,7	47,5	66,3	52,3	13,6	2,5	41,0
1999	8,7	48,1	67,3	59,4	16,2	2,8	42,3
2000	8,0	45,9	67,8	62,5	20,0	2,8	43,0
2001 ^a	6,3	44,2	68,0	62,1	23,2	2,8	43,1
2002 ^a	4,3	44,2	67,0	64,0	28,3	3,1	43,3
2003 ^a	3,1	41,9	67,8	65,8	35,1	3,9	44,3
2004 ^a	2,7	37,4	67,2	66,0	39,8	4,5	44,1
2005 ^a	2,6	34,7	67,4	66,6	41,7	4,3	44,2
2006	2,5	33,9	67,5	67,9	42,6	4,2	44,4

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.

Forrás: KSH MEF.

4.14. táblázat: 15–74 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettségek szerint, férfiak, százalék

Év	8 általános (és kevesebb)	Szakmai képzettség ¹	Érettségi	Felsőfok	Összesen
1993	30,4	75,6	68,0	79,6	54,9
1998	28,2	75,1	63,4	75,7	54,4
1999	26,7	76,4	64,9	77,4	56,2
2000	26,5	77,0	64,5	77,5	56,8
2001 ^a	26,4	77,3	63,8	78,4	57,1
2002 ^a	25,4	77,1	63,6	78,2	57,1
2003 ^a	25,8	76,1	64,0	78,4	57,6
2004 ^a	24,8	75,2	63,6	79,2	57,5
2005 ^a	25,1	74,1	63,3	78,9	57,4
2006	24,9	74,7	63,8	77,5	58,0

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.¹ Szakmunkásképző, szakiskola.

Forrás: KSH MEF.

4.15. táblázat: 15–74 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettségek szerint, nők, százalék

Év	8 általános (és kevesebb)	Szakmai képzettség ¹	Érettségi	Felsőfok	Összesen
1993	24,9	64,9	61,8	76,7	43,5
1998	20,2	60,4	55,2	73,1	41,0
1999	19,6	60,8	56,3	73,1	42,3
2000	19,2	60,8	56,3	73,5	43,0
2001 ^a	19,4	60,5	56,0	74,4	43,1
2002 ^a	19,3	60,1	55,2	74,3	43,3
2003 ^a	18,8	59,0	55,8	74,4	44,3
2004 ^a	18,4	58,1	54,5	74,3	44,1
2005 ^a	18,3	57,0	54,0	74,8	44,2
2006	17,9	57,5	53,5	73,0	44,4

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.¹ Szakmunkásképző, szakiskola.

Forrás: KSH MEF.

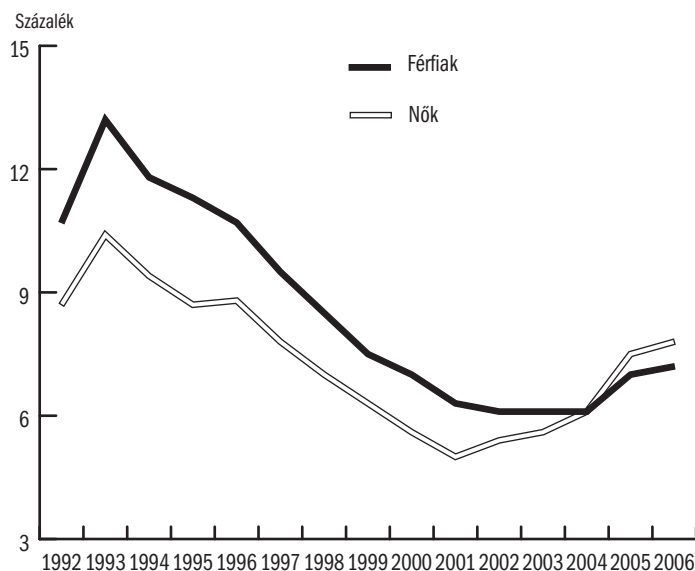
**5.1. táblázat: A munkanélküliségi ráta alakulása kor és nem szerint,
és a tartósan munkanélküliek aránya, százalék**

Év	Munkanélküliségi ráta			Ebből 15-24 éves	Tartósan munkanélküli ¹
	Férfiak	Nők	Együtt		
1992	10,7	8,7	9,8	17,5	...
1993	13,2	10,4	11,9	21,3	...
1994	11,8	9,4	10,7	19,4	43,2
1995	11,3	8,7	10,2	18,6	50,6
1996	10,7	8,8	9,9	17,9	54,4
1997	9,5	7,8	8,7	15,9	51,3
1998	8,5	7,0	7,8	13,4	48,8
1999	7,5	6,3	7,0	12,4	49,5
2000	7,0	5,6	6,4	12,1	49,1
2001	6,3	5,0	5,7	10,8	46,7
2001 ^a	6,3	5,0	5,7	10,9	46,7
2002 ^a	6,1	5,4	5,8	12,3	44,9
2003 ^a	6,1	5,6	5,9	13,4	43,9
2004 ^a	6,1	6,1	6,1	15,5	45,0
2005 ^a	7,0	7,5	7,2	19,4	46,2
2006	7,2	7,8	7,5	19,1	46,8

¹ Tartósan munkanélküli, aki 12 hónapja vagy annál hosszabb ideje van munka nélkül.

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: KSH MEF.

5.1. ábra: A munkanélküliségi ráta nemek szerint

5.2. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása – nők

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmány- képző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	45,8	22,6	27,4	4,2	100,0
1994	44,4	23,1	29,4	3,1	100,0
1995	41,0	24,3	29,7	5,0	100,0
1996	38,2	24,9	31,6	5,4	100,0
1997	44,2	23,2	28,4	4,2	100,0
1998	41,6	22,7	31,4	4,3	100,0
1999	36,2	26,2	33,8	3,8	100,0
2000	31,8	28,2	35,0	5,0	100,0
2001	33,3	28,2	32,5	6,1	100,0
2001 ^a	33,7	28,0	32,2	6,1	100,0
2002 ^a	33,2	26,0	32,2	8,5	100,0
2003 ^a	32,7	28,3	32,0	7,0	100,0
2004 ^a	27,8	27,4	34,2	10,6	100,0
2005 ^a	28,2	27,1	35,2	9,5	100,0
2006	31,5	27,5	32,5	8,5	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: KSH MEF.

5.3. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása – férfiak

Év	Általános iskola 8 osztály és kevesebb	Szaktanulmány- képző, szakiskola	Gimnáziumi és egyéb érettségi	Főiskola, egyetem	Összesen
1993	39,0	40,8	17,3	2,8	100,0
1994	37,3	42,7	15,8	4,3	100,0
1995	37,7	44,0	14,7	3,6	100,0
1996	37,6	44,0	15,1	3,3	100,0
1997	38,9	43,7	15,4	2,0	100,0
1998	37,4	42,0	17,2	3,4	100,0
1999	34,5	45,3	17,4	2,8	100,0
2000	32,9	45,8	17,9	3,4	100,0
2001	36,8	42,9	17,4	2,9	100,0
2001 ^a	36,5	43,2	17,5	2,8	100,0
2002 ^a	36,7	43,3	16,7	3,3	100,0
2003 ^a	34,0	44,7	17,2	4,1	100,0
2004 ^a	33,9	42,6	18,6	4,9	100,0
2005 ^a	32,1	43,1	19,0	5,8	100,0
2006	33,4	40,0	20,0	6,6	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: 1992–: KSH MEF. 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

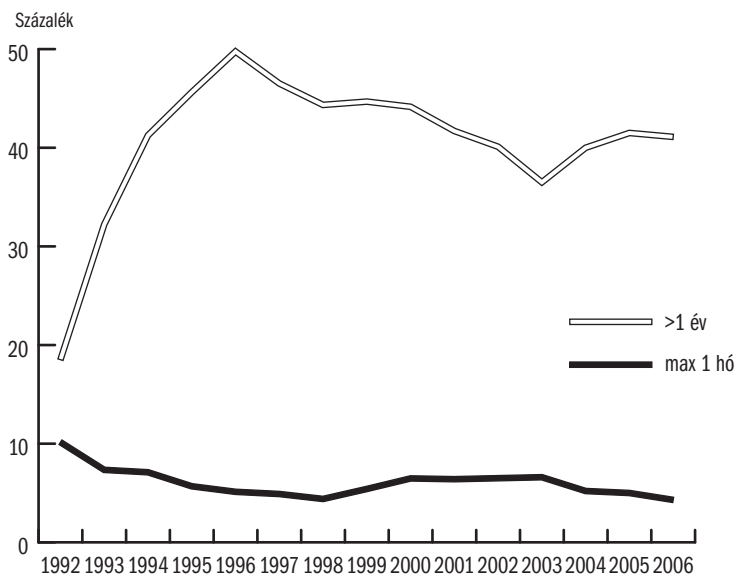
5.4. táblázat: A munkanélküliek száma* a munkakeresés hossza szerint, ezer fő

Év	A munkakeresés időtartama: hét [hónap]								Összesen
	1-4 [<1]	5-14 [1-3]	15-26 [4-6]	27-51 [7-11]	52 [12]	53-78 [13-18]	79-104 [19-24]	105- [>24]	
1992	43,9	90,9	96,4	110,7	10,6	41,7	38,4	-	432,6
1993	36,2	74,8	87,9	120,5	14,7	75,1	83,7	-	492,9
1994	30,5	56,5	65,0	91,9	8,4	63,0	73,8	40,4	429,5
1995	23,0	51,0	56,5	69,4	20,2	57,2	34,3	93,2	404,8
1996	19,9	46,4	49,3	61,5	18,2	56,1	37,1	100,2	388,7
1997	16,1	43,7	45,9	54,4	15,7	44,5	31,1	77,3	328,7
1998	12,9	44,2	44,5	45,7	16,0	39,0	27,6	63,5	293,4
1999	15,4	44,1	38,8	46,0	13,2	38,1	26,8	62,3	284,7
2000	16,7	38,5	35,1	42,8	12,7	36,9	23,6	55,4	261,3
2001	14,7	36,9	33,1	38,3	11,3	31,4	20,9	44,1	230,7
2001 ^a	14,9	37,0	33,2	38,6	11,5	31,6	20,9	44,2	231,9
2002 ^a	15,5	39,4	34,8	40,7	11,6	32,7	19,8	42,5	237,0
2003 ^a	15,9	42,1	38,9	42,0	14,5	27,6	17,6	43,0	241,6
2004 ^a	13,0	42,0	39,9	41,8	13,5	33,4	19,6	47,2	250,4
2005 ^a	14,8	48,9	44,1	51,3	14,1	41,0	27,4	54,3	295,9
2006	13,3	50,7	48,3	51,9	17,4	41,5	26,6	58,8	308,5

* A 30 napon belül új állásban kezdők nélkül.

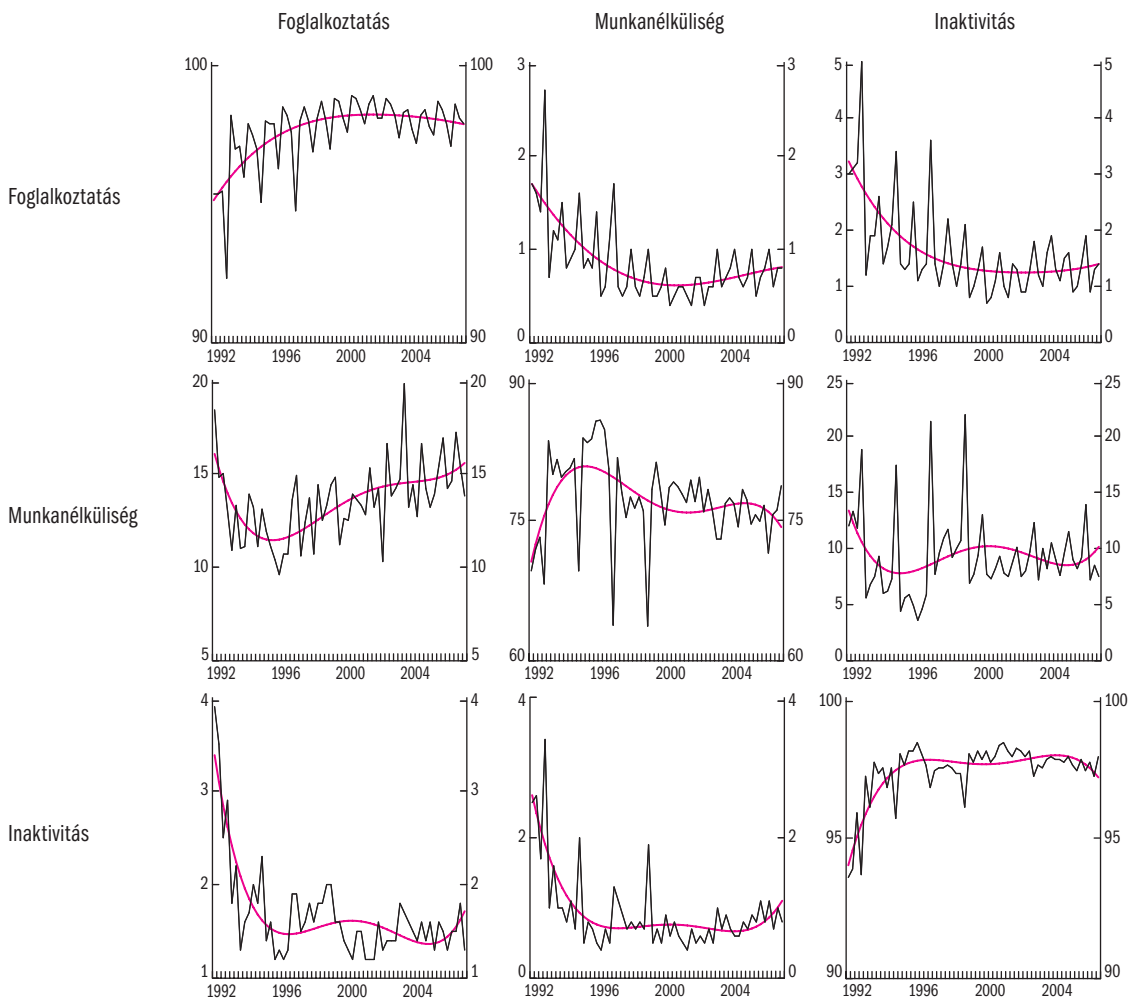
^a Lásd: 3.7 tábla jegyzete.

Forrás: KSH MEF.

5.2. ábra: A munkanélküliek aránya a munkakeresés hossza szerint, százalék

5.3. ábra: A különböző munkaerőpiaci állományok közötti negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–74 éves népességben

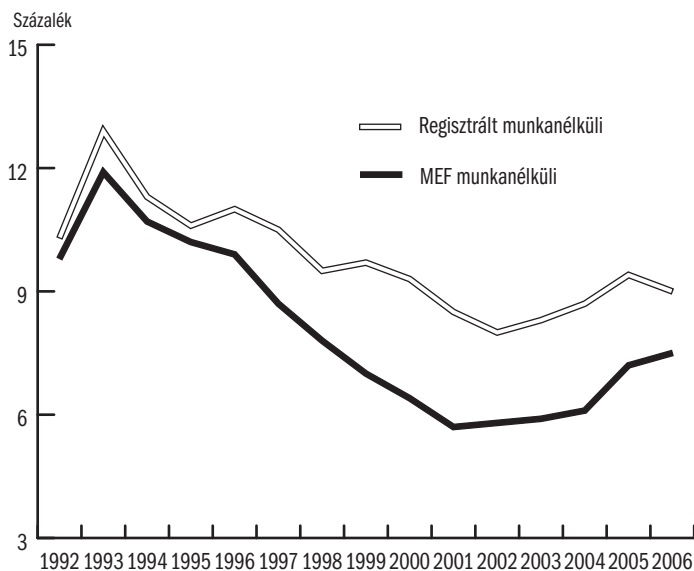
A munkaerőpiaci státusok közötti negyedéves áramlási ráták (%) a Munkaerő-felvételben két egymást követő negyedévben egyaránt megfigyelt 15–74 éves népességben. A piros görbék negyedfokú polinommal simított trendet mutatnak.

5.5. táblázat: Regisztrált és MEF munkanélküliség alakulása

Év	Regisztrált munkanélküli		MEF munkanélküli összesen		MEF munkanélküli 15-24 éves	
	ezer fő	ráta	ezer fő	ráta	ezer fő	ráta
1990	47,7	-
1991	227,3	4,1
1992	557,0	10,3	444,2	9,8	120,0	17,5
1993	671,8	12,9	518,9	11,9	141,3	21,3
1994	568,4	11,3	451,2	10,7	124,7	19,4
1995	507,7	10,6	416,5	10,2	114,3	18,6
1996	500,6	11,0	400,1	9,9	106,3	17,9
1997	470,1	10,5	348,8	8,7	95,8	15,9
1998	423,1	9,5	313,0	7,8	87,6	13,4
1999	409,5	9,7	284,7	7,0	78,6	12,4
2000	390,5	9,3	262,5	6,4	70,7	12,1
2001	364,1	8,5	232,9	5,7	55,7	10,8
2002	344,7	8,0	238,8	5,8	56,5	12,3
2003	357,2	8,3	244,5	5,9	54,9	13,4
2004	375,9	8,7	252,9	6,1	55,9	15,5
2005	409,9	9,4	303,9	7,2	66,9	19,4
2006	393,5	9,0	316,8	7,5	64,1	19,1

Jegyzet: A regisztrált munkanélküli ráta nevezője az előző év január 1-jei gazdaságilag aktív népesség.

Forrás: Regisztrált munkanélküliség: FH REG; MEF-munkanélküliség: KSH MEF.

5.4. ábra: Regisztráltak és a MEF szerinti munkanélküli ráták

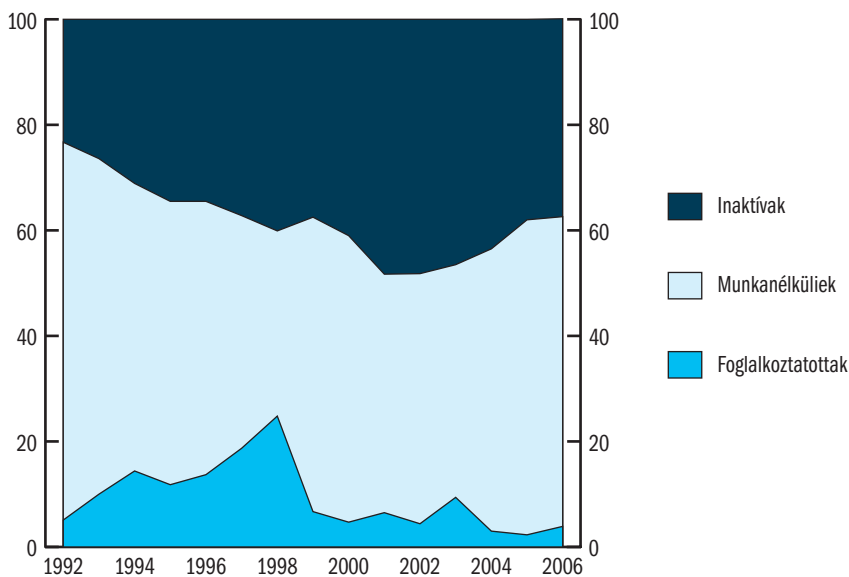
5.6. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása a Munkaerő-felvételben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint

Év	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Inaktívak	Összesen
1992	5,1	71,6	23,3	100,0
1993	10,0	63,6	26,4	100,0
1994	14,4	54,5	31,1	100,0
1995	11,8	53,7	34,5	100,0
1996	13,7	51,8	34,5	100,0
1997	18,7	44,1	37,2	100,0
1998	24,8	35,1	40,1	100,0
1999	6,7	55,8	37,5	100,0
2000	4,7	54,3	41,0	100,0
2001	6,5	45,2	48,3	100,0
2002 ^a	4,4	47,4	48,2	100,0
2003 ^a	9,4	44,1	46,5	100,0
2004 ^a	3,0	53,5	43,5	100,0
2005 ^a	2,3	59,7	38,0	100,0
2006 ^a	3,9	58,7	37,5	100,0

^a Lásd: 3.7. tábla.

Jegyzet: Az adatok a KSH MEF-ben magukat regisztráltnak minősítő munkanélküliekre vonatkoznak. 1999-től a magukat regisztrált munkanélkülinek vallók közül kiszűrték azokat, akik 2 hónapnál hosszabb időt jelöltek meg a munkaügyi központtal történt utolsó kapcsolatfelvételnél.

Forrás: KSH MEF.

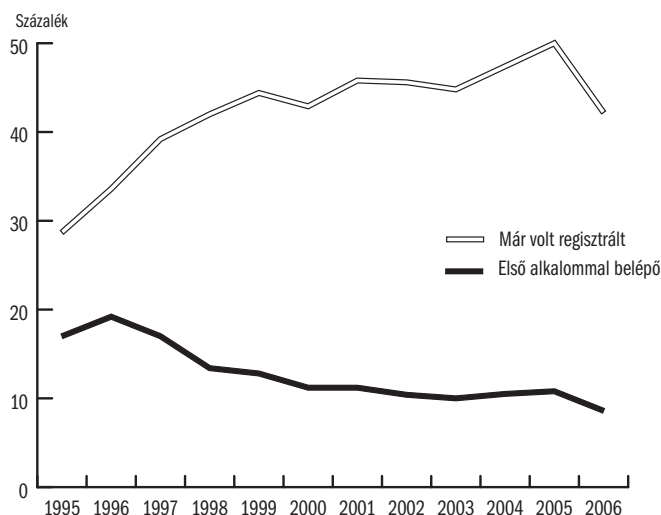

5.5. ábra: Regisztrált munkanélküliek megoszlása gazdasági aktivitás szerint

5.7. táblázat: Főbb munkanélküliségi adatok idősorai a nyilvántartási statisztika alapján, éves átlagok, ezer fő ill. százalék

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Regisztrált munkanélküli	671,7	568,4	507,7	500,6	470,1	423,1	409,5	390,5	364,1	344,7	357,2	375,9	409,9	393,5
Ebből														
Pályakezdő	59,7	62,1	54,5	46,2	42,4	32,5	29,9	26,0	26,8	28,5	31,3	33,8	40,9	38,7
Nem pályakezdő	612,0	506,2	453,2	454,4	427,7	390,6	379,6	364,4	337,4	316,2	325,9	342,2	369,1	354,7
Férfi	395,3	333,0	293,8	284,1	267,1	233,4	221,4	209,7	196,4	184,6	188,0	193,3	210,4	200,9
Nő	276,4	235,3	213,8	216,5	203,0	189,7	188,1	180,8	167,7	160,1	169,2	182,6	199,5	192,5
25 éves és fiatalabb	174,8	153,3	134,2	124,0	105,8	89,9	85,4	79,1	75,6	71,1	71,6	71,4	78,9	75,8
Fizikai foglalkozású	556,0	467,6	414,3	407,4	386,3	349,0	336,8	321,2	302,0	286,3	296,2	308,5	336,2	321,9
Szellemi foglalkozású	115,8	100,7	93,4	93,2	83,8	74,1	72,7	69,3	62,1	58,4	61,0	67,4	73,7	71,6
Munkanélküli ellátásban részesülő	404,8	228,9	182,8	171,7	141,7	130,7	140,7	131,7	119,2	114,9	120,0a	124,0	134,4	117,7
Rendszeres szociális segélyben részesülő	89,3	190,3	210,0	211,3	201,3	182,2	148,6	143,5	131,2	113,4	116,2	120,4	133,4	112,9
Munkanélküliségi ráta	12,9	11,3	10,6	11,0	10,5	9,5	9,7	9,3	8,5	8,0	8,3	8,7	9,4	9,0
Megoszlás, %														
Pályakezdő	8,9	10,9	10,7	9,2	9,0	7,7	7,3	6,7	7,3	8,3	8,8	9,0	10,0	9,8
Férfi	58,8	58,6	57,9	56,7	56,8	55,2	54,1	53,7	53,9	53,5	52,6	51,4	51,3	90,2
25 éves és fiatalabb	26,0	27,0	26,4	24,8	22,5	21,3	20,9	20,3	20,8	20,6	20,0	19,0	19,2	51,1
Fizikai foglalkozású	82,8	82,3	81,6	81,4	82,2	82,5	82,3	82,2	82,9	83,1	82,9	82,1	82,0	48,9
Belépő munkanélküliek száma	48,6	42,3	45,7	52,8	56,1	55,4	57,2	54,1	57,0	56,0	54,8	57,8	60,7	50,8
Ebből: pályakezdő	7,6	7,8	8,0	7,5	9,2	9,8	9,3	8,0	7,8	7,8	7,7	7,6	8,2	7,0
Kilépő munkanélküliek száma	51,2	51,7	47,6	54,3	57,3	60,4	57,2	56,8	59,4	55,8	53,5	54,4	59,8	60,7
Ebből: pályakezdő	6,6	7,9	8,5	8,9	9,0	11,0	9,4	8,2	7,7	7,5	7,6	7,1	7,9	5,1

Jegyzet: 1993–2000 között jövedelempótló támogatásban, 2001-től rendszeres szociális segélyben részesülők száma.
Forrás : FH REG.

5.6. ábra: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, ezer fő

5.8. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, ezer fő

	Január	Február	Március	Április	Május	Június	Július	Augusztus	Szeptember	Október	November	December	Éves átlag
1995													
Első alkalommal belépő	20,0	18,5	15,6	15,8	13,8	17,9	27,9	16,9	16,4	15,5	12,9	12,4	17,0
Már volt regisztrált	36,3	24,6	18,8	20,8	18,0	23,3	35,3	24,8	35,2	27,3	40,3	40,0	28,7
Összes belépő	56,3	43,0	34,4	36,6	31,8	41,2	63,2	41,7	51,6	42,8	53,2	52,4	45,7
1996													
Első alkalommal belépő	18,6	20,3	18,3	17,0	16,2	21,8	34,7	18,5	21,6	14,6	16,2	12,7	19,2
Már volt regisztrált	38,9	30,9	25,2	22,9	31,5	34,0	37,5	31,2	38,3	37,8	38,0	37,4	33,6
Összes belépő	57,4	51,1	43,4	40,0	47,7	55,7	72,1	49,7	59,9	52,4	54,2	50,2	52,8
1997													
Első alkalommal belépő	18,1	20,7	15,3	13,6	13,7	20,6	27,2	17,6	18,3	13,6	14,5	10,5	17,0
Már volt regisztrált	56,7	47,5	36,3	32,5	30,0	32,5	34,3	32,5	36,9	36,9	47,5	46,5	39,2
Összes belépő	74,8	68,3	51,6	46,1	43,7	53,1	61,4	50,1	55,2	50,5	62,0	57,0	56,1
1998													
Első alkalommal belépő	13,8	14,9	11,8	10,4	10,6	12,2	21,9	15,1	15,7	12,9	12,2	9,2	13,4
Már volt regisztrált	58,9	46,3	39,1	35,0	35,5	32,9	36,1	34,6	38,4	44,4	50,9	52,0	42,0
Összes belépő	72,7	61,2	50,9	45,3	46,1	45,1	58,0	49,7	54,1	57,3	63,1	61,1	55,4
1999													
Első alkalommal belépő	12,7	12,5	11,1	10,2	10,3	10,6	21,0	14,7	16,9	12,3	11,6	9,8	12,8
Már volt regisztrált	59,7	47,2	42,4	39,8	38,7	35,9	40,2	39,8	42,5	43,3	49,6	53,9	44,4
Összes belépő	72,4	59,6	53,5	50,0	48,9	46,5	61,2	54,5	59,4	55,7	61,1	63,7	57,2
2000													
Első alkalommal belépő	11,9	12,0	9,9	9,7	7,4	9,6	18,1	12,3	14,9	10,7	9,6	8,8	11,2
Már volt regisztrált	57,4	46,3	39,9	39,2	32,0	37,9	41,1	35,0	42,9	43,4	45,8	53,9	42,9
Összes belépő	69,3	58,3	49,8	48,9	39,4	47,5	59,2	47,3	57,8	54,1	55,4	62,7	54,1
2001													
Első alkalommal belépő	11,2	12,9	9,9	9,7	8,3	10,9	15,8	11,5	15,9	10,6	9,6	8,7	11,2
Már volt regisztrált	57,5	53,7	42,0	42,9	38,5	42,3	52,7	22,9	46,6	45,8	46,1	57,7	45,8
Összes belépő	68,7	66,6	51,9	52,6	46,8	53,2	68,5	34,4	62,5	56,4	55,7	66,4	57,0
2002													
Első alkalommal belépő	9,9	12,5	8,9	8,2	7,2	9,9	15,1	11,6	14,0	9,6	9,6	7,7	10,4
Már volt regisztrált	54,3	57,4	42,0	41,0	39,4	40,9	42,3	39,5	45,2	43,6	48,1	54,3	45,6
Összes belépő	64,2	69,9	50,9	49,2	46,6	50,8	57,4	51,1	59,2	53,2	57,7	62,0	56,0
2003													
Első alkalommal belépő	9,1	12,4	9,5	8,3	7,5	9,1	15,0	11,3	12,6	9,3	9,2	7,1	10,0
Már volt regisztrált	56,7	51,3	43,9	38,3	37,6	37,6	42,6	40,4	43,7	42,9	48,8	53,3	44,8
Összes belépő	65,8	63,7	53,4	46,6	45,1	46,7	57,6	51,7	56,3	52,2	58,0	60,4	54,8
2004													
Első alkalommal belépő	10,2	11,8	9,3	8,3	7,7	8,5	16,9	11,6	12,9	10,6	9,6	8,5	10,5
Már volt regisztrált	55,7	52,5	44,6	41,7	41,7	38,2	46,3	41,6	46,3	49,4	52,6	57,5	47,3
Összes belépő	65,9	64,3	53,9	50,0	49,4	46,7	63,2	53,2	59,2	60,0	62,2	66,0	57,8
2005													
Első alkalommal belépő	10,6	11,0	9,2	9,6	8,0	10,5	19,1	12,7	13,9	10,6	7,5	7,2	10,8
Már volt regisztrált	62,1	53,3	45,0	47,9	42,7	44,9	50,7	46,0	51,6	53,4	46,5	54,1	50,0
Összes belépő	72,7	64,3	54,2	57,5	50,7	55,4	69,8	58,7	65,5	64,0	54,0	61,3	60,7
2006													
Első alkalommal belépő	8,6	9,6	7,7	6,9	5,6	8,2	15,1	9,0	11,1	8,2	6,8	6,5	8,6
Már volt regisztrált	53,8	43,4	36,0	33,5	29,9	35,9	50,1	36,2	43,9	44,4	43,8	54,9	42,2
Összes belépő	62,4	53,0	43,7	40,4	35,5	44,1	65,2	45,2	55,0	52,6	50,6	61,4	50,8

Forrás: FH REG.

5.9. táblázat: Segélyezés és munkaerőpiaci programok

Év	Munkanél- küli ellátott	Jövedelempótló támogatás és rendszeres szociális segély	Pályakezdek- munkanél- küli segélye	Nem része- sül támoga- tásban	Közhasznú munka	Átképzés	Bértámo- gatás	Egyéb program	Összesen
1990									
Ezer fő	42,5	-	-	18,6	61,0
Százalék	69,6			30,4					100,0
1994									
Ezer fő	160,3	202,4	24,5	142,4	28,7	31,2	23,9	61,7	675,1
Százalék	23,7	30,0	3,6	21,1	4,3	4,6	3,5	9,1	100,0
1995									
Ezer fő	150,8	192,9	26,3	109,1	21,7	20,4	10,9	64,7	596,8
Százalék	25,3	32,3	4,4	18,3	3,6	3,4	1,8	10,8	100,0
1996									
Ezer fő	145,4	218,5	2,6	127,8	38,5	20,6	16,4	74,5	644,3
Százalék	22,6	33,9	0,4	19,8	6,0	3,2	2,5	11,6	100,0
1997									
Ezer fő	134,1	193,5	0,1	121,8	38,9	25,1	29,7	95,7	638,9
Százalék	21,0	30,3	0,0	19,1	6,1	3,9	4,6	15,0	100,0
1998									
Ezer fő	123,9	158,6	0,1	109,4	37,4	24,5	30,9	86,7	571,5
Százalék	21,7	27,7	0,0	19,1	6,5	4,3	5,4	15,2	100,0
1999									
Ezer fő	135,5	146,7	0,0	107,1	35,7	28,0	31,1	60,6	544,7
Százalék	24,9	26,9	0,0	19,7	6,6	5,1	5,7	11,1	100,0
2000									
Ezer fő	117,0	139,7 ^a	0,0	106,5	26,7	25,3	27,5	73,5	516,2
Százalék	22,7	27,1	0,0	20,6	5,2	4,9	5,3	14,2	100,0
2001									
Ezer fő	111,8	113,2	0,0	105,2	29,0	30,0	25,8	37,2	452,2
Százalék	24,7	25,0	0,0	23,3	6,4	6,6	5,7	8,2	100,0
2002									
Ezer fő	104,8	107,6	-	115,3	21,6	23,5	21,2	32,8	426,8
Százalék	24,6	25,2	-	27,0	5,1	5,5	5,0	7,7	100,0
2003									
Ezer fő	105,1 ^b	109,5	-	125,0	21,2	22,5	20,1	36,6	440,0
Százalék	23,9	24,9	-	28,4	4,8	5,1	4,6	8,3	100,0
2004									
Ezer fő	117,4	118,4	-	132,3	16,8	12,6	16,8	28,5	442,8
Százalék	26,5	26,7	-	29,9	3,8	2,8	3,8	6,4	100,0
2005									
Ezer fő	125,6	127,8	-	140,2	21,5	14,7	20,8	31,0	481,6
Százalék	26,1	26,5	-	29,1	4,5	3,1	4,3	6,4	100,0
2006									
Ezer fő	117,7	112,9	-	146,4	16,6	12,3	14,6	13,8	434,3
Százalék	27,1	26,0	-	33,7	3,8	2,8	3,4	3,2	100,0

^a A rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt.

^b Az álláskereső juttatásban részesülők számával együtt.

Jegyzet: Október. A ráták nevezőjében a regisztráltak és a munkaerőpiaci programokban részt vevők együttes száma szerepel.

Forrás: FH.

5.10. táblázat: Elhelyezkedő regisztrált munkanélküliek száma támogatott és nem támogatott munkahelyeken régiók és életkor szerint

			2004*	2005*	2006*	2007*
Közép-Magyarország	Támogatott elhelyezkedés	Nők	309	336	294	242
		Férfiak	322	358	300	264
		Összesen	632	694	594	507
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	1 064	1 138	1 376	1 437
		Férfiak	873	957	1 157	1 214
		Összesen	1 936	2 095	2 532	2 651
Közép-Dunántúl	Támogatott elhelyezkedés	Nők	332	447	402	326
		Férfiak	374	499	459	382
		Összesen	707	946	861	707
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	959	1 004	1 190	1 213
		Férfiak	987	1 037	1 252	1 254
		Összesen	1 946	2 040	2 442	2 468
Nyugat-Dunántúl	Támogatott elhelyezkedés	Nők	195	266	256	172
		Férfiak	262	343	342	263
		Összesen	457	609	597	435
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	858	898	1 037	1 028
		Férfiak	936	1 052	1 159	1 170
		Összesen	1 793	1 950	2 196	2 198
Dél-Dunántúl	Támogatott elhelyezkedés	Nők	579	631	661	569
		Férfiak	786	959	953	820
		Összesen	1 364	1 590	1 614	1 389
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	822	806	985	901
		Férfiak	971	959	1 195	1 152
		Összesen	1 793	1 764	2 180	2 053
Észak-Magyarország	Támogatott elhelyezkedés	Nők	1 049	1 140	1 061	995
		Férfiak	1 625	1 844	1 628	1 399
		Összesen	2 674	2 983	2 688	2 394
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	880	889	1 077	931
		Férfiak	1 289	1 329	1 580	1 417
		Összesen	2 169	2 218	2 657	2 348
Észak-Alföld	Támogatott elhelyezkedés	Nők	1 039	1 143	1 114	1 019
		Férfiak	1 641	1 804	1 708	1 486
		Összesen	2 680	2 948	2 821	2 505
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	1 123	1 165	1 378	1 413
		Férfiak	1 544	1 669	1 993	2 053
		Összesen	2 666	2 833	3 372	3 466
Dél-Alföld	Támogatott elhelyezkedés	Nők	660	714	720	687
		Férfiak	781	945	945	876
		Összesen	1 441	1 658	1 664	1 563
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	1 027	1 061	1 180	1 240
		Férfiak	1 285	1 405	1 576	1 624
		Összesen	2 313	2 466	2 755	2 865
Együtt	Támogatott elhelyezkedés	Nők	4 163	4 677	4 507	4 011
		Férfiak	5 791	6 751	6 333	5 490
		Összesen	9 954	11 428	10 840	9 501
	Nem támogatott elhelyezkedés	Nők	6 731	6 960	8 222	8 164
		Férfiak	7 885	8 406	9 912	9 884
		Összesen	14 616	15 366	18 134	18 048

* Havi átlag, 2007-ben január-októberi átlag.

Forrás: Állami Foglalkoztatási Szolgálat.

5.11. táblázat: A regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli ellátásban részesülők és a jövedelempótló támogatásban valamint a rendszeres szociális segélyben részesülők megoszlása iskolai végzettség szerint

Iskolai végzettség	1995	1998	2001	2004	2005	2006	2007
Regisztrált munkanélküli							
Max. 8 általános	43,6	40,9	42,3	42,7	41,8	41,5	42,8
Szaktanulmányozó, szakiskola	34,5	36,0	34,2	32,2	32,6	32,3	31,5
Képesítést adó középiskola	11,7	12,8	13,0	13,4	13,6	13,6	13,2
Gimnázium	7,9	7,8	7,7	7,8	8,0	8,2	8,2
Főiskola	1,5	1,8	2,1	2,8	2,9	3,2	3,1
Egyetem	0,7	0,6	0,7	1,0	1,0	1,2	1,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	482,7	406,4	359,6	350,7	388,1	359,6	402,7
Munkanélküli ellátás¹							
Max. 8 általános	36,9	32,0	29,7	28,9	28,2	25,4	25,4
Szaktanulmányozó, szakiskola	36,6	39,5	40,7	39,2	39,3	39,5	37,4
Képesítést adó középiskola	14,9	16,0	16,7	17,7	17,9	18,7	19,2
Gimnázium	8,3	9,0	9,0	9,3	9,5	10,1	10,9
Főiskola	2,2	2,6	2,9	3,6	3,7	4,5	5,0
Egyetem	1,0	0,9	1,0	1,3	1,4	1,8	2,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	164,1	121,3	110,3	100,3	104,9	91,5	119,3
Jövedelempótló támogatás²							
Max. 8 általános	56,8	50,0	55,5	61,1	60,4	60,1	60,3
Szaktanulmányozó, szakiskola	30,6	34,3	30,0	27,6	27,8	27,7	27,1
Képesítést adó középiskola	6,9	8,7	7,4	6,1	6,4	6,5	6,8
Gimnázium	4,5	5,7	5,1	4,2	4,3	4,5	4,4
Főiskola	0,8	1,0	0,9	0,8	0,9	1,0	1,1
Egyetem	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	220,7	186,6	136,9	114,6	127,8	116,5	130,9

¹ 2004-ben nem tartalmazza a nyugdíj előtti munkanélküli segélyen lévőket.

² 2001-től a rendszeres szociális segélyben részesülőkkel együtt.

Jegyzet: Minden évben júniusi zárólétszám adatok.

Forrás: FH.

5.12. táblázat: Az aktív eszközökből kikerülőkhelyezkedési arányai*

Aktív eszközök	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ajánlott képzés	44,5	46,3	46,8	46,8	48,4	45,4	43,3	43,0	45,5	43,8	41,1
Elfogadott képzés	50,2	51,1	51,5	50,0	52,0	49,3	45,8	46,0	45,6	51,4	50,9
Munkaviszonyos képzés	92,8	90,4	94,7	94,8	94,9	94,2	92,7	93,3	92,1	90,4	..
Vállalkozóvá válási támogatás	90,2	88,1	91,7	90,5	89,4	89,2	90,7	89,6	90,7	89,6	86,4
Bértámogatás	70,1	66,3	59,1	59,7	62,3	59,7	62,9	62,0	64,6	62,6	62,3
Munkatapasztalat-szerző támogatás	-	65,7	59,1	55,8	57,9	64,5	66,9	66,1	66,5	66,8	66,6
Foglalkoztatási támogatás	-	72,1	75,1	68,5	73,8	71,6	78,4	78,2	71,5	70,9	65,0

* 3 hónappal a programok befejezése után.

Forrás: FH.

5.13. táblázat: Munkanélküli/álláskereső/vállalkozói járadékból kilépők

	Az év folyamán kilépők összesen, fő	Ebből:	
		az elhelyezkedettek aránya, %	azok aránya, akiknek a segélyezési ideje lejárt, %
1993	580 880	32,1	n.a.
1994	485 045	27,8	n.a.
1995	370 941	27,7	n.a.
1996	408 828	24,2	58,4
1997	327 486	26,8	58,7
1998	322 496	26,5	64,5
1999	320 132	26,0	67,4
2000	325 341	28,1	64,6
2001	308 780	27,2	65,1
2002	303 288	27,6	78,7
2003	297 640	26,7	80,2
2004	308 027	27,4	64,6
2005	329 738	27,2	63,0
2006	234 273	33,2	71,7

Forrás: Állami Foglalkoztatási Szolgálat.

5.14. táblázat: A 2006. évben befejezett programokból kikerülők elhelyezkedési arányai nem, kor és iskolai végzettség szerint

	Munkaviszonyban nem állók			Támogatott vállalkozók ¹	Bértámogatással foglalkoztatottak	Pályakezdők	
	ajánlott képzései	elfogadott képzései	összesen			munkatapasztalat-szerző támogatása	foglalkoztatási támogatása
Nemek szerint							
Férfiak	41,5	57,3	45,3	87,2	59,0	66,7	71,2
Nők	40,8	45,3	41,7	85,5	65,2	66,5	47,2
Korcsoportok szerint							
-20	33,4	49,0	35,5	0,0	50,0	57,7	68,7
20-24	44,0	55,5	46,7	82,7	57,5	67,8	56,1
25-29	43,6	55,1	46,5	87,3	63,4	69,2	0,0
-29 együtt	41,9	54,7	44,8	85,9	60,9	66,6	0,0
30-34	43,1	48,5	44,4	87,7	63,3	75,0	0,0
35-39	38,9	49,0	41,3	89,2	63,8	0,0	0,0
40-44	40,1	51,7	42,5	85,2	62,3	0,0	0,0
45-49	40,9	48,2	42,5	82,3	65,0	0,0	0,0
50-54	39,4	35,8	38,6	85,5	64,3	0,0	0,0
55+	29,9	38,7	31,2	87,0	50,9	0,0	0,0
Iskolai végzettség szerint							
8 általánosnál kevesebb	21,0	0,0	20,1	100,0	37,6	25,0	0,0
8 általános	35,0	41,6	36,0	86,8	53,9	51,5	0,0
Szakmunkásképző	43,7	51,0	45,5	86,8	62,8	62,9	64,9
Szakisola	36,2	46,2	38,0	100,0	63,0	58,9	60,0
Speciális szakisola	40,0	0,0	0,0	0,0	50,0	83,3	100,0
Szakközépiskola	42,8	52,8	45,5	85,7	66,0	65,6	66,7
Technikum	43,6	54,4	46,5	90,1	69,5	73,8	100,0
Gimnázium	41,0	51,3	43,3	88,5	65,9	63,1	50,0
Főiskola	49,8	61,7	52,1	81,9	65,6	70,9	0,0
Egyetem	42,7	57,1	45,6	81,6	65,8	72,1	0,0
Összesen	41,1	50,9	43,3	86,4	62,3	66,6	65,0

¹ Továbbélési arány.

Jegyzet: 3 hónappal a programok befejezése után.

Forrás: FH.

5.15. táblázat: A munkaerőpiaci képzésben résztvevők érintett létszámának megoszlása

A képzésben résztvevők	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ajánlott képzésben résztvevők	49,3	59,2	61,0	61,4	59,2	58,4	56,5	54,6	55,1	66,9	77,8
Elfogadott képzésben résztvevők	43,3	34,9	33,8	33,4	35,1	35,7	38,5	34,5	32,4	22,0	15,7
Munkaviszonyban nem állók összesen	92,7	94,1	94,8	94,8	94,3	94,2	95,0	89,1	87,5	88,9	92,4
Ebből:pályakezdők	23,4	28,5	30,6	29,8	25,1	22,5	23,5	22,1	20,3	21,3	23,0
Munkaviszonyban állók	7,3	5,9	5,2	5,2	5,7	5,8	5,0	10,9	12,5	11,1	7,6
Munkaerőpiaci képzés összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás : FH.

5.16. táblázat: A képzésben résztvevő munkanélküliek számának megoszlása a képzés típusa szerint

A képzés típusa	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
OKJ	80,4	77,9	79,8	79,6	78,8	78,7	77,6	78,3	75,1	72,9	71,5
Nem OKJ	15,8	16,0	14,4	14,7	14,7	14,0	13,6	12,6	15,0	14,5	16,9
Nyelvi képzés	3,8	6,1	5,7	5,7	6,5	7,3	8,8	9,1	9,9	12,6	11,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: FH.

5.17. táblázat: A munkaerőpiaci képzésbe belépő munkanélküliek számának korcsoport és iskolai végzettség szerinti megoszlása nemeként

	2003			2004			2005			2006		
	Férfi	Nő	Össze- sen	Férfi	Nő	Össze- sen	Férfi	Nő	Össze- sen	Férfi	Nő	Össze- sen
Belépők száma, fő	17901	27191	45092	11 077	14 683	25 760	12565	15162	27727	12161	14388	26459
Nemenkénti megoszlása	39,7	60,3	100,0	43,0	57,0	100,0	45,3	54,7	100,0	45,8	54,2	100,0
Korcsoportok szerint												
-20	12,9	8,7	10,4	11,2	7,3	9,0	12,5	7,3	9,7	11,3	6,4	8,7
20-24	28,1	21,5	24,1	25,5	20,0	22,3	26,5	20,3	23,1	26,4	20,2	23,0
X-25	41,0	30,2	34,5	36,6	27,3	31,3	39,0	27,6	32,8	37,8	26,5	31,7
25-44	47,6	59,3	54,7	48,7	59,6	54,9	46,4	57,2	52,3	46,4	56,8	52,0
45-49	6,2	6,7	6,5	8,0	7,9	7,9	6,8	8,6	7,8	6,9	8,6	7,8
50+	5,2	3,7	4,3	6,7	5,2	5,9	7,8	6,6	7,1	8,9	8,1	8,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Iskolai végzettség szerint												
8 ált.-nál kevesebb	1,9	0,8	1,3	2,3	1,2	1,7	3,1	1,6	2,3	1,4	1,0	1,2
8 általános	29,0	19,2	23,1	30,0	19,2	23,8	32,6	21,1	26,3	31,9	19,3	25,1
Szakképzés	33,5	22,5	26,9	32,9	21,8	26,6	31,3	21,1	25,7	32,4	22,0	26,8
Szakközépiskola, technikum	21,1	28,7	25,7	20,2	27,7	24,5	19,0	26,8	23,3	19,8	26,6	23,5
Gimnázium	8,8	19,9	15,5	8,3	18,7	14,2	8,7	19,0	14,4	9,4	19,8	15,0
Főiskola, egyetem	5,6	8,9	7,6	6,3	11,4	9,2	5,3	10,4	8,1	5,1	11,3	8,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: FH.

5.18. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag

Iskolai végzettség	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Max. 8 általános	41,2	40,8	40,6	40,4	41,0	42,0	42,4	42,7	42,3	41,9	42,0
Szaktanulmányi képző, szakiskola	35,1	35,6	36,0	35,7	34,9	34,1	33,5	32,9	32,3	32,4	32,1
Képesítést adó középiskola	12,7	12,8	12,9	13,2	13,2	13,1	13,2	13,1	13,4	13,5	13,4
Gimnázium	8,3	8,0	7,9	8,0	8,0	7,7	7,6	7,5	7,7	7,9	8,0
Főiskola	2,0	2,0	1,9	2,0	2,1	2,2	2,4	2,7	3,1	3,2	3,3
Egyetem	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	1,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: FH.

5.19. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezdők megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag

Iskolai végzettség	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Max. 8 általános	4,6	20,2	23,4	25,3	26,8	31,1	33,7	34,7	35,2	36,1	38,2
Szaktanulmányozó, szakiskola	41,9	35,7	34,1	30,9	27,8	23,7	20,6	20,4	20,2	20,5	19,7
Képesítést adó középiskola	27,0	23,9	24,2	25,0	25,4	25,3	25,5	23,2	22,1	21,5	20,4
Gimnázium	21,8	15,5	14,0	13,6	13,7	12,6	11,6	10,8	10,7	10,8	11,7
Főiskola	3,6	3,5	3,4	4,0	4,8	5,5	6,2	7,7	8,1	7,8	6,9
Egyetem	1,1	1,1	1,0	1,2	1,5	1,8	2,4	3,3	3,6	3,4	3,1
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: FH.

5.20. táblázat: A regisztrált munkanélküliek száma iskolai végzettség szerint, éves átlag

Iskolai végzettség	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Max. 8 általános	206 078	191 772	171 882	165 465	160 099	153 085	146 260	152 395	159 089	171 646	165 091
Szaktanulmányozó, szakiskola	175 650	167 585	152 164	146 226	136 291	124 078	115 323	117 620	121 588	132 824	126 179
Képesítést adó középiskola	63 470	60 332	54 765	54 034	51 702	47 845	45 614	46 927	50 344	55 369	52 586
Gimnázium	41 751	37 376	33 458	32 768	31 164	28 219	26 223	26 960	29 093	32 277	31 660
Főiskola	9 887	9 529	8 061	8 194	8 360	8 149	8 324	9 740	11 538	13 025	13 006
Egyetem	3 786	3 519	2 792	2 832	2 876	2 764	2 971	3 570	4 298	4 788	4 494
Összesen	500 622	470 112	423 121	409 519	390 492	364 140	344 715	357 212	375 950	409 929	393 465

Forrás: FH.

5.21. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezdők száma iskolai végzettség szerint, éves átlag

Iskolai végzettség	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Max. 8 általános	2 125	8 583	7 612	7 568	6 979	8 332	9 606	10 853	11 896	14 731	14 814
Szaktanulmányozó, szakiskola	19 361	15 147	11 111	9 241	7 249	6 355	5 894	6 372	6 833	8 362	7 7630
Képesítést adó középiskola	12 489	10 129	7 864	7 468	6 625	6 778	7 271	7 270	7 461	8 779	7 884
Gimnázium	10 086	6 590	4 548	4 078	3 566	3 366	3 310	3 375	3 606	4 428	4 552
Főiskola	1 656	1 491	1 099	1 211	1 247	1 463	1 766	2 401	2 749	3 179	2 688
Egyetem	516	461	318	361	378	469	697	1 020	1 218	1 381	1 181
Összesen	46 233	42 401	32 551	29 927	26 044	26 763	28 542	31 292	33 763	40 861	38 749

Forrás: FH.

5.22. táblázat: 15–74 évesek munkanélküliségi rátája iskolai végzettségek szerint, férfiak, százalék

Év	8 általános (és kevesebb)	Szakmai képzettség ¹	Érettségi	Felsőfok	Összesen
1993	20,3	15,0	9,7	2,9	13,5
1998	14,6	9,1	5,9	2,2	8,5
1999	14,3	8,2	5,0	1,5	7,5
2000	13,4	7,7	4,8	1,6	7,0
2001 ^a	13,6	6,4	4,3	1,2	6,3
2002 ^a	14,1	6,2	4,0	1,4	6,1
2003 ^a	13,6	6,6	3,9	1,6	6,1
2004 ^a	14,3	6,4	4,1	1,7	6,1
2005 ^a	15,6	7,4	4,9	2,3	7,0
2006	17,3	7,0	5,2	2,7	7,2

^a Lásd a 3.7-es táblázatot.¹ Szakmunkásképző, szakiskola.

Forrás: KSH MEF. 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

5.23. táblázat: 15–74 évesek munkanélküliségi rátája iskolai végzettségek szerint, nők, százalék

Év	8 általános (és kevesebb)	Szakmai képzettség ¹	Érettségi	Felsőfok	Összesen
1993	14,6	12,8	8,1	3,2	10,4
1998	11,6	7,8	5,8	1,8	7,0
1999	10,5	8,0	5,2	1,3	6,3
2000	9,1	7,4	4,9	1,5	5,6
2001 ^a	8,4	6,4	4,0	1,6	5,0
2002 ^a	9,3	6,5	4,4	2,4	5,4
2003 ^a	10,5	7,2	4,4	1,9	5,6
2004 ^a	10,3	8,0	5,3	2,9	6,1
2005 ^a	13,0	9,8	6,7	3,1	7,5
2006	15,8	10,1	6,4	2,8	7,8

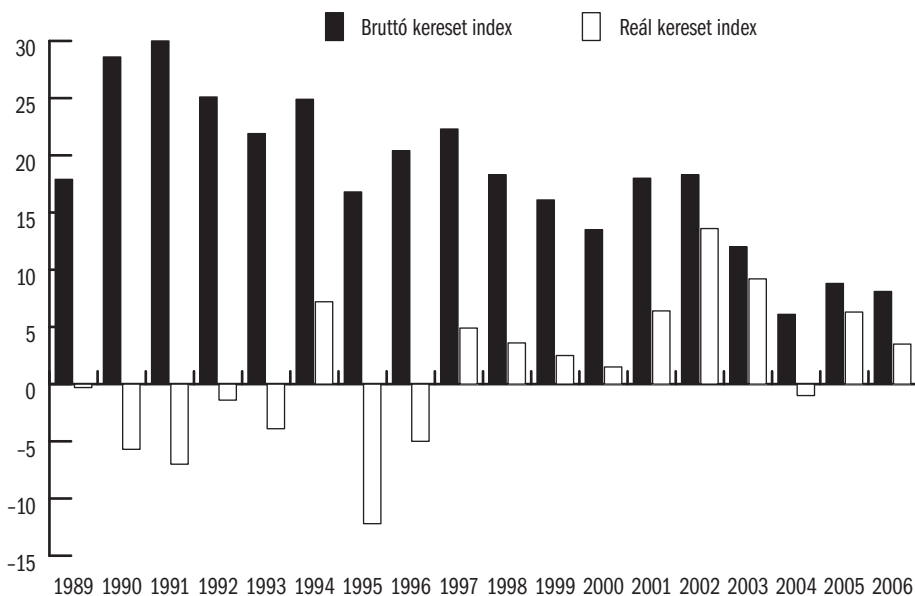
^a Lásd a 3.7-es táblázatot.¹ Szakmunkásképző, szakiskola.

Forrás: KSH MEF. 1999-től az iskolai végzettség szerinti csoportosítás kis mértékben módosult.

6.1. táblázat: Nominális és reálkereset

Év	Bruttó átlagkereset	Nettó átlagkereset	Bruttó kereseti index	Nettó kereseti index	Fogyasztói árindex	Reál kereseti index
	Ft		előző év = 100 %			
1989	10 571	8 165	117,9	116,9	117,2	99,7
1990	13 446	10 108	128,6	121,6	128,9	94,3
1991	17 934	12 948	130,0	125,5	135,0	93,0
1992	22 294	15 628	125,1	121,3	123,0	98,6
1993	27 173	18 397	121,9	117,7	122,5	96,1
1994	33 939	23 424	124,9	127,3	118,8	107,2
1995	38 900	25 891	116,8	112,6	128,2	87,8
1996	46 837	30 544	120,4	117,4	123,6	95,0
1997	57 270	38 145	122,3	124,1	118,3	104,9
1998	67 764	45 162	118,3	118,4	114,3	103,6
1999	77 187	50 076	116,1	112,7	110,0	102,5
2000	87 645	55 785	113,5	111,4	109,8	101,5
2001	103 553	64 913	118,0	116,2	109,2	106,4
2002	122 482	77 622	118,3	119,6	105,3	113,6
2003	137 187	88 751	112,0	114,3	104,7	109,2
2004	145 520	93 715	106,0	105,6	106,8	99,0
2005	158 343	103 149	108,8	110,1	103,6	106,3
2006	171 239	110 896	108,1	107,5	103,9	103,5

Forrás: KSH IMS.

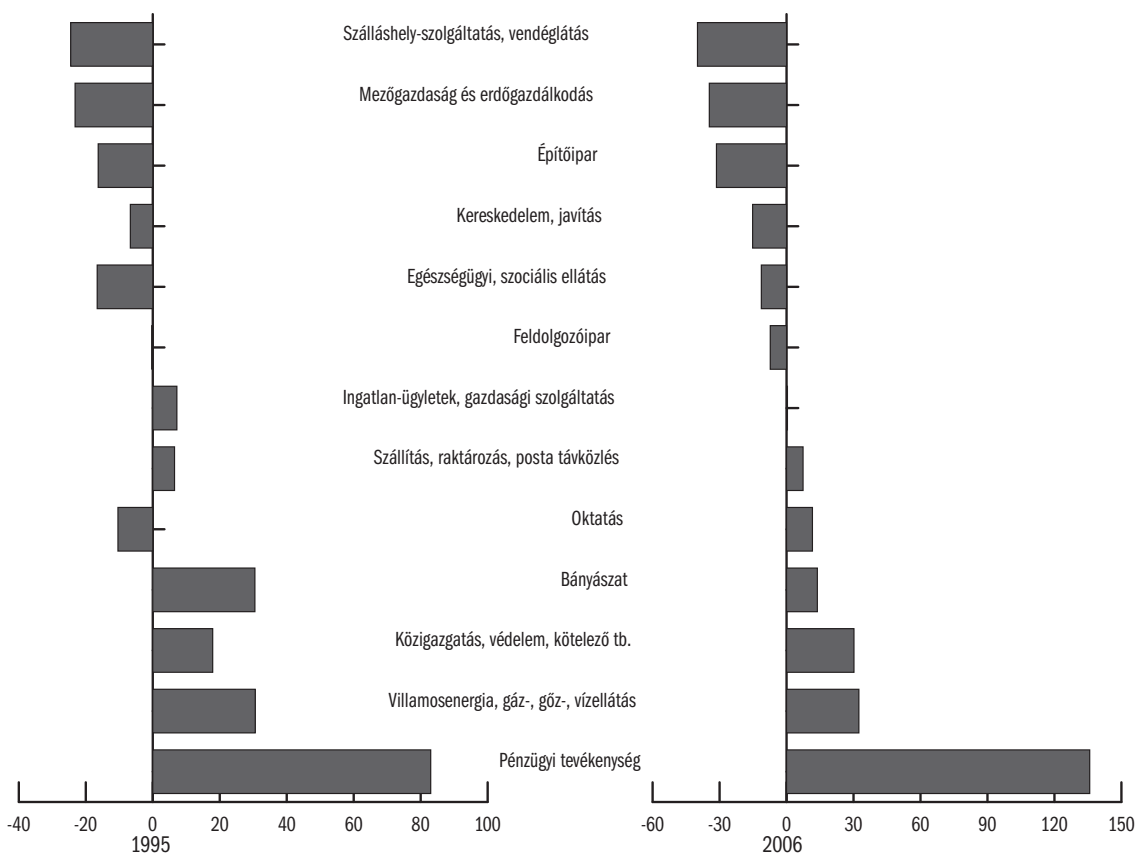
6.1. ábra: Bruttó és nettó reálkereset éves változása

6.2. táblázat: Bruttó átlagkereseti arányok nemzetgazdasági ágak szerint*

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Mezőgazdaság és erdő- gazdálkodás	72,6	76,8	74,9	73,7	72,0	69,3	67,6	69,6	68,8	65,1	66,6	67,7	65,4
Bányászat	127,4	130,5	128,3	134,4	125,4	124,1	128,8	122,9	113,2	108,7	111,3	117,9	113,8
Feldolgozóipar	95,8	99,7	100,7	100,6	99,1	98,9	100,6	97,7	92,8	90,4	93,7	93,2	92,7
Villamosenergia, gáz-, gőz-, vízellátás	123,6	130,6	133,5	132,2	133,3	135,4	136,4	131,0	126,9	127,0	132,1	142,9	132,4
Építőipar	89,3	83,7	82,0	81,9	79,9	73,5	73,3	77,0	70,4	68,4	68,5	69,2	68,6
Kereskedelem, javítás	97,0	93,3	97,1	93,8	92,5	86,7	88,7	87,5	87,0	84,2	83,9	81,7	84,8
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	82,6	75,5	75,3	71,6	68,5	64,9	64,6	65,8	66,2	63,8	61,9	58,9	60,1
Szállítás, raktározás, posta távközlés	104,6	106,5	110,0	110,5	112,3	114,3	112,7	110,5	106,6	103,9	108,4	109,0	107,4
Pénzügyi tevékenység	184,6	183,0	189,5	199,2	210,2	214,2	216,1	208,6	197,0	199,6	222,6	230,4	235,8
Ingatlan-ügyletek, gazdasági szolgáltatás	112,8	107,2	110,5	106,8	119,7	115,8	115,3	117,6	109,2	105,8	106,0	103,8	100,4
Közigazgatás, védelem, kötelező tb.	118,0	117,9	114,3	114,1	111,7	120,3	118,0	127,2	137,1	131,8	126,7	130,2	130,2
Oktatás	94,0	89,6	83,3	86,4	88,3	94,4	92,7	94,3	105,1	118,4	110,2	109,1	111,6
Egészségügyi, szociális ellátás	86,8	83,4	80,1	79,2	77,9	76,6	77,9	76,1	84,3	94,7	90,2	85,5	88,7
Egyéb	102,1	102,5	102,2	95,2	94,3	92,2	91,1	88,5	91,1	94,2	94,6	95,0	91,2

* Nemzetgazdaság összesen = 100. Lásd a 7.2. táblázat jegyzetét.

Forrás: KSH, IMS.

6.2. ábra: Bruttó átlagkereset az országos átlag százalékában, nemzetgazdasági ágak szerint, 1995, 2006

6.3. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása nemenként, nemzetgazdasági ágak szerint, 2006

Nemzetgazdasági ág	Férfiak		Nők		Együtt		Nő/Férfi kereseti arány
	Létszám megoszlás	Átlag-kereset	Létszám megoszlás	Átlag-kereset	Létszám megoszlás	Átlag-kereset	
	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás	4,8	118 116	1,5	107 528	3,2	115 591	91,0
Halászat	0,2	86 726	0,0	104 442	0,1	88 788	120,4
Bányászat	0,5	159 065	0,1	164 964	0,3	159 984	103,7
Feldolgozóipar	27,2	180 597	18,0	132 381	22,7	161 710	73,3
Villamosenergia-, gáz-, gőz-, vízellátás	4,6	232 052	1,5	196 207	3,1	223 406	84,6
Építőipar	8,6	119 401	1,1	134 153	4,9	121 064	112,4
Kereskedelem, járműjavítás	13,6	159 753	12,5	127 627	13,1	144 573	79,9
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	1,8	129 341	2,7	99 497	2,2	111 693	76,9
Szállítás, raktározás, posta, távközlés	11,6	191 061	5,2	184 881	8,4	189 191	96,8
Pénzügyi tevékenység	1,3	514 544	3,1	290 196	2,2	357 807	56,4
Ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	7,4	198 519	5,5	171 648	6,4	187 266	86,5
Közigazgatás, védelem, kötelező tb.	6,6	243 327	15,2	201 151	10,9	214 199	82,7
Oktatás	5,1	202 866	17,9	173 084	11,4	179 791	85,3
Egészségügyi, szociális ellátás	3,2	175 601	12,8	148 671	7,9	154 139	84,7
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás	3,5	156 261	2,9	149 532	3,2	153 289	95,7
Összesen	100,0	181 759	100,0	161 546	100,0	171 794	88,9

Forrás: FH-BT.

6.4. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a nemzetgazdaságban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006

Iskolai végzettség	Férfiak		Nők		Együtt		Nő/Férfi kereseti arány
	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	
	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	
Általános iskola 0-7 oszt.	0,4	109 795	0,4	112 336	0,4	111 091	102,3
Általános iskola 8 osztály	12,8	109 330	15,8	97 443	14,3	102 841	89,1
Szakiskola	2,9	107 691	2,6	108 055	2,7	107 859	100,3
Szakmunkásképző	36,8	122 361	14,2	99 476	25,6	116 115	81,3
Szakközépiskola	15,8	160 924	23,7	146 721	19,7	152 490	91,2
Technikum	6,8	171 374	14,6	147 836	10,7	155 454	86,3
Gimnázium	5,0	197 003	2,1	176 177	3,5	190 994	89,4
Főiskola	10,1	316 555	18,8	229 443	14,4	260 423	72,5
Egyetem	9,5	425 652	7,8	328 430	8,6	382 593	77,2
Összesen	100,0	181 759	100,0	161 546	100,0	171 794	88,9

Forrás: FH-BT.

6.5. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a költségvetési szektorban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006

Iskolai végzettség	Férfiak		Nők		Együtt		Nő/Férfi kereseti arány
	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	
	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	
Általános iskola 0–7 oszt.	0,5	162 571	0,6	126 168	0,6	134 924	77,6
Általános iskola 8 osztály	11,5	116 581	13,6	103 615	13,1	106 548	88,9
Szakiskola	1,4	132 018	1,8	128 471	1,7	129 220	97,3
Szaktanulmányok	17,1	121 948	6,3	113 904	9,0	117 810	93,4
Szakközépiskola	12,5	179 627	22,3	155 913	19,8	159 746	86,8
Technikum	7,1	160 145	13,7	149 029	12,0	150 713	93,1
Gimnázium	1,7	169 283	0,7	170 927	1,0	170 195	101,0
Főiskola	21,9	261 604	30,5	213 397	28,3	222 967	81,6
Egyetem	26,2	345 297	10,5	303 745	14,5	322 907	88,0
Összesen	100,0	221 492	100,0	177 786	100,0	188 984	80,3

Forrás: FH-BT.

6.6. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset alakulása a versenyszférában nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006-ban

Iskolai végzettség	Férfiak		Nők		Együtt		Nő/Férfi kereseti arány
	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	Létszám megoszlás	Átlagkereset	
	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	%	Ft/fő, hó	
Általános iskola 0–7 oszt.	0,4	96 273	0,3	89 912	0,4	94 155	93,4
Általános iskola 8 osztály	13,0	108 164	17,7	93 432	14,8	101 415	86,4
Szakiskola	3,2	105 782	3,2	98 628	3,2	103 004	93,2
Szaktanulmányok	40,3	122 393	20,9	95 832	32,9	115 912	78,3
Szakközépiskola	16,4	158 341	24,9	139 775	19,6	149 307	88,3
Technikum	6,7	173 518	15,4	146 938	10,1	157 923	84,7
Gimnázium	5,6	198 538	3,2	177 186	4,7	192 898	89,2
Főiskola	8,0	343 933	9,0	275 341	8,4	315 613	80,1
Egyetem	6,5	484 547	5,4	368 991	6,1	444 954	76,2
Összesen	100,0	174 565	100,0	147 837	100,0	164 308	84,7

Forrás: FH-BT.

6.7. táblázat: Minimálbér

Dátum	Havi összege (Ft)	A bruttó átlagkereset százalékában
1992. I. 1.	8 000	35,8
1993. II. 1.	9 000	33,1
1994. II. 1.	10 500	30,9
1995. III. 1.	12 200	31,4
1996. II. 1.	14 500	31,0
1997. I. 1.	17 000	29,7
1998. I. 1.	19 500	28,8
1999. I. 1.	22 500	29,1
2000. I. 1.	25 500	29,1
2001. I. 1.	40 000	38,6
2002. I. 1.	50 000	40,8
2003. I. 1.	50 000	36,4
2004. I. 1.	53 000	37,2
2005. I. 1.	57 000	33,6
2006. I. 1.	62 500	36,5
2007. I. 1.	65 500	

Jegyzet: A minimálbér mentes a személyi jövedelemadótól 2002 szeptemberétől. Ez az intézkedés a nettó minimálbér 15,9%-os emelkedését eredményezte.

Forrás: KSH.

6.8. táblázat: Központi bérmegállapodások*

Év	ÉT-ajánlás		Tényleges	
	Minimum	Maximum	Költségvetési szektor	Versenyszféra
1992	113,0	128,0	120,1	126,6
1993	110,0-113,0	125,0	114,4	125,1
1994	113,0-115,0	121,0-123,0	127,0	123,4
1995	-	-	110,7	119,7
1996	113,0	124,0	114,6	123,2
1997	114,0	122,0	123,2	121,8
1998	113,5	116,0	118,0	118,5
1999	112,0	115,0	119,2	114,8
2000	108,5	111,0	112,3	114,2
2001	122,9	116,3
2002	108,0	110,5	129,2	113,3
2003	4,5 % reálbér növekedés		117,5	108,9
2004	107,0	108,0	100,4	109,3
2005	106,0		112,8	106,9
2006	104,0	105,0		

* Az ÉT-megállapodásokban ajánlott és tényleges bruttó keresetnövekedési ütemek.

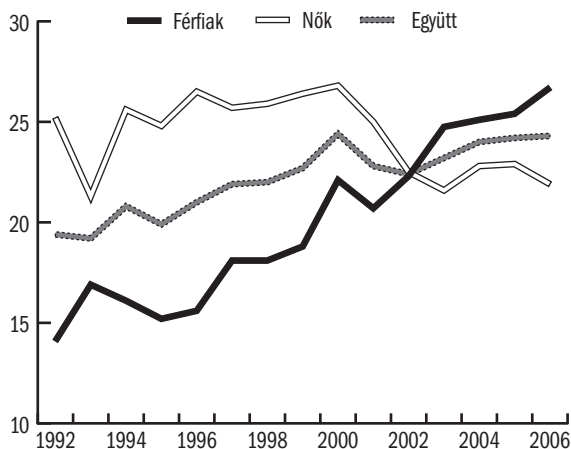
Forrás: KSH, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium.

6.9. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók* százalékos aránya nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nemek szerint														
Férfiak	16,9	16,1	15,2	15,6	18,1	18,1	18,8	22,1	20,7	22,3	24,8	25,1	25,4	26,7
Nők	21,3	25,6	24,8	26,5	25,7	25,9	26,4	26,8	25,0	22,5	21,6	22,8	22,9	21,9
Korcsoportok szerint														
-24	39,6	42,4	40,2	37,8	39,1	37,7	37,9	37,0	35,5	37,6	39,9	43,9	44,2	46,3
25-54	16,9	18,7	18,0	19,4	20,2	20,6	21,3	22,8	21,9	21,8	22,3	23,6	24,0	24,2
55+	12,7	11,4	10,3	11,0	11,8	12,7	17,2	19,8	18,1	16,2	15,3	16,5	16,5	16,4
Iskolai végzettség szerint														
8 általános és kevesebb	...	40,4	37,6	40,1	40,6	42,9	43,9	43,4	40,4	38,3	37,1	39,6	41,2	40,1
Szakképzést nyújtó iskolák	...	25,9	24,7	23,7	27,0	26,9	28,6	31,2	29,4	32,1	35,4	35,7	36,8	37,9
Középiskola	...	12,0	12,9	13,1	14,0	14,2	15,4	18,8	18,0	16,5	17,7	18,6	18,6	19,7
Felsőfokú végzettség	...	1,9	3,1	3,2	3,0	3,4	3,2	4,7	4,7	3,6	3,5	3,9	3,8	4,3
Ágak szerint														
Mezőgazdaság	31,9	38,4	32,1	30,1	36,7	36,7	38,1	38,0	34,3	37,9	37,3	37,1	37,5	41,6
Feldolgozóipar	16,4	18,9	16,4	15,8	18,5	18,9	18,9	20,0	19,1	19,4	25,4	24,7	22,1	24,1
Építőipar	15,7	23,3	23,5	26,7	32,7	32,6	36,7	42,9	41,7	44,8	49,8	51,2	50,2	55,2
Kereskedelem	25,1	30,4	31,9	31,7	36,0	37,7	36,8	42,8	41,3	44,0	49,0	49,3	51,5	49,4
Szállítás és távközlés	8,6	10,3	8,6	8,5	8,8	8,8	9,0	11,3	10,6	10,5	13,6	12,6	13,8	15,1
Pénzügyek, gazdasági szolgáltatás	14,2	16,4	17,9	17,0	19,9	19,9	21,1	25,3	22,6	20,7	23,1	23,9	24,6	26,2
Közigazgatás	17,5	16,4	17,0	25,9	19,0	15,5	16,0	13,7	13,8	9,3	6,6	8,2	6,0	6,3
Oktatás	21,2	19,0	20,6	25,6	21,7	23,2	23,8	21,5	22,6	16,0	4,8	6,9	8,8	6,1
Egészségügy	28,9	21,6	25,2	25,9	24,1	25,8	28,0	26,7	19,9	16,1	6,3	8,4	10,3	8,6
Együtt	19,2	20,8	19,9	21,0	21,9	22,0	22,7	24,4	22,8	22,4	23,2	24,0	24,2	24,3

* Azok aránya, akik kevesebbet keresnek a medián kereset 2/3-ánál.

Forrás: FH-BT.

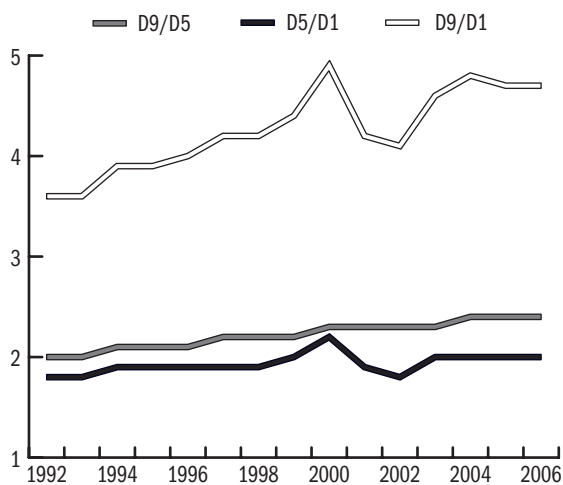

6.3. ábra: Az alacsony keresetű dolgozók aránya nemek szerint, százalék

6.10. táblázat: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága nemenként és együtt, decilis hányadosok, 1992–2005

	1992	1994	1996	1998	2000	2002	2004	2006
Férfiak és nők együtt								
D9/D5	2,0	2,1	2,1	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4
D5/D1	1,8	1,9	1,9	1,9	2,2	1,8	2,0	2,0
D9/D1	3,6	3,9	4,0	4,2	4,9	4,1	4,8	4,7
Férfiak								
D9/D5	2,0	2,1	2,1	2,3	2,1	2,5	2,6	2,7
D5/D1	1,8	1,9	1,9	2,0	2,4	1,8	2,1	2,0
D9/D1	3,6	4,0	4,0	4,5	5,1	4,5	5,4	5,4
Nők								
D9/D5	1,9	2,0	2,0	2,0	2,1	2,2	2,2	2,1
D5/D1	1,7	1,8	1,8	1,8	2,0	1,7	1,9	1,9
D9/D1	3,3	3,6	3,7	3,7	4,1	3,7	4,2	4,0

Forrás: FH-BT.

6.4. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága

**6.11. táblázat: Tulajdonhányad szerinti kereset átlagok a versenyszférában
fizikai-szellemi bontásban, nemenként, Ft/fő, hó, 2006**

Tulajdonhányad	Fizikai			Szellemi			Együtt		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
100 % külföldi tulajdon	167 589	113 238	143 930	465 583	295 267	378 630	267 632	187 165	230 375
Többségi külföldi tulajdon	181 016	114 566	160 362	436 121	287 671	358 998	285 117	222 416	259 122
Többségi hazai tulajdon	140 456	101 049	130 438	353 189	237 000	292 978	199 803	175 787	191 323
100 % hazai tulajdon	110 057	85 133	103 104	243 124	166 078	201 988	141 880	124 152	135 456
Nem kódolt	135 634	97 911	125 711	298 819	208 334	252 319	179 089	155 116	170 649
Összesen	124 095	94 558	115 024	312 353	205 772	256 217	174 565	147 838	164 308

Forrás: FH-BT.

**6.12. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában,
Ft/fő, hó, 2006 – fizikaiak**

Tulajdonhányad	1000 fő felett	301-1000 fő között	51-300 fő között	21-50 fő között	10-20 fő között	5-9 fő között	Összesen
100 % külföldi tulajdon	144 469	148 112	138 641	144 707	142 788	112 388	143 930
Többségi külföldi tulajdon	196 140	134 587	137 156	127 011	89 886	101 289	160 362
Többségi hazai tulajdon	145 880	131 635	126 570	103 361	111 330	87 360	130 438
100 % hazai tulajdon	135 713	114 454	101 805	92 935	82 460	74 844	103 104
Nem kódolt	136 232	117 984	112 414	111 539	99 565	95 480	125 711
Összesen	144 868	126 051	110 337	97 048	85 107	76 157	115 024

Forrás: FH-BT.

**6.13. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában,
Ft/fő, hó, 2006 – szellemiek**

Tulajdonhányad	1000 fő felett	301-1000 fő között	51-300 fő között	21-50 fő között	10-20 fő között	5-9 fő között	Összesen
100 % külföldi tulajdon	353 184	374 489	398 921	394 981	364 991	443 293	378 630
Többségi külföldi tulajdon	372 439	368 502	350 252	315 052	245 225	225 358	358 998
Többségi hazai tulajdon	281 705	301 743	345 566	234 412	126 997	167 404	292 978
100 % hazai tulajdon	246 084	250 076	197 528	157 862	150 449	140 981	201 988
Nem kódolt	254 323	266 055	230 175	272 264	186 844	217 123	252 319
Összesen	295 801	298 682	252 296	189 749	174 222	172 790	256 217

Forrás: FH-BT.

**6.14. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában,
Ft/fő, hó, 2006 – összesen**

Tulajdonhányad	1000 fő felett	301-1000 fő között	51-300 fő között	21-50 fő között	10-20 fő között	5-9 fő között	Összesen
100 % külföldi tulajdon	217 608	222 358	239 258	263 479	264 476	345 591	230 375
Többségi külföldi tulajdon	293 045	241 870	227 366	191 662	187 068	166 164	259 122
Többségi hazai tulajdon	193 453	188 658	213 261	170 712	116 181	130 691	191 323
100 % hazai tulajdon	178 639	158 116	133 022	113 852	101 038	94 407	135 456
Nem kódolt	168 941	174 621	175 907	184 154	126 670	142 082	170 649
Összesen	204 201	184 344	159 732	128 448	111 412	107 101	164 308

Forrás: FH-BT.

6.15. táblázat: Korév szerinti kereset átlagok a nemzetgazdaságban fizikai-szellemi bontásban, nemenként, Ft/fő, hó, 2006

Életkor	Átlagkeresetek								
	Fizikai			Szellemi			Együtt		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
17	78 521	65 303	75 333	0	0	0	78 521	65 303	75 333
18	72 349	82 330	75 491	120 401	256 188	123 976	77 226	83 479	79 062
19	94 861	82 337	91 052	304 125	178 179	228 436	121 627	114 516	119 035
20	92 947	82 943	89 481	114 634	98 032	103 316	94 283	86 105	91 123
21	94 062	84 800	90 943	116 213	96 079	102 952	95 888	87 670	92 727
22	96 653	86 714	93 367	129 256	108 529	114 481	100 495	95 476	98 380
23	99 893	89 996	96 748	140 518	126 859	131 150	107 686	109 410	108 450
24	102 713	90 452	98 411	155 120	138 577	143 748	116 311	118 737	117 506
25	104 485	91 480	100 585	182 299	152 007	161 904	128 502	132 779	130 565
26	108 456	91 944	103 297	193 578	160 495	172 743	140 016	139 111	139 583
27	111 702	94 426	106 728	207 537	177 174	188 757	147 443	152 729	149 884
28	114 336	92 945	108 489	229 837	182 069	200 751	156 024	155 367	155 732
29	117 254	91 886	109 953	240 493	195 946	213 672	161 519	162 362	161 894
30	120 877	91 586	112 723	259 291	192 176	221 036	171 630	158 527	166 100
31	120 430	93 787	113 477	288 758	196 872	233 768	179 860	165 663	173 754
32	119 780	92 297	111 819	283 168	197 723	233 372	177 844	161 221	170 670
33	122 271	93 194	114 063	306 887	195 708	240 505	185 626	161 175	175 014
34	124 320	91 154	114 634	306 983	194 377	236 884	183 260	158 837	172 319
35	127 819	93 883	116 926	317 900	184 481	233 995	191 010	151 951	172 739
36	123 550	98 004	115 967	350 060	183 001	242 499	194 891	154 373	176 174
37	126 785	91 240	114 633	335 823	186 280	239 442	194 649	150 787	173 403
38	129 997	95 500	118 144	345 264	189 800	239 131	195 356	156 026	175 518
39	132 007	90 250	117 529	352 410	190 780	242 678	199 175	154 175	176 526
40	129 572	95 959	117 868	331 069	194 671	236 170	189 154	159 381	173 888
41	125 310	95 070	115 002	335 862	204 393	243 388	187 260	166 847	176 743
42	133 608	95 331	119 832	330 392	198 944	237 403	193 969	163 249	177 662
43	128 974	93 480	115 235	326 199	195 451	235 609	189 626	156 024	171 792
44	128 520	96 723	116 737	300 227	201 611	230 179	179 994	163 924	171 408
45	128 578	96 795	117 015	330 661	199 387	237 801	189 817	163 239	175 710
46	127 791	96 968	116 302	321 286	200 981	235 741	185 196	163 116	173 395
47	128 699	97 030	115 859	317 293	201 734	235 005	185 936	161 157	172 290
48	130 498	97 742	117 672	333 291	204 890	240 307	189 242	164 664	175 747
49	133 250	98 062	119 400	316 509	203 658	236 232	186 539	162 356	173 464
50	132 417	97 818	118 402	322 111	205 932	238 447	188 838	164 348	175 263
51	133 160	99 535	119 258	323 412	215 196	246 405	189 812	168 641	178 136
52	130 790	99 102	118 084	320 543	214 931	245 753	187 727	169 580	177 841
53	132 659	98 937	119 145	319 554	221 697	250 466	193 498	176 783	184 269
54	131 598	96 994	117 664	320 612	223 203	253 014	195 045	176 452	184 869
55	131 912	102 433	119 983	330 716	225 101	257 235	200 812	181 048	189 884
56	133 342	99 970	120 096	337 426	222 122	258 064	203 834	178 028	189 793
57	132 959	99 443	120 234	309 986	227 132	256 406	197 923	180 419	188 920
58	125 448	99 767	117 859	343 160	246 302	289 382	210 039	195 613	203 897
59	126 621	96 314	118 688	371 179	255 423	312 554	227 872	203 167	218 300
60	130 877	94 134	120 768	337 836	252 621	298 185	236 694	205 993	224 823
61	131 371	101 385	122 338	347 653	257 064	307 452	247 383	207 502	232 002
62	112 080	92 530	105 740	360 456	262 674	319 797	264 553	212 001	244 395
63	116 603	88 925	107 527	357 136	254 585	312 031	248 829	198 709	229 061
64	109 106	92 243	104 608	375 779	264 908	330 415	243 558	206 105	230 593

Életkor	Átlagkeresetek								
	Fizikai			Szellemi			Együtt		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
65	102 019	96 416	100 541	362 574	263 639	327 755	242 568	203 408	230 269
66	96 977	87 414	93 207	342 985	266 118	316 510	237 356	179 903	216 283
67	106 425	88 441	98 812	382 815	273 554	346 542	274 256	183 104	240 427
68	109 072	92 896	105 089	430 013	323 941	396 893	238 563	204 840	229 311
69	125 378	90 685	109 107	509 701	308 763	423 540	359 725	215 086	295 333
70	89 471	91 111	90 206	250 850	156 328	216 145	189 744	126 320	164 350
71	111 811	94 810	106 332	267 309	171 074	224 874	158 590	126 570	146 967
72	98 343	90 295	96 164	221 069	235 582	223 535	150 708	132 571	146 520
73	77 484	80 494	79 185	553 575	144 154	454 831	311 325	92 654	212 984
74	83 229	88 377	85 289	220 154	213 115	218 458	167 947	142 731	160 112
75	88 128	146 863	107 487	311 525	139 107	272 601	242 126	142 456	216 082
76	71 160	85 822	73 881	262 231	259 496	260 958	151 874	213 737	172 480
77	94 695	80 996	88 199	203 604	152 901	195 500	170 909	104 700	151 863
78	160 369	72 740	106 120	99 571	264 762	125 599	121 348	105 569	114 839
79	66 489	124 740	85 586	292 861	274 998	286 866	98 341	146 527	114 192
80	70 819	92 385	71 525	270 139	289 852	277 300	120 223	259 727	140 172
Összesen	123 691	95 293	113 913	301 618	199 431	234 723	181 759	161 546	171 794

Forrás: FH-BT.

7.1. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokból nappali tagozaton kilépők száma

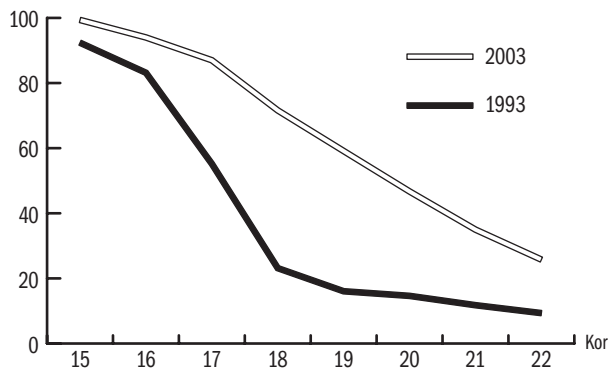
Év	Általános iskola	Szakképzés ¹	Középiskola	Főiskola, egyetem
1980	119 809	49 232	43 167	14 859
1989	170 891	53 724	52 573	15 699
1990	164 614	54 933	53 039	15 963
1991	158 907	59 302	54 248	16 458
1992	151 287	66 261	59 646	16 201
1993	144 200	66 342	68 607	16 223
1994	136 857	62 902	68 604	18 041
1995	122 333	57 057	70 265	20 024
1996	120 529	54 209	73 413	22 128
1997	116 708	46 868	75 564	24 411
1998	113 651	42 866	77 660	25 338
1999	114 302	38 822	73 965	27 049
2000	114 250	35 500 ^a	72 200 ^a	28 300 ^a
2001	114 200 ^a	33 500 ^a	70 441	29 746
2002	113 923	26 941	69 612	30 785
2003	117 747	26 472	71 944	31 911
2004	113 179	26 620	76 669	31 633
2005	115 626	25 519	77 025	32 732
2006	114 240	24 427	76 895	29 871

¹ Szakmunkásképzők (2001-ig) és szakiskolák együtt.

^a Becsült adat.

Jegyzet: Általános iskola: 8. osztályt eredményesen végeztek. Többi fokozat: a fokozatnak megfelelő vizsgát tett. Gyógypedagógiai intézmények nélkül.

Forrás: OM STAT.

7.1. ábra: A nappali tagozaton tanulók a megfelelő korú népesség arányában

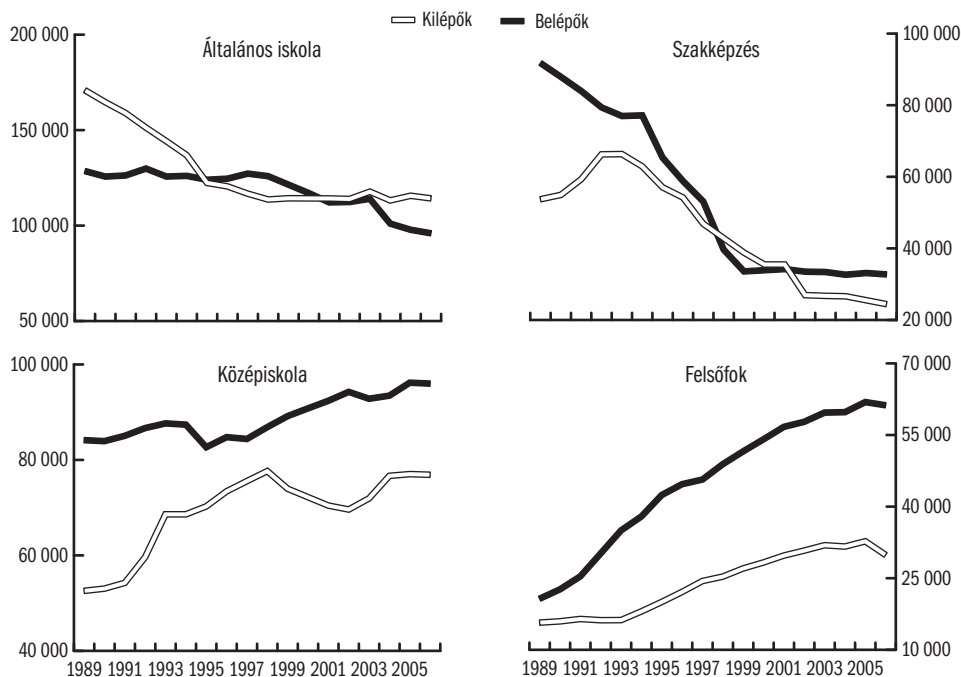
7.2. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokba nappali tagozaton belépők száma

Év	Általános iskola	Szakképzés ¹	Középiskola	Főiskola, egyetem
1980	171 347	60 865	57 213	17 886
1989	128 542	91 767	84 140	20 704
1990	125 665	87 932	83 939	22 662
1993	125 679	76 977	87 657	35 005
1994	126 032	77 146	87 392	37 934
1995	123 997	65 352	82 665	42 433
1996	124 554	58 822	84 773	44 698
1997	127 214	53 083	84 395	45 669
1998	125 875	39 965	86 868	48 886
1999	121 424	33 570	89 184	51 586
2000	117 000	33 900 ^a	90 800 ^a	54 100 ^a
2001	112 144	34 210	92 393	56 709
2002	112 345	33 497	94 256	57 763
2003	114 020	33 394	92 817	59 699
2004	101 021	32 645	93 469	59 783
2005	97 810	33 114	96 181	61 898
2006	95 954	32 732	95 989	61 231

¹ Szakmunkásképzők (2001-ig) és szakiskolák együtt.^a Becsült adat.

Jegyzet: Gyógypedagógiai intézmények nélkül.

Forrás: OM STAT.

7.2. ábra: Belépők és kilépők az egyes oktatási fokozatokban

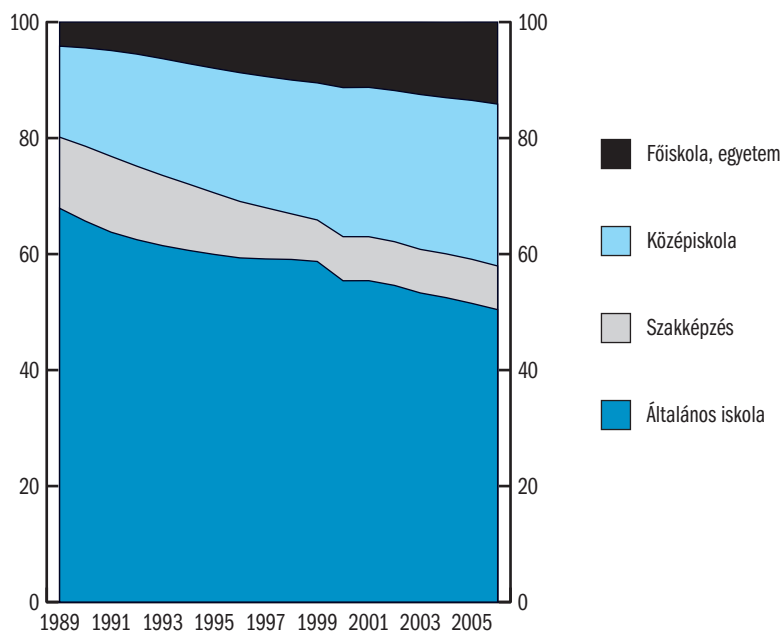
7.3. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nappali tagozaton tanulók száma

Év	Általános iskola	Szakképzés ¹	Középiskola	Főiskola, egyetem
1980/81	1 162 203	162 709	203 238	64 057
1989/90	1 183 573	213 697	273 511	72 381
1990/91	1 130 656	222 204	291 872	76 601
1993/94	1 009 416	198 859	330 586	103 713
1994/95	985 291	185 751	337 317	116 370
1995/96	974 806	172 599	349 299	129 541
1996/97	965 998	158 407	361 395	142 113
1997/98	963 997	143 911	368 645	152 889
1998/99	964 248	128 203	376 626	163 100
1999/00	960 601	117 038	386 579	171 516
2001/02	905 932	123 954	420 889	184 071
2002/03	893 261	123 341	426 384	193 155
2003/04	874 296	123 206	437 909	204 910
2004/05	854 930	123 008	438 496	212 292
2005/06	828 594	121 815	441 002	217 245
2006/07	800 635	119 520	443 166	224 616

¹ Szakmunkásképzők (2001-ig) és szakiskolák együtt.

Jegyzet: Gyógypedagógiai intézmények nélkül. A 2001/2002 tanévtől a 6 illetve 8 évfolyamos gimnáziumok 5–8 évfolyamának tanulói a középiskolások között szerepelnek.

Forrás: OM STAT.

7.3. ábra: Az egyes oktatási fokozatokban tanulók megoszlása

7.4. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nem nappali tagozaton tanulók száma

Év	Általános iskola	Szakképzés	Középiskola	Főiskola, egyetem
1980/81	15 627	-	130 332	37 109
1989/90	13 199	-	75 581	28 487
1990/91	11 536	-	68 162	25 786
1991/92	11 724	-	66 204	23 888
1992/93	10 944	-	70 303	25 078
1993/94	8 982	-	76 335	30 243
1994/95	6 558	-	81 204	38 290
1995/96	5 205	-	75 891	50 024
1996/97	4 099	-	74 653	56 919
1997/98	3 165	-	78 292	80 768
1998/99	3 016	-	84 862	95 215
1999/00	3 146	-	88 462	107 385
2000/01	2 940	-	91 700	118 994
2001/02	2 793	2 453	95 231	129 167
2002/03	2 785	3 427	93 172	148 032
2003/04	3 190	3 216	93 322	162 037
2004/05	2 766	3 505	90 321	166 174
2005/06	2 543	4 049	89 950	163 387
2006/07	2 319	4 829	91 035	151 203

Forrás: OM STAT.

7.5. táblázat: Az egyetemi, főiskolai továbbtanulásra jelentkezők létszámának alakulása, nappali tagozat

Év	Jelentkezők száma	Felvettek száma	Felvettek a jelentkezők százalékában	A jelentkezők az adott évben érettségizők százalékában	A felvettek
1980	33 339	14 796	44,4	77,2	34,3
1989	44 138	15 420	34,9	84,0	29,3
1990	46 767	16 818	36,0	88,2	31,7
1991	48 911	20 338	41,6	90,2	37,5
1992	59 119	24 022	40,6	99,1	40,3
1993	71 741	28 217	39,3	104,6	41,1
1994	79 805	29 901	37,5	116,3	43,6
1995	86 548	35 081	40,5	123,2	49,9
1996	79 369	38 382	48,4	108,1	52,3
1997	81 924	40 355	49,3	108,4	53,4
1998	81 065	43 629	53,8	104,4	56,2
1999	82 815	44 538	53,8	112,0	60,2
2000	82 957	45 546	54,9	114,9	63,1
2001	84 380	49 874	59,1	119,8	70,8
2002	88 978	52 552	59,1	127,8	75,5
2003	87 110	52 703	60,5	121,1	73,3
2004	95 871	55 179	57,6	125,0	72,0
2005	91 583	52 863	57,7	118,9	68,6
2006	84 262	53 983	64,1	109,6	70,2

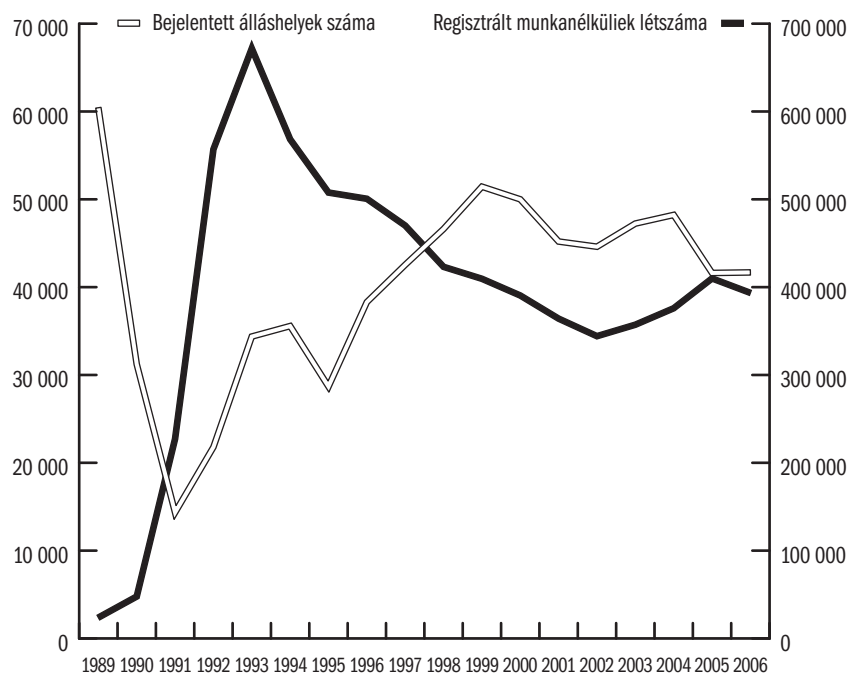
Forrás: OM STAT.

8.1. táblázat: Bejelentett álláshelyek*

Év	Bejelentett álláshelyek zárónapi száma	Regisztrált munkanélküliek zárónapi létszáma	100 regisztrált munka- nélkültre eső állás
1989	60 429	23 760	254,3
1990	31 228	47 739	65,4
1991	14 343	227 270	6,3
1992	21 793	556 965	3,9
1993	34 375	671 745	5,1
1994	35 569	568 366	6,3
1995	28 680	507 695	5,6
1996	38 297	500 622	7,6
1997	42 544	470 112	9,0
1998	46 624	423 121	11,0
1999	51 438	409 519	12,6
2000	50 000	390 492	12,8
2001	45 194	364 140	12,4
2002	44 603	344 715	12,9
2003	47 239	357 212	13,2
2004	48 223	375 950	12,8
2005	41 615	409 929	10,2
2006	41 677	393 465	10,6

* Havi átlagos állományok.

Forrás: FH.

8.1. ábra: A bejelentett álláshelyek és a regisztrált munkanélküliek számának alakulása

8.2. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya*

Év	Félév	Csökkenést tervez	Növekedést tervez	Év	Félév	Csökkenést tervez	Növekedést tervez
1993	I.	34,7	23,6	1999	I.	25,8	39,2
	II.	28,5	22,3		II.	28,8	35,8
1994	I.	24,5	29,1	2000	I.	24,4	41,0
	II.	21,0	29,7		II.	27,2	36,5
1995	I.	30,1	32,9	2001	I.	25,3	40,0
	II.	30,9	27,5		II.	28,6	32,6
1996	I.	32,9	33,3	2002	I.	25,6	39,2
	II.	29,4	30,4		II.	27,9	35,4
1997	I.	29,6	39,4	2003	I.	23,6	38,5
	II.	30,7	36,8		II.	32,1	34,3
1998	I.	23,4	42,7	2004		30,0	39,8
	II.	28,9	37,1	2005		25,3	35,0

* A kérdezést követő fél évben, a FH PROG mintában.

Forrás: FH PROG.

8.3. táblázat: Rendelésállományuk növekedésére ill. csökkenésére számító vállalatok*

Év	Félév	A rendelésállomány		Év	Félév	A rendelésállomány	
		nő	csökken			nő	csökken
1993	I.	31,8	36,0	1999	I.	38,7	21,9
	II.	35,9	33,0		II.	42,2	20,2
1994	I.	38,7	24,8	2000	I.	38,9	18,3
	II.	45,6	21,7		II.	49,1	14,9
1995	I.	40,9	23,8	2001	I.	44,1	16,2
	II.	47,2	20,7		II.	44,4	19,1
1996	I.	39,8	24,4	2002	I.	39,5	18,8
	II.	45,5	21,0		II.	40,2	19,5
1997	I.	42,7	19,4	2003	I.	36,2	22,3
	II.	47,5	16,7		II.	49,0	13,8
1998	I.	46,1	15,2	2004		38,2	20,5
	II.	47,5	18,0	2005		n.a.	n.a.

* A kérdezést követő fél évben, az OMMK PROG mintában.

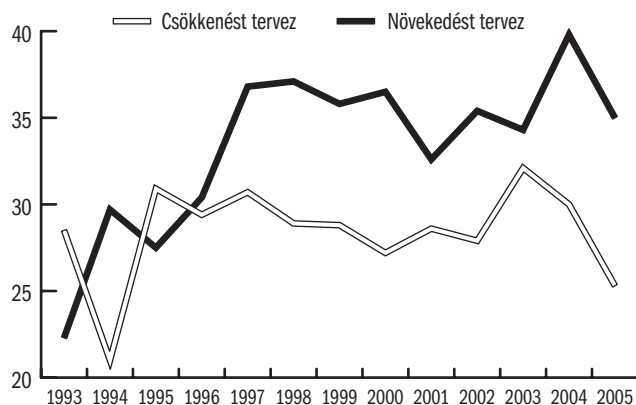
Forrás: FH PROG.

8.4. táblázat: Új kapacításokat üzembe helyező vállalatok*

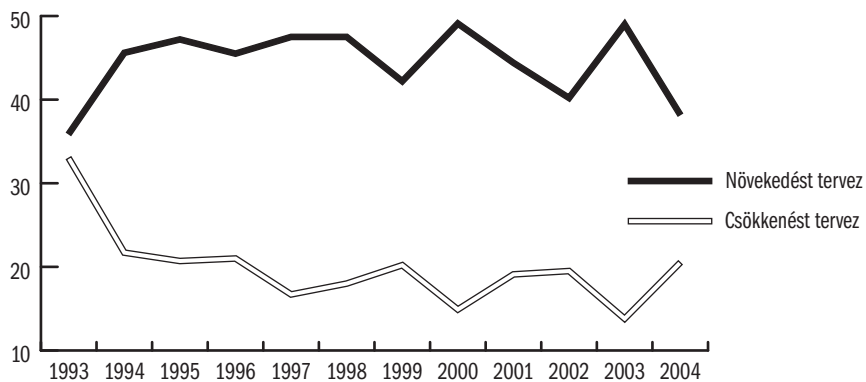
Év	Félév	Csak épület	Épület és/ vagy gépi	Összesen	Év	Félév	Csak épület	Épület és/ vagy gépi	Összesen
1992	I.	...	10,2	10,2	1999	I.	4,7	20,5	25,2
	II.	3,0	11,4	14,4		II.	5,2	20,9	26,1
1993	I.	3,4	14,1	17,5	2000	I.	4,6	21,1	25,7
	II.	3,0	14,7	17,7		II.	4,4	23,9	28,3
1994	I.	3,6	17,7	21,3	2001	I.	4,0	21,9	25,9
	II.	4,1	17,4	21,5		II.	4,7	22,9	27,6
1995	I.	4,2	18,4	22,6	2002	I.	3,4	22,6	26,0
	II.	4,4	18,8	23,2		II.	3,3	22,8	26,1
1996	I.	3,6	20,2	23,8	2003	I.	3,4	21,9	25,3
	II.	4,2	19,5	23,7		II.
1997	I.	3,9	19,2	23,1	2004		5,3	30,2	35,5
	II.	4,7	21,1	25,8	2005		n.a.	n.a.	n.a.

* A kérdezést követő fél évben, az FH PROG mintában.

Forrás: FH PROG.

8.2. ábra: Létszámcsökkentést és létszámnövekedést tervező vállalatok aránya

8.3. ábra: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok aránya

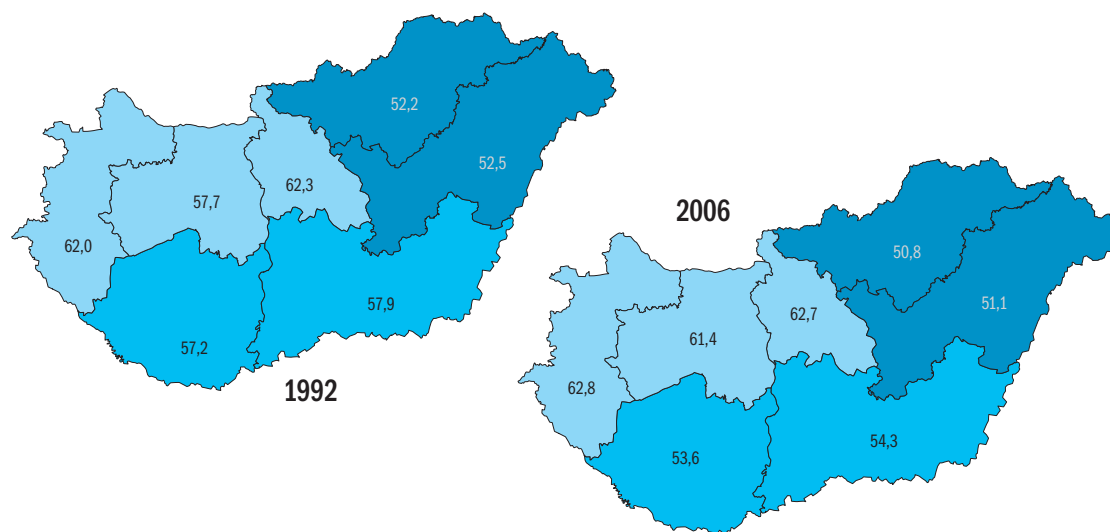
9.1. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta*

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1992	62,3	57,7	62,0	57,2	52,2	52,5	57,9	58,0
1993	58,4	55,2	60,5	52,9	49,3	48,4	53,4	54,5
1994	57,2	54,4	59,9	52,4	47,7	47,5	53,0	53,5
1995	57,1	53,1	58,5	48,8	46,3	46,4	53,0	52,5
1996	56,8	52,7	59,3	50,3	45,7	45,6	52,8	52,4
1997	56,8	53,6	59,8	50,0	45,7	45,2	53,6	52,5
1998	57,7	56,0	61,6	51,5	46,2	46,4	54,2	53,7
1999	59,7	58,5	63,1	52,8	48,1	48,8	55,3	55,6
2000	60,5	59,2	63,4	53,5	49,4	49,0	56,0	56,3
2001	60,8	59,8	63,2	52,5	49,6	49,6	56,2	56,5
2001 ^a	60,6	59,3	63,1	52,3	49,7	49,5	55,8	56,2
2002 ^a	60,9	60,0	63,7	51,6	50,3	49,3	54,2	56,2
2003 ^a	61,7	62,3	61,9	53,4	51,2	51,6	53,2	57,0
2004 ^a	62,9	60,3	61,4	52,3	50,6	50,4	53,6	56,8
2005 ^a	63,3	60,2	62,0	53,4	49,5	50,2	53,8	56,9
2006	62,7	61,4	62,8	53,6	50,4	51,1	54,3	57,3

* Munkavállalási korú népesség.

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: KSH MEF.

9.1. ábra: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta a tervezési statisztikai régiókban

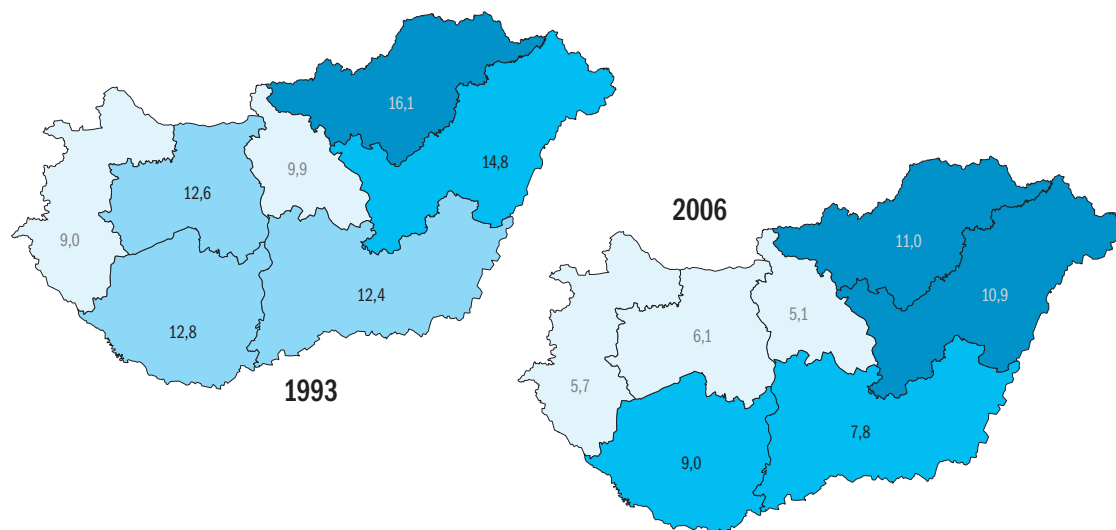
9.2. táblázat: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint*

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1992	7,4	11,7	7,3	9,6	14,0	12,5	10,2	9,9
1993	9,9	12,6	9,0	12,8	16,1	14,8	12,4	12,1
1994	8,8	10,7	7,7	12,0	15,2	13,8	10,5	10,8
1995	7,4	11,0	6,9	12,1	16,0	13,8	9,3	10,3
1996	8,2	10,4	7,1	9,4	15,5	13,2	8,4	10,0
1997	7,0	8,1	6,0	9,9	14,0	12,0	7,3	8,8
1998	5,7	6,8	6,1	9,4	12,2	11,1	7,1	7,8
1999	5,2	6,1	4,4	8,3	11,6	10,2	5,8	7,0
2000	5,3	4,9	4,2	7,8	10,1	9,3	5,1	6,4
2001	4,3	4,3	4,2	7,8	8,5	7,8	5,4	5,7
2001 ^a	4,3	4,3	4,1	7,7	8,5	7,8	5,4	5,7
2002 ^a	3,9	5,0	4,0	7,9	8,8	7,8	6,2	5,8
2003 ^a	4,0	4,6	4,6	7,9	9,7	6,8	6,5	5,9
2004 ^a	4,5	5,6	4,6	7,3	9,7	7,2	6,3	6,1
2005 ^a	5,2	6,3	5,9	8,8	10,6	9,1	8,2	7,2
2006	5,1	6,1	5,7	9,0	11,0	10,9	7,8	7,5

* 15–74 éves népesség, Sorkatonak nélkül.

^a Lásd: 3.7. tábla jegyzete.

Forrás: KSH MEF.

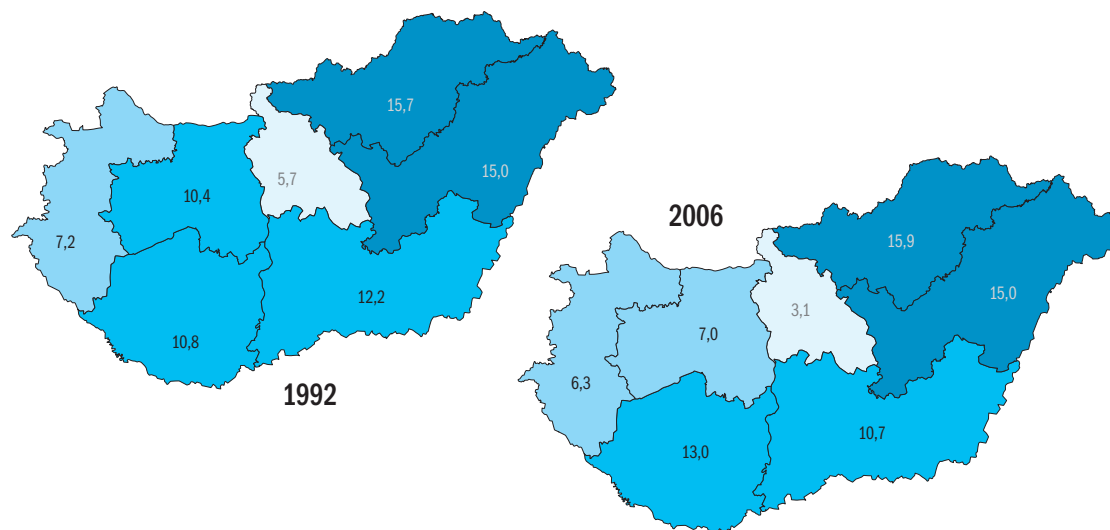
9.2. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint a tervezési statisztikai régiókban

9.3. táblázat: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta*

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
1991	1,7	3,7	2,8	4,8	7,0	6,5	5,2	4,1
1992	5,7	10,4	7,2	10,8	15,7	15,0	12,2	10,3
1993	8,0	12,8	9,1	13,1	19,1	18,2	14,7	12,9
1994	6,6	11,5	8,5	11,9	16,6	16,9	12,9	11,3
1995	6,3	10,6	7,6	11,7	15,6	16,1	11,5	10,6
1996	6,4	10,7	8,0	12,6	16,7	16,8	11,3	11,0
1997	5,6	9,9	7,3	13,1	16,8	16,4	11,0	10,5
1998	4,7	8,6	6,1	11,8	16,0	15,0	10,1	9,5
1999	4,5	8,7	5,9	12,1	17,1	16,1	10,4	9,7
2000	3,8	7,5	5,6	11,8	17,2	16,0	10,4	9,3
2001	3,2	6,7	5,0	11,2	16,0	14,5	9,7	8,5
2002	2,8	6,6	4,9	11,0	15,6	13,3	9,2	8,0
2003	2,8	6,7	5,2	11,7	16,2	14,1	9,7	8,3
2004	3,2	6,9	5,8	12,2	15,7	14,1	10,4	8,7
2005	3,4	7,4	6,9	13,4	16,5	15,1	11,2	9,4
2006	3,1	7,0	6,3	13,0	15,9	15,0	10,7	9,0

* Vetítési alap az aktív népesség előző év január 1-jén.

Forrás: FH REG.

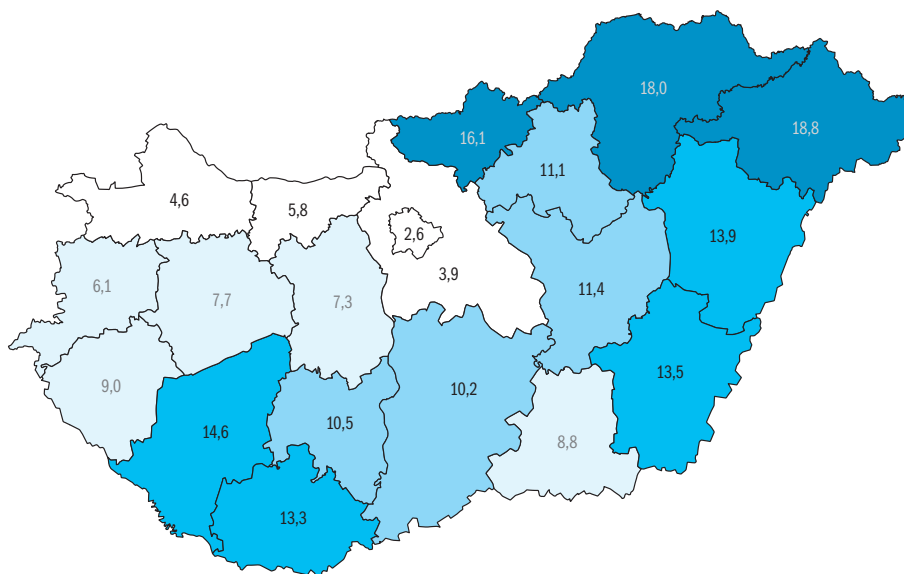

9.3. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban

9.4. táblázat: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták éves átlagai

Megye	1990	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Budapest	0,1	6,6	5,9	5,7	5,7	4,8	4,0	3,7	3,0	2,6	2,2	2,4	2,8	2,9	2,6
Baranya	1,1	13,2	11,7	11,8	12,2	13,3	11,8	11,6	11,6	11,1	11,2	11,9	11,6	13,4	13,3
Bács-Kiskun	1,1	16,0	13,1	11,0	10,9	10,7	9,7	10,0	10,0	9,3	8,8	9,4	9,9	10,4	10,2
Békés	1,1	16,3	15,1	14,0	14,0	13,5	13,0	13,0	13,1	11,9	11,2	11,5	12,0	13,0	13,5
Borsod-Abaúj-Zemplén	2,3	20,2	17,5	16,7	18,0	19,0	17,9	19,5	20,3	19,0	19,1	19,6	18,3	18,9	18,0
Csongrád	1,0	11,7	10,8	9,9	9,3	9,2	8,1	8,5	8,6	8,3	8,1	8,5	9,7	10,7	8,8
Fejér	1,0	12,5	11,3	10,6	10,4	9,4	8,4	8,3	7,2	6,4	6,4	7,1	7,3	7,4	7,3
Győr-Moson-Sopron	0,5	8,2	7,7	6,8	7,4	6,4	5,1	4,8	4,6	4,1	4,0	4,1	4,6	5,4	4,6
Hajdú-Bihar	0,9	16,6	15,3	14,2	15,6	15,0	14,0	15,6	14,7	13,6	12,8	13,1	12,9	14,0	13,9
Heves	1,6	15,2	13,9	12,5	13,6	12,1	11,7	12,3	12,0	10,6	9,8	10,0	10,6	11,3	11,1
Jász-Nagykun-Szolnok	1,6	17,1	15,8	14,6	14,8	14,8	13,5	13,7	13,4	11,5	10,2	10,7	11,2	12,0	11,4
Komárom-Esztergom	1,0	14,4	12,6	11,3	12,0	11,4	9,8	10,1	8,3	7,0	6,7	6,0	5,8	6,8	5,8
Nógrád	2,4	21,3	17,2	16,3	17,0	16,3	15,6	16,2	14,9	14,3	13,8	14,6	14,6	16,1	16,1
Pest	0,5	11,0	8,1	7,6	7,8	7,3	6,3	6,0	5,2	4,4	3,7	3,7	3,8	4,2	3,9
Somogy	1,4	11,6	10,9	11,2	12,5	12,7	11,3	12,2	11,9	11,6	11,5	12,2	13,4	14,5	14,6
Szabolcs-Szatmár-Bereg	2,6	20,6	19,3	19,3	19,7	18,9	17,2	18,7	19,5	17,8	16,7	17,7	17,5	18,6	18,8
Tolna	1,6	14,7	13,4	12,2	13,4	13,5	12,3	12,9	11,8	11,0	10,0	10,7	11,6	11,8	10,5
Vas	0,4	9,1	8,3	7,2	7,2	6,7	5,6	5,6	5,2	4,9	4,5	5,0	6,0	6,8	6,1
Veszprém	0,9	11,9	10,9	10,0	9,9	9,2	7,9	8,2	7,2	6,9	6,6	7,0	7,3	8,0	7,7
Zala	0,8	10,3	9,8	9,2	9,8	9,2	8,1	7,7	7,2	6,5	6,4	7,0	7,4	9,3	9,0
Országos	1,0	12,9	11,3	10,6	11,0	10,5	9,5	9,7	9,3	8,5	8,0	8,3	8,7	9,4	9,0

Forrás: FH REG.

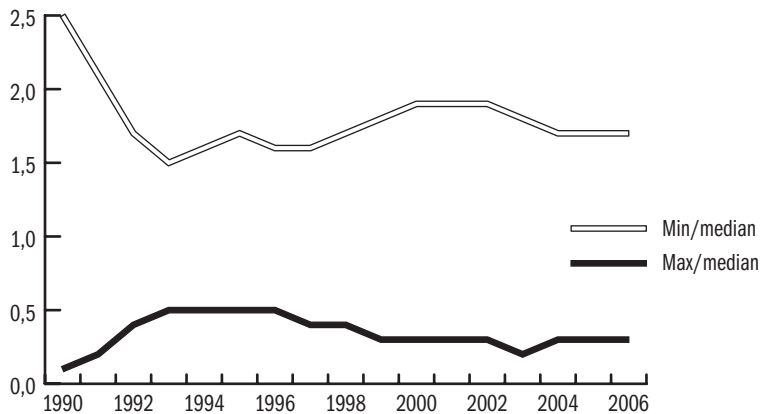

9.4. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2006

9.5. táblázat: A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben

Megye	1994		2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%	Ft/hó	%
Budapest	45180	126,8	12450	134,4	140312	135,4	157624	134,0	180811	133,2	194981	132,5	205645	130,3	223321	130,0
Baranya	32445	91,1	76243	84,4	89479	86,4	100142	85,1	118218	87,1	128500	87,3	139070	88,1	149472	87,0
Bács-Kiskun	30124	84,6	71141	78,8	83432	80,5	97645	83,0	113129	83,3	119468	81,2	127336	80,7	139286	81,1
Békés	30725	86,3	69552	77,0	79718	76,9	93643	79,6	108338	79,8	118545	80,6	125766	79,7	137515	80,0
Borsod-Abaúj-Zemplén	32260	90,6	78136	86,5	89223	86,1	102497	87,1	119033	87,7	128793	87,5	140860	89,3	152476	88,8
Csongrád	33057	92,8	79857	88,4	90367	87,2	100371	85,3	118308	87,2	126550	86,0	137820	87,4	152523	88,8
Fejér	37068	104,1	94758	104,9	108290	104,5	119613	101,7	137704	101,4	146057	99,3	154628	98,0	168496	98,1
Győr-Moson-Sopron	34666	97,3	87334	96,7	103371	99,8	116470	99,0	128681	94,8	139888	95,1	152095	96,4	167533	97,5
Hajdú-Bihar	31978	89,8	74922	82,9	87352	84,3	98118	83,4	117859	86,8	125891	85,6	133530	84,6	146393	85,2
Heves	33033	92,7	83440	92,4	92861	89,6	106287	90,3	119423	88,0	130589	88,8	141968	90,0	158853	92,5
Jász-Nagykun-Szolnok	30554	85,8	75121	83,2	89393	84,3	100761	85,6	115301	84,9	123627	84,0	150781	95,6	156212	90,9
Komárom-Esztergom	33648	94,5	84382	93,4	98494	95,1	109108	92,7	125579	92,5	136754	93,0	132027	83,7	140137	81,6
Nógrád	29023	81,5	67368	74,6	80158	77,4	94603	80,4	110666	81,5	123329	83,8	152147	96,4	169358	98,6
Pest	32417	91,0	87311	96,6	103871	100,3	117276	99,7	130325	96,0	143689	97,7	127450	80,8	129117	75,2
Somogy	29791	83,6	68725	76,1	80440	77,6	90561	77,0	111752	82,3	116852	79,4	128536	81,5	136892	79,7
Szabolcs-Szatmár-Bereg	30675	86,1	71403	79,0	79937	77,2	95491	81,2	112163	82,6	122342	83,2	130974	83,0	142451	82,9
Tolna	33729	94,7	78544	86,9	90583	87,4	106992	90,9	122549	90,3	121340	82,5	144193	91,4	156555	91,1
Vas	30443	85,5	83040	91,9	92492	89,3	101461	86,2	116429	85,8	128347	87,2	137308	87,0	148443	86,4
Veszprém	33142	93,0	79868	88,4	91189	88,0	100040	85,0	117553	86,6	126816	86,2	135916	86,1	146346	85,2
Zala	32307	90,7	78237	86,6	89252	86,1	97372	82,7	114811	84,6	123491	83,9	144718	91,7	146917	85,5
Összesen	35620	100,0	90338	100,0	103610	100,0	117672	100,0	135742	100,0	147111	100,0	157770	100,0	171794	100,0

Forrás: FH BT.

9.5. ábra: A megyei munkanélküliségi ráták regionális különbségei

9.6. táblázat: Regionális különbségek: keresetek*

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Ft/fő, hó								
1989	11 719	10 880	10 108	10 484	10 472	9 675	9 841	10 822
1992	27 172	22 174	20 975	19 899	20 704	19 563	20 047	22 465
1993	32 450	26 207	24 627	25 733	24 011	24 025	23 898	26 992
1994	43 010	34 788	32 797	31 929	31 937	31 131	31 325	35 620
1995	46 992	38 492	36 394	35 383	35 995	34 704	33 633	40 190
1996	58 154	46 632	44 569	43 015	41 439	41 222	41 208	47 559
1997	70 967	56 753	52 934	51 279	51 797	50 021	50 245	58 022
1998	86 440	68 297	64 602	60 736	60 361	58 208	58 506	69 415
1999	101 427	77 656	74 808	70 195	70 961	68 738	68 339	81 067
2000	114 637	87 078	83 668	74 412	77 714	73 858	73 591	90 338
2001	132 136	100 358	96 216	86 489	88 735	84 930	84 710	103 610
2002	149 119	110 602	106 809	98 662	102 263	98 033	97 432	117 672
2003	170 280	127 819	121 464	117 149	117 847	115 278	113 532	135 472
2004	184 039	137 168	131 943	122 868	128 435	124 075	121 661	147 111
2005	192 962	147 646	145 771	136 276	139 761	131 098	130 406	157 770
2006	212 001	157 824	156 499	144 189	152 521	142 142	143 231	171 794
Százalék								
1989	108,3	100,5	93,4	96,9	96,8	89,4	90,9	100,0
1992	121,0	98,7	93,4	88,6	92,2	87,1	89,2	100,0
1993	120,2	97,1	91,2	95,3	89,0	89,0	88,5	100,0
1994	120,7	97,7	92,1	89,6	89,7	87,4	87,9	100,0
1995	116,9	95,8	90,6	88,0	89,6	86,4	83,7	100,0
1996	122,3	98,1	93,7	90,4	87,1	86,7	86,6	100,0
1997	122,3	97,8	91,2	88,4	89,3	86,2	86,6	100,0
1998	124,5	98,4	93,1	87,5	87,0	83,9	84,3	100,0
1999	125,1	95,8	92,3	86,6	87,5	84,8	84,3	100,0
2000	126,9	96,4	92,6	82,4	86,0	81,8	81,5	100,0
2001	127,5	96,9	92,9	83,8	85,6	82,0	81,8	100,0
2002	126,7	94,0	90,8	83,8	86,9	83,3	82,8	100,0
2003	125,4	94,2	89,5	86,3	86,8	84,9	83,6	100,0
2004	125,1	93,2	89,7	83,5	87,3	84,3	82,7	100,0
2005	122,3	93,6	92,4	86,4	88,6	83,1	82,7	100,0
2006	123,4	91,9	91,1	83,9	88,8	82,7	83,4	100,0

* Bruttó havi kereset, május.

Jegyzet: Az adatok a költségvetésben dolgozóakra, illetve az alábbi méretkategóriájú vállalatokra vonatkoznak:

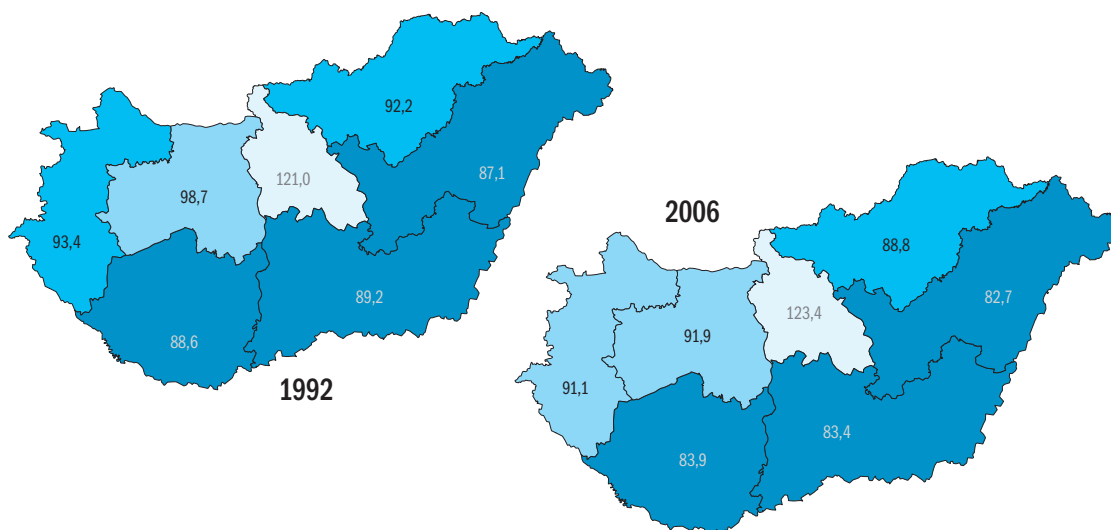
1992–94: 20 fős és nagyobb; 1995–99: 10 fős és nagyobb; 2000–: 5 fős és nagyobb. Teljes munkaidős alkalmazottak.

Forrás: FH BT.

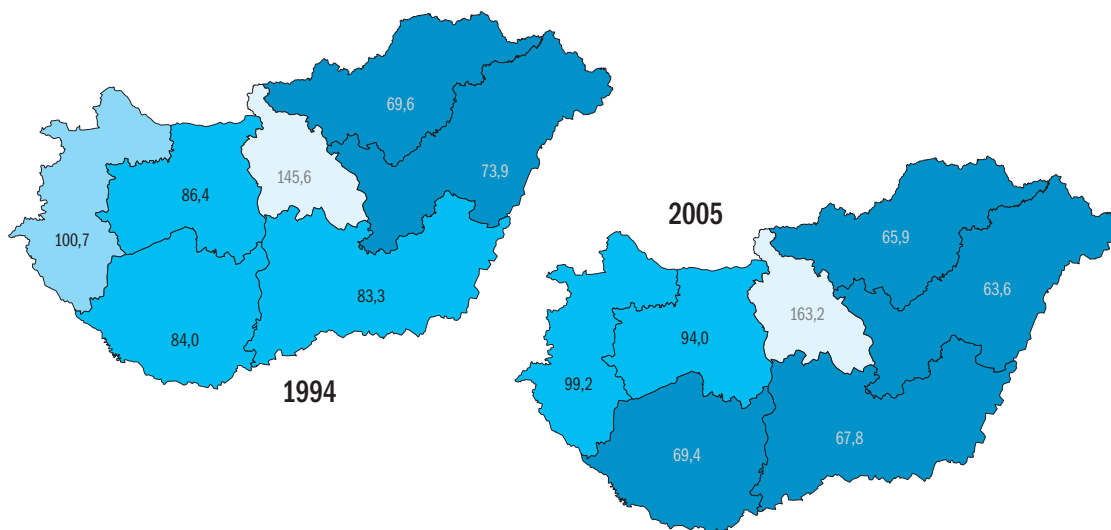
9.7. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék

Év	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Összesen
Egy lakosra, ezer forint								
1994	619	365	424	353	292	311	350	422
1995	792	494	559	442	394	386	449	544
1996	993	617	701	532	459	468	539	669
1997	1 254	801	871	641	554	569	640	830
1998	1 474	969	1 083	754	662	660	742	983
1999	1 710	1 051	1 275	859	731	707	819	1 113
2000	2 014	1 255	1 468	957	827	815	918	1 290
2001	2 311	1 372	1 539	1 074	947	965	1 031	1 458
2002	2 701	1 462	1 703	1 204	1 050	1 062	1 136	1 648
2003	2 940	1 719	2 001	1 321	1 186	1 213	1 254	1 841
2004	3 237	1 953	2 143	1 468	1 366	1 351	1 439	2 021
2005	3 568	2 055	2 169	1 517	1 441	1 391	1 482	
Százalék								
1994	145,6	86,4	100,7	84,0	69,6	73,9	83,3	100,0
1995	144,3	90,5	102,9	81,6	72,9	71,2	83,2	100,0
1996	146,9	91,9	105,0	80,0	69,1	70,4	81,2	100,0
1997	149,1	96,0	105,2	77,6	67,3	69,1	77,9	100,0
1998	147,8	98,1	110,5	77,2	68,0	67,7	76,3	100,0
1999	151,1	93,7	114,9	77,7	66,3	64,1	74,5	100,0
2000	152,2	97,3	113,9	74,8	64,6	63,4	71,8	100,0
2001	158,5	94,1	105,6	73,7	64,9	66,2	70,7	100,0
2002	163,9	88,7	103,4	73,0	63,7	64,4	68,9	100,0
2003	161,1	92,4	107,6	71,6	64,0	65,3	68,0	100,0
2004	157,9	95,3	104,5	71,6	66,6	65,9	70,2	100,0
2005	163,2	94,0	99,2	69,4	65,9	63,6	67,8	100,0

Forrás: KSH.

9.6. ábra: Regionális különbségek: keresetek

9.7. ábra: Regionális különbségek: bruttó hazai termék

10.1. táblázat: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek

Év	Az év során kiadott munkavállalási engedélyek száma	Az év utolsó napján érvényben lévő engedélyek száma
1989	25 259	...
1990	51 946	...
1991	41 724	33 352
1992	24 621	15 727
1993	19 532	17 620
1994	24 756	20 090
1995	26 085	21 009
1996	20 296	18 763
1997	24 244	20 382
1998	26 310	22 466
1999	34 138	28 469
2000	40 203	35 014
2001	47 269	38 623
2002	49 779	42 700
2003	57 383	48 651
2004 ^a	64 695	55 136
Munkavállalási célú regisztrációk	14 253	10 711
„Zöldkártya” igazolások	285	285
2005 ^a	53 324	46 391
Munkavállalási célú regisztrációk	18 907	15 954
„Zöldkártya” igazolások	331	509

^a Magyarország EU csatlakozása (2004.05.01.) után a cseh, észt, lengyel, lett, litván, szlovák és szlovén állampolgárok (és családtagjaik) engedély nélkül vállalhatnak munkát, csak a munkavállalási célú regisztráció (bejelentés) kötelezettsége terheli az őket foglalkoztató munkáltatót. Az EK, Írország, Svédország, Ciprus és Málta állampolgárait semmiféle bejelentési kötelezettség nem vonatkozik. A volt EU-15-ök közül a többi tagállam polgárai bizonyos feltételekkel „zöldkártya” igazolást kaphatnak, amely engedély nélküli munkavállalásra jogosít.

Forrás: FH, a munkaügyi központok jelentései alapján.

10.2. táblázat: A munkahelyükön 0–6 hónapja dolgozók aránya

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Magyarország	8,2	8,5	6,8	7,2	6,3	6,6	7,2	6,8	7,0	6,7

Forrás: MEF, IV. negyedévi hullámok.

11.1. táblázat: Sztrájkok

Év	A sztrájkok száma	A sztrájkokban résztvevők száma, fő	Kiesett órák száma (ezer)
1991	3	24 148	76
1992	4	1 010	33
1993	5	2 574	42
1994	4	31 529	229
1995	7	172 048 ^a	1 708 ^a
1996	8	4 491	19
1997	5	853	15
1998	7	1 447	3
1999	5	16 685	242
2000	5	26 978	1 192
2001	6	21 128	61
2002	4	4 573	9
2003	7	10 831	19
2004	8	6 276	116
2005	11	1 425	8
2006	16	24 670	52

^a A pedagógussztrájk adatai részben becsült adatok.

Forrás: KSH sztrájkstatisztika.

12.1. táblázat: Gyermek után járó támogatások

Év	Családi adókedvezmény ¹		Családi pótlék ²		Rendszeres gyermekvédelmi támogatás ³		Gyermekgondozási díj ⁴		Gyermekgondozási segély és támogatás ⁴	
	átlagos havi összeg (Ft)	családok átlagos száma	egy családra jutó átlagos havi összeg (Ft)	családok átlagos száma	átlagos havi összeg (Ft)	családok átlagos száma	átlagos havi összeg (Ft)	átlagos fő	átlagos havi összeg (Ft)	átlagos fő
1990	-	-	3 539	1 514 100	-	-	5 199	154 977	3 303	94 711
1995	-	-	5 841	1 429 500	-	-	13 215	128 540	7 882	175 773
2000	3 359	1 112 177	8 496	1 299 800	3 436	786 000	31 448	54 008	16 660	245 410
2001	6 547	1 172 862	8 617	1 295 800	4 193	780 000	39 274	62 904	17 828	234 221
2002	6 588	1 069 911	10 034	1 277 900	4 338	758 000	44 901	70 167	19 842	222 104
2003	6 841	1 009 660	11 283	1 292 000	4 705	704 000	48 742	77 942	22 091	214 640
2004	6 941	969 512	11 971	1 290 200	5 236	670 000	54 322	83 678	24 174	210 509
2005	6 979	924 263	12 597	1 264 500	5 619	663 000	58 484	87 172	25 706	208 708
2006	9 392	122 883	21 637	1 269 000	-	-	62 684	91 678	27 102	212 741

¹ 1999-ben vezették be.

² Éves átlag, 1999-től 2002. XI. 8-ig nevelési ellátás: családi pótlék és az iskoláztatási támogatás együttes adatait tartalmazza. 2002-től a 13-dik hónapra kifizetett pótlékkal együtt.

³ Éves átlag, 1998-tól 2005-ig létezett.

⁴ Éves átlag.

Forrás: APEH. KSH Szociális Statisztikai Évkönyvek. KSH Szociális Statisztikai Évkönyvek. KSH Szociális Statisztikai Évkönyvek. KSH Szociális Statisztikai Évkönyvek.

12.2. táblázat: Munkanélküliség esetén járó támogatások és az átlagbér

Év	Munkanélküli járadék és egyéb, nem jövedelemtől függő munkanélküli ellátások ¹		Jövedelemplótló támogatás és rendszeres szociális segély ²		Havi nettó átlagbér, Ft ³		
	átlagos havi összeg (Ft)	átlagos létszám, fő	átlagos havi összeg (Ft)	átlagos létszám, fő	Férfi	Nő	Együtt
1990	3 845	30 302	3 209	46 823	11 226	9 455	10 371
1995	11 891	182 788	6 590	234 411	28 831	24 283	26 637
2000	22 818	131 665	14 656	162 245	60 319	50 562	55 650
2001	25 677	119 210	14 749	142 001	69 910	59 059	64 750
2002	30 113	114 934	14 869	132 895	82 745	72 036	77 770
2003	34 762	107 226	15 010	138 127	94 612	84 632	89 906
2004	37 107	109 654	15 864	144 853	98 101	87 710	93 233
2005	39 593	111 732	16 991	158 565	108 139	98 625	103 727
2006	43 344	109 095	23 771	160 426			110 951*

¹ A havi zárónapi létszámok átlaga. A nyugdíj előtt állók (1998–2002) és a pályakezdők (1990–1996) segélyével együtt.

² A rendszeres szociális segélyre vonatkozó adatok 2006-ban a július 1. és december 31. közötti időszakokra vonatkoznak, mivel a segély szabályozása megváltozott.

³ A nettó átlagbér a nemzetgazdaság egészére vonatkozik, versenyszféra 1998 előtt: 19 fő feletti; 1998 után: 4 fő feletti munkáltatók.

* Előzetes adat.

Forrás: ÁFSZ: Munkaerőpiaci helyzetjelentés, 2001. KSH: Társadalmi ellátórendszerek 2007, Szociális Statisztikai Évkönyvek, Népjelölési Statisztikai Évkönyv. KSH Szociális Statisztikai Évkönyvek.

12.3. táblázat: Nyugdíj és nyugdíjszerű ellátások*

Év	Rokkantsági-, rendszeres szociális-, átmeneti- és egészségkárosodási járadék		Rokkantsági nyugdíj		Öregségi nyugdíj	
	átlagos havi összeg (Ft)	létszám, fő	átlagos havi összeg (Ft)	létszám, fő	átlagos havi összeg (Ft)	létszám, fő
1990 ^a	7 885	126 442	6 222	542 803	6 450	1 461 687
1995	8 580	222 731	13 758	718 011	15 009	1 600 349
2000	15 018	240 299	29 217	762 514	33 258	1 671 090
2001	16 731	243 254	32 381	772 286	37 172	1 667 945
2002	18 981	242 201	37 369	789 544	43 368	1 664 062
2003	21 469	246 289	43 185	799 966	50 652	1 657 271
2004	22 983	250 122	48 180	806 491	57 326	1 637 847
2005	24 601	251 854	52 259	808 107	63 185	1 643 409
2006	26 132	243 128	56 485	806 147	69 145	1 658 387

* Adott év januári adatok.

^a 1992-es adat.

Forrás: Társadalmi ellátórendszerek 2006; Szociális Statisztikai Évkönyvek; Népjóléti Statisztikai Évkönyv.

12.4.a. táblázat: A nyugdíjba vonulás korcentrumba létszámmal, 1996–2000

Ellátás	1996		1997		1998		1999		2000	
	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő	Átlagkor	Fő
Nők										
Öregségi és öregségi jellegű együtt	54,3	58 838	55,6	32 229	55,9	18 286	56,0	23 716	55,9	28 788
Rokkantsági és baleseti rokkantsági	46,3	18 499	46,2	14 186	46,8	13 032	47,4	16 000	48,1	20 460
Összesen	52,4	77 337	52,7	46 415	52,1	31 318	52,5	39 716	52,6	49 248
Férfiak										
Öregségi és öregségi jellegű együtt	58,7	31 024	58,6	37 010	59,6	12 671	59,8	14 787	59,9	17 806
Rokkantsági és baleseti rokkantsági	48,8	26 982	48,9	22 286	49,2	20 764	50,0	24 722	50,4	29 107
Összesen	54,1	58 006	54,9	59 296	53,1	33 435	53,7	39 509	54,0	46 913
Együtt										
Öregségi és öregségi jellegű együtt	55,8	89 862	57,2	69 239	57,4	30 957	57,5	38 503	57,4	46 594
Rokkantsági és baleseti rokkantsági	47,8	45 481	47,8	36 472	48,3	33 796	49,0	40 722	49,5	49 567
Mindösszesen	53,1	135 343	54,0	105 711	52,6	64 753	53,1	79 225	53,3	96 161

Megjegyzés: Az adatok az ONYF megállapító rendszerének (NYUGDMEG) adataiból származnak, így nem tartalmazzák a MÁV és a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek megállapítási adatait.

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

12.4.b. táblázat: A nyugdíjba vonulás korcentrumba létszámmal, 2001–2006

Ellátás	2001		2002		2003		2004		2005		2006	
	Átlag- kor	Fő	Átlag- kor	Fő	Átlag- kor	Fő	Átlag- kor	Fő	Átlag- kor	Fő	Átlag- kor	Fő
Nők												
Öregségi és öregségi jellegű együtt	57,6	13 785	56,6	21 826	58,4	11 602	57,3	31 386	57,7	45 115	57,5	46 093
Rokkantsági és b aleseti rokkantsági	48,0	26 004	48,3	21 910	48,8	20 870	49,0	18 549	49,1	19 250	49,3	18 488
Összesen	51,3	39 789	52,4	43 736	52,2	32 472	54,2	49 935	55,1	64 365	55,2	64 581
Férfiak												
Öregségi és öregségi jellegű együtt	60,0	28 186	59,9	26 438	59,6	29 402	59,8	30 650	59,9	30 560	59,9	33 134
Rokkantsági és baleseti rokkantsági	49,9	33 816	50,0	27 840	50,4	27 333	50,4	23 679	50,5	24 565	50,6	23 045
Összesen	54,5	62 002	54,8	54 278	55,1	56 735	55,7	54 329	55,7	55 125	56,1	56 179
Együtt												
Öregségi és öregségi jellegű együtt	59,2	41 971	58,4	48 264	59,2	41 004	58,5	62 036	58,6	75 675	58,5	79 227
Rokkantsági és baleseti rokkantsági	49,0	59 820	49,3	49 750	49,7	48 203	49,7	42 228	49,9	43 815	50,0	41 533
Mindösszesen	53,2	101 791	53,8	98 014	54,1	89 207	55,0	104 264	55,4	119 490	55,6	120 760

Lásd 12.4.a..

12.5. táblázat: Új rokkantsági nyugdíjmegállapítások és az öregségi nyugdíjmegállapítások részletes adatai

Év	Rokkantsági és baleseti rokkant- sági nyugdíjak	Öregségi és öregségi jellegű nyugdíjak*			Az összesenből a korhatár évében			Az összesenből korhatár alatt		
	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
1996	59 967	31 770	59 939	91 709	9 893	20 073	29 966	18 681	31 857	50 538
1997	48 262	37 886	32 614	70 500	10 630	1 138	11 768	24 308	28 154	52 462
1998	42 975	12 908	17 841	30 749	385	882	1 267	11 461	15 244	26 705
1999	46 701	15 181	24 418	39 599	2 601	5 808	8 409	11 494	16 922	28 416
2000	55 558	18 071	29 526	47 597	613	813	1 426	16 089	26 859	42 948
2001	54 645	28 759	14 267	43 026	2 200	4 882	7 082	25 175	7 396	32 571
2002	52 211	30 209	25 719	55 928	2 593	646	3 239	26 346	23 503	49 849
2003	48 078	32 574	13 574	46 148	3 058	5 098	8 156	28 064	6 537	34 601
2004	44 196	35 940	36 684	72 624	3 842	989	4 831	30 234	33 817	64 051
2005	41 057	33 175	48 771	81 946	4 035	6 721	10 756	27 719	40 142	67 861
2006	36 904	34 207	47 531	81 738	4 013	732	4 745	29 025	45 675	74 700

*Öregségi jellegű nyugdíjak közé tartozik: Korengedményes öregségi nyugdíj, művésznyugdíj, előnyugdíj 1997-ig, bányásznyugdíj.

Megjegyzés: Az adott évben folyósítani kezdett (adott évi szabályok szerint megállapított) nyugdíjak. Az adatok az ONYF megállapító rendszeréből származnak, ezért nem tartalmazzák a MÁV, a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek megállapítási adatait.

Forrás: Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság.

13.1. táblázat: A 15–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és munkanélküliségi rátája nemenként az EU–15, valamint az EU–25 országaiban, 2006

Ország	Foglalkoztatási arány			Munkanélküliségi ráta		
	férfiak	nők	együtt	férfiak	nők	együtt
Ausztria	76,9	63,5	70,2	4,4	5,3	4,8
Belgium	67,9	54,0	61,0	7,5	9,4	8,3
Dánia	81,2	73,4	77,4	3,4	4,6	4,0
Egyesült Királyság	77,3	65,8	71,5	5,8	5,0	5,4
Finnország	71,4	67,3	69,3	7,5	8,1	7,8
Franciaország	68,5	57,7	63,0	8,4	9,9	9,1
Görögország	74,6	47,4	61,0	5,7	13,8	9,0
Hollandia	80,5	66,7	73,7	4,1	5,0	4,5
Írország	77,7	59,3	68,6	4,7	4,1	4,4
Luxemburg	72,6	54,6	63,6	3,6	6,3	4,7
Németország	73,0	62,2	67,8	10,5	10,2	10,4
Olaszország	70,5	46,3	58,4	5,5	8,8	6,9
Portugália	73,9	62,0	67,9	7,0	9,5	8,1
Spanyolország	76,1	53,2	64,8	6,4	11,6	8,6
Svédország	75,5	70,7	73,1	7,0	7,3	7,1
EU–15	73,5	58,6	66,0	7,2	8,7	7,8
Magyarország	63,8	51,1	57,3	7,2	7,9	7,5
Ciprus	79,4	60,3	69,6	4,0	5,5	4,7
Cseh Köztársaság	73,7	56,8	65,3	5,9	8,9	7,2
Észtország	71,0	65,3	68,1	6,3	5,8	6,0
Lengyelország	60,9	48,2	54,5	13,1	15,1	14,0
Lettország	70,4	62,4	66,3	7,6	6,3	7,0
Litvánia	66,3	61,0	63,6	5,9	5,5	5,7
Málta	74,5	34,9	54,8	6,5	8,9	7,3
Szlovákia	67,0	51,9	59,4	12,3	14,8	13,4
Szlovénia	71,1	61,8	66,6	5,0	7,4	6,1
EU–25	72,0	57,3	64,7	7,7	9,2	8,3

Forrás: Employment in Europe.

13.2. táblázat: A foglalkoztatottak összetétele, 2006

Ország	Egyéni vállalkozó	Részmunkaidős	Határozott idejű szerződéses	Szolgáltatás	Ipar	Mezőgazdaság
Ausztria	19,2	21,8	9,0	65,7	22,9	11,4
Belgium*	16,1	22,2	8,7	77,4	20,6	2,0
Dánia	6,3	23,6	8,9	76,1	20,9	3,0
Nagy-Britannia	13,0	25,5	5,8	„	„	„
Finnország	11,9	14,0	16,4	69,3	25,8	4,9
Franciaország	8,9	17,2	13,5	76,2	20,4	3,4
Görögország*	40,7	5,7	10,7	62,7	22,9	14,4
Hollandia	13,9	46,2	16,6	79,8	17,0	3,1
Írország	16,1	„	3,4	66,6	27,6	5,8
Luxemburg	6,2	17,1	6,1	77,9	20,8	1,3
Németország	11,2	25,8	14,5	72,4	25,5	2,2
Olaszország	24,3	13,3	13,1	67,5	28,4	4,1
Portugália	24,1	11,3	20,6	„	„	„
Spanyolország	14,5	12,0	34,0	65,4	29,6	5,0
Svédország	4,7	25,1	17,3	75,7	22,3	2,1
EU-15	14,6	20,8	14,7	72,6	23,7	3,7
Magyarország**	12,7	4,0	6,7	63,0	32,3	4,8
Ciprus*	22,1	7,7	13,1	74,8	20,3	4,9
Csehország	18,0	5,0	8,7	58,7	37,6	3,7
Észtország	8,1	7,8	2,7	62,0	33,1	4,9
Lengyelország	25,7	9,8	27,3	53,9	26,9	19,2
Lettország	11,7	6,5	7,1	61,5	27,0	11,5
Litvánia	15,8	9,9	4,5	58,1	29,5	12,4
Málta	11,8	10,1	3,8	„	„	„
Szlovákia	13,0	2,8	5,1	62,7	33,8	3,6
Szlovénia	16,7	9,2	17,3	55,3	35,1	9,7
EU-25	15,4	18,8	14,9	70,3	24,7	5,0

* Szolgáltatás, ipar, mezőgazdaság: 2005. évi adatok.

** Egyéni vállalkozó: mindenki, aki nem alkalmazott; szolgáltatás, ipar, mezőgazdaság: nemzeti számlák adatai alapján.

Forrás: Employment in Europe.

13.3. táblázat: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak törvényes minimálbére, 23 évesek és idősebbek*

Ország	2004			2005			2006		
	Nemzeti valutában	Euróban	Az adatgyűjtés időpontja ¹	Nemzeti valutában	Euróban	Az adatgyűjtés időpontja ¹	Nemzeti valutában	Euróban	Az adatgyűjtés időpontja ¹
Belgium		1 317,5	2004.02.		1 234	2005.06.		1 234,21	2005.06.
Bulgária	120 leva	61	2004.01.	150	77	2005.01.	160	81,80	2006.01.
Horvátország	kuna	-	-	2 080	285	2005.01.	2 080	282,23	2005.01.
Ciprus ²	350 Cyprus pound	600	2004.06.	362	631	2005.04.	362	631,44	2005.04.
Cseh Köztársaság	6 700 koruna	211	2004.01.	7 185	238	2005.01.	7 660	263,93	2006.01.
Észtország	2 480 kroon	159	2004.01.	2 690	172	2005.01.	3 000	191,73	2006.01.
Franciaország ³		1 154,13	2004.06.		1 217	2005.07.		1 254,28	2006.07.
Görögország ⁴		559	2004.09.		560	2004.09.		658,00	2006.04.
Magyarország	53 000 forint	212	2004.01.	57 000	232	2005.01.	65 500	240,14	2007.01.
Írország		1 213,33	2004.02.		1 326	2005.05.		1 326,00	2005.05.
Lettország	80 lats	121	2004.01.	80d	121	2004.01.	90	128,06	2006.01.
Litvánia	450 lita	130	2003.09.	550	159	2005.07.	600	173,77	2006.07.
Luxemburg ⁵		1 403	2003.08.		1 467	2005.01.		1 541,00	2006.12.
Málta	233,48 lira	543	2004.01.	241,06	557	2005.01.	250,8	584,19	2006.01.
Moldova	340 leu	23	2003.07.	440	26	2004.02.	550	32,72	2005.02.
Hollandia		1 264,8	2003.07.		1 264	2003.07.		1 284,60	2006.07.
Lengyelország	824 zloty	183	2004.01.	849	208	2005.01.	899	233,01	2006.01.
Portugália ³		365,6	2004.01.		374	2005.01.		385,90	2006.01.
Románia	2 800 000 lei	68	2004.01.	3 300 000	91	2005.01.	338 new lei	97,07	2006.01.
Oroszország	600 rubles	17	2003.10.	720	19	2005.01.	1 100	32,2	2006.05.
Szerbia	5 395 new dinars	73	2004.02.	5 395	73	2004.02.	8 004	96,44	2006.05.
Szlovákia	6 500 koruna	163	2004.10.	6 500	163	2004.10.	7 600	205,22	2006.10.
Szlovénia	117 500 tolar	484	2004.08.	122 600	514	2005.08.	125 052	521,86	2006.08.
Spanyolország ³		490,8	2004.06.		513	2005.01.		540,90	2006.01.
Törökország	444 150 000 lira	250	2004.07.	489 new lira	266	2005.01.	530,73	332,26	2006.01.
Ukrajna	205 hryvnia	31	2003.12.	262	36	2005.01.	400	58,75	2006.09.
Egyesült Királyság	pounds sterling						927,32	1 380,54	2006.10.

* Ahol a hivatalos rátákat óra- vagy hetibérben adták meg, ott azok havibérre lettek kiszámítva, heti 40 munkaórával és évi 52 munkahéttel számolva. A minimálbérről vonatkozó adatok nem tartalmazzák a nemzeti jogszabályok vagy gyakorlatok alapján kifizetett 13. vagy 14. havi béreket.

¹ A minimálbérről vonatkozó legfrissebb adatok.

² Kizárólag nem házas szellemi foglalkoztatott.

³ A minimum bér szabályozás alapján az érintettek jogosultak 13. vagy 14. havi fizetésre.

⁴ Induló bér a szakszervezetekkel nem rendelkező szektorokban. A bérek 6 hónap gyakorlati idő után emelkedhetnek. A szabályozás csak hat foglalkozásra terjed ki.

⁵ Kizárólag segédmunkásokra vonatkozik.

Forrás: FedEE review of minimum wage rates: www.fedee.com/minwage.html

A FONTOSABB ADATOK FORRÁSAI

Az adatoknak adatgyűjtők szerinti csoportosításban két fő forrása van, az egyik a KSH rendszeres intézményi, illetve lakossági adatgyűjtései, a másik a Foglalkoztatási Hivatal (FH) regisztere és az általa lebonyolított adatgyűjtések.

Főbb KSH adatforrások

KSH-MEF: Munkaerő-felmérés

A Központi Statisztikai Hivatal a lakosság gazdasági aktivitásának – foglalkoztatottságának és munkanélküliségének – vizsgálatára 1992-ben vezette be ezt az adatgyűjtést. A munkaerő-felmérés a magánháztartásokra kiterjedő reprezentatív felvétel, mely a 15–74 éves személyek gazdasági aktivitásáról nyújt információt. Az adatgyűjtés célja, hogy a foglalkoztatottság és a munkanélküliség alakulását a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a mindenkorai munkaügyi szabályozástól, illetve annak változásától függetlenül, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva figyelje meg.

A lakosság körében végzett munkaerő-felmérés a nemzetközi gyakorlatban a foglalkoztatottság, a munkanélküliség és az alulfoglalkoztatottság egyidejű, átfogó és konzisztens mérésének általánosan elterjedt eszköze. Az adatok feldolgozásának technikája biztosítja az osztályozásból adódó torzítások minimálisra csökkentését (mivel az egyes csoportokba való besorolás szigorú kritériumok szerint történik), ugyanakkor bizonyos fokú szabadságot is enged a nemzeti sajátosságok figyelembevételénél.

A magyar munkaerő-felmérés a vizsgált népességet a felvételt megelőző héten (2003-ig ez mindig a hónap 12. napját tartalmazó héten volt) végzett tevékenységük alapján sorolja a következő két főcsoportba: gazdaságilag aktívak (a rendelkezésre álló munkaerő) és gazdaságilag nem aktívak (inaktívak).

A gazdaságilag aktív kategória (rendelkezésre álló munkaerő) magában foglalja mindazon személyeket, akik a megfigyelés hetében a munkaerőpiacon foglalkoztatottként vagy munkanélküliként megjelentek.

A felvételben használt fogalmak az ILO ajánlásait követik. Ennek megfelelően tartalmuk a következő:

Foglalkoztatottnak tekintendő mindenki, aki a vizsgált időszakban (a negyedév egyes hónapjainak vonatkozási hetében) legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség stb. miatt) volt távol.

Jövedelmet biztosító munkának számít minden olyan tevékenység:

- amely pénzjövedelmet eredményez, vagy
- amely természetbeni juttatást biztosít, esetleg
- amelyet egyéb, később realizálható jövedelem érdekében végeztek,
- amelyet, mint segítő családtagok végeztek a háztartáshoz tartozó gazdaság, vállalkozás jövedelmének növelése érdekében.

A felvétel szempontjából nem számít jövedelmet biztosító munkának az önként, ingyenesen, más háztartásnak vagy intézménynek nyújtott bármilyen segítség (társadalmi munka, ún. kalákamunka stb.), a saját ház vagy lakás építése, felújítása, javítása, a tanulmányhoz kötött szakmai gyakorlat keretében végzett munka (még akkor sem, ha azért valamilyen díjazást kapnak), valamint a háztartásban, a ház körül végzett munka, beleértve a kerti munkákat is. A háztáji gazdaságban végzett munka csak akkor tekinthető jövedelemszerzőnek, ha annak eredménye jellemzően piacra és nem saját fogyasztásra kerül.

A gyermekgondozási díjban (gyed), gyermekgondozási segélyben (gyes) részesülőket – az 1995-ben Prágában az átalakuló országok számára megfogalmazott ILO-ajánlásnak megfelelően – a vonatkozó héten végzett tevékenységük alapján kell osztályozni.

Mivel a nemzeti számlák (SNA) fogalmi rendszere szerint a védelmi tevékenység hozzájárul a nemzeti össztermék létrehozásához, a sorkatonák általában a foglalkoztatottak között szerepelnek, ha az adattartalom ettől eltérő, akkor lábjegyzetben történik utalás rá. A sorkatonák létszámára vonatkozó adat adminisztratív forrásból származott.

Munkanélkülinek tekintendő az a személy, aki egyidejűleg

- az adott héten nem dolgozott (s nincs olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt),
- aktívan keresett munkát a kikérdezést megelőző négy hét folyamán,
- rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást.

A munkanélküliek sajátos csoportját alkotják azok, akik ugyan nem dolgoztak a vonatkozósi héten, de már találtak munkát, ahol 30 napon belül (2003-tól 90 napon belül) dolgozni kezdenek. Rájuk nem vonatkozik a hármas kritérium egyidejű teljesülése.

Aktív munkakeresésnek tekintendő, ha valaki állami vagy magán-munkaközvetítőn keresztül érdeklődött állás után, közvetlenül keresett meg munkáltatókat, hirdetést olvasott, adott fel, hirdetésre válaszolt, rokonoknál, ismerősöknél érdeklődött, tesztet írt, vizsgát tett vagy meghallgatáson volt, vállalkozásának elindítását intezte.

Gazdaságilag aktívak azok, akik megjelennek a munkaerőpiacon, azaz a foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívak azok, akik a vonatkozósi héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres, jövedelmet biztosító munkájuk és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Ide tartoznak – többek között – a passzív munkanélküliek, akik szeretnének ugyan munkát, de kedvezőtlennek ítélve elhelyezkedési esélyeiket, meg sem kísérik az álláskeresést.

A munkaerő-felmérés mintája többlépcsős, rétegzett minta. A 15 000 lakosú vagy ennél népesebb településeken a népszámlálási számlálókörzetek az elsődleges és a lakások a másodlagos mintavételi egységek, míg a kisebb településeken az elsődleges, másodlagos, illetve utolsó mintavételi egységek rendre a települések, a számlálókörzetek, illetve lakások. A munkaerő-felmérés mintájának kialakításánál a rétegzésképző ismérvek a következők voltak: földrajzi egységek, települések nagysága szerinti kategóriák, lakóövezetek. Ez utóbbiakra példák a (történelmi) városközpontok, külvárosok, lakótelepek stb.

A mintanagyság lehetővé teszi, hogy mintarégió (NUTS2) szinten is reprezentatív legyen.

A munkaerő-felmérés negyedéves mintája körzetként három véletlenszerűen kiválasztott címet tartalmaz, melyből havonta egyet keresnek fel az összeírók. A munkaerő-felmérés keretében 1998-tól negyedévente mintegy 33 000 háztartás és 66 000 személy kerül összeírásra. A mintában alkalmazott egyszerű, rotációs eljárás szerint bármely háztartás, amely valamilyen időpontban belép a mintába, hat egymást követő negyedévben szolgáltat adatokat,

majd végleg elhagyja azt. Két egymást követő időszak mintájának a közös része a megíiusulások miatt kisebb, mint 5/6, ami 100 százalékos válaszolás mellett adódna.

A MEF 2002 III. negyedévéig az 1990. évi népszámláláson alapuló népességszám továbbvezetés súlyrendszerét használta a teljeskörűsítéshez. A 2001. évi népszámlálás részletes adatainak rendelkezésre állásakor 2002 végén a 2001. és a 2002. évi adatokat az új súlyrendszerrel újra számítottuk. A 2002. évi éves adatok csak az új súlyrendszernek megfelelően kerülnek publikálásra, míg a 2001. évi adatok a régi és az új súlyrendszernek megfelelően is. Az idősor összekapcsolása így a 2001. évi adatokon keresztül biztosított.

A 2001. évi népszámlálás alapján az 1991–2000. évi népességadatok korrekciója elkészült. Ennek felhasználásával, valamint az időközben végrehajtott módszertani változások visszamenőleges érvényesítésével a MEF teljes időszora újra súlyozásra kerül, és az 1998–2000. évi adatok mellett az adatbázisban a régi és az új súly is szerepel. A 3.1–3.6 táblákban a 2000. évi adat már ennek megfelelően került megadásra.

KSH-IMS: Intézményi kereseti statisztika

A kereseti adatok legfontosabb forrása a havi (éves) intézményi munkaiügyi jelentés. A megfigyelési kört jelenleg a legalább 5 fős létszámú vállalkozások, illetve létszámnagyságtól függetlenül teljes körűen a költségvetési és társadalombiztosítási intézmények, valamint a kijelölt nonprofit szervezetek jelentik. Az ettől eltérő vonatkozási kör a forrásnál megjelölésre került.

A keresetek minden esetben a teljes munkaidőben foglalkoztatottakra vonatkoznak. A mindenkori havi átlagkereset részét képezi a kifizetés hónapjában az alapbér, bérpótlékok (ide tartozik a bányászati hűségjutalom és a Széchenyi professzori ösztöndíj is), a kiegészítő fizetés, valamint a prémium, a jutalom, a 13. és további havi fizetés is.

A nettó kereset a gazdálkodó szervezetenkénti bruttó átlagkeresetből a munkavállalói járulék, a személyi jövedelemadó, valamint a nyugdíj- és egészségbiztosítási járulék levonásával, illetve az adott évre érvényes járulékküszöb és az alkalmazotti kedvezményre jogosító jövedelemhatár figyelembevételével

számított adat. A bruttó keresetből kiinduló nettósítás csak az összes munkavállalót érintő levonásokat kezeli, így az 1999-től bevezetett gyermekek utáni adókedvezmény hatásával a korábbi gyakorlatnak megfelelően nem számol. A személyi jövedelemadó kiszámítása az szja-törvényben szereplő – az adott évre érvényes – sávós adóelőleg-kulcsokkal történik, az adatokat intézményi és havi szinten nettósítjuk.

A bruttó és nettó kereseti indexek közötti különbség nagysága, és iránya minden évben az adótábla, illetve a kedvezmények (pl. alkalmazotti adókedvezmény) változásaitól függ. Az adott gazdasági ágban az eltérések nagyságát tehát az is befolyásolja, hogy az odatartozó vállalkozások között milyen az eloszlása azoknak az egyéneknek, akik kiesnek az alkalmazotti adókedvezményből és így nettó keresetük akár 8–9 százalékponttal kevésbé nő, mint bruttó keresetük. (Azzal a feltételezéssel élve, hogy a vállalkozásnál mindenki átlagosan keres.)

Az indexek összehasonlító körre vonatkoznak, figyelembe véve a definícióváltozásokat, illetve az adatgyűjtés körének változásait is. A KSH tradicionálisan a főátlagindexet publikálja keresetnövekedési mutatóként. A keresetváltozás mértéke így a két időszak közötti létszamarányok eltolódását és a tényleges keresetváltozás hatását együttesen tükrözi. A reálkereset változását a nettó kereseti index és az ugyanezen időszaki fogyasztóiár-index hányadosából képzett index 100 százalék feletti (vagy alatti) értéke adja.

A foglalkozások egységes osztályozási rendszere (FEOR) 1994. január 1-je óta érvényes változata szerint a szellemi állománycsoportba az 1–4. foglalkozási főcsoportba, a fizikaiba pedig az 5–9. foglalkozási főcsoportba tartozókat soroljuk.

KSH-MEM: Munkaerőmérleg

A munkaerő-felmérés bevezetése előtt a teljes munkaerőpiacról az évenként készülő munkaerőmérleg adott képet a két népszámlálás közötti időszakban.

A munkaerőmérleg, mint neve is mutatja, mérleg-szerű elszámolás, amely egy eszmei időpontban (január 1.) állítja szembe a rendelkezésre álló munkaerőt (munkaerőforrás) a munkaerő-felhasználással. A népességet gazdasági aktivitásuk szempontjából veszi számba, megkülönböztetve a munkavállalási

korú, illetve munkavállalási koron kívüli népességet. Az adatok forrása az éves és évközi intézményi munkaügyi-statisztikai adatgyűjtés 1992-től, a lakossági munkaerő-felmérés és a népszámlálás adatállományai, a gazdasági szervezetek regisztere, az Országos Egészségbiztosítási Pénztár, az Országos Nyugdijbiztosítási Főigazgatóság, valamint a regisztrációs munkanélküli statisztika.

Egyéb adatforrások

Az 1980. és 1990. évi foglalkoztatási adatok becsléséhez népszámlálási adatok kerültek felhasználásra. Az összefoglaló gazdasági mutatók a nemzetgazdasági mérlegekből, a fogyasztói árstatisztikából, illetve az ipari beszámoló jelentésből származnak. Ezen adatforrások részletes leírása a vonatkozó szakstatisztikai publikációkban szerepel.

Főbb FH adatforrások

FH-REG: Munkanélküli regiszter adatbázis

A munkanélküliségi adatok másik fő forrása Magyarországon – és a legtöbb fejlett országban – a nyilvántartásba vett (regisztrált) munkanélküliek egyéni adatait tartalmazó havonta összegyűjtött – ún. adminisztratív rekordokat tartalmazó – hatalmas adatbázis.

A nyilvántartás tulajdonképpen minden állást keresőt tartalmaz, de közülük adott időpontban csak azokat tekintik regisztrált munkanélkülinek, aki – az állami foglalkoztatási szolgálat valamelyik ki- rendeltségén magát munkanélküliként nyilvántartásba vetette (vagyis nincs munkája, szeretne dolgozni és ehhez kéri a munkaerőpiaci szervezet segítségét);

– a vizsgált időpontban – az egyes hónapok zárónapján – nem nyugdíjas, nem nappali tagozatos tanuló, és elhelyezkedése érdekében együttműködik a ki- rendeltséggel (vagyis a felajánlott megfelelő munkát, át- vagy továbbképzést elfogadja, illetve a közvetítő/tanácsadó által előírt időpontokban jelentkezik a ki- rendeltségen).

Amennyiben a nyilvántartásban szereplő személy a zárónapon valamely támogatott foglalkoztatási program keretében dolgozik, vagy munkaerőpiaci képzésben vesz részt, vagy rövid idejű (pl. al-

kalmi) munkán dolgozik, a munkanélküli státusa szünetel.

Ha az ügyfél nem működik együtt a kirendeltséggel, a munkanélküli nyilvántartásból kikerül.

A nyilvántartás adatai – adminisztratív rekordjai – nem csak az időponti adatok megállapítását teszik lehetővé, hanem az áramlások, a beáramlás és a kiáramlás megfigyelését is.

A Foglalkoztatási Szolgálathoz bejelentett munkaerő-igények rekordjai alapján havonta hasonló statisztikai feldolgozások készülnek az álláshelyek stock- és flow jellegű adatairól is.

A különböző aktív eszközökben való részvételtől, a résztvevők számáról, ki- és beáramlásairól ugyan csak havonta készül részletes statisztika a kifizetett támogatások alapján.

A nyilvántartásokra épülő, havonta készülő, rendkívül részletes – országos, régióenkénti, megyei, kirendeltségi körzetenkénti, sőt településenkénti – statisztika az állami foglalkoztatási szolgálat fő funkciói (közvetítés, járadékfizetés, aktív eszköz támogatást stb.) ellátása közben keletkező adminisztratív rekordok másodlagos feldolgozása alapján készül, tulajdonképpen azoknak igen fontos és hasznos „mellékterméke”.

A Foglalkoztatási Hivatal (és jogelődjei, az OMK, OMMK, ill. az OMKMK) 1989-től havonta publikálja ezen statisztikák főbb adatait. A kirendeltségi körzetenkénti adatokat is tartalmazó részletesebb jelentéseket a megyei/fővárosi Munkaügyi Központok hozzák nyilvánosságra.

A regisztrált munkanélküliekkel számított munkanélküliségi ráták nevezőit a KSH-nak a munkaerő-mérlegben publikált gazdaságilag aktív népesség adata, illetve ennek régiókra és megyékre való lebontása szolgáltatja.

A regisztrált munkanélküliek száma és a regisztrált munkanélküliségi ráta értelemszerűen eltér a KSH Munkaerő-felmérés eredményeitől. A különbség fő okai az eltérő fogalomrendszer és az alapvetően különböző megfigyelési/mérési módszer.

FH-PROG: Rövidtávú munkaerőpiaci prognózis

A Foglalkoztatási Hivatal (illetve jogelődjei) kezdeményezése alapján és koordinálása mellett a munkaerőpiaci szervezet 1991-től kezdődően évente két

alkalommal – márciusban és szeptemberben – hatalmas mintán, több mint 4500 munkaadó interjú megkérdezésével hajtja végre az ún. rövidtávú prognózis felmérést.

A kérdőív a felkeresett cégek reál- és pénzügyi folyamatai várható alakulását, fejlesztési és munkaerő-gazdálkodási terveit és szándékait tudakolja, rákérdez a konkrét létszámcsökkentési és létszámbővítési terveikre és felméri az aktív eszközökkel kapcsolatos várható igényeiket is.

A kérdőívek kirendeltségi körzetenként, megyénként és országosan is feldolgozásra kerülnek, hasznos információkat szolgáltatva mindegyik szinten a munkaerőpiaci szervezet munkájának tervezéséhez.

A prognózis-felmérés alkalmat és lehetőséget ad arra, hogy – más forrásokból származó információkat is felhasználva – a megyék ill. a főváros részletesebben elemezzék a munkaerőpiaci helyzetük alakulását és fő tendenciáit, felkészüljenek a rövid távon várható problémák kezelésére, ügyfeleik változó igényeinek kielégítésére.

A rövidtávú prognózisnak csak egyik eredménye maga az előrejelzés. További nagyon fontos „melléktermékei”: a vállalatokkal való rendszeres, személyes kapcsolattartás, a közvetítő-ügyműködő munkakörben dolgozó kérdezőbiztosok szakismeretének, helyismeretének bővülése, a munkaerőpiaci képzés orientálása a megismert igények alapján.

A prognózis-felmérésekhez esetenként különböző kiegészítő adatfelvételeket kapcsolva további fontos információkhoz is juthatunk, amelyeket a kutatók, a foglalkoztatáspolitikai és/vagy az oktatáspolitikai irányítói tudnak a munkájuk során hasznosítani.

FH-BT: A „bértarifa” felvételek

A Foglalkoztatási Hivatal (illetve jogelődjei) 1992-től évente hajtja végre az egyénenkénti alapterek és keresetek megismerését szolgáló, hatalmas mintával dolgozó reprezentatív adatfelvételeket, a Gazdasági Minisztérium (korábban az SzCsM ill. a MüM) megbízásából.

Az adatgyűjtés referencia hónapja minden évben a május hónap, de az alapterék (alapilletményen) felüli nem rendszeres kifizetések egy hónapra jutó átlagának meghatározásához ezen kifizetések előző évi teljes összegét alkalmazzák.

A versenyszférában kezdetben csak a 20 fő fölötti cégekre terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy minden vállalkozás köteles adatot szolgáltatni, de a mintába csak meghatározott napokon született dolgozók kerülnek be.

A 10–19 fő közötti cégekre 1996-tól, az 5–9 fő közötti létszámmal dolgozókra pedig 1999-től terjedt ki az adatgyűjtés, úgy, hogy ebben a körben az összes ilyen létszámú cég közül véletlenszerűen kiválasztott mintába bekerülő vállalkozások (kb. 20 százaléka) kell csak adatokat szolgáltatassanak, ők viszont minden egyes teljes munkaidős dolgozójukról.

Az alapláberek és a teljes kereset-szerkezet adatai Magyarországon csak ezekből az adatfelvételekből ismerhetők meg, így célszerűen az ezekből évente kapott hatalmas adatbázisok szolgálhatnak alapul a szociális partnerek által folytatott bér-érdekegyeztető tárgyalásokhoz.

A költségvetési körben létszámnagyságtól függetlenül minden egyes költségvetési intézmény részt vesz az adatszolgáltatásban, mégpedig úgy, hogy a helyi költségvetési intézmények döntő többségéről – akik benne vannak az ún. TAKEH-ok központosított bérszámfejtési rendszerében – az adatszolgáltatás teljes körű, a többi költségvetési intézmény pedig csak a meghatározott napokon született – a mintába bekerült – dolgozókról teljesíti az adatszolgáltatást.

A fegyveres testületek hivatásos (ún. szolgálati jogviszonyos) dolgozóira csak 1999-től kezdődően terjed ki az adatgyűjtés.

1992 előtt 3 évenként került sor hasonló adatgyűjtésekre, így már 1983, 1986 és 1989 évekről is rendelkezünk egy-egy hatalmas adatállománnyal.

A mintába bekerült minden egyes dolgozóról rendelkezésre állnak a következő adatok:

- a munkáltató ágazata, létszámnagysága, a munkavégzés telephelye, a gazdálkodási forma, a tulajdonosi szerkezet;
- a munkavállaló bérbesorolása, foglalkozása, neme, kora, iskolai végzettsége.

Az egyéni adatokat tartalmazó hatalmas adatbázisok alapján minden évben elkészülnek a következő feldolgozások:

- a szociális partnerek által egyeztetett, a bér-érdekegyeztetéshez alkalmazott ún. standard feldolgozások (amelyeket az érdekegyeztető tárgya-

lásokban részt vevő valamennyi konföderáció megkap);

- modellszámítások a minimálbér emelés várható hatásainak meghatározása céljából;
- a GM Bérpolitikai Főosztály igényei alapján készülő feldolgozások a kereseti arányok elemzéséhez és bemutatásához;
- feldolgozások az évente megjelenő négykötetes adattárhoz (nemzetgazdaság összesen, versenyszféra, költségvetési szféra, területi kötet).

A teljes adatbázist átveszi minden évben a KSH és egyes nemzetközi adatszolgáltatásokat, ennek felhasználásával tud teljesíteni (pl. az ILO ill. az OECD felé). Az OECD részére a Foglalkoztatási Hivatal is rendszeresen készít speciális feldolgozásokat.

Az egyéni adatokat tartalmazó adatbázis lehetővé teszi a benne szereplő ismérvek tetszés szerinti kombinációjával képzett csoportokra készülő feldolgozásokat és a különböző csoportok összetételének figyelembe vételével történő reális alapláberek és keresetek szóródásának, differenciáltságának vizsgálatát.

FH-SREG: A munkanélküli ellátások nyilvántartási rendszere

A kifizetett munkanélküli ellátások (munkanélküli járadék, pályakezdők munkanélküli segélye és a nyugdíj előtti munkanélküli segély) számfejtési rekordjai és az ellátásban részesültek személyi adatait tartalmazó ún. törzs-rekordok felhasználásával jön létre az ellátottak teljes körű nyilvántartása. Ebben a nyilvántartásban pontosan nyomon lehet követni a pénzügyi ellátást kapók segélyezési eseményeit, a bekerülésük és kikerülésük pontos időpontját és a kikerülésük módját is (pl. elhelyezkedett, jogosultsága lejárt, kizárt, aktív eszközre ment át stb.).

Így ebből a hatalmas adatállományból tetszés szerinti időpontra elkészíthetők azt adott napon ellátásban részesülők részletes adatai, országosan és régiós, megyei valamint kirendeltségi bontásban is. A regisztráltakról készülő zárónapi statisztikával történő összehangolás érdekében a havi statisztikákat itt is minden hónap 20-ára készítjük el.

A havi statisztikák ezen kívül tartalmazzák az előző zárónap és a tárgyhavi zárónap közötti ún. érintett

létszámadatokat is, vagyis azoknak a számát, akik a teljes hónap bármelyik napjára ellátást kaptak. Természetesen itt is elkészülnek a be- és kiáramlásokat mutató adatok is.

Kutatási szempontból fontos és igen hasznos körülmény, hogy a standard zárónapi statisztikákon kívül tetszés szerinti ismérvek szerinti csoportokat is nyomon lehet követni a segély-regiszterben, így pl. különböző időszakokban bekerültek közül lehet beáramlási mintákat venni és a nyilvántartásban nyomon követve őket, össze lehet hasonlítani a különböző kohorszok ellátásának lefolyását.

A munkanélküli ellátásban részesültek részletes adatai a segélyregiszter alapján 1989. januártól kezdődően állnak rendelkezésre. Az első két évben még a jelenlegi ellátási rendszer elődje működött, a jelenlegi rendszert – ami azóta sokszor

módosult – az 1991. évi IV. (Foglalkoztatási) törvény vezette be.

Az 1991 és 1996 közötti időszakra a nyilvántartás tartalmazza a pályakezdők munkanélküli segélyében részesülők időponti (stock) és áramlási (flow) adatait is. 1997 óta pedig a rendszer tartalmazza a nyugdíj előtti munkanélküli segélyben részesülőket is.

A segély-regiszter a létszámadatokon kívül lehetővé teszi az ellátások átlagos hosszának és havi átlagos összegének megfigyelését is.

Az ellátásokra vonatkozó főbb adatokat a Foglalkoztatási Hivatal a havonta megjelenő *Munkaerőpiaci Helyzetkép* című kiadványaiban publikálja. Ezen kívül idősoros adatok is évente megjelennek – mindig az utolsó 6 évre, havonkénti adatok formájában – A munkanélküli nyilvántartás idősorai c. kiadványokban.

MUNKAPIACI KUTATÁSOK

Válogatás magyarországi könyvek és folyóiratok, külföldi könyvek és folyóiratok, valamint hazai és külföldi intézetek és intézmények műhelytanulmányainak munkapiaci témájú publikációiból

Összeállította
HOFFER ÁGNES
SÁNDOR ZSUZSA

Bevezetés

1. Válogatás a magyar könyvekből, könyvekben megjelent tanulmányokból
2006 – 2007
2. Index
3. Magyarországi folyóiratcikkek 2006 szeptember – 2007 július
4. Külföldi könyvek, könyvben megjelent tanulmányok 2006 – 2007
5. Külföldi folyóiratcikkek 2006 augusztus – 2007 július
6. Magyar és külföldi intézetek, intézmények műhelytanulmányai
2006 augusztus – 2007 július

BEVEZETÉS

A Munkaerőpiaci tükör első kötetében válogatásokat készítettünk a magyarországi folyóiratok és kiadványsorozatok 1992 és 1999 között megjelent munkaerőpiaci tárgyú cikkeiből. A második kötetben válogatást adtunk közre 1) az 1985 és 2001 között megjelent könyvekből, 2) az 1999 szeptembere és 2001 szeptembere között megjelent hazai folyóiratcikkekből, 3) az 1990 és 2001 között megjelent külföldi folyóiratcikkekből. A harmadik kötetben kiegészítettük a korábbi válogatásokat a 2001 októbere és 2002 októbere között megjelent publikációkkal, az 1992 és 2002 között külföldön megjelent és a magyarországi munkaerőpiacra foglalkozó könyvekkel és könyvrészletekkel, valamint tovább bővítettük a publikációk körét, válogatva azokból az 1990-es években megjelent műhelytanulmányokból, amelyeket sorozataikban magyarországi és külföldi kutatóintézetek, intézmények tettek közzé. A Munkaerőpiaci tükör 2003. évi kötetében a 2002-ben és 2003-ban megjelent friss publikációkkal egészítettük ki a korábbi válogatásokat. Az ezt követő években így a mostani immár hetedik kötetünkben is – a korábbiaknak megfelelően, azonos műfaji bontásban adtuk, és adjuk közre a témába vágó legfrissebb szakirodalmat.

1.VÁLOGATÁS A MAGYAR KÖNYVEKBŐL, KÖNYVEKBEN MEGJELENT TANULMÁNYOKBÓL 2006 – 2007

1. ADLER JUDIT: A lisszaboni stratégia és a tudásalapú gazdaság magyarországi perspektívái. In: Tanulmányok Magyarország versenyképességéről / Vértés András, Viszt Erzsébet szerk. ; [Adler Judit et al.]. – Bp. : Új Mandátum, 2006. – p. 155–177. – (Stratégiai kutatások - Magyarország 2015, ISSN 1788-0270 ; 4.) – ISBN 963 9609 39 0
2. ADORJÁN ZSUZSANNA – SARKADI SÁNDOR – SOPONYAINÉ HARTA ANDREA: Munkanélküliség, rehabilitáció. – [Bp.] : Révai Digitális K., [2006]. – 182 p. – ISBN 963 9660 45 0
3. ALTORJAI SZILVIA – RÓBERT PÉTER: Munkaorientáció, emberi tőke megerősítés. In: Társadalmi riport, 2006 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. – Bp. : Társaság, 2006. – p. 314–333. – ISSN 1216-656
4. ARTNER ANNAMÁRIA: Kutatási összefoglaló : A foglalkoztatás jelene és perspektívái Magyarországon (empirikus kutatás) : A K-2005/A számú OFA-projekt keretében készült tanulmány. – Bp. : Világgazdasági Kutatóintézet, 2006. – 39 p.
5. BALCSÓK ISTVÁN – EKÉNÉ ZAMÁRDI ILONA: Munkaerőpiaci problémák az Alföldön. In: A társadalmi földrajz világi / [szerk. Kovács Csaba, Pál Viktor]. – Szeged : SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszéke, 2007. – p. 37–46. – ISBN 963 482 804 3
6. BARANYI BÉLA: A perifériaképződés néhány területi és társadalmi aspektusa Magyarországon. In: A társadalmi földrajz világi / [szerk. Kovács Csaba, Pál Viktor]. – Szeged : SZTE Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszéke, 2007. – p. 57–67. – ISBN 963 482 804 3
7. BARKÓ ENDRE: Pályapedagógia. – Bp. : Szaktudás K., 2006. – 221 p. – ISBN 963 9553 87 5
8. BÁLINT JULIANNA – POLÓNYI ISTVÁN – SIKLÓS BALÁZS: A felsőoktatás minősége. – Bp. : Felsőokt. Kutatóint., 2006. – 159 p. – (Felsőoktatás és munkaerőpiac) ISBN 978 963 404 413 0
9. BENCZES ISTVÁN: Social pacts : A helping device in euro-adoption? – Bp.: BCE, 2006. – 17 p.
10. BERDE ÉVA – CZENKY KLÁRA – GYÖRGYI ZOLTÁN – HÍVES TAMÁS – MORVAY ENDRE – SZEREPI ANNA: Diplomával a munkaerőpiacon. – 128 p. – http://www.hier.iif.hu/hu/konf/Felsooktatasi_GYZ.pdf
11. Bevándorlás Magyarországra / szerk. Tóth Pál Péter. – Bp.: Lucidus Kiadó, 2006. – 364 p.
12. BODA MARGIT – HOLP EDIT – SZABÓ RÉKA: Megváltozott munkaképességű személyek elhelyezkedésekor felmerülő fejlesztési igényekre épülő szolgáltatások, képzések, programok. In: Pszichológiai szempontok a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci integrációjának elősegítéséhez / szerk. Münnich Ákos. – [Debrecen] : Didakt, 2006. – p. 225–251. – ISBN 963 87120 3 1
13. BUKODI ERZSÉBET: Társadalmi munkaszervezetek különböző nézőpontokból : Munkaerő-piaci/foglalkozási rétegszerkezet. In: Társadalmi metszetek : Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon : Szociológiai tanulmányok / szerk. Kovács Imre ; [a kötet szerzői Angelusz Róbert et al.]. – Bp. : Napvilág, 2006. – p. 109–139. – ISBN 963 9350 89 3
14. BUKODI ERZSÉBET: Women's labour market participation and use of working time. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp. : Társaság, 2006. – p. 15–43. – ISBN 963 7869 39 5
15. BORBOLA ISTVÁN GYÖRGY: Rural development and job creation within the cross-border cooperation programmes of the European Union through the specific example of the cross-border cooperation between Hungary, Romania and Serbia. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 75–89. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetei ; 1.)

16. CSILLAG MÁRTON: „Female work” and the gender wage gap from late socialism to today. In: *The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis.* / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 97–103. – ISSN 1785-8062
17. CSILLAG MÁRTON: „Női munka” és nemek szerinti kereseti különbségek a késő szocializmustól napjainkig. In: *Munkaerőpiaci tükrök, 2006.* / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 100–106. – ISSN 1586-460X
18. DÁNOS ANIKÓ: A nők munkaerő-piaci helyzetének jellemzői az Európai Unióban és Magyarországon. In: *Évkönyv, 2007* / [szerk. Buday-Sántha Attila, Rácz Gábor] ; [közread. a] Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. – Pécs : PTE KTK, 2007. – p. 61–75. – ISSN 1588-5348
19. DÖVÉNYI ZOLTÁN – WIESSNER, REINHARD: A munkaerőpiac átalakulása Budapesten és Lipcsében. In: *Városfejlődés és városrehabilitáció : Budapesti és lipcsei tapasztalatok* / szerk. Kondor Attila Csaba, Egedy Tamás. – Bp. : M. Földrajzi Társ., 2007. – p. 39–44. – ISBN 978 963 06 1766 6
20. DÖVÉNYI ZOLTÁN – WIESSNER, REINHARD: Der Wandel der Arbeitsmärkte in Budapest und Leipzig. In: *Stadtentwicklung in der Transformation : Vergleichende Untersuchung zum Strukturwandel in Budapest und Leipzig* / hrsg. Zoltán Kovács, Reinhard Wiessner ; [autoren Vera Denzer et al.]. – Bp. : MTA FKI, 2006. – p. 105–122. – ISBN 963 9545 11 2
21. DUX LÁSZLÓ: The protection of migrant worker's human rights. – Szeged : SZTE ÁJK, 2006. – 29 p. – (Acta Universitatis Szegediensis, ISSN 0324-6523. Acta juridica et politica, ISSN 0563-0606 ; 68/5.)
22. European economic and social model / [the authors Michael Ehrke et al.]. – Bp. : Friedrich Ebert Alapítvány, [2006]. – 128 p. – (Érték és valóság : Nemzetközi politikai elemzések, ISSN 1785-301X)
23. FARKAS ÉVA: A felnőttképzés felértékelődése az emberi erőforrás-fejlesztés folyamatában. – Pécs : PTE FEEFK, 2006. – 156 p. – (Humán szervező (munkaügyi) menedzsersorozat / Pécsi Tudományegyetem. Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, ISSN 1218-6880). – ISBN 963 642 121 8 ; ISBN 978 963 642 121 2
24. FAZEKAS KÁROLY: A magyar foglalkoztatási helyzet jelene és jövője. In: *Előmunkálatok a társadalmi párbeszédhez : A Gazdasági és Szociális Tanács felkérésére készített tanulmányok* / szerk. Vizi E. Szilveszter. – Bp. : Gazdasági és Szociális Tanács, 2006. – p. 126–139.
25. FAZEKAS KÁROLY – TELEGDY ÁLMOS: Labour market trends in Hungary. In: *The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis.* / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 13–28. – ISSN 1785-8062
26. FAZEKAS KÁROLY – TELEGDY ÁLMOS: Munkapiaci trendek Magyarországon, 2005. In: *Munkaerőpiaci tükrök, 2006.* / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 13–27. – ISSN 1586-460X
27. FEHÉRNÉ BRANDISZ KATALIN: Nyugat-Dunántúl munkaerő-piaci helyzete. – Győr : KSH, 2006. – 49 p. – (Tájékoztató. Területi statisztika, ISSN 1786-9145) – ISBN 963 235 051 0 – ISBN 978 963 235 051 6
28. FEHÉRVÁRI ANIKÓ – GYÖRGYI ZOLTÁN: Kiút a gödörből: Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány KID-programja. – Bp. : Felsőokt. Kutatóint., 2006. – 97 p. – (Kutatás közben, ISSN 1588-3094 ; 276.) – ISBN 978 963 404 411 6
29. Feketén, fehérén / szerk. Szívós Péter, Tóth István György. – Bp. : Társ., 2006. – 187 p. – (TÁRSKI Monitor jelentések).
30. FIRLE RÉKA – SZABÓ PÉTER ANDRÁS: A rendszeres szociális segély célzottsága és munkakínálati hatása. – Bp. : ELTE Empirikus Tanulmányok Int., 2007. – 62 p. – (Közpénzügyi Füzetek / ELTE Empirikus Tanulmányok Int. ; 18.)
31. Foglalkoztatáspolitikai és a nonprofit szervezetek : Tanulmányok a civil szféra átalakuló szerepvállalásáról az EU-csatlakozás után. / szerk. Landau Edit, Vince Péter. – Bp.: KOPINT-DATORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány; KÜLGAZDASÁG szerkesztősége, 2007. – 120 p. – ISBN 978-963-06-2492-3
32. A fogyatékos emberek jogai Magyarországon : A foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról az Európai Tanács 2000. november 27-i, 2000/78/EK irányelve alapján. – [S. l.] : [s. n.], [2007]. – 149 p.
33. FORGÁCS TAMÁS: A távmunka gazdaságpolitikai áttekintése. In: *Évkönyv, 2007.* / [szerk. Buday-Sántha Attila, Rácz Gábor] ; [közread. a] Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. – Pécs : PTE KTK, 2007. – p. 76–89. – ISSN 1588-5348
34. FÓTI JÁNOS – LAKATOS MIKLÓS: Foglalkoztatottság és munkanélküliség : Információk a 2005. évi mikrocenzus eredményeiből / – 6. kötet: A munka-

- erőpiac változásai 2001 és 2005 között. – Bp.: [KSH], 2006. – 163 p. – ISBN 963 235 007 3
35. FÓTI JÁNOS – LAKATOS MIKLÓS: Foglalkoztatottság és munkanélküliség : Információk a 2005. évi mikrocenzus eredményeiből / – 7. kötet: A foglalkoztatottak strukturális jellemzői. – Bp.: [KSH], 2006. – 159 p. – ISBN 963 235 020 2
36. FÓTI KLÁRA: Labor market in Hungary : Past trends and current developments. In: Facing challenges : Selected key issues of economic transformation and European cooperation : Hungarian-Bulgarian Bilateral Workshop, Budapest, September 16, 2005 / Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences; ed. by Gábor Fóti and Tamás Novák. – Bp.: Institute for World Economics / Hungarian Academy of Sciences, 2006. – p. 37–49. – ISBN 963 301 481 6
37. FREY MÁRIA: Az Európai Unió foglalkoztatási stratégiájának fejlődéstörténete. In: Európai Foglalkoztatási Stratégia : Lehetőségek és korlátok az új tagállamok számára / szerk. Hárs Ágnes, Landau Edit, Nagy Katalin. – Bp.: KOPINT-DATORG Konjunktúra Kutatási Alapítvány, 2005. – p. 13–32. – ISBN 963 7260 056
38. FREY MÁRIA: Legal and institutional environment of the Hungarian labour market. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp.: Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 127–152. – ISSN 1785-8062
39. FREY MÁRIA: A munkaerőpiac jogszabályi és intézményi környezete. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp.: MTA KTI [etc.], 2006. – p. 133–158. – ISSN 1586-460X
40. GALASI PÉTER: Earnings of higher-education graduates : the role of education, type of education and under/over-education. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp.: Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 104–122. – ISSN 1785-8062
41. GALASI PÉTER: Pályakezdő diplomások keresetének alakulása : Az iskolázottság, a képzettség, valamint a túlképzés-alulképzés szerepe. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp.: MTA KTI [etc.], 2006. – p. 107–129. – ISSN 1586-460X
42. GALASI PÉTER – VARGA JÚLIA: Hallgatói létszám és munkaerőpiac. – Bp.: Felsőokt. Kutatóint., 2006. – 157 p. – (Felsőoktatás és munkaerőpiac) – ISBN 978 963 404 410 9
43. GALLA VIKTÓRIA: A Gini-index és alkalmazásai Magyarországon. In: Szegény világ – gazdag világ : Fejlődésméleti koncepciók és a világgazdaság szerkezete : Tanulmányok Babanászisz Sztergiosz 70. születésnapjára / szerk. Meyer Dietmar. – Bp.: Műegy. K., 2006. – p. 65–81. – ISBN 963 420 861 4
44. GÁBOS ANDRÁS: Gender differences in poverty in an international comparison : An analysis of the Laeken indicators. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp.: Társi, 2006. – p. 117–131. – ISBN 963 7869 39 5
45. GELLÉN KLÁRA: A munkaviszony polgári jogi szerződésekkel leplezése. – Szeged : SZTE ÁJK, 2006. – 16 p. – (Acta Universitatis Szegediensis, ISSN 0324-6523. Acta juridica et politica, ISSN 0563-0606 ; 68/7.)
46. GELLÉRNÉ LUKÁCS ÉVA: The principle of reciprocity in Hungarian law. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 33–38. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetek; 1.)
47. GERE ILONA – SZELLŐ JÁNOS: A foglalkoztatási rehabilitáció helyzete Magyarországon. Kutatási zárótanulmány. – Bp.: OFA, 2006.
48. GIRASEK EDMOND – SIK ENDRE: Munkaerőpiac és informális jövedelem. In: Társadalmi riport, 2006 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. – Bp.: Társi, 2006. – p. 65–85. – ISSN 1216-6561
49. GÖDRI IRÉN: Men and women at various stages of the migration process. Immigration to Hungary from gender perspective. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp.: Társi, 2006. – p. 146–162. – ISBN 963 7869 39 5
50. HALMOS CSABA: Az Európai Unió foglalkoztatási stratégiája. – Pécs : PTE FEEFK, 2006. – 140 p. – (Uniók füzetek. Alkotmányos Európa / [közread. a] PTE FEEFI, ISSN 0866-627X ; 3.) (Humán szervező (munkaügyi) menedzser sorozat, ISSN 1218-6880). – ISBN 963 642 120 X ; ISBN 978 963 642 120 5
51. HERZOG, HUBERT: Rules applicable to workers of Hungary, Slovakia and Romania in Austria : The

- working of Transitional Arrangements in practice. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 39–49. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetei ; 1.)
52. HÉRA GÁBOR: Társadalomtudományi végzettséggel a munkaerőpiacon. – Bp. : Kurt Lewin Alapítvány, 2006. – 56 p. – ISBN-10: 963 87324 0 7, ISBN-13: 978 963 87324 0 8
53. HORVÁTH HEDVIG – HUDOMIET PÉTER – KÉZDI GÁBOR: Bérek és béren kívüli juttatások. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 36–47. – ISSN 1586-460X
54. HORVÁTH HEDVIG – HUDOMIET PÉTER – KÉZDI GÁBOR: In-kind benefits in Hungary. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 36–46. – ISSN 1785-8062
55. HORVÁTH KRISZTIÁN: The effect of the first National Development Plan on the regions' labour situation. In: From villages to cyberspace : In commemoration of the 65th birthday of Rezső Mészáros, Academician = Falvaktól a kibertérig : Ünnepi kötet Mészáros Rezső akadémikus 65. születésnapjára / [Szerk. Kovács Csaba]. – Szeged : Department of Economic and Human Geography, University of Szeged, 2007. – p. 219–226. – ISBN 978 963 482 809 9
56. Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program, 2004–2006 : [2004–2006 Magyar Köztársaság] / [szerk. Baric Ádám, Bálintné Réffy Edit] ; [kiad. a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program Irányító Hatóság]. – Jav. kiad. – [Bp.] : FMM, [2006]. – 166 p. – ISBN 963 87185 1 X
57. The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – 240 p. – ISSN 1785-8062 - <http://econ.core.hu/doc/mt/2007/en/index2007.pdf>
58. IVÁNYI KLÁRA: A romák munkaerő-piaci diszkriminációja. In: Romák foglalkoztatási diszkriminációjának csökkentése program / [közread. a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Pécsi Regionális Képző Központ]. – [Bp. etc.] : FMM [etc.], [2006]. – p. 61–119.
59. JAKAB NÓRA: A fogyatékkal élők foglalkoztatásának jellemzői az Európai Unióban és Magyarországon. In: Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai : Tomus 7/1. : Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola kiadványsorozata = Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensium. – Miskolc : Bíbor, 2006. – p. 263–293. – ISSN 1588-7901
60. JANKY BÉLA: The social position and fertility of roma women. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp. : Társi, 2006. – p. 132–145. – ISBN 963 7869 39 5
61. JUHÁSZ JUDIT – CSIKVÁRI JUDIT – SZAITZ MARIANN – MAKARA PÉTER: Migráció és fekete-munka Európában = Migration and irregular work in Europe (MIGIWE) – Zárótanulmány. – OFA, 2006. – 150 p. <http://www.pantarhei.org.hu/res/Migiwe.pdf>
62. KERTESI GÁBOR – KÖLLŐ JÁNOS: A diplomások keresete 1992–2005-ben. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 80–87. – ISSN 1586-460X
63. KERTESI GÁBOR – KÖLLŐ JÁNOS: Graduate earnings in 1992–2005. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 78–85. – ISSN 1785-8062
64. KÓBOR BALÁZS: Active labour market policies and their background in Hungary. – Szeged : Geo-Karrier, [2006]. – 69 p. – ISBN: 963 060 006 7
65. KOZMA GÁBOR: Changes in the income conditions in the border area of the North Great Plain Region. In: Regional development in the Romanian-Hungarian cross-border space : From national to European perspective / ed. by István Süli-Zakar, Ioan Horga. – Debrecen : Kossuth Egyetemi K., 2006. – ISBN: 978-963-473-035-4
66. KÖLLŐ JÁNOS – NACSA BEÁTA: Rugalmasság és biztonság a munkaerőpiacon : Magyarországi tapasztalatok. – Bp. : ILO, 2006. – VIII, 73 p. – (Flexicurity paper ; 2004/2.) – ISBN 92 2 816958 3
67. KÖRÖSI GÁBOR: Dynamics of inter-firm wage differentials. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation

- ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 47–59. – ISSN 1785-8062
68. KÖRÖSI GÁBOR: Vállalatok közti bérkülönbségek dinamikája. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 48–59. – ISSN 1586-460X
69. Kulturális munkavállalás az Európai Unióban / [szerk. Kosztolnai Ildikó, Zongor Attila]; [kiad. a KultúrPont Iroda]; [... közrem. Böcskei Csilla et al.]. – 2. kiad. – Bp. : KultúrPont Iroda, 2007. – 59 p. – ISBN 978 963 87094 5 5
70. KUN ISTVÁN: Paloták a vadmacskásban : [Pillantás a munka alvilágára]. – Bp. : K.u.K., [2006]. – 219 p. – ISBN 963 7437 40 1
71. KURÁTH GABRIELLA: A hallgatói életviszakaszok, a jelentkezések és a munkaerőpiac kapcsolata a hazai felsőoktatásban. In: Évkönyv, 2007 / [szerk. Buday-Sántha Attila, Rácz Gábor]; [közread. a] Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. – Pécs : PTE KTK, 2007. – p. 201–214. – ISSN 1588-5348
72. LAKI LÁSZLÓ: Az ifjúság a magyar társadalomban. In: Társadalmi metszetek : Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon : Szociológiai tanulmányok / szerk. Kovách Imre; [a kötet szerzői Angelusz Róbert et al.]. – Bp. : Napvilág, 2006. – p. 177–205. – ISBN 963 9350 89 3
73. LAZEAR, EDWARD P.: A humán erőforrások közgazdaságtana vállalati vezetők részére. – Bp. : Nemz. Tankvk., cop. 2006. – 568 p. – (Közgazdasági tankönyvek, ISSN 1785-6132) – ISBN 963 19 5521 4
74. LIGETI ZSOMBOR: A jövedelemegyenlőtlenség alakulása Magyarországon – A Kuznets-görbe. In: Szegény világ – gazdag világ : Fejlődéstudományi koncepciók és a világ gazdaság szerkezete : Tanulmányok Babanászisz Sztorgiosz 70. születésnapjára / szerk. Meyer Dietmar. – Bp. : Műegy. K., 2006. – p. 53–63. – ISBN 963 420 861 4
75. LIMBIDIS, SILVIA: Cross-border labour mobility in figures and the burdens of leaving the country for work purposes. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 139–151. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetek; 1.)
76. A magyarországi munkaerőpiac, [2006]. / [írta Fülöp Edit]; [közrem. szerzők Fazekas Károly et al.]; [közread. a] Foglalkoztatási Hivatal Országos Foglalkoztatási Közalapítvány. – Bp. : OFA, 2006. – 140 p. – ISSN 1418-5679
77. Magyarországot érintő nemzetközi migráció. [Felsőoktatási tankönyv] / [alkotó szerk. Rédei Mária]; [szerzők Ritecz György et al.]. – Bp. : MK KBH, 2006. – 177 p. – ISBN 963 06 0444 2
78. MELEGH ATTILA: Globalisation and migration in Eastern and Central Europe. In: A regional approach to free movement of workers: Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 119–130. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetek; 1.)
79. MOLDICZ CSABA: Az EU foglalkoztatáspolitikája és a közösségi politikák közötti összefüggés. In: Európai útelágazások / [szerk. G. Márkus György]. – Bp. : ÁVF, 2006. – p. 59–71. – (Tudományos közlemények / Általános Vállalkozási Főiskola = Scientific proceedings / Budapest College of Management, ISSN 1585-8960 ; 16.)
80. MOLDICZ CSABA: Az Európai Unió foglalkoztatáspolitikája és a közösségi politikák közötti kapcsolódások. – 2006. – 211 p. – Disszertáció
81. Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – 268 p. – ISSN 1586-460X. – http://econ.core.hu/doc/mt/2006/hun/cimn_tart.pdf
82. MÜNNICH ÁKOS – CSÍZIK TÍMEA: A megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci integrációjának komplex megközelítése. In: Pszichológiai szempontok a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci integrációjának elősegítéséhez / szerk. Münnich Ákos; [szerzők Boda Margit]. – [Debrecen] : Didakt, 2006. – p. 7–17. – ISBN 963 87120 3 1
83. NAGY BEÁTA: Women in management. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp. : Társ. Ki., 2006. – p. 44–55. – ISBN 963 7869 39 5
84. NAGY MÁRIA – VARGA JÚLIA: A pedagógusok. In: Jelentés a magyar közoktatásról 2006. / szerk. Halász Gábor, Lannert Judit. – Bp. : Országos Közoktatási Intézet, 2006. – p. 313–340.
85. A Nemzetközi Munkaügyi szervezet 2004. évi Foglalkoztatási Világjelentését megalapozó tanulmányok vitája konferencián elhangzott előadások anyagai / [szerk. Fári László]. – Bp. : Nemzeti ILO Tcs., 2006.

- 176 p. – Borítócím: Termelékenység, foglalkoztatás, szegénység
86. NEUMANN LÁSZLÓ: Az érdekérvényesítés intézményeinek működése. In: Társadalmi metszetek : Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon : Szociológiai tanulmányok / szerk. Kovách Imre ; [a kötet szerzői Angelusz Róbert et al.]. – Bp. : Napvilág, 2006. – p. 405–428. – ISBN 963 9350 89 3
87. New member states in the enlarged Europe: The Hungarian perspectives. / eds Attila Ágh, Veronika Szemere. – Bp. : Táncsics Found. - Euro-Contact, 2006. – 151 p. – (Hungarian perspectives series / Táncsics Foundation - Euro-Contact, ISSN 1787-9973) – ISBN 963 06 0054 4 – (A 2006. febr. 2–3-án Budapesten tartott nemzetközi konferencia magyar résztvevőinek előadásai)
88. Nők és férfiak esélyegyenlősége : Az Európai Unió normák érvényesülése Magyarországon 2003 – 2005 / [szerk. Sáfrány Réka, Balogh Lídia. – [Bp.] : Magyarországi Női Alapítvány, 2006. – 166 p. – ISBN 963 229 790 3
89. Pályakezdő fiatalok munkahelyi beilleszkedését segítő program [elektronikus dok.] / szerk. Nemeskéri Zsolt, Muity György ; [közread. a] Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar. – Pécs : PTE FEEFK, 2006. – 1 CD-ROM ; + mell. : 1 db füzet
90. Párbeszédnek könyve avagy A Phoenix paktum története / [...szerzői Gombás József et al.]. – Keszthely : Keszthely-Hévízi Kistérségi Többcélú Társulás, 2006 : Nyugat-Balaton Fejlesztési Ügynökség Kht. – 195 p. – Gerinc cím: A Phoenix paktum története
91. PÉNZES JÁNOS: Relations between personal incomes and distances from the state borders in the North Great Plain Region. In: Regional development in the Romanian-Hungarian cross-border space : From national to European perspective / ed. by István Süli-Zakar, Ioan Horga. – Debrecen : Kossuth Egyetemi K., 2006. – ISBN: 978-963-473-035-4
92. POLÓNYI ISTVÁN: A felsőoktatás minősége és a gazdasági szféra elvárásai : Egy empirikus vizsgálat. In: A felsőoktatás minősége / Bálint Julianna, Polónyi István, Siklós Balázs ; a kutatást vezette és a kötetet szerk. Polónyi István. – Bp. : Felsőokt. Kutatóint., 2006. – p. 10–35. – ISBN 978 963 404 413 0
93. POLÓNYI ISTVÁN: A munkaerőpiacra orientált felsőoktatási minőségbiztosítás. In: A felsőoktatás minősége / Bálint Julianna, Polónyi István, Siklós Balázs ; a kutatást vezette és a kötetet szerk. Polónyi István. – Bp. : Felsőokt. Kutatóint., 2006. – p. 10–35. – ISBN 978 963 404 413 0
94. PONGRÁCZ MARIETTA: Opinions on gender roles : Findings of an international comparative study. In: Changing roles : Report on the situation of women and men in Hungary, 2005 / ed. by Ildikó Nagy, Marietta Pongrácz, István György Tóth ; [English transl. Anna Babarczy, Tibor Radványi, Ildikó Nagy]. – Bp. : Társi, 2006. – p. 71–84. – ISBN 963 7869 39 5
95. PRUGBERGER TAMÁS: Európai és magyar összehasonlító munka- és közszolgálati jog. – Bp. : CompLex, 2006. – 607, [20] p. – ISBN 963 224 856 2
96. PRUGBERGER TAMÁS: Munkajog a polgári jogban a globalizálódó gazdasági viszonyok között : Tanulmánygyűjtemény – Debrecen : DE KTK, 2006. – 257 p. – (Competitio könyvek = Competitio books, ISSN 1785-5950 ; 5.) – ISBN 978 963 473 024 8
97. RÉDEI MÁRIA: Mozgásban a világ : A nemzetközi migráció földrajza. – Bp. : ELTE Eötvös Kiadó, 2007. – 566 p. – ISBN 978 963 463 910 7
98. A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – 157 p. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetei ; 1.)
99. Romák foglalkoztatási diszkriminációjának csökkentése program / [közread. a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Pécsi Regionális Képző Központ]. – [Bp. etc.] : FMM [etc.], [2006]. – 171 p.
100. ROMÁN RÓBERT: A kényszervállalkozásokról. In: Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai : Tomus 7/2. : Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola kiadványsorozata = Studia iurisprudentiae doctorandorum Miskolciensium. – Miskolc : Bíbor, 2006. – p. 131–157. – ISSN 1588-7901
101. SIKLÓS BALÁZS: A munkáltatói oldal igényeit is figyelembe vevő felsőoktatási minőségbiztosítási rendszerek. In: A felsőoktatás minősége / Bálint Julianna, Polónyi István, Siklós Balázs ; a kutatást vezette és a kötetet szerk. Polónyi István. – Bp. : Felsőokt. Kutatóint., 2006. – p. 10–35. – ISBN 978 963 404 413 0
102. SZABÓ PÉTER ANDRÁS: Regionális kereseti és bérkülönbségek. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 70–79. – ISSN 1586-460X
103. SZABÓ PÉTER ANDRÁS: Regional differentials in earnings and labour costs. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly

- Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. – p. 69–77. – ISSN 1785-8062
104. SZÉMAN ZSUZSA – KUCSERA CSABA: Generációk közti kapcsolatok a munkaerőpiacon és a társadalomban. In: Fenntartható fejlődés Magyarországon : Jövőképek és forgatókönyvek / szerk. Bulla Miklós, Tamás Pál ; gondozta Schmidt Andrea. – Bp. : Új Mandátum, 2006. – p. 357–371. – ISBN 963 9609 38 2
105. SZIVÓS PÉTER – GÁBOS ANDRÁS: Jövedelmi szegénység. In.: Feketén, fehérén / szerk. Szivós Péter, Tóth István György. – Bp. : TÁRKI, 2006. – (TÁRKI Monitor jelentések), – p. 45–58.
106. Tanulmányok a távmunkáról / [szerk. Bihary Pál] ; [közread. a Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Távmunka Tanács, Budapesti Munkaerőpiaci Intervenciók Központ. – Bp. : BMIT, 2006. – 634 p. – ISBN 963 229 744 X
107. TELEGDY ÁLMOS: The effect of the public sector wage increase on the public-private relativ wages. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. –p. 60–68. – ISSN 1785-8062
108. TELEGDY ÁLMOS: A közalkalmazotti béremelések hatásai a köz- és magánszféra közötti bérkülönbségekre. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 60–69. – ISSN 1586-460X
109. A természettudományi alapképzés és a munkaerőpiac kapcsolata I. : Budapest, 2006. április 13. : Konferencia-kiadvány / [szerk. Gyémánt Iván, Varga Zsuzsa]. – Szeged : Bába, [2006]. – 63 p.
110. A természettudományi alapképzés és a munkaerőpiac kapcsolata II. : Budapest, 2006. szeptember 15. : Konferencia-kiadvány / [szerk. Gyémánt Iván, Varga Zsuzsa] – Szeged : Bába, [2006] – 59 p.
111. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY: Jövedelemeloszlás 1987 és 2005 között. In: Társadalmi riport, 2006 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. – Bp. : Tárki, 2006. – p. 42–64. – ISSN 1216-6561
112. TÓTH ISTVÁN GYÖRGY – GÁBOS ANDRÁS: Jövedelemegyenlőtlenség és szegénység az Európai Unióban : makroszintű összehasonlító elemzés. In: Társadalmi riport, 2006 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. – Bp. : Tárki, 2006. – p. 89–117. – ISSN 1216-6561
113. TÓTH JUDIT: Migrant workers and free movement in Hungary. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 25–32. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetei ; 1.)
114. TRASER JULIANNA: Rules governing the free movement of workers in EU-25 after 01/05/2006. In: A regional approach to free movement of workers : Labour migration between Hungary and its neighbouring countries / [ed. Julianna Traser]. – [Szeged] : Klebelsberg K. Egy. K., [2006]. – p. 15–24. – (Az Európa-tanulmányok Központ füzetei ; 1.)
115. VADÁSZ JÁNOS: Közszolgálati reform : A közszolgálat emberi erőforrásainak megújítása. – [Bp.] : Kosuth, cop., 2006. – 301 p. – ISBN 963 09 4878 8
116. VARGA JÚLIA: Changes of relative wages and the composition of those employed in public education. In: The Hungarian labour market, 2007 : Review and analysis. / ed. by Károly Fazekas, Gábor Kézdy. – Bp. : Hungarian Employment Foundation ; Institute of Economics, HAS, 2007. –p. 86–96. – ISSN 1785-8062
117. VARGA JÚLIA: Humántőke-fejlesztés, továbbtanulás felnőttkorban, „skill”-ek és kompetenciák. In: Társadalmi riport, 2006 / szerk. Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György. – Bp. : Tárki, 2006. – p. 287–300. – ISSN 1216-6561
118. VARGA JÚLIA: A közoktatásban foglalkoztatottak keresetének és összetételének változása. In: Munkaerőpiaci tükrök, 2006. / szerk. Fazekas Károly és Kézdi Gábor. – Bp. : MTA KTI [etc.], 2006. – p. 88–99. – ISSN 1586-460X
119. VISZT ERZSÉBET: A nemzetközi munkaerő-vándorlás és a versenyképesség. In: Tanulmányok Magyarország versenyképességéről / Vértés András, Viszt Erzsébet szerk. ; [Adler Judit et al.]. – Bp. : Új Mandátum, 2006. – p. 178–194. – (Stratégiai kutatások - Magyarország 2015, ISSN 1788-0270 ; 4.) – ISBN 963 9609 39 0

2. INDEX

- Árnyékgazdaság, második gazdaság, feketemunka, fekete piac 48, 61
- Bérek, bérarányok, kereset, kereseti arányok 16, 17, 18, 25, 26, 40, 41, 53, 54, 57, 62, 63, 67, 68, 81, 84, 95, 102, 103, 107, 108, 115, 116, 118
- Előrejelzés 24
- Emberi erőforrás 23, 47, 73, 115
- Emberi tőke 3, 56, 117
- Érdekképviselő, szakszervezet 9, 86, 115
- Európai Unió, EU-csatlakozás 15, 18, 32, 37, 50, 51, 59, 61, 69, 79, 80, 87, 88, 112, 119
- Foglalkoztatás, foglalkoztatottság 4, 13, 18, 24, 25, 26, 29, 32, 34, 35, 42, 47, 50, 55, 56, 58, 60, 66, 69, 72, 81, 82, 84, 85, 99, 115
- Foglalkoztatáspolitikai 1, 12, 22, 23, 24, 31, 36, 37, 50, 55, 56, 57, 58, 64, 66, 79, 80, 81, 85, 87, 90, 99, 106
- Hátrányos helyzetűek, cigányság 2, 6, 32, 47, 58, 59, 60, 82, 99
- Ifjúság, ifjúsáspolitikai, pályakezdés 7, 10, 28, 40, 41, 42, 52, 57, 72, 81, 89
- Jogharmonizáció, jogi szabályozás, munkajog 21, 32, 38, 39, 45, 46, 51, 59, 66, 81, 95, 96, 98, 100, 113, 114, 115
- Jövedelem, jövedelemelosztás, jövedelemegyenlőtlenség 29, 43, 48, 65, 74, 81, 91, 105, 111, 112
- Külföldi munkavállalás 11, 15, 21, 46, 51, 75, 97, 98, 113, 114
- Migráció, munkaerőbevándorlás 11, 15, 21, 49, 61, 75, 77, 78, 97, 98, 113, 114, 119
- Munkaerő-kereslet 1, 8, 27, 42, 101
- Munkaerő-kínálat 1, 27, 30, 101
- Munkaerőpiac 5, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 20, 25, 26, 27, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 42, 48, 50, 52, 56, 57, 64, 66, 70, 71, 76, 81, 82, 87, 92, 93, 98, 101, 104, 109, 110, 119
- Munkaerő-struktúra 35
- Munkagazdaságtan 73
- Munkahelyteremtés 15
- Munkaidő, részmunkaidő 14, 33, 95, 106
- Munkanélküli segély 57
- Munkanélküliség 2, 5, 6, 7, 19, 20, 25, 26, 30, 34, 35, 55, 57, 72, 81
- Munkaviszony 45, 95, 100
- Nemzetközi összehasonlítás 19, 20, 37, 44, 84, 94, 95, 112
- Népesség 97
- Női munka, nők, gyermekgondozás 14, 16, 17, 18, 44, 57, 60, 83, 88, 94
- Oktatás, oktatáspolitikai, felsőoktatás, szakképzés, szakképzettség, iskolázottság 1, 8, 10, 23, 28, 29, 35, 40, 41, 42, 56, 60, 62, 63, 71, 84, 92, 93, 101, 109, 110, 117
- Régiók, regionális különbségek, falu, város 6, 19, 20, 55, 65, 75, 81, 91, 102
- Regionális fejlesztés, regionális politika, regionális gazdaság 5, 15, 27, 87, 90, 97, 103
- Szegénység 29, 44, 85, 105, 112
- Szociálpolitika 22, 30, 57
- Szociológiai elemzés 3, 13, 28, 52, 83, 104
- Társadalmi mobilitás, társadalmi egyenlőtlenség 12, 13, 44, 58, 88, 94, 99
- Vendégmunkások 49, 113

3. MAGYARORSZÁGI FOLYÓIRATCIKKEK 2006 AUGUSZTUS – 2007 JÚLIUS

Általános közgazdasági és társadalomtudományi folyóiratok

Egyenlítő

Az Elemző

Esély

Gazdaság és Statisztika

Gazdaság és Társadalom

Gazdálkodás

Közgazdasági Szemle

Külgazdaság

Magyar Tudomány

Mozgó Világ

Review of Sociology

Society and Economy

Statisztikai Szemle

Századvég

Társadalom és Gazdaság

Tudásmenedzsment

Valóság

Munkaügyi folyóiratok

Felnőttképzés

Humánpolitikai Szemle

Munkaügyi Szemle

Szakképzési Szemle

Egyéb szakfolyóiratok

Acta Humana

Civil Szemle

Comitatus Önkormányzati Szemle

Demográfia

Educatio

Eszmélet

Európai Tükör

A Falu

Falu, Város, Régió

Földrajzi Közlemények

Jogtudományi Közlöny

Magyar Jog

Politikatudományi Szemle

Pro Minoritate

Regio

Szakoktatás

Területi Statisztika

Tessedik Sámuel Főiskola Tudományos Közlemények

Tér és Társadalom

Új Pedagógiai Szemle

Vezetéstudomány

Az Acta Oeconomica, Bővülő Európa, Competitio, EU Working Papers, Fejlesztés és Finanszírozás, Fordulat, Pénzügyi Szemle, Polgári Szemle, Social and Management Sciences, Szociológiai Szemle, Társadalomkutatás, Theory Methodology Practice, Vasi Szemle, Emberi Erőforrás-me-

nedzsment, Belügyi Szemle, Café Babel, Gazdaság és Jog, JURA, Kisebbségkutatás, Közlekedéstudományi Szemle, Magyar Közigazgatás, Magyar Mezőgazdaság, Magyar Pszichológiai Szemle című folyóiratokban az adott időszakban nem jelent meg témakörünkbe tartozó cikk.

Általános közgazdasági és társadalomtudományi folyóiratok**Egyenlítő**

ARTNER ANNAMÁRIA. (2007). Gondolatok a magyar foglalkoztatási helyzetről. *Egyenlítő* 5 (5), 23–25.

CSEREKLEI GÁBOR – FILE SZABOLCS. (2007). Egyenlő jogok, egyenlőtlen esélyek. Gyorsjelentés a magyarországi fogyatékosok helyzetéről. *Egyenlítő* 5 (6), 26–30.

Az Elemző

HEINZ FRIGYES. (2006). Kelet-nyugati migráció a kibővített EU-ban. *Az Elemző* 2 (4), 89–122.

TAMÁS PÁL. (2007). Riadalom és tennivalók : Új népességfogyási vita a régióban. *Az Elemző* 3 (1), 105–124.

Esély

BABUSIK FERENC. (2007). Magyarországi cigányság : Strukturális csapda és kirekesztés. *Esély* 18 (1), 3–23.

HÉRA GÁBOR. (2007). Szociális végzettséggel a munkaerőpiacon : Egy szociológiai kutatás összefoglalója. *Esély* 18 (3), 55–66.

MÓZER PÉTER. (2006). Társadalmunk jövedelmi – munkaerő-piaci helyzete. *Esély* 17 (4), 101–121.

Gazdaság és Statisztika

KESZTHELYINÉ RÉDEI MÁRIA. (2006). Jövedelmek és a mérés módszere. *Gazdaság és Statisztika* 18/57 (6), 51–77.

Gazdaság és Társadalom

SZLÁVITY ÁGNES. (2006). A Vajdaság munkaerő-piaci helyzete a nyilvántartási adatok és a magyar fiatalok meglátásai alapján. *Gazdaság és Társadalom* 16 (2), 179–219.

Gazdálkodás

CSEHNÉ PAPP IMOLA. (2007). Az oktatás és a munkaerőpiac állapota közötti kapcsolat Magyarországon. *Gazdálkodás* 51 (1), 60–65.

CSEH-PAPP IMOLA. (2007). The link between education and the state of the labour market in Hungary. *Gazdálkodás* 51 (19. különszám), 158–164.

DABASI HALÁSZ ZSUZSANNA – KÁSA RICHÁRD. (2007). Emigrational inclination : Staying or leaving : Free migration possibilities and tendencies in B. A. Z. county. *Gazdálkodás* 51 (19. különszám), 152–157.

- EGRI ZOLTÁN – TÁNCZOS TAMÁS. Regional progress of the Lisbon strategy objectives in the European region. *Gazdálkodás* 51 (19. különszám), 165–172.
- HUZDIK KATALIN. (2007). Az EU támogatáspolitikájának várható hatásai a munkaerőpiac fejlődésére a 2007–2013-as időszakban. *Gazdálkodás* 51 (20. különszám), 42–49.

Közgazdasági Szemle

- AUGUSZTINOVICS MÁRIA – KÖLLŐ JÁNOS. (2007). Munkapiaci pálya és nyugdíj, 1970–2020. *Közgazdasági Szemle* 54 (6), 529–559.
- HORVÁTH GERGELY. (2006). A munkapiaci intézmények hatása a munkanélküliségi rátára. *Közgazdasági Szemle* 53 (9), 744–768.
- LACKÓ MÁRIA. (2006). Az adóráták és a korrupció hatásai a munkapiacra : Keresztmetszeti összehasonlító elemzés az OECD-országokon. *Közgazdasági Szemle* 53 (11), 961–985.
- MOLNÁR GYÖRGY – KAPITÁNY ZSUZSA. (2006). Mobilitás, bizonytalanság és szubjektív jóllét Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* 53 (10), 845–872.
- SZABÓ PÉTER ANDRÁS. (2007). A 2000–2001. évi minimálbér-emelés hatása a jövedelemeloszlásra. *Közgazdasági Szemle* 54 (5), 397–414.

Külgazdaság

- SZANYI MIKLÓS. (2006). Foglalkoztatás a tudásalapú társadalomban. *Külgazdaság* 50 (11–12), 26–46.

Magyar Tudomány

- CSABA LÁSZLÓ. (2006). Gazdasági növekedés, egyenlőség és foglalkoztatás az Európai Unióban. *Magyar Tudomány* 167 (9), 1072–1080.

Mozgó Világ

- CSEREKLEI GÁBOR – FILE SZABOLCS. (2007). Egyenlő jogok, egyenlőtlenség : Gyorsjelentés a magyarországi fogyatékosok helyzetéről. *Mozgó Világ* 33 (5), 17–21.

Review of Sociology

- ADLER-LOMNITZ, LARISSA – GONZÁLEZ, ASAEI NUCHE. (2007). Peasant migration from a post-communist society to another : The case of Csángó migrants from Lodavia (Romania) to Hungary. *Review of Sociology* 13 (1), 67–88.

Society and Economy

- FENGER, MENNO. (2006). Promoting or preventing reforms? Trade unions and social policy reforms in Central and Eastern Europe. *Society and Economy* 28 (1), 1–26.

Statisztikai Szemle

- BERDE ÉVA – MORVAY ENDRE. (2007). Külföldi tapasztalatok a bolognai folyamat munkaerőpiaci hatásairól. *Statisztikai Szemle* 85 (5), 406–430.
- BUKODI ERZSÉBET – ALTORJAI SZILVIA – TALLÉR ANDRÁS. (2006). A magyar foglalkozási rétegszerkezet az ezredfordulón. *Statisztikai Szemle* 84 (8), 733–763.
- ÉKES ILDIKÓ. (2007). Munkaerő-piaci kilátások. *Statisztikai Szemle* 85 (4), 293–309.
- ÉLTETŐ ÖDÖN – HAVASI ÉVA. (2006). Poverty in Hungary with special reference to child poverty. *Statisztikai Szemle* 84 (special number 10), 3–17.
- KAPRONCZAI ISTVÁN – KOVÁCS HENRIETTA – VARGA EDINA. (2006). Mezőgazdasági termelők alkalmazkodása a beruházások és a foglalkoztatás aktuális kihívásaihoz. *Statisztikai Szemle* 84 (8), 788–811.
- KELLER TAMÁS. (2007). A jóléti kiadások szintjének alternatív magyarázata. *Statisztikai Szemle* 85 (4), 310–331.
- KUTAS JÁNOS. (2007). A foglalkoztatáspolitikai követelményei az információrendszerrel szemben. *Statisztikai Szemle* 85 (7), 623–652.
- L. RÉDEI MÁRIA. (2007). Hazautalások Kelet- és Közép-Európában. *Statisztikai Szemle* 85 (7), 581–601.

Századvég

- CSANÁDY MÁRTON – SZEMÉLYI LÁSZLÓ. (2006). Brain drain : Közelkép a diplomás magyarokról. *Századvég* (3), 79–122.

Társadalom és Gazdaság

- LÁSZLÓ GYULA. (2006). A képzési és kimeneti követelmények kialakításának feladatai az üzleti képzésben. *Társadalom és Gazdaság* 28 (2), 261–283.
- SZABÓNÉ BERKI ÉVA. (2006). A kompetencia alapú fejlesztés, képzés közösségi igénye. *Társadalom és Gazdaság* 28 (2), 203–223.

Tudásmenedzsment

- BARAKONYI ESZTER. (2006). Az időskori munkavállalás súlya és jelentősége a hazai és nemzetközi demográfiai trendek tükrében. *Tudásmenedzsment* 7 (2), 20–26.

Valóság

PRUGBERGER TAMÁS. (2007). A közszolgálati jog liberalizációja és munkajogba olvasztása. *Valóság* 50 (1), 94–101.

PRUGBERGER TAMÁS. (2006). Munkavállalói kiszolgáltatottság a „baloldali” Magyarországon. *Valóság* 49 (8), 32–45.

Munkaügyi folyóiratok*Felnőttképzés*

GERE ILONA. (2007). Képzést támogató szolgáltatások a hátrányos helyzetű emberek munkaerő-piaci integrációjának elősegítésére. *Felnőttképzés* 5 (2), 37–41.

Humánpolitikai Szemle

EGRI ZOLTÁN – MÉNES ANDRÁS – TÁNCZOS TAMÁS. (2007). A tudásbázis és a munkaerő-piaci jellemzők regionális összehasonlító elemzése az európai térségben a Lisszaboni stratégia tükrében. *Humánpolitikai Szemle* 18 (2), 17–27.

KISS FERENC. (2006). A külföldiek magyarországi foglalkoztatásának gyakorlatából. *Humánpolitikai Szemle* 17 (11), 64–69.

KISS FERENC. (2007). Megváltozott munkaképességűek jogállása, különös tekintettel a rokkant nyugdíjasok helyzetére. *Humánpolitikai Szemle* 18 (4), 57–68.

KISS FERENC. (2007). Van keresnivalóm a munkaerő-piacon. 1., 2. r. *Humánpolitikai Szemle* 18 (1, 2), 48–57., 37–45.

KÓPHÁZI ANDREA. (2006). Társadalmi és kulturális tényezők hatásai a munkáltatók szociális tevékenységére. *Humánpolitikai Szemle* 17 (11), 6–12.

LINDNER SÁNDOR. (2006). A foglalkoztatási költségek hazai alakulása, munkaerőköltség 2004. *Humánpolitikai Szemle* 17 (9), 23–29.

LINDNER SÁNDOR. (2007). A létszám és kereset 2006. évi alakulása. *Humánpolitikai Szemle* 18 (4), 22–28.

RÁCZ ZOLTÁN – STUBNA VALÉR. (2006). Az emberi tőkebefektetés elemzése egy vállalatnál foglalkoztatott munkavállalók létszámának és a munkaidő kihasználásának tükrében. *Humánpolitikai Szemle* 17 (11), 33–47.

RÓZSA JÓZSEF. (2007). Változások a munkaügyi irányításban : Megyék helyett régiók. *Humánpolitikai Szemle* 18 (1), 28–31.

SZIGETI FERENC ALBERT. (2007). Foglalkoztatási paktumok feketén-fehéren. *Humánpolitikai Szemle* 18 (6), 17–27.

TÉSITS RÓBERT – SZÉKELY ÉVA. (2007). A részmunkaidős foglalkoztatás terjedésének lehetőségei. *Humánpolitikai Szemle* 18 (4), 3–21.

Munkaügyi Szemle

ADLER JUDIT – AKAR LÁSZLÓ. (2006). Az étkezési utalvány szerepe. *Munkaügyi Szemle* 50 (10), 8–10.

BÁNYAINÉ SALAMON JUDIT. (2007). Esély Európában : A munkanélküliség megelőzése és kezelése. *Munkaügyi Szemle* 51 (4), 47–49.

BODORKÓS FERENCNÉ. (2007). „50 év feletti munkanélküliek elhelyezkedését elősegítő központi program” megvalósításának tapasztalatai Vas megyében. *Munkaügyi Szemle* 51 (3), 40–42.

BORBÉLY TIBOR BORS. (2006). Hazai munkaerőpiac és diplomás ifjúság a számok tükrében. 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 50 (10, 11), 19–23., 28–30.

CSEHNÉ PAPP IMOLA. (2007). A közhasznú foglalkoztatás jogi és humán vonatkozású változásai az utóbbi tíz évben. *Munkaügyi Szemle* 51 (4), 15–19.

FODOR T. GÁBOR – NEUMANN LÁSZLÓ. (2006). A magyar munkaidő-szabályozás EU harmonizációjának hiányosságai. (A munkavállalói jogok sérelme és rugalmatlanság a kisvállalkozások oldalán). *Munkaügyi Szemle* 50 (10), 11–14.

GARAI PÉTER – JUHÁSZ GÁBOR. (2007). Az atipikus foglalkoztatási formák alkalmazásának lehetőségei a társadalmi különbségek csökkentésében. 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 51 (1, 2), 12–16., 22–25.

GÁBOR R. ISTVÁN. (2006). Szakszervezet: áldás vagy átok? (A marxista és a neoklasszikus közgazdaságtan ambivalenciájáról). *Munkaügyi Szemle* 50 (9), 23–27.

GERE ILONA – SZELLŐ JÁNOS. (2006). A foglalkoztatási rehabilitáció fejlesztésének iránya és eszközei. 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 50 (10, 11), 24–27., 31–35.

GERGELY BERNADETT. (2007). A munkahelyteremtés új lehetőségei a fiatalok foglalkoztatásának elősegítésével : Kísérleti program a Dél-dunántúli régióban. *Munkaügyi Szemle* 51 (7–8), 63–66.

JUHÁSZ JUDIT. (2006). Migráció és feketemunka Európában. *Munkaügyi Szemle* 50 (12), 28–32.

KONCZ KATALIN. (2006). Női karrieresélyek, karriertípusok és karrierjellemzők. *Munkaügyi Szemle* 50 (9), 28–35.

KÖRÖSI GÁBOR – TELEGDY ÁLMOS – VINCZE JÁNOS. (2007). A közalkalmazottak béremelésének egyes

- mikro- és makrohatásai. *Munkaügyi Szemle* 51 (7–8), 48–53.
- KRÓZSEL KÁROLY. (2007). Új utak és lehetőségek a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásában. *Munkaügyi Szemle* 51 (3), 15–16.
- LŐRINCZ VILMOS – TÍMÁR SZABOLCS. (2007). Munkaerő-mobilitás Magyarországon. 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 51 (5, 7–8), 12–16., 25–28.
- MÁTYÁSI SÁNDOR – HASKÓ KATALIN – BUZÁSI ZOLTÁN – SELYMECI VIKTOR. (2007). Iskola melletti munkatapasztalat-szerzés: kényszer vagy lehetőség? (A szakmai gyakorlat munkaerő-piaci hatásainak átfogó elemzése). 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 51 (1, 2), 23–27., 26–30.
- MILE CSILLA – HINEK MÁTYÁS – TORGYIK JUDIT. (2007). A karrier irodák lehetőségei a fiatal diplomások elhelyezkedésének megkönnyítésében. *Munkaügyi Szemle* 51 (7–8), 18–24.
- MISKÓ ISTVÁNNÉ. (2007). Bemutatjuk az ÁFSZ régióit (Észak-alföldi régió). *Munkaügyi Szemle* 51 (4), 38–40.
- MÓZES ISTVÁN. (2007). A külföldi állampolgárok foglalkoztatásával kapcsolatos változások tapasztalatai Komárom-Esztergom megyében. *Munkaügyi Szemle* 51 (1), 33–37.
- Munkaerő-piaci prognózis 2007. évre. (A Minisztérium és a Kamara felmérése). (2007). *Munkaügyi Szemle* 51 (2), 35–37.
- NÁDAS GYÖRGY. (2007). A jogviszony időtartamának problematikája a felsőoktatásban alkalmazottak kapcsán. *Munkaügyi Szemle* 51 (6), 46–49.
- OTLAKÁN KRISZTIÁN. (2007). Diszkriminálnak-e a hazai munkáltatók? 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 51 (3,4), 25–28., 32–36.
- PRUGBERGER TAMÁS. (2006). A szakmai képzés jelenlegi helyzete és kihatása a foglalkoztatáspolitikára. *Munkaügyi Szemle* 50 (9), 9–10.
- REZSŐFI ISTVÁN. (2007). 15 év a munkaerőpiacon, Hajdú-Biharban. *Munkaügyi Szemle* 51 (2), 38–42.
- REZSŐFI ISTVÁN. (2006). Munkaerő-piaci programok Hajdú-Bihar megyében. *Munkaügyi Szemle* 50 (11), 40–43.
- RÓZSA JÓZSEF. (2007). Civilek az ÁFSz pályán. *Munkaügyi Szemle* 51 (2), 42–44.
- SÁRI DÓRA. (2007). A sztrájkjog hazai szabályozása és az abból adódó kérdések. *Munkaügyi Szemle* 51 (6), 42–46.
- SCHRANZ EDIT. (2007). Mennyit ér a diploma a munkaerőpiacon? *Munkaügyi Szemle* 51 (2), 17–21.
- SZABÓNÉ MOLNÁR MÓNIKA. (2006). A közép-dunántúli régió foglalkoztatási helyzete. (Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye). 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 50 (10, 11), 36–40., 46–49.
- SZENORADSKAI ENDRE. (2007). A KSH kistérségeinek területi összehasonlítása a regionális munkaügyi központok munkaerő-piaci körzeteivel. *Munkaügyi Szemle* 51 (3), 37–39.
- SZÉLES KATALIN. (2006, 2007). Foglalkoztatási partnerség. 1., 2., 3. r. *Munkaügyi Szemle* 50 (12), 20–27., 51 (1, 3), 20–22., 21–24.
- Tévútra vezető sztereotípiák és megoldási lehetőségek a foglalkoztatáspolitikában. (Beszélgetés Fazekas Károllyal, az MTA Közgazdaságtudományi Intézet igazgatójával). (2006). *Munkaügyi Szemle* 50 (9), 4–8.
- UNGI NOÉMI. (2007). A kollektív szerződések elemzésének tapasztalatai. 1., 2. r. *Munkaügyi Szemle* 51 (2, 3), 13–16., 17–20.
- VARGA BEÁTA. (2007). Hivatásunk a munka: Új, komplex uniós programokkal segíti idén ügyfeleit az ÁFSz. *Munkaügyi Szemle* 51 (6), 28–31.
- ZÁM MÁRIA. (2007). A magyar nonprofit szektor jövője a munkanélküliség kezelésében az európai integráció folyamatában. 1., 2. r. : Kitartottság vagy integráció : A felzárkózás esélyei az európai piacon. *Munkaügyi Szemle* 51 (5, 6), 20–24., 19–22.
- ZÁM MÁRIA. (2007). A szociális biztonság rendszerének átalakulása a községekben. *Munkaügyi Szemle* 51 (7–8), 39–47.

Szakképzési Szemle

- GARAI PÉTER. (2006). A hazai szakképzés költségeinek és a Dél-Dunántúli régió munkaerő-piaci igényeinek anomáliái. *Szakképzési Szemle* 22 (4), 19–36.
- GARAI PÉTER. (2007). A szakképzés munkaerő-piaci szemléletű fejlesztése : Kritikai helyzetkép. *Szakképzési Szemle* 23 (1), 47–61.

Egyéb szakfolyóiratok

Acta Humana

- ARANY TÓTH MARIANN. (2007). A magánélet tiszteltetéséhez tartásához fűződő közösségi jogi alapjog jelentősége a munkavállalók személyes adatainak védelme során. *Acta Humana* 17 (1–2), 57–74.

Civil Szemle

- BÉRES TIBOR. (2007). Ahova a pénz nem jut el : Az uniós fejlesztési források pályázatainak hatékonysága kistérségi szinten. *Civil Szemle* 4 (1), 48–68.

ZÁM MÁRIA. (2007). A magyar nonprofit szektor jövője a munkanélküliség kezelésében az európai integráció folyamatában. *Civil Szemle* 4 (1), 89–104.

Comitatus Önkormányzati Szemle

HAJDÚ ZITA. (2007). Az idegennyelv-ismeret foglalkoztatás-bővítő szerepe regionális szinten. *Comitatus Önkormányzati Szemle* 17 (3), 29–40.

Demográfia

L. RÉDEI MÁRIA. (2006). Tanulási célú migráció a világban és itthon. *Demográfia* 49 (2–3), 232–250.

Educatio

GALASI PÉTER – NAGY GYULA. (2006). A fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzetének változása. *Educatio* 15 (2), 268–287.

GYÖRGYI ZOLTÁN. (2006). A civil szervezetek hiánypótló szerepe: Egy kísérleti program tanulságai. *Educatio* 15 (2), 305–319.

MAYER JÓZSEF. (2006). A munkaerőpiac elvárásai és az iskolarendszerű felnőttoktatás. *Educatio* 15 (2), 288–304.

MÁRTONFI GYÖRGY. (2006). Szakmák, foglalkozások és a gazdaság igényei a változó munkaerőpiacon. *Educatio* 15 (2), 215–231.

TÖRÖK BALÁZS. (2006). Felnőttkori tanulás: Célok és akadályok. *Educatio* 15 (2), 333–347.

Eszmélet

ARTNER ANNAMÁRIA. (2006). A foglalkoztatáspolitikai esélyei a munkaerőpiac törvényszerűségeinek tükrében. *Eszmélet* (72) 111–139.

Európai Tükör

FUTÓ PÉTER. (2007). Kis- és középvállalkozások munkaügyi támogatásának kérdőíves hatásvizsgálata. *Európai Tükör* 12 (4), 112–127.

ILLÉS SÁNDOR – GELLÉRNÉ LUKÁCS ÉVA. (2007). A tudományos kutatók migrációjáért. *Európai Tükör* 12 (4), 13–30.

KARCSICS ÉVA. (2007). A versenyképes munkavállaló kompetenciái az Európai Unióban és Magyarországon. *Európai Tükör* 12 (3), 128–140.

KELEMEN NÓRA. (2007). Keresetek, munkaerőköltség, minimálbér az Európai Unióban és Magyarországon. *Európai Tükör* 12 (4), 133–145.

TÓTH ZSUZSANNA. (2006). Magyar munkavállalási lehetőségek Németországban. *Európai Tükör* 11 (12), 71–88.

A Falu

KOVÁCS DEZSŐ – KOVÁCS KATALIN – VÁRADI MONIKA MÁRIA. (2006). A nők helyzete vidéken: Vidéki nők. *A Falu* 21 (3), 43–53.

Falu, Város, Régió

TÁTRAI FERENC. (2007). Ne halat adj... Modellprogramok a foglalkoztatásban és a képzésben a strukturális alapok Európai Szociális Alap típusú fejlesztéseihez. *Falu, Város, Régió* (1), 47–51.

Földrajzi Közlemények

RÉDEI MÁRIA. (2006). A nemzetközi migráció főbb folyamatai. *Földrajzi Közlemények* 130/54 (1–2), 29–38.

Jogtudományi Közlöny

KENDERES GYÖRGY. (2007). Ellentmondások és hiányosságok a munkaszerződés szabályozása körében. *Jogtudományi Közlöny* 62 (2), 74–80.

NÁDHAZY ZSOLT. (2007). Alternatív vitafeloldás Európában – különös tekintettel a munkaügyi vitákra. *Jogtudományi Közlöny* 62 (7–8), 314–323.

Magyar Jog

KENDERES GYÖRGY – PRUGBERGER TAMÁS. (2007). Hozzászólás a munkaerő-kölcsönzés időszerű elméleti és gyakorlati problémáihoz. *Magyar Jog* 54 (1), 35–44.

KISS GYÖRGY. (2007). Új foglalkoztatási módszerek a munkajog határán: Az atipikus foglalkoztatástól a szerződési típusválasztási kényszer versus típusválasztási szabadság problematikájáig. *Magyar Jog* 54 (1), 1–14.

ROMÁN RÓBERT. (2007). A munkaidő és a pihenőidő európai uniós és hazai szabályozásáról. *Magyar Jog* 54 (7), 385–394.

Politikatudományi Szemle

LAKI LÁSZLÓ. (2006). Foglalkoztatás és unió. *Politikatudományi Szemle* 15 (4), 109–135.

Pro Minoritate

LAMPL ZSUZSA. (2006). Munkaerőpiaci és egészségügyi helyzet: A szlovákiai magyar identitás alakulásának újabb tényezői. *Pro Minoritate* (2–3), 52–58.

Regio

PULAY GERGŐ. (2006). Etnicitás, állampolgárság és munkaerőpiaci kategorizáció. *Regio* 17 (2), 24–42.

CSATA ZSOMBOR. (2006). A képzésből a munka világába való átmenet az erdélyi diplomás fiataloknál. *Regio* 17 (2), 43–64.

Szakoktatás

CSEHNÉ PAPP IMOLA. (2006). A pályaaorientáció, a szak-képzés és a munkaerőpiac kapcsolata. *Szakoktatás* 56 (4), 18–24.

GARAI PÉTER. (2006). A szakképzés és a munkaerőpiac sajátosságai Kaposváron. *Szakoktatás* 56 (5), 28–38.

Területi Statisztika

KÓLYÁNÉ SZIRÁKI ÁGNES – VÉGH LAJOSNÉ. (2007). A gazdasági fejlődés regionális különbségei Magyarországon. 2. r. *Területi Statisztika* 10/47 (1), 46–62.

KOVÁCS ANDREA – KRUCSAI ERIKA – PÁLFALVI ZSOLTNÉ. (2007). A mezőgazdasági foglalkoztatottság alakulása Dél-Alföldön. *Területi Statisztika* 10/47 (3), 237–251.

KRAMARICS TIBORNÉ – SZEKERES JÁNOSNÉ. (2007). Az iskolázottság területi különbségei Magyarországon. *Területi Statisztika* 10/47 (4), 319–339.

NÉMETH NÁNDOR – KISS JÁNOS PÉTER. (2007). Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága. *Területi Statisztika* 10/47 (1), 20–45.

PÉNZES JÁNOS. (2007). A területi jövedelemegyenlőtlenségek alakulása az észak-alföldi régióban. *Területi Statisztika* 10/47 (4), 358–379.

Tér és Társadalom

BIHARI ZSUZSANNA – KOVÁCS KATALIN. (2006). Lejtők és csúszdák, avagy a foglalkoztatási esélyek térbeli egyenlőtlensége az ezredfordulón. *Tér és Társadalom* 20 (4), 49–66.

Tessedik Sámuel Főiskola Tudományos Közlemények

GÖDÖR ZSUZSANNA. (2006). New and old labour market dilemmas of the Visegrád countries. *Tessedik Sámuel Főiskola Tudományos közlemények* 6 (1), 111–122.

Új Pedagógiai Szemle

CSEHNÉ PAPP IMOLA. (2007). A munkaerőpiac és az oktatás problémáinak elemzése napjaink szakemberképzésének tükrében. *Új Pedagógiai Szemle* 57 (3–4), 193–199.

Vezetéstudomány

BORGULYA ISTVÁNNÉ VETŐ ÁGNES. (2007). A munkával kapcsolatos értékek Közép-Kelet-Európában – nemzetközi felmérések tükrében. *Vezetéstudomány* 38 (7–8), 51–66.

VANICSEK MÁRIA – MÁRKUS GÁBOR. (2007). A munkaerőpiac nemi egyenlőtlenségei. *Vezetéstudomány* 38 (6), 17–28.

4. KÜLFÖLDI KÖNYVEK, KÖNYVBEN MEGJELENT TANULMÁNYOK 2006–2007

Equality at work : Tackling the challenges : Global report under the follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work 2007 : Report of the Director-General. International Labour Conference, 96th Session 2007, Report I (B). – Geneva : ILO, 2007. – XVI, 127 p. – ISBN 978 92 2 118130 9

ESTÉLYI KRISZTINA – KESZEGH BÉLA – KOVÁCS PÉTER – MIKÓCZY ILONA: Munkaerőmozgás a szlovák-magyar határ mentén. In: Gazdasági váltás Szlovákiában : Sereghajtóból éltanuló = Economic reforms in Slovakia / [szerk. Keszegh Béla, Török Tamás] ; [a kötet szerzői Árendás Csaba et al.]. – Komárom : Kempelen F. Társ., 2006. – p. 25–61. – (KFT Könyvek)

ESTÉLYI KRISZTINA – KESZEGH BÉLA – KOVÁCS PÉTER – MIKÓCZY ILONA: Labour mobility across the Slo-

vak-Hungarian border. Gazdasági váltás Szlovákiában : Sereghajtóból éltanuló = Economic reforms in Slovakia / [szerk. Keszegh Béla, Török Tamás] ; [a kötet szerzői Árendás Csaba et al.]. – Komárom : Kempelen F. Társ., 2006. – p. 187–222. – (KFT Könyvek)

Flexicurity : A relevant approach in Central and Eastern Europe / [eds.] Sandrine Cazes, Alena Nesporeva. – Geneva : ILO, 2007. – XIV, 262 p. – ISBN 978 92 2 119215 2

HAYNES, MICHAEL – HUSAN, RUMY: Health and safety at work in Russia and Hungary : Illusion and reality in the transition crisis. In: Worker safety under siege : Labor, capital, and the politics of workplace safety in a deregulated world. / Ed. by: Vernon Mogensen. – Armonk, N.Y. : M. E. Sharpe, 2006. – p. 204–223. – ISBN 978 0 7656 1448 3

- HUBER, PETER – MAYERHOFER, PETER: Structural change in the CENTROPE Region. In: New regional economics in Central European economies : The future of CENTROPE. / ed. Peter Mooslechner. – Vienna : Österreichische Nationalbank, 2006. – p. 146–179. – (Workshops / Österreichische Nationalbank ; 9.)
- KRESAL, BARBARA : Termination of employment relationships : Legal situation in the following member states of the European Union : Bulgaria, Cyprus, the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Malta, Poland, Romania, Slovakia and Slovenia. – [Brussels : European Commission], 2007. – 143 p.
- LEHOCZKYNÉ KOLLONAY CSILLA: Work and family issues in the transitional countries of Central and Eastern Europe : The case of Hungary. In: Labour law, work, and family : Critical and comparative perspectives. / ed. Joanne Conaghan, Kerry Rittich. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – p. 285–309.
- Migration and remittance : Eastern Europe and the Former Soviet Union. / eds. Ali Mansoor, Bryce Quillin. – Washington, D. C. : The World Bank Europe and Asia Region, 2007. – 213 p. – ISBN-10 082136233X ; ISBN-13 978 0821362334
- PALME, GERHARD – FELDKIRCHER, MARTIN: Economic challenges in the Centrope Region. In: New regional economics in Central European economies : The future of CENTROPE. / ed. Peter Mooslechner. – Vienna : Österreichische Nationalbank, 2006. – p. 88–101. – (Workshops / Österreichische Nationalbank ; 9.)
- PODKAMINER, LEON – STEHRER, ROBERT: Hungary, Slovakia and the Czech Republic : Longer-term growth prospects. In: New regional economics in Central European economies : The future of CENTROPE. / ed. Peter Mooslechner. – Vienna : Österreichische Nationalbank, 2006. – p. 121–145. – (Workshops / Österreichische Nationalbank ; 9.)

5. KÜLFÖLDI FOLYÓIRATCIKKEK, 2006 AUGUSZTUS – 2007 JÚLIUS

- BENCZES ISTVÁN. (2006). Social pacts : A helping device in euro adoption? *Transition Studies Review* 13 (2), 417–438.
- BOHLE, DOROTHEE – GRESKOVITS BÉLA. (2006) Capitalism without compromise : Strong business and weak labor in Eastern Europe's new transnational industries. *Studies in Comparative International Development* 41 (1) 3–25.
- BROWN, DAVID – EARLE, JOHN – TELEGDY ÁLMOS. (2006). The productivity effects of privatization : Longitudinal estimates from Hungary, Romania, Russia and Ukraine. *Journal of Political Economy* 114 (1), 61–99.
- BRUNO, RANDOLPH LUCA. (2006). Optimal speed of transition with a shrinking labour force and under uncertainty. *Economics of Transition* 14 (1), 69–100.
- CAUDILL, STEVEN B. (2006). A logit model with missing information illustrated by testing for hidden unemployment in transition economies. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 68 (5), 665–677.
- FOX, JON E. (2007). From national inclusion to economic exclusion : Ethnic Hungarian labour migration to Hungary. *Nations and Nationalism* 13 (1), 77–96.
- GABRISCH, HUBERT – BUSCHER, HERBERT. (2006). The relationship between unemployment and output in post-communist countries. *Post-Communist Economies* 18 (3), 261–276.
- GENNARD, JOHN. (2007). Managing membership decline in a hostile environment : The case of the print unions in the Czech Republic, Slovakia and Hungary. *European Journal of Industrial Relations* 13 (1), 89–108.
- HAJDU JÓZSEF. (2006). Main challenges of the Hungarian labour law in the last five years. *Transition Studies Review* 13 (1), 34–37.
- KAHANCOVÁ, MARTA. (2006). How social interaction matters for work practices in Western and Eastern Europe. *European Economic Sociology Newsletter*. 8 (1), 12–17.
- KAHANCOVÁ, MARTA. (2007). One company, four factories : Coordinating employment flexibility practices with local Trade Unions. *European Journal of Industrial Relations*. 13 (3), 67–88.
- LAKATOS JUDIT. (2006). The labour market situation for women on childcare leave in Hungary. *Statistical Journal* 23 (1), 35–41.
- LARSEN, TRINE P. – ANDERSEN, SØREN KAJ. (2007). A new mode of European regulation? : The implemen-

- tation of the autonomous framework agreement on telework in five countries. *European Journal of Industrial Relations*. 13 (2), 181–198.
- MAKÓ CSABA – CSIZMADIA PÉTER – ILLÉSSY MIKLÓS. (2006). Labour relations in comparative perspective : Special focus on the SME sector. (Part II). *Journal for East European Management Studies* 11 (3) 267–287.
- MARTIN, RODERICK. (2006). Segmented employment relations : Post-socialist managerial capitalism and employment relations in Central and Eastern Europe. *The International Journal of Human Resource Management* 17 (8), 1353–1365.
- MOORE, TOMOE – PENTECOST, ERIC J. (2006). An investigation into the sources of fluctuation in real and nominal wage rates in eight EU countries : A structural VAR approach. *Journal of Comparative Economics* 34 (2), 357–376.
- O'HIGGINS, NIALL – IVANOV, ANDREY. (2006). Education and employment opportunities for the Roma. *Comparative Economic Studies* 48 (1), 6–19.
- PALLIS, DIMITRIOS. (2006). The trade-off between inflation and unemployment in the new European Union Member-States. *International Research Journal of Finance and Economics* (1), 80–88.
- SCHARLE ÁGOTA. (2007). The effect of welfare provisions on female labour supply in Central and Eastern Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis* 9 (2), 157–174.
- SOULSBY, ANNA – CLARK, ED. (2006). Changing patterns of employment in post-socialist organizations in Central and Eastern Europe : Management action in a transitional context *The International Journal of Human Resource Management* 17 (8), 1396–1410.
- STRANDH, MATTIAS – NORDENMARK, MIKAEL. (2006). The interference of paid work with household demands in different social policy contexts : Perceived work-household conflict in Sweden, the UK, the Netherlands, Hungary, and the Czech Republic. *The British Journal of Sociology* 57 (4), 597–617.
- TELEGDY ÁLMOS. (2006). Unemployment in Hungary : Trends and policies. *European Employment Observatory Review* 2006 (1), 61–64.
- WOOLFSON, CHARLES. (2007). Labour standards and migration in the New Europe : Post-Communist legacies and perspectives. *European Journal of Industrial Relations*. 13 (2), 199–218.

6. MAGYAR ÉS KÜLFÖLDI INTÉZETEK, INTÉZMÉNYEK MŰHELYTANULMÁNYAI, 2006. AUGUSZTUS – 2007 JÚLIUS

- BABETSKII, IAN: Aggregate wage flexibility in selected new EU Member States. – München : Institut für Wirtschaftsforschung, 2007. – (CESinfo working paper, 1916.) – 28 p. – http://www.cesifo-group.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202007/CESifo%20Working%20Papers%20February%202007/cesifo1_wp1916.pdf
- BENEDEK DÓRA – FIRLE RÉKA – SCHARLE ÁGOTA: A jóléti újraelosztás mértéke és hatékonysága. – Bp. : PM, 2006. – 52 p. – (PM Kutatási Füzetek, 17.)
- CAMPOS, NAURO F. – JOLLIFFE, DEAN: Earnings, schooling and economic reform : Econometric evidence from Hungary (1986–2004). – Bonn : Institute for the Study of Labour, 2007. – 28 p. – (IZA Discussion Paper, 2678.)
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR: Inactivity in Hungary : The persistent effect of the pension system. – Bp. : BCE, MTA KTI, 2007. – (Budapest working papers on the labour market / Budapesti munkagazdaságtani füzetek / MTA KTI; ISSN 1785 3788; BWP 2007/1.) – 31 p. – ISBN 978 963 9588 95 0 – <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0701.pdf>
- EARLE, JOHN S. – TELEGDY ÁLMOS: Ownership and wages : Estimating public-private and foreign-domestic differentials using LEED from Hungary, 1986–2003. – Kalamazoo, Michigan : W. E. Upjohn Institute for Employment Research, 2007. – 36 p. – (WP07-134) – <http://www.upjohninst.org/publications/wp/07-134.pdf>
- EARLE, JOHN S. – TELEGDY ÁLMOS: Ownership and wages : Estimating public-private and foreign-domestic differentials using LEED from Hungary, 1986–2003. – Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2007. – 37 p. – (NBER Working paper, 12997.) – <http://www.nber.org/papers/w12997.pdf>
- HÁRS ÁGNES – SIK ENDRE: Szempontok a román-bolgár EU-csatlakozás magyar munkaerőpiacra gyakorolt hatásának értékeléséhez. – Bp. : TÁRKI, 2006. – 32 p. – <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a908.pdf>

- HUBER, PETER: Regional labor market developments in transition. – Washington : World Bank, 2006. – (World Bank Policy Research working paper, WPS 3896.) – 40 p. – http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2006/04/19/000016406_20060419155448/Rendered/PDF/wps3896.pdf
- IARA, ANNA: Skill diffusion by temporary migration? Returns to Western European working experience in the EU-accession countries. – Bp. : MTA KTI, 2006. – (KTI/IE Műhelytanulmányok = Discussion papers, ISSN 1785-377X; MT-DP. 2006/07) – 47 p. – ISBN 963 9588 78 4 – <http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0607.pdf>
- KAHANCOVÁ, MARTA: Corporate values in local contexts : Work systems and workers' welfare in Western and Eastern Europe. – Köln : Max Planck Institut für Gesellschaftsforschung, 2007. – (MPIfG Working Paper 07/1.) – 26 p. – <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/workpap/wp07-1.p>
- KÖLLÖ JÁNOS: Workplace literacy requirements and unskilled employment in East-Central and Western Europe : Evidence from the International Adult Literacy Survey (IALS). – Bp. : BCE, MTA KTI, 2006. – (Budapest working papers on the labour market / Budapesti munkagazdaságtani füzetek / MTA KTI; ISSN 1785 3788; BWP 2006/7.) – 37 p. – ISBN 963 9588 90 3 – <http://www.econ.core.hu/doc/bwp/bwp/bwp0607.pdf>
- MACOURS, KAREN – SWINNEN, JOHAN: Rural poverty in transition countries. – Leuven : Katholieke Universiteit, LICOS Centre for Transition Economics, 2006. – (LICOS Discussion Paper, 169.) – 42 p. – <http://www.econ.kuleuven.be/licos/DP/DP2006/DP169.pdf>
- MELEGH ATTILA: Floating borders : Globalization and migration in and around Hungary. – 24 p. – http://www.challenge.mtaki.hu/eng/pdf/5_working_papers/16.pdf
- MOLNÁR GYÖRGY – KAPITÁNY ZSUZSA: Uncertainty and the demand for redistribution. – Bp. : MTA KTI, 2006. – (KTI/IE Műhelytanulmányok = Discussion papers, ISSN 1785-377X; MT-DP. 2006/08) – 40 p. – ISBN 963 9588 79 2 – <http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0608.pdf>
- MÜNICH, DANIEL – SVEJNAR, JAN: Unemployment in East and West Europe. – London : Centre for Economic Policy Research, 2007. – 26 p. – (CEPR Discussion paper, 6315.) – www.cepr.org/pubs/dps/DP6315.asp
- MÜNICH, DANIEL – SVEJNAR, JAN: Unemployment in East and West Europe. – Bonn : Institute for the Study of Labour, 2007. – 26 p. – (IZA Discussion Paper, 2798.) – <http://ftp.iza.org/dp2798.pdf>
- MÜNICH, DANIEL – SVEJNAR, JAN: Unemployment in East and West Europe. – Michigan : University of Michigan, International Policy Center, 2007. – 24 p. – http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/2027.42/51562/1/Labour%2004-13-07_whole.pdf
- MÜNZ, RAINER [et al.]: The costs and benefits of European immigration. – Hamburg : HWWI, 2006. – 77 p. – (HWWI policy report / Hamburgisches Weltwirtschaftsinstitut, ISSN 1862-4944 ; 3.) – http://www.hwwi.org/uploads/tx_wilpubdb/HWWI_Policy_Report_Nr__3_01.pdf
- PAAS, TIJU – SCHLITTE, FRISO: Regional income inequality and convergence processes in the EU-25. – Hamburg : Hamburgisches Welt-Wirtschafts Archiv, 2006. – 32 p. – (HWWA Discussion paper, ISSN 1616-4814; 355.) – http://www.hwwa.de/Forschung/Publikationen/Discussion_Paper/2006/355.pdf
- PODKAMINER, LEON – STEHRER, ROBERT: Hungary, Slovakia and the Czech Republic : Longer-term growth prospects. – Wien : Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche, 2006. – (Research Reports = Forschungsberichte, 330.) – 35 p. – <http://wiiw66.wsr.ac.at/pdf/RR330.pdf>
- RUTKOWSKI, JAN: Labor market developments during economic transition. – Washington, World Bank, 2006. – (World Bank Policy Research working paper, WPS 3894.) – 44 p. – http://www-wds.worldbank.org/servlet/WDSContentServer/WDSP/IB/2006/04/17/000016406_20060417174352/Rendered/PDF/wps3894.pdf
- SELMECZY IVÁN: Diplomás pályakezdők helyzete és kilátásai. – Bp. : MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, 2007. – <http://www.gvi.hu/Hungarian/diplomas.html>
- SELMECZY IVÁN – PAPP GERGŐ – TÓTH ISTVÁN JÁNOS: Rövid távú munkaerőpiaci előrejelzés – 2007. – Bp. : MKIK Gazdaság- és Vállalkozáselemző Intézet, 2007. – 127 p. – http://www.gvi.hu/letoltes/pdf/prognozis_tanulmany_2006_070606.pdf
- TONIN, MIRCO: Minimum wage and tax evasion: Theory and evidence. – Bp. : MTA KTI, 2007. – (KTI/IE Műhelytanulmányok = Discussion papers, ISSN 1785-377X; MT-DP. 2007/01) – 62 p. – ISBN-13: 978-963-9588-93-6 – <http://econ.core.hu/doc/dp/dp/mtdp0701.pdf>

FÜGGELÉK

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

Táblázatok

TRENDEK

1. táblázat: A nappali tagozatos képzésben az érettségihez kötött és érettségihez nem kötött szakképzettséget szerzők életkor szerinti megoszlása, 2001 és 2006	20
2. táblázat: Havi nettó átlagkereset régióként	28

KÖZELKÉP

1.1. táblázat: A 25–64 éves népesség megoszlása ellátások és munkapiaci aktivitás szerint, 2006	36
1.2. táblázat: Aktivitási és transzferstátusok alakulása az iskolázottság függvényében a 25–64 éves korosztály esetében Magyarországon, 2006	38
1.3. táblázat: Kilépések megoszlása kombinált aktivitási és transzferstátus szerint	38
1.4. táblázat: A főbb jóléti ellátások Magyarországon létszám és ráfordítás alapján, 1990–2005	39
1.5. táblázat: A főbb jóléti ellátások szabályozásának jellemzői	39
K1.1. táblázat: Az anyagi helyzettel és az étellel való átlagos elégedettség aktivitás szerinti bontásban, az anyagi helyzettel való elégedettség szerint rendezve	51
K1.2. táblázat: Anyagi és általános elégedettség Magyarországon, 2002-ben	51
2.1. táblázat: A gyes, a gyed és a gyet jogosultsági feltételei 1992–2005 között	59
2.2. táblázat: A 15–40 éves nőkre vonatkozó negyedéves megfigyelések a KSH munkaerő-felvételében	61
2.3. táblázat: A gyermektámogatást igénybe vevők megoszlása a gyermektámogatás típusa szerint	62
2.4. táblázat: Kilépés a gyermektámogatási rendszerből iskolázottság szerint	65
2.5. táblázat: A munkába történő kilépési esély becslése (bináris probit)	67
2.6. táblázat: A gyesről visszatérő 46 évesnél fiatalabb nők bruttó havi kereseti hátránya 2001 április–júniusban, a KSH munkaerő-felvétel alapján	69
3.1. táblázat: A rendszeres szociális segélyben részesülők száma 1999 és 2005 között	77
3.2. táblázat: Átlagos parciális hatás a nem foglalkoztatottak munkavállalásának valószínűségére	82
3.3. táblázat: Különböző tényezők átlagos hatása a munkába állás (feltételes) valószínűségére	84
3.4. táblázat: A munkanélküliség átlagos ideje negyedévekben	85
K3.1. táblázat: Közfoglalkoztatási programok jellemzői (2002 és 2005)	88
K3.2. táblázat: Részvételi sémák a közfoglalkoztatottak körében (2004), százalék	88
4.1. táblázat: Rokkantnyugdíj-igénylések egészségi és munkapiaci okai	97

4.2. táblázat: A rokkantnyugdíjhoz jutás esélye	98
5.1. táblázat: Nyugdíjas státusz esélyének becslése a 25–64 évesek körében keresztmetszeti adatokból	107
5.2. táblázat: Nyugdíjba vonulás esélyének becslése a 25–64 évesek körében paneladatokról	110
5.3. táblázat: Nyugdíj igénybevétele nélkül a második időszakban elérhető nettó személyes jövedelem az egyéni tulajdonságok függvényében – 40–64 évesek	112
5.4. táblázat: A nyugdíj igénylése mellett elérhető nettó személyes jövedelem az egyéni tulajdonságok függvényében – 40–64 évesek	113
5.5. táblázat: A jövedelmi ösztönzők átlagos hatása a nyugdíj igénylésének valószínűségére	115

AKTÍV ESZKÖZÖK

1. táblázat: Munkaerőpiaci költségvetés és felhasználása, 2000–2006 (milliárd forint)	139
2. táblázat: Munkanélküliségi ráta, aktiválási arány és az aktív eszközökben részt vevők a gazdaságilag aktív népesség százalékában	141
3. táblázat: Az aktív munkaerőpiaci eszközökben részt vevők átlagléttszáma és annak megoszlása	141
4. táblázat: Az aktív eszközök által érintett létszám és megoszlása, 2001–2006	143
5. táblázat: Az aktív eszközökben részt vevők megoszlása és a regisztrált munkanélküliek alapján számított munkanélküliségi ráták összefüggése a 2001–2006. évek átlagában	144
6. táblázat: A munkanélküliségi ráta szignifikáns korreláció	146
7. táblázat: Elhelyezkedési arányok a képzésből kikerülteknel	148
8. táblázat: A képzés szakirányának megfelelően elhelyezkedettek aránya	148
9. táblázat: A közhasznú foglalkoztatottak megoszlása főbb tevékenység típusok szerint és továbbfoglalkoztatásuk arányai	149
10. táblázat: A közhasznú foglalkoztatás havi költségeinek szembeállítás az általa megszüntetett munkanélküliség havi ráfordításával 2006-ban	150
11. táblázat: A bértámogatásból kikerülők adatai	151
12. táblázat: A foglalkoztatáshoz nyújtott bértámogatás szerepének megítélése a munkáltatók szerint	151
13. táblázat: Pályakezdekők elhelyezkedését segítő programok követő vizsgálatának eredményei	152
14. táblázat: A vállalkozói támogatás mutatóinak alakulása	153
15. táblázat: A Start-programok keretében nyújtott munkáltatói kedvezmények	166
16.a. táblázat: Munkáltatói megtakarítás alap- vagy középfokú végzettségű személynek a minimálbér másfél-	

szerezését kitevő munkabérért történő foglalkoztatása esetén, 2007	166
16. b) táblázat: Munkáltatói megtakarítás felsőfokú végzettségű személynek a minimálbér kétszeresét kitevő munkabérért történő foglalkoztatása esetén, 2007	166
17. táblázat: A megváltozott munkaképességűek rehabilitációjának új elemei	171
STATISZTIKA	
1.1. táblázat: Alapvető gazdasági mutatók	175
2.1. táblázat: Népeség	176
2.2. táblázat: A népeség száma főbb korcsoportok szerint, ezer fő	177
2.3. táblázat: A férfi népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő	178
2.4. táblázat: A női népességszám alakulása főbb korcsoportok szerint, ezer fő	178
3.1. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása	179
3.2. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása	180
3.3. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása	181
3.4. táblázat: A 15 éves és idősebb népesség gazdasági aktivitása – százalék	182
3.5. táblázat: A 15 éves és idősebb férfiak gazdasági aktivitása – százalék	183
3.6. táblázat: A 15 éves és idősebb nők gazdasági aktivitása – százalék	184
3.7. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint	185
3.8. táblázat: A 15–64 éves népesség létszáma munkaerőpiaci kategóriánkénti önbesorolása szerint	186
4.1. táblázat: Összes foglalkoztatott	187
4.2. táblázat: Összes foglalkoztatott nemek szerint	188
4.3. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – férfiak, százalék	189
4.4. táblázat: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása – nők, százalék	189
4.5. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – férfiak, százalék	190
4.6. táblázat: A foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megoszlása – nők, százalék	190
4.7. táblázat: A foglalkoztatottak száma foglalkozási viszony szerint	192
4.8. táblázat: A foglalkoztatottak megoszlása foglalkozási viszony szerint – százalék	192
4.9. táblázat: Az alkalmazásban állók megoszlása ágazatok szerint, százalék	193
4.10. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret szerint, százalék	194
4.11. táblázat: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása a külföldi tulajdonhányad szerint	194
4.12. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, férfiak, százalék	195
4.13. táblázat: 15–74 éves népesség foglalkoztatási rátája, nők, százalék	195
4.14. táblázat: 15–74 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettségek szerint, férfiak, százalék	196
4.15. táblázat: 15–74 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettségek szerint, nők, százalék	196
5.1. táblázat: A munkanélküliségi ráta alakulása kor és nem szerint, a tartósan munkanélküliek aránya	197
5.2. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása – nők	198
5.3. táblázat: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása – férfiak	198
5.4. táblázat: A munkanélküliek száma a munkakeresés hossza szerint, ezer fő	199
5.5. táblázat: Regisztrált és MEF munkanélküliség alakulása	201
5.6. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása a Munkaerő-felvételben megfigyelt gazdasági aktivitás szerint	202
5.7. táblázat: Főbb munkanélküliségi adatok idősorai a nyilvántartási statisztika alapján, éves átlagok	203
5.8. táblázat: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, ezer fő	204
5.9. táblázat: Segélyezés, munkaerőpiaci programok	205
5.10. táblázat: Elhelyezkedő regisztrált munkanélküliek száma támogatott és nem támogatott munkahelyeken régiók és életkor szerint	206
5.11. táblázat: A regisztrált munkanélküliek, a munkanélküli ellátásban részesülők és a jövedelempótló támogatásban valamint a rendszeres szociális segélyben részesülők megoszlása iskolai végzettség szerint	207
5.12. táblázat: Az aktív eszközökből kikerülők elhelyezkedési arányai	208
5.13. táblázat: Munkanélküli/álláskereső/vállalkozói járadékból kilépők	208
5.14. táblázat: A 2006. évben befejezett programokból kikerülők elhelyezkedési arányai	209
5.15. táblázat: A munkaerőpiaci képzésben résztvevők érintett létszámának megoszlása	209
5.16. táblázat: A képzésben résztvevő munkanélküliek számának megoszlása a képzés típusa szerint	210
5.17. táblázat: A munkaerőpiaci képzésbe belépő munkanélküliek számának korcsoport és iskolai végzettség szerinti megoszlása nemenként	210
5.18. táblázat: A regisztrált munkanélküliek megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag	210
5.19. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezdekők megoszlása iskolai végzettség szerint, éves átlag	211
5.20. táblázat: A regisztrált munkanélküliek száma iskolai végzettség szerint, éves átlag	211
5.21. táblázat: A regisztrált munkanélküli pályakezdekők száma iskolai végzettség szerint, éves átlag	211
5.22. táblázat: 15–74 évesek munkanélküliségi rátája iskolai végzettségek szerint, férfiak, százalék	212

5.23. táblázat: 15–74 évesek munkanélküliségi rátája iskolai végzettségek szerint, nők, százalék	212
6.1. táblázat: Nominális és reálkereset	213
6.2. táblázat: Bruttó átlagkereseti arányok nemzetgazdasági ágak szerint	214
6.3. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset nemenként, nemzetgazdasági ágak szerint	215
6.4. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset a nemzetgazdaságban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006	215
6.5. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset a költségvetési szektorban nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006	216
6.6. táblázat: Létszámmegoszlás, bruttó átlagkereset a versenyszférában nemenként, iskolai végzettség szerint, 2006-ban	216
6.7. táblázat: Minimálbér	217
6.8. táblázat: Központi bérmegállapodások	217
6.9. táblázat: Az alacsony keresetű dolgozók százalékos aránya nemek, korcsoport, iskolai végzettség és ágak szerint	218
6.10. táblázat: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága nemenként, együtt, decilis hányadosok	219
6.11. táblázat: Tulajdonhányad szerinti kereset átlagok a versenyszférában fizikai-szellemi bontásban, nemenként, Ft/fő, hó, 2006	220
6.12. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában, fizikai	220
6.13. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában, szellemi	220
6.14. táblázat: Tulajdonhányad és létszámnagyság szerinti kereset átlagok a versenyszférában, összesen	220
6.15. táblázat: Korév szerinti kereset átlagok a nemzetgazdaságban	221
7.1. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokból nappali tagozaton kilépők száma	223
7.2. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokba nappali tagozaton belépők száma	224
7.3. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nappali tagozaton tanulók száma	225
7.4. táblázat: Az egyes oktatási fokozatokban nem nappali tagozaton tanulók száma	226
7.5. táblázat: Az egyetemi, főiskolai továbbtanulásra jelentkezők, nappali tagozat	226
8.1. táblázat: Bejelentett álláshelyek	227
8.2. táblázat: Létszámnövelést illetve -csökkenést tervező vállalatok aránya	228
8.3. táblázat: Rendelésállományuk növekedésére ill. csökkenésére számító vállalatok	228
8.4. táblázat: Új kapacitásokat üzembe helyező vállalatok	228
9.1. táblázat: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta	230
9.2. táblázat: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint	231

9.3. táblázat: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta	232
9.4. táblázat: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták éves átlagai	233
9.5. táblázat: A havi bruttó átlagkeresetek alakulása a fővárosban és a megyékben	234
9.6. táblázat: Regionális különbségek: keresetek	235
9.7. táblázat: Regionális különbségek: bruttó hazai termék	236
10.1. táblázat: Külföldi állampolgárok részére kiadott munkavállalási engedélyek	238
10.2. táblázat: A munkahelyükön 0–6 hónapja dolgozók aránya	238
11.1. táblázat: Sztrájkok	239
12.1. táblázat: Gyermekek után járó támogatások	240
12.2. táblázat: Munkanélküliség esetén járó támogatások és az átlagbér	240
12.3. táblázat: Nyugdíj és nyugdíjszerű ellátások	241
12.4. táblázat: A nyugdíjba vonulás korcentrumsa létszámmal	241
12.5. táblázat: Új rokkantsági nyugdíjmegállapítások és az öregségi nyugdíjmegállapítások részletes adatai	242
13.1. táblázat: A 15–64 éves népesség foglalkoztatási aránya és munkanélküliségi rátája nemenként az EU–15, valamint az EU–25 országokban, 2006	243
13.2. táblázat: A foglalkoztatottak összetétele	244
13.3. táblázat: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak törvényes minimálbére, 23 évesek és idősebbek	245

Ábrák

TRENDEK

1. ábra: A 15–74 évesek aktivitási és foglalkozási rátája, nemenként, 1999–2006, negyedévenként	16
2. ábra: Munkanélküliségi ráta, 2000–2006, negyedévenként (százalék)	16
3. ábra: Munkanélküliségi ráta, 2000–2006	17
4. ábra: A 15–74 éves népesség aktivitás szerinti megoszlása, korcsoportonként	18
5. ábra: Aktivitási és foglalkoztatási ráta Magyarországon, az EU- és OECD-országokban	19
6. ábra: Munkanélküliségi ráta Magyarországon, az EU- és OECD-országokban korcsoportonként	19
7. ábra: Iskolázottság szerinti foglalkoztatási ráták Magyarországon, az EU- és OECD-országokban	21
8. ábra: Munkanélküliségi ráta végzettségi csoportonként, 2000–2006 (százalék)	22
9. ábra: Munkanélküliségi ráta nemek szerint	24
10. ábra: A versenyszférában és a közsférában alkalmazottak létszámának változása (előző év = 100)	25
11. ábra: Az alkalmazottak számának változása ágazatonként, 2006 (százalék)	25
12. ábra: Aktivitási és foglalkoztatási ráta régióként, 2005 és 2006 (százalék)	26
13. ábra: Munkanélküliségi ráta, régióként	26

14. ábra: A nettó reálbér és a GDP növekedési ütem, 2001–2006 (százalék)	27
15. ábra: A nettó reálbér növekedési üteme a versenyszférában és közszférában, 2001–2006 (százalék)	27
16. ábra: Az alkalmazásban állók reálkeresetének változása ágazatonként, 2006 (százalék)	28
17. ábra: A nettó reálkeresetek növekedése régióként, 2006, %	29

KÖZELKÉP

1.1. ábra: Az érettségivel nem rendelkezők foglalkoztatási rátája az OECD-országokban, 2002	34
1.2. ábra: Férfiak és nők aktivitási és transzferstátusz szerinti megoszlása az életpálya mentén	37
1.3. ábra: Fogyasztási, munkakínálati döntés a) átlagos esetben, b) fix költség és c) bérhátrány mellett	40
1.4. ábra: A munkakínálati döntés egyösszegű és bértámogatás mellett	42
1.5. ábra: Fogyasztási – munkakínálati döntés feltételhez között transzferek esetén	43
2.1. ábra: A 15–62 éves nem foglalkoztatott női népesség megoszlása a kapott támogatás szerint, különböző életkorokban	58
2.2. ábra: A 0–4 éves gyermeket nevelők aránya a 15–40 éves nők között (A ábra), valamint a közülük gyese, gyeden vagy gyeten lévők aránya (B ábra)	62
2.3. ábra: Jövedelemszerző munkát végzők aránya a gyermektámogatást igénybe vevők között	63
2.4. ábra: Azok aránya, akiknek soha nem volt fizetett munkája, 1995–2003	64
4.1. ábra: Az új rokkantnyugdíjasok száma	91
4.2. ábra: A beadott és elfogadott új rokkantnyugdíj igénylések száma 1960–2006	92
5.1. ábra: A nyugdíjas státusz és nyugdíjba vonulás valószínűsége a nyugdíjkorhatárig hátralevő idő függvényében	109

AKTÍV ESZKÖZÖK

1. ábra: A regisztrált munkanélküliek alapján számított munkanélküliségi ráta és az aktív eszközökben részt vettek átlaglétszámának aránya a gazdaságilag aktív népességhez viszonyítva, 2001–2006	142
--	-----

STATISZTIKA

1.1. ábra: Alapvető gazdasági mutatók éves változása ...	175
2.1. ábra: Január 1-jei népesség, függőségi ráta	176
2.2. ábra: A népesség főbb korcsoportok szerint	177
3.1. ábra: 15–59 éves férfiak és 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint	182
3.2. ábra: 15–59 éves férfiak megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint	183
3.3. ábra: 15–54 éves nők megoszlása munkaerőpiaci részvétel szerint	184
4.1. ábra: Összes foglalkoztatott	187
4.2. ábra: Összes foglalkoztatott nemek szerint	188

4.3. ábra: A foglalkoztatottak kor szerinti megoszlása, százalék	191
4.4. ábra: A foglalkoztatottak iskolai végzettség és nemek szerint, százalék	191
4.5. ábra: Az alkalmazásban állók, szövetkezeti tagok, egyéb társas vállalkozások tagjainak, egyéni vállalkozók ill. segítő családtagok arányának alakulása	193
4.6. ábra: A vállalati szférában alkalmazottak megoszlása vállalatméret, külföldi tulajdonhányad szerint	194
5.1. ábra: A munkanélküliségi ráta nemek szerint	197
5.2. ábra: A munkanélküliek aránya a munkakeresés hossza szerint, százalék	199
5.3. ábra: A különböző munkaerőpiaci állományok közötti negyedéves áramlások intenzitásának alakulása a 15–74 éves népességben	200
5.4. ábra: Regisztráltak és a MEF szerinti munkanélküli ráták	201
5.5. ábra: Regisztrált munkanélküliek megoszlása gazdasági aktivitás szerint	202
5.6. ábra: A munkanélküli nyilvántartásba belépők száma, ezer fő	203
6.1. ábra: Bruttó és nettó reálkereset éves változása ...	213
6.2. ábra: Bruttó átlagkereset az országos átlag százalékában, nemzetgazdasági ágak szerint, 1995, 2006 ...	214
6.3. ábra: Az alacsony keresetű dolgozók aránya nemek szerint, százalék	218
6.4. ábra: A bruttó átlagkeresetek differenciáltsága ...	219
7.1. ábra: A nappali tagozaton tanulók a megfelelő korú népesség arányában	223
7.2. ábra: Belépők és kilépők az egyes oktatási fokozatokban	224
7.3. ábra: Az egyes oktatási fokozatokban tanulók megoszlása	225
8.1. ábra: A bejelentett álláshelyek és a regisztrált munkanélküliek számának alakulása	227
8.2. ábra: Létszámcsökkenést és létszámnövekedést tervező vállalatok aránya	229
8.3. ábra: Rendelésállományuk növekedésére illetve csökkenésére számító vállalatok aránya	229
9.1. ábra: Regionális különbségek: foglalkoztatási ráta a tervezési statisztikai régiókban	230
9.2. ábra: Regionális különbségek: munkanélküliségi ráta a Munkaerő-felmérés szerint	231
9.3. ábra: Regionális különbségek: regisztrált munkanélküliségi ráta a tervezési statisztikai régiókban	232
9.4. ábra: Regisztrált megyei munkanélküliségi ráták átlagai, 2006	233
9.5. ábra: A megyei munkanélküliségi ráták regionális különbségei	234
9.6. ábra: Regionális különbségek: keresetek	237
9.7. ábra: Regionális különbségek: bruttó hazai termék	237